

**T.C.
MARAMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK BÖLÜMÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI
IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE
BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ**

DOKTORA TEZİ

Bora ERDEM

İstanbul, 2016

**T.C.
MARAMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK BÖLÜMÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI
IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE
BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ**

DOKTORA TEZİ

Bora ERDEM

**Danışmanı
Prof. Dr. H. Emre BAĞCE**

İstanbul, 2016

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

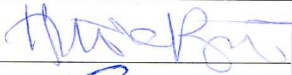
TEZ ONAY BELGESİ

GAZETECİLİK Anabilim Dalı GENEL GAZETECİLİK Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi Bora Erdem'nin AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 27.05.2016 tarih ve 2016-19/14 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 10.06.2016

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. H.EMRE BAĞCE	
2.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. İSA DÖNER	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. MEHMET ÖZÇAĞLAYAN	
4.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. ABDULLAH ÖZKAN	
5.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. KASIM KARAGÖZ	

ÖZET

Basın özgürlüğü, toplumun doğru şekilde bilgilendirilmesi ile birlikte bilinçli bir kamuoyunun oluşmasında önemli bir rol üstlenir. Özellikle liberal demokrasilerin vazgeçilmez parçası olan bireylerin kendi kendisini idaresi ve fikirlerin farklılığına saygı çerçevesinde görevini yerine getirir. Bu yüzden basın özgürlüğü, demokratik bir toplumun en temel ve vazgeçilmez unsurudur.

Basın özgürlüğü, ifade özgürlüğünün bir diğer şekli olarak karşımıza çıkar. İfade özgürlüğü bir insan hakkı olarak, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi en temel insan hakları belgelerinde yer almıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 10'da ifade özgürlüğü güvence altına alınmıştır. Anılan maddede ilk olarak ifade özgürlüğünün çerçevesi çizilmiş, bu özgürlüğün kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir alma ve verme özgürlüğünü de içerdiği belirtilmiştir. 10. maddenin ikinci fıkrasında ifade özgürlüğünün kabul edilebilir sınırları belirlenmiştir. Buna göre, ifade özgürlüğü üzerine konan bir sınırlamanın kabul edilebilmesi için, sınırlama ilkin kanunen belirlenmiş olmalı, ikinci olarak bu sınırlama demokratik bir toplumda gerekli olmalıdır. üçüncü olarak ise bu sınırlama 10. maddenin ikinci fıkrasında sayılan meşru amaçlardan birini gerçekleştirmeye yönelik olmalıdır.

Maalesef ülkemizde, AIHS m. 10 korumasına rağmen özellikle siyasi baskılardan ve medya sahiplik yapısından kaynaklanan nedenlerle basına müdahaleler olmakta ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından ihlal kararları verilmektedir. Çalışmamızda mahkeme kararları ışığında ihlal nedenleri incelenecek ve basın özgürlüğünün meşru sınırlandırılması halleri anlatılacaktır. Ayrıca mahkeme kararları, Avrupa Birliği İlerleme Raporları ve basın meslek kuruluşlarının bildirimleri ışığında Türkiye'nin basın özgürlüğü konusundaki geçmişine, şu andaki durumuna ayrıntılı şekilde yer verilecektir.

Anahtar kelimeler: Basın özgürlüğü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, İfade Özgürlüğü, Medya.

ABSTRACT

Freedom of press assumes significant role in ensuring an informed public opinion thanks to properly clarified. This freedom fulfills mission in the context of an inherent part of liberal democracies, a form of government based on self governance, respect for a plurality of view. Freedom of expression is necessity and an essential liberty of democratic society.

Freedom of press appears as a form of freedom of expression. The right to freedom of expression is protected by all major international human rights instruments such as the U.N. Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, and The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms. Article 10 of the European Convention on Human Rights protects freedom of expression. First it states the scope of the right. It entitles everyone to the freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas without interference by public authority and regardless of frontiers. Article 10 defines the circumstances in which limitations on free expression are permitted. Such limitations are permissible only if they satisfy three tests. Firstly, the restriction must be prescribed by law. Second, a restriction is permissible only if it is “necessary in a democratic society”. And third, a restriction is valid only if it is designed to specified objectives in the article 10/2.

Despite of the protection in Article 10 of European Convention of Human Rights, unfortunately in Turkey, there is illegal interference in freedom of press especially arising from political pressures and ownership structure of the media. So European Court of Human Rights finds violation of the right to freedom of press. In our thesis, causes of right violation will be analyzed in the light of the court decisions. At the same time the limitations of freedom of press will be explained. Furthermore background, today and the plans about the freedom of press in Turkey will be covered in detail in the light of court decisions, European Union Turkey Progress Reports and international press associations.

Keywords: Freedom of Press, European Convention of Human Rights, European Court of Human Rights, Freedom of Express, Media.

ÖNSÖZ

Bir problemin çözülebilmesinin ilk aşaması sorunun doğru teşhis edilmesidir. Türkiye’de ifade ve basın özgürlüğü konusuna geniş bir çerçeveye bakıldığında birçok toplumsal sorunun temelini oluşturduğunu görebiliriz. Türkiye’de basın özgürlüğü alanında sürekli artmakta olan problemlerin ele alınması, çözüm yollarının araştırılması, toplumsal bilincin arttırılması demokrasi açısından acil ihtiyaçlardan birisi haline gelmiştir.

Bu çalışmayla ifade ve basın özgürlüğü bakımından Türkiye’nin durumunu ortaya koymaya çalıştım. Uluslararası ortamda kabul görmüş ölçüler olması bakımından AİHM’in konuyla ilgili kararlarıyla adeta bir benchmarking mantığıyla kıyaslayarak bu durumu netleştirmeyi amaçladım. Özellikle son dönemde basın özgürlüğü konusundaki tartışılır uygulamaların çeşitlenerek artması metnin güncelliğini korumak bakımından zorlayıcı bir unsurdu. Tez danışman hocam Prof. Dr. Emre Bağce’nin “Güzel Kelimeler” eserinde de dediği gibi *“Tarih çalışmaları insana bazen beyhude bir çaba gibi görünüyor. Sen iğneyle kazıyorsun, zaman ve tabiat üzerinize kepçeyle yenisini ekliyor.”* Bu yüzden elden geldiğince konu hakkındaki genel prensipler üzerinde durmaya çalıştım.

Bu noktada doktora öğrencilik sürecinde en baştaki mülakattan, ders ve tez dönemine kadar yakın ilgisini, müşfik fakat bir o kadar yol gösterici uyarıları ile desteğini esirgemeyen başta tez danışmanım Prof. Dr. Emre Bağce’ye, yine tez izleme komisyonu üyelerinden Doç. Dr. Mehmet Özçağlayan’a teşekkür ederim. Ayrıca çalışmanın multidisipliner yönü bakımından hukuk sahası ile kaçınılmaz bir birliktelik yönü vardı. Burada da yine tez izleme komitesi üyesi Doç. Dr. İsa Döner’e tez yazım süreci boyunca verdiği sabırlı destekten ötürü teşekkür ediyorum.

Ayrıca amansız hastalığı döneminde hastanede refakat ettiğim sırada sürdürdüğüm tez çalışmam için iyi dileklerde bulunan çok kıymetli babama Allah’tan rahmet diliyorum. Bu zor dönemde desteklerini daima yanımda hissettiğim, bir miktar onları ihmal etmek zorunda kaldığım sevgili eşim Hümeysra’ya, sevgili çocuklarım Misem ve Mustafa’ya gösterdikleri anlayış için çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'DA VE TÜRKİYE'DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ: KAVRAMSAL VE TARİHSEL BİR ÇERÇEVE

A.	BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ KAPSAMI VE İŞLEVİ.....	7
B.	AVRUPA'DA BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ	12
1.	Avrupa'da Basın Özgürlüğünün Geçmişi.....	12
2.	Avrupa Birliği'nde Medya Politikaları	15
3.	Avrupa Birliği'nin Basın Özgürlüğü Yaklaşımı	17
a)	<i>Avrupa Birliği İnsan Hakları Yaklaşımına Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Etkisi</i>	18
b)	<i>Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Bildiri ve Tavsiye Kararları Işığında Değerlendirmeler</i>	21
C.	TÜRK BASINI VE TÜRKİYE'DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ	32
1.	Türk Basını ve Türkiye'de Basın Özgürlüğünün Geçmişi	33
2.	Türkiye'de Basın Özgürlüğüne İlişkin Düzenlemeler	39
a)	<i>Cumhuriyet Öncesi Dönem</i>	40
b)	<i>Cumhuriyet Sonrası Dönem</i>	42
1)	<i>Anayasal Düzenlemeler</i>	43
2)	<i>Yasal Düzenlemeler</i>	46
3.	Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecinde Basın Özgürlüğü	50
a)	<i>Avrupa Birliği İlerleme Raporları</i>	50
b)	<i>Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri'nin Türkiye'de İfade ve Medya Özgürlüğü Raporu</i>	63

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA KONSEYİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN YAPISI, İŞLEYİŞİ VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNE DAİR KRİTERLERİ

A.	AVRUPA KONSEYİ'NİN KURULUŞ AMACI	66
B.	AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NİN OLUŞUMU VE İÇERİĞİ	69
C.	AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NİN TARAF ÜLKELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	73
D.	AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NDE ÖNGÖRÜLEN ORGANLAR.....	75

1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	76
2. Bakanlar Komitesi (Delegeler Komitesi)	79
3. Diğer Organlar	81
E. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NİN 10. MADDESİ ÇERÇEVESİNDE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ	82
1. Avrupa İnsan Hakları Sisteminde İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılması.....	84
2. İfade Özgürlüğünün Unsurları	100
a) <i>Haber Alma ve Bilgi Edinme Özgürlüğü</i>	101
b) <i>Kanaat Özgürlüğü</i>	106
c) <i>Fikir ve Kanaatleri Açıklama Özgürlüğü</i>	111
3. İfade Özgürlüğü ve Kitle İletişim Araçları	113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN KRİTERLERİ VE ÖRNEK KARARLARI

A. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ KRİTERLERİ.....	116
1. Basın Özgürlüğü ve Siyaset İlişkisi	116
a) <i>Siyaset ile İlişkisi Açısından Basın Özgürlüğünün İşlevi</i>	117
b) <i>Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Müdahalenin Meşruluğunu Belirlemede Kullandığı Kriterler</i>	119
2. Basın Özgürlüğü ve Özel Yaşamın Korunması Hakkı İlişkisi.....	129
a) <i>Özel Yaşamın Korunması Hakkı Karşısında Basın Özgürlüğünün Konumu</i>	129
b) <i>Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Özel Yaşam Hakkına Müdahalenin Meşruluğunu Belirlemede Kullandığı Kriterler</i>	131
B. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN KARARLARI.....	137
1. Siyasi Düşüncelerin Sert Dille İfade Edilmesi.....	138
a) <i>Lingens / Avusturya Davası</i>	139
b) <i>Castells / İspanya Davası</i>	142
2. Özel Yaşamın Korunması Hakkı ve Basın Özgürlüğü	143
a) <i>Perna / İtalya Davası</i>	144
b) <i>Radyo Twist / Slovakya Davası</i>	144
3. Medya Sahiplik Yapısı: Centro Europa 7 S.R.L ve Di Stefanı / İtalya Davası.....	147
4. Soruşturmalara İlişkin Haber Yapılması	149
a) <i>Sunday Times / Birleşik Krallık Davası</i>	149
b) <i>July ve Sarl Liberation / Fransa Davası</i>	152
5. Haber Kaynağının Gizlenmesi: Roemen ve Schmit / Lüksemburg Davası.....	154
6. İnternet Haber Siteleri: Delfie / Estonya Kararı.....	156

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN TÜRKİYE'DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN KARARLARI VE TÜRKİYE'NİN TUTUMU

A.	AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN TÜRKİYE'DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN BAŞLICA KARARLARI.....	160
1.	Siyasi Düşüncelerin Sert Dille İfade Edilmesi.....	161
a)	<i>Cihan Öztürk / Türkiye Davası</i>	161
b)	<i>Tuşalp / Türkiye Davası</i>	164
c)	<i>Mustafa Erdoğan ve Diğerleri / Türkiye Davası</i>	167
d)	<i>Dilipak ve Karakaya / Türkiye Davası</i>	171
2.	Düşüncelerin Özgürce İfade Edilmesi	173
a)	<i>Sürek / Türkiye Davaları (1, 2 ve 3 Nolu Davalar)</i>	173
b)	<i>Sürek / Türkiye Davası No 4</i>	177
c)	<i>İ. A. / Türkiye Davası</i>	178
d)	<i>Ali Erol / Türkiye Davası</i>	181
e)	<i>Nur Radyo ve Televizyon Yayıncılığı A.Ş. / Türkiye Davası</i>	182
f)	<i>Özgür Radyo-Ses Radyo-Televizyon Yayın Yapım ve Tanıtım A.Ş. / Türkiye Davası</i>	184
g)	<i>Ürper ve Diğerleri / Türkiye Davası</i>	185
h)	<i>Gözel ve Özer / Türkiye Davası</i>	186
i)	<i>Mehmet Hatip Dicle / Türkiye Davası</i>	188
j)	<i>Bayar / Türkiye Davaları</i>	189
k)	<i>Aslan ve Sezen / Türkiye Davası</i>	192
l)	<i>Bayar ve Gürbüz / Türkiye Davası</i>	193
m)	<i>Dink / Türkiye Davası</i>	194
n)	<i>Belek ve Velioğlu / Türkiye Davası</i>	195
3.	Özel Yaşamın Korunması Hakkı ve Basın Özgürlüğü	196
a)	<i>Sapan / Türkiye Davası</i>	196
b)	<i>Bremner / Türkiye Davası</i>	198
4.	Türkiye'de Sansür ve Otosansür: Şener / Türkiye Davası ve Şık / Türkiye Davası	200
B.	AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN KARARLARI KARŞISINDA TÜRKİYE'NİN TUTUMU.....	202
1.	Anayasa Mahkemesi ve Adalet Bakanlığı'nın Uyum Konusunda Tutum ve Çalışmaları.....	203
2.	Basın Özgürlüğü Alanındaki Düzenlemeler	212
a)	<i>2001 ve 2004 Tarihli Anayasa Değişiklikleri</i>	213
b)	<i>Uyum Paketleri ile Yapılan Düzenlemeler</i>	214
a)	<i>Yargı Paketleri ile Yapılan Düzenlemeler</i>	216
C.	AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KRİTERLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN TEMEL SORUNLAR.....	218
	SONUÇ	222

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABA	Avrupa Birliği Antlaşması
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABGS	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
ABİA	Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AIHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	Avrupa Konseyi
AÜHFD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AY	Anayasa Mahkemesi
AYMK	Anayasa Mahkemesi Kararları
BK	Bakanlar Komitesi
bkz.	bakınız
c.	cümle
C	Cilt
CD.	Ceza Dairesi
CMK	Ceza Muhakemeleri Kanunu
çev.	Çeviren
drl.	derleyen
dpn.	dipnot
E.	Esas sayılı
Ed.	editör

HD.	Hukuk Dairesi
HGK.	Hukuk Genel Kurulu
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
İHY	İnsan Hakları Yayını
İÜHFM	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.	Karar sayılı
m.	madde
parag.	paragraf
R.G.	Resmi Gazete
s.	sayfa
ss.	sayfa aralığı
S.	Sayı
T.	Tarih
TAIEX	Avrupa Birliği Komisyonu Teknik Destek ve Bilgi Değişim Mekanizması
TBK	6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
TCK	5759 sayılı Türk Ceza Kanunu
TMK	4721 sayılı Türk Medeni Kanunu
vd.	ve devamı
Y	Yıl

GİRİŞ

Modern anlamda basın özgürlüğü fikrinin doğum yeri sayılan İngiltere’de¹, basın özgürlüğü mücadelesinin öncülerinden John Milton’a göre, bireylerin erdemi sürekli olarak karşı görüş ve deneyimlerle sınanarak gelişir. İyi ile kötü iç içe geçmiş olduğundan erdem masumiyete dayandırılmaz. İnsanın, buğdayı kendisine benzeyen zehirli bitkiden, iyi balığı kötüsünden ayırması mümkün değildir. Kötülük, iyiliği sınamak için vardır. Günah ve iftira hakikatle koyun koyuna yaşar. İyiyi bilmenin tek yolu kötüyü tanımaktır. Bu nedenle farklı ve çatışan fikirlerin hoş görülmesi bireysel basiretin ve erdemin temel koşuludur².

Özgür ifade ortamının sağlanması açısından bir kişi hariç bütün insanlar aynı düşüncede olsa ve sadece bir kişi farklı düşüncede olsa, bu şahsın tüm insanları susturmaya hakkı olmadığı gibi bütün insanların da farklı düşündüğü için bu kişiyi susturmaya hakkı yoktur³. İnsanın kendisini ifade etmesi en temel insan haklarındandır. Ayrıca sağlıklı bir toplumun varlığı sağlıklı işleyen bir iletişim ortamının varlığına bağlıdır. Basın da bir anlamda toplumun sözcülüğünü yapmakta ve genel talepleri dile getirmektedir. Dolayısıyla sağlıklı demokratik bir toplumun varlığı o toplumda özgür bir basının varlığıyla mümkün olabilir. Bu anlamda basın özgürlüğünü de kapsayan çatı kavram olan ifade özgürlüğü, demokrasilerin en temel ilkelerine üstün koruma sağlayan temel hak ve özgürlüklerinden biridir. Hatta denilebilir ki, bir ülkede insan haklarının korunması için gerekli en önemli unsur, gerçek anlamda bağımsız basının varlığıdır⁴.

Demokrasisi iyi işleyen ülkelerde ifade ve basın özgürlüğü, en temel ve vazgeçilemez haklardan sayılarak toplumsal uzlaşma metinleri olan anayasalarında belirgin şekilde yer almıştır. Gelişmiş demokratik ülkeler açısından bir model sayılabilecek Amerika Birleşik Devletleri Anayasası’nın Birinci Değişiklik Maddesi

¹ John Keane. **Medya ve Demokrasi**, Haluk Şahin (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010, s. 34.

² John Milton, “Areopagitica” **A Speech for the Liberty of Unlicenced Printing**, E.H. Visiak (ed.), Glasgow: Milton. Complete Poetry and Selected Prose, 1925, s. 696, 723.

³ Zühtü Arslan, **ABD Yüksek Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü**, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınevi, 2003, s. 5.

⁴ Thomas Hammerberg, **Avrupa’da İnsan Hakları**, Ayşen Ekmekçi (çev.), Berna Akkayal (Ed.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 263.

“Kongre ifade ya da basın özgürlüğünü kısıtlayıcı... yasa yapamaz” şeklindedir⁵. Bahse konu anayasanın mimarlarından biri olan ABD eski başkanlarından ve aynı zamanda felsefe bilimcisi James Madison da basın özgürlüğü konusunda *“halkın bilgili olmadığı ya da bilgi alacak kaynaklara sahip olmadığı bir halk yönetiminin bir tiyatro gösterisinden neredeyse farkı yoktur. Bilgi her zaman cehaleti yönetir. Kendi kendisini yönetmek isteyen bir toplumun kendisini bilgiden gelen bir güçle donatması bir zorunluluktur”*⁶ şeklindeki yaklaşımı geçerliliğini korumaktadır. Basın, politik sahada ve demokrasinin işleyişindeki en temel unsurlardandır. Siyasi tartışma ortamı, demokrasinin temel taşıdır. Basın özgürlüğü yoluyla halk arasında siyasi liderler hakkındaki düşünceler şekillenebilir. Bu açıdan bakıldığında basının siyasi konularda görüş ve bilgi vermesi bir hak olduğu gibi aynı zamanda bir zorunluluktur. Basın halkın genel menfaatlerinin bekçi köpeği (public watchdog) gibi davranmalı, güç ve para sahiplerini rahatsız edecek olsa bile kamuoyunu doğru şekilde bilgilendirmelidir. Bununla birlikte siyasiler ve liderler de, seçtikleri kişilerin kendi adlarına nasıl hareket ettiğini bilme hakkına sahip olan vatandaşları şeffaf biçimde bilgilendirmelidir⁷. Basın da bu bilgilendirme sürecinin en önemli aracı olarak yöneten ve yönetilenler arasında iletişim görevini tarafsızca yürütmelidir.

Hannah Arendt, özgürlüğü “insanın içinde var olan arama düşüncesi, özgürlüğün bir fiil olarak ortaya konulabilmesinin mümkün olmadığı dönemlerde yapmak zorunda kaldığı bir keşif” olarak nitelendirir.⁸ Özgürlüğün kıymeti, olmadığı ortamda daha iyi anlaşılır. Bu açıdan insanlığın yaşadığı büyük trajedi ve felaketler insan hakları ve özgürlükler konusunda konsensüse varma ihtiyacını daha belirgin hale getirmiştir.

Sayılsız insan hakları ihlallerini içinde barındıran İkinci Dünya Savaşı oluncaya kadar özgürlükler sorunu, her devletin kendi iç meselesi sayılmış iken,

⁵ Bkz. William W. Van Alstyne, **Interpretations of the First Amendment**, Durham, NC: Duke U. Press, 1984; Ronald K.L. Collins ve David M. Skover, “The First Amendment in an Age of Paratrooper”, **Texas Law Review**, 68, Mayıs 1990, s. 1087-193.

⁶ James Madison, “Letter to W.T. Barry, 1822”, **The Writings of James Madison**, Cilt 9 içinde, s.103, <http://oll.libertyfund.org/titles/1940> (erişim tarihi 05.10.2015).

⁷ Hammerberg, s. 264.

⁸ Hannah Arendt, **Geçmiş Gelecek Arasında**, İstanbul:İletişim Yayınları 1996, s.199.

savaşın bitiminden itibaren insan haklarının evrenselliğini koruma altına almayı hedefleyen küresel hukuk, bu savaşın yaralarını sarmak adına harekete geçmiştir.

Bu çerçevede, basın özgürlüğünün korunmasına yönelik olarak en etkin uluslararası düzenleme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (AİHS) bulunmaktadır. Çünkü AİHS, bünyesinde düzenlediği organ olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) sayesinde hak ihlallerini denetlemekte ve yaptırım uygulama kabiliyetine sahip bulunmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz devlet veya hükümet eliyle ya da medya sahiplik yapısının tetiklediği basın özgürlüğüne müdahalelerin en etkin şekilde denetlenmesi ve önüne geçilmesi AİHM sayesinde mümkün olabilmektedir.

Küreselleşen dünyada özellikle soğuk savaşın bitmesinin ardından medya, kamusal alan, iletişim özgürlüğü yaklaşımlarında da büyük değişimler yaşanmıştır. Dünyada yaşanan küresel bakış açısına bağlı siyasal, sosyal, kültürel ve teknik anlamda gelişmeler kamusal alanı da adeta uluslararası bir niteliğe büründürmüştür. Etrafımızı çepeçevre saran küreselleşme, birçok alanda olduğu gibi iletişim ve basın alanında da uluslararası geçerliliği olan bir anlayışı zorunlu kılmaktadır. AİHM'in ifade ve basın özgürlüğü ile ilgili değerlendirmelerinde süreç içerisinde bu özgürlüğü daha da genişletebilme yönünde tavrı olduğu gözlenmektedir. Bu alandaki her türlü kısıtlamayı istisnai boyutta tutma hedeflenmiştir. Ele alınan davaların sonucunda ortaya çıkan değerlendirmeler sonraki davalar için de birer dayanak oluşturduğundan bu alandaki özgürlük alanı da sürekli genişlemektedir. Bundan daha önemli diğer bir husus da sürekliliği olan bu değerlendirme süreçlerinin AİHS'in canlılığını ve güncelliğini korumada etkili olmasıdır.

Türkiye, hedefi batı ve özelde Avrupa Birliği olan bir devlet olarak, referans olunabilecek en önemli belge kabul edilen AİHS'e taraf olmakla birlikte aleyhinde AİHM tarafından en çok ihlal kararı verilen devlet konumundadır. Avrupa Konseyi'nin kurucu devletlerinden olan Türkiye, 1959'dan 2015 tarihine kadar AİHM tarafından verilen toplam 3182 ihlal kararı ile insan haklarının korunması kapsamında en kötü devlet konumundadır. 1959'dan 2015'e kadar basın özgürlüğünü de içine alan ifade özgürlüğünün ihlali hakkında AİHM tarafından verilen toplam 619 kararın 258'i Türkiye aleyhinedir. Ayrıca sadece 2014 istatistiğine bakıldığında

da tüm üye ülkeler için alınmış olan toplam 47 ifade özgürlüğü ihlal kararının 24 tanesi Türkiye ile ilgili alınmış kararlardır. Bir diğer ilginç noktada 2. sırada en fazla ihlal kararı verilen ülkenin 7 kararla Macaristan olmasıdır⁹.

Hızla gelişen dünyada meydana gelen olayları doğru ve hızlı şekilde bize aktarma gayreti içinde olan basın, bu görevini yerine getirebilmesi için basın mesleğinin etik kuralları ve yasal sınırlandırmaları içerisinde kalmak şartıyla her türlü müdahaleden korunması ve özgür olması şarttır. Ülkemizde batı normlarına kıyasla basın özgürlüğü alanında birçok sorun yaşanmaktadır. Medya çeşitliliğinin ve tarafsızlığının tehlikede olması, gazetecilere açılan ve ağır tazminat kararları ile sonuçlanan davalar, gazetecilere hapis cezaları, siyasi otoritenin devlet enstrümanlarıyla basın üzerinde kurduğu ağır baskı, medya sahiplik yapısının otosansürü tetiklemesi gibi hususlar aşılması gereken temel sorunlardır. Hükümetlerin kendilerine sadık medya organlarının sahibi holding sahiplerine reklam geliri ve ihale gibi maddi menfaatler sağlaması, kendi geleceğini hükümetin geleceği gören anlayışa yol açmakta ve bu uğurda birçok muhalif gazeteci ya susmakta ya da konuşmayı tercih ederek işsiz kalmaktadır.

2004 yılında 1982 Anayasası m. 90'da yapılan değişiklikle uluslararası sözleşme metinlerinin yasa üstü konuma getirilmesi sebebiyle AİHS hükümlerine Türk Hukuku açısından uyma zorunluluğu mevcuttur. Bu hükümlerde düzenlenen hakların ihlal edilip edilmediğinin denetlenmesini sağlayan AİHM kararlarına uymak da anayasal bir zorunluluktur. Bu nedenle çalışmamızda AİHM tarafından verilen ihlal kararları ışığında Türkiye'de basın özgürlüğünün bu derece kötü durumda olmasının nedenlerine değinilecektir.

Çalışmamızın birinci bölümünde, öncelikle basın özgürlüğü kavramının üzerinde durulmuş, ardından Avrupa'da ve Türkiye'de sansürün geçmişine yolculuk yapılmış ve basın özgürlüğünün ortaya çıkışı ve gelişimi kısaca anlatılmıştır. Daha sonra bütüncül bir Avrupa kültürü oluşumuna basının katkısına, bunun ne kadar gerçekleştirildiğine ve Avrupa'nın mevcut medya politikalarına değinilmiştir.

⁹ Overview 1959-2014 EHCR, 2014, http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2015_ENG.pdf (10.10.2015). 2015 yılı istatistiğinde de toplam 28 ihlal karardan 10'u Türkiye aleyhindedir. http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2015_ENG.pdf

Avrupa Birliği'nin basın özgürlüğü yaklaşımı başlığı altında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin yayınladığı bildirilere özetle yer verilerek Avrupa Birliği değerleri ile de örtüşen basın özgürlüğü yaklaşımları aktarılmıştır. Bahsi geçen bildirilerde, AİHM'in belirlediği basın özgürlüğü kriterleri konularına göre ayrılarak detaylı şekilde ifade edilmiştir. Sırası geldiğinde AİHM kararlarında bu bildirilere yer verilmiştir. Türkiye'de basının gelişimine ve bu doğrultuda basın özgürlüğüne yönelik hukuki düzenlemelere kısaca değinilmiştir. Özellikle Avrupa Birliği süreci etkisinde yapılan geniş çaplı mevzuat değişikliklerine yer verilirken bu gelişmelerin değerlendirildiği Avrupa Birliği Katılım Süreci İlerleme Raporları eşliğinde Türkiye'nin 1999-2015 yılları arasındaki basın özgürlüğü konusundaki gelişmeleri ve konu ile ilgili AB'nin yaklaşımları aktarılmıştır. Yine bu bölümde Avrupa İnsan Hakları Komiseri'nin Türkiye'de ifade ve basın özgürlüğü konusundaki raporu özet olarak ele alınmıştır.

İkinci bölümde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni hazırlayan Avrupa Konseyi'nin yapısı ve işleyişi anlatılmıştır. Ardından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin temel özellikleri ve başta sözleşmede düzenlenen özgürlüklerinin ihlalini denetleyen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi olmak üzere öngördüğü organlar kısaca anlatılmıştır. Ayrıca bu bölümde AİHS'de ifade özgürlüğünün ele alındığı 10. madde çerçevesindeki kriterler ve ifade özgürlüğünün unsurları örneklerle ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, AİHS'in basın özgürlüğünü de içeren çatı kavram olan ifade özgürlüğünü nasıl düzenlediği hangi nedenlerle sınırlandırılabilirdiği örnek AİHM kararları ışığında detaylı şekilde işlenmiştir. Ayrıca AİHM'in basın özgürlüğü özelinde belirlediği kriterler, basının siyasetle ilişkisi ve basın özgürlüğü, özel yaşamın ve aile yaşamının korunması hakkı çatışması olmak üzere iki ayrı bağlamda ele alınmıştır. Tüm bu incelemelerden sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin basın özgürlüğü ile ilgili uluslararası alanda almış olduğu ve daha sonraki davalar açısından ölçü sayılan örnek kararlar ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde, AİHM'in Türkiye özelinde almış olduğu kararlar aktararak basın özgürlüğünün ihlal edildiği durumlar gözler önüne serilmiştir. Tüm aktarılan kararlardan sonra günümüzde Türkiye'de basın özgürlüğüne ilişkin sorunlar

ele alınmış ve ilerleyen yıllarda muhtemel AİHM ihlal kararlarına konu olacak olaylar irdelenmiştir. Yine bu bölümde AİHM kararları karşısında Türkiye'nin tutumuna ve yaptığı anayasal düzenleme, AB uyum sürecinde uygulamaya konulan uyum ve yargı paketlerine özet olarak değinilmiştir.

Ayrıca Türkiye'de yaşanan basın özgürlüğü sorunlarına ilişkin tabloyu netleştirmek amacıyla uluslararası ve ulusal ölçekteki gazetecilik örgütlerinin rapor ve tespitlerine özet olarak yer verilmiştir.

Bu çalışmamızda, gelişmiş batı standartları ve demokrasisi bakımından en temel unsurlardan olan ifade ve basın özgürlüğünün AİHS ve buna bağlı alınmış çeşitli AİHM kararlarıyla çerçevesi tabi bir şekilde ortaya çıkmış olan tablo ile Türkiye'nin bu alandaki durumu ortaya konulmuştur. Bu noktada alınan ihlal kararlarının çokluğu ve çeşitliliği sebebiyle konuyu sınırlandırmak bakımından AİHM'in Türkiye veya başka bir devlet aleyhine verdiği örnek kararlar ışığında Türkiye'deki basın özgürlüğüne ilişkin sorunların nedenlerine değinerek gelecek adına aynı sorunların yaşanmaması ve gerekli iyileştirmelerin yapılması konusunda bir kaynak ortaya koymak hedeflenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'DA VE TÜRKİYE'DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ: KAVRAMSAL VE TARİHSEL ÇERÇEVE

Basın özgürlüğü, ifade özgürlüğünün en önemli görünümlerindendir. Basın özgürlüğünün ne anlama geldiği, kapsamı ve demokratik bir toplum bilincinin oluşmasındaki kritik işlevi üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

Bunun yanında basın özgürlüğünün bugününü anlayabilmek için geçmişe ışık tutmak gerekir. Bu anlamda Avrupa ve Türkiye'de basın özgürlüğünün vardığı noktayı anlayabilmek için kısaca basın özgürlüğü geçmişine yolculuk yapmak zorunludur. Özellikle ekonomik anlamda birlikteliği simgelemekle birlikte başta siyaset ve insan hakları olmak üzere birçok alanda ortak hareket etme gayreti içerisinde bulunan Avrupa Birliği'nin medya politikaları ve Avrupa Konseyi'nin basın özgürlüğüne ilişkin bildiri ve tavsiye kararları, basın özgürlüğünün bugününe ilişkin aydınlatma görevini yerine getirecektir. Türkiye'nin Avrupa'daki basın özgürlüğü yaklaşımlarına ne kadar yaklaşabildiği de bu minvalde incelenmesi gereklidir. Bu anlamda özellikle Avrupa Birliği İlerleme Raporlarında basın özgürlüğüne yönelik yapılan eleştiriler değer kazanmaktadır.

Bu bölümde yukarıda bahsettiğimiz konuları ele alarak basın özgürlüğüne ilişkin kavramsal ve tarihsel bir çerçeve sunma arayışında olacağız.

A. BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNÜN KAPSAMI VE İŞLEVİ

Bilgi ve düşüncelerin açıklanması özgürlüğü ifade özgürlüğünün önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Farklı türden görünümleri bulunan söz konusu özgürlüğün ifade edilişi gazete, TV, kitap, dergi vb. araçlar ile gerçekleştirildiğinde basın özgürlüğüne; örgütlü kuruluşlar aracılığıyla ya da toplu olarak açıklandığında ise dernek, siyasî parti, sendika ya da toplantı ve gösteri yapabilme özgürlüğüne örnek teşkil etmektedir. Düşünceyi açıklama özgürlüğü ve basın özgürlüğü birçok uluslararası belge ile anayasada birlikte düzenlenmiştir.

Konumuz çerçevesinde ele alınan özgürlüklerin tümü düşünüldüğünde basın özgürlüğünün kaynağının düşünceyi açıklama özgürlüğü olduğu bilinmektedir. Fakat bu durum söz konusu özgürlüklerin değişik yapılarının bulunmadığı ve birbirinden farklı sorunlarının olmadığı sonucu doğurmaz. Zira her bir özgürlüğün birbirinden farklı etkilerinin olduğunu, değişik değerleri korumaya çalıştığını, diğer bir deyişle, başkaca işlevlerinin olduğunu belirtmek gerekir. Dolayısıyla basın özgürlüğünün ve düşünceyi açıklama özgürlüğünün aynı başlık altında düzenlenmesi yerine farklı başlıklar şeklinde ele alınması daha makul görünmektedir. Basın özgürlüğü ile düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün bir tutulmaması gerektiğinin gerekçeleri arasında, medya kuruluşlarına sahip olan sınırlı sayıda sermaye sahiplerinin basına otosansür uygulamasına karşı konulmasının güçleşmesini ve hatta özgürlüğün ortadan kalkmasına yol açabilecek olmasını örnek göstermek mümkündür¹⁰. Zira basının tek elde bulunması, çoğulculuğun oluşamaması, özgürlüğün ve demokrasinin muhtevasını zedeleyecek bir sorundur.

Önemli bir kitle iletişim aracı niteliği taşıyan basın, düşüncenin oluşturulması, açıklanması ve yayılmasına hizmet etmektedir. Bu özgürlüklerin tekelleşmiş haber kaynakları sorunuyla karşılaşmaması gerekir. Bir diğer gerekçe, basımevi kurmak için izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamama ilkesinin yalnızca basın özgürlüğüne ilişkin olmasıdır¹¹. Gazetecinin haber kaynağını açıklamaya zorlanmaması da basın özgürlüğü ilkelerinden birini ifade eder ve yine sadece bahse konu özgürlüğe ilişkindir. Dolayısıyla bu ve bu türden ilkeler düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü ile bağlantılı olmayıp yalnızca basın özgürlüğünü ilgilendirdiklerinden bahse konu özgürlük farklı bir tür özgürlüktür ve ayrıca düzenlenmesi gerekmektedir. Sonuç olarak basın özgürlüğünün ayrı bir düzenlemeye tabi tutulması, bir yönüyle güncellenmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır¹².

¹⁰ Cevdet Perin, **Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1974, s. 135; Emine Sayılğan, “Medya Sektöründe Rekabet Olgusu ve Medyaya Giriş Engelleri”, **Marmara İletişim Dergisi**, S. 15, 2009, s. 79.

¹¹ M. Semih Gemalmaz ve H. Burak Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Standartları Işığında, Türkiye’de Bilgi Edinme Düşünce-İfade ve İletişim Mevzuatı**, İstanbul: Yazıhane Yayınları, s. 189; Çetin Özek, **Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına**, İstanbul: Alfa Yayınları, 1999, s. 549.

¹² Metin Baykan, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Basın Özgürlüğü**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2011, s. 69.

Basın özgürlüğü ihtiyacının ortaya çıkmasına sebep olan husus, temelde basılı yayının düşüncenin açıklanmasına ve yayılmasına sağladığı genişlik ve etkisindeki güçtür. Bu sadece basın özgürlüğünün değil, genel anlamda düşüncüyü açıklama ve yayma özgürlüğünün de doğmasına yol açmıştır. Basın özgürlüğü denildiğinde düşüncelerin serbestçe açıklanmasının yanı sıra söz konusu özgürlüğün kullanılması için basın kuruluşlarının serbestçe kurulup işletilmesi de bir bütün olarak anlaşılmalıdır. Basın özgürlüğünün kullanılmasını imkânsızlaştırmayan belirli sınırlamaların bulunması elbette olağan karşılanabilir. Ancak bu durumun aksine düzenlemeler özünde düşüncenin açıklanması ve yayılmasının engellenmesi anlamı taşıyabileceğinden özgürlüğün ihlali sonucunu doğurur¹³.

Basın özgürlüğü bünyesinde hangi hakları içerdiği sorusu da özgürlüğün açıklanmasında önemli hususlardandır. Bahse konu hak tanımlanırken içeriğe dâhil edilen haklar; haber, düşünce ve bilgilere ulaşma, bunları değerlendirme, yorumlama ve eleştirme, basma ve dağıtma hakkıdır. Bu haklardan ilki olan haber, düşünce ve bilgilere ulaşmadan anlaşılması gerekenin ne olduğunu ifade edebilmek için öncelikle hangi haklar ile ilişkili olduğunu ortaya koymak gerekir. Bu bağlamda, bilgi edinme hakkı¹⁴ ile gazetecilerin haber kaynaklarının korunması hakkı önem arz eder. Gazetecilerin haber kaynaklarının korunması, basının özgürce çalışabilmesinin

¹³ Zafer Gören, **Anayasa ve Sorumluluk, 2. Cilt**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2009, s. 147.

¹⁴ Devletler, bireyleri doğrudan ilgilendiren idari ve siyasi bilgi ve belgelere sahiptir. Bu bilgi ve belgelere ulaşma hakkı bilgi edinme hakkını ifade eder. Bilgi edinme hakkı şeffaf yönetimden bahsedilebilmesi için bir zorunluluktur. Tanım olarak, bireyin kendisine, başkalarına ve kamu idarelerine ilişkin bilgileri, idarî otoriteden alma hakkı şeklinde ifade edilebilir. Söz konusu hakkın mevcudiyeti ile habercinin haber kaynağına ulaşması mümkün olur ki bu imkan basın özgürlüğü açısından ayrıca önemlidir. Kişilerin resmî kuruluşların çeşitli konularda açıklamalarda bulunmalarını beklemlerine gerek olmaksızın bu kuruluşların ellerinde bulunan bilgilere ve belgelere bu hakkın bir gereği olarak ulaşabilirler. Elbette uygulamalar her devlette farklılıklar gösterebilmektedir ancak özünde amaç aynıdır.

Türkiye, 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu'nu 2003'te kabul etmiştir. Kanunun 1. maddesi uyarınca, *"Bu Kanunun amacı; demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir."* Kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının faaliyetlerinde uygulanan bu Kanuna göre, *"Kurum ve kuruluşlar, bu Kanunda yer alan istisnalar dışındaki her türlü bilgi veya belgeyi başvuranların yararlanmasına sunmak ve bilgi edinme başvurularını etkin, süratli ve doğru sonuçlandırmak üzere, gerekli idarî ve teknik tedbirleri almakla yükümlüdürler."*

özel ve önemli bir koşulunu oluşturur. Söz konusu korumanın bulunmadığı durumlarda kamu yararına kamunun bilgilendirilmesi imkânı kalmaz¹⁵.

Haber, düşünce ve bilgileri yorumlama ve eleştirme hakkı, basın özgürlüğü bünyesinde yer alan diğer bir haktır. Söz konusu hakkın düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün de önemli bir parçasını oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bir toplumda kamusal sorunlar hakkında sağlıklı bilgi edinebilmenin ve kamunun iyiliğine olanın tespitinin mümkün olabilmesi, eleştirilerin ve yorumların serbestçe yapılabilmesine bağlıdır. Öyle ki, demokrasinin ve basın özgürlüğünün özünü de iktidarın, özellikle kamu otoritelerinin eleştirilmesi oluşturur.

Yukarıda da ifade edildiği gibi basın özgürlüğü bünyesinde bahse konu olan bir diğer hak da haber, düşünce ve bilgileri yayınlamak üzere basabilme ve dağıtabilmedir. Bu hakkın kullanımına ilişkin olarak öncelikle üzerinde durulması gereken husus basımevi açmanın, yayın yapmanın izne tabi tutulmasıdır. Bununla birlikte mali teminat yatırılması da bir şart olarak sunulamaz. Aksi halde, bu özgürlük maddi imkânı olanlara yönelik bir kayırmayla sonuçlanacak ve bunun olumsuz etkileri de geniş ölçekli şekilde toplumu etkileyecektir.

Son olarak basın özgürlüğü kapsamında yaratma (yeni eser ortaya koyma) hakkından bahsedilmesi gerekir. Bu hak belirli sınırlamalara tabidir. Bu sınırlamaların genel niteliği, eserin tahkir edici, başkalarını aşağılayıcı nitelikte olmamasıdır. Zira ortaya konulan eserin kamu ile paylaşılması durumu bulunmaktadır. Söz konusu hak basın özgürlüğü bakımından bir eserin basın yoluyla dışa vurulması ve çoğaltılmasını ifade eder. Ayrıca belirli bir olayın anlatılması ya da bir konunun incelenmesi ve eleştirilmesi de bu hak çerçevesinde ele alınır¹⁶.

Genel olarak içerdiği haklar ile kapsamı belirtilen basın özgürlüğü, Avrupa'da bu ve benzeri hakların adeta denetçisi konumunda olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) önüne çeşitli şikayetler ve olaylar sonucu gelmektedir. Basın özgürlüğünün ihlali ile ilgili davalarda AİHM tarafından izlenen

¹⁵ Yaşar Salihpaşaoğlu, "Avrupa'da Patlak Veren Karikatür Krizinin İfade Hürriyeti ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirilmesi", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Y. 5, S. 9, Mart 2007, s. 122.

¹⁶ 5187 sayılı Basın Kanunu m. 3 ile TC Anayasası m. 27 bu konuyu düzenlemektedir.

yol üç kademelidir. Davada izlenen yollarda aşamaların ilkinde AİHM, devletin müdahalesinin yasal, yani bir kanuna dayalı olup olmadığını inceleme konusu yapar. Devletin müdahalesinin haklılığını gösteren bir yasanın bulunup bulunmadığı buradaki incelemenin esasıdır. Eğer böyle bir yasa bulunuyor ise söz konusu yasanın ilgili hükmünün açık olup olmadığı ve bireyin bu yasayı bilmesinin ya da tahmin etmesinin mümkün olup olmadığını inceleme konusu yapılır. Aksine, böyle bir yasanın bulunmaması zaten AİHS ve anayasal güvencesi bulunan özgürlüğün ihlalini sonuçlandırır. Böyle bir yasa bulunsa bile, yapılan müdahalenin demokratik bir toplumda gerekliliği inceleme konusu yapılır.

Handyside, Sunday Times ve diğer kararlarında da AİHM, ifade özgürlüğünü demokratik toplumun temeli şeklinde ifade etmektedir. Tekrar etmek gerekirse, bu özgürlük ile lehe olan, zararsız olarak nitelenen haber ve düşüncelerin yanı sıra, devletin ya da nüfusun bir bölümünün aleyhinde olan, bir diğer deyişle, rahatsız edici nitelikteki haber ve düşünceler de koruma altına alınmıştır. Hatta basın özgürlüğü dendiğinde özellikle bu tarz rahatsız edici haberler için özgürlük kastedilmektedir. Diğer türlü haber ve yorumların yayınlanması zaten bir şikayetin konusu olmayacaktır. Belirtmek gerekir ki, ifade özgürlüğü ile ilgili açıklanan ilkeler basın söz konusu olduğunda daha da önemli hale gelir. Bunun en önemli sebebi kuşkusuz basının demokratik toplumlarda oynadığı roldür. Zaten AİHM bu görüşünü sözü geçen davada şu şekilde ortaya koymaktadır:

“Basın söz konusu olduğunda, bu ilkeler özel bir önem kazanır. Bu ilkeler, önemli ölçüde toplumun yararına hizmet eden ve aydınlatılmış bir halkın işbirliğini gerektiren adaletin dağıtılması alanına da aynı ölçüde uygulanır...”

...İfade özgürlüğü, 10. maddenin sınırları içinde, sadece lehte olduğu kabul edilen veya zararsız veya ilgilenmeye değmez görülen ‘haber’ ve ‘düşünceler’ için değil, Devletin veya nüfusun bir bölümünün aleyhinde olan, onlara çarpıcı gelen, onları rahatsız eden haber ve düşünceler için de uygulanır...”

...Sadece basın yayın kuruluşları bu tür haber ve düşünceleri vermekle görevli değildir, halkın da bu haber ve düşünceleri edinme hakkı vardır.”¹⁷

¹⁷ Handyside / Birleşik Krallık, 07.12.1976, Başvuru No: 5493/72, <http://ihami.anadolu.edu.tr> (05.05.2015).

Bu bağlamda AİHM, kararlarının hemen hepsinde basın toplumda oynadığı rolün önemine değinerek bu öneme vurgu yapmaktadır. AİHM'in bu vurguyu yapmasının temel sebebi, özgür basının demokratik toplumun en önemli unsurlarından olmasıdır.

B. AVRUPA'DA BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

Günümüzde Avrupa'da edinilen insan hakları kültürü, geçmişten beslenen sağlam kök ve tecrübelerle dayanır. Halihazırda temel ilke olarak belirlenen birçok husus, geçmişte yaşanan hatalardan ders çıkarmanın sonucudur. Basın özgürlüğü de bahsettiğimiz durumdan payına düşeni almıştır. Bu yüzden kısaca Avrupa'da basın özgürlüğünün geçmişine göz atmakta fayda görmekteyiz. Bu göz atmadan sonra Avrupa Birliği'nin günümüz medya politikaları ve özellikle basın özgürlüğü konusundaki yaklaşımları incelenecektir. Türkiye olarak, insan hakları noktasında ulaşmaya çalıştığımız hedef konumunda olan bu yaklaşımları benimsemek gereklidir. Bu yüzden bu yaklaşımlar ele alınırken Türkiye açısından problemler hususlar olduğunda bunlara da kısaca değinilecektir.

1. Avrupa'da Basın Özgürlüğünün Geçmişi

Basın özgürlüğünün geçmişten günümüze önündeki en büyük engel, sansürdür. Sansür, yazılanların matbaa yoluyla daha hızlı yayılmasıyla beraber yönetenlerin pozisyonlarını korumak açısından daha şiddetli bir ihtiyaç haline gelmiştir. Avrupa'da 15. yüzyılın sonlarına doğru sansür, kiliseye itiraz şeklinde kaleme alınan eserler üzerinde uygulanmıştır. Daha sonra sansür uygulaması, dini kitaplar ile sınırlı kalmamış, diğer alanlarla ilgili yazılan kitaplara ve gazetelere de sıçramıştır¹⁸. Sansür kriterleri, Avrupa'nın her yerinde aynı oranda uygulanmamış olup bazen bir yerde yayınlanmayan eser başka bir ülkede yayınlanabilmiştir¹⁹.

Basın özgürlüğünden ilk olarak 17. yüzyılda bahsedilmeye başlanmıştır. Fakat basın özgürlüğünün yaygın olarak uygulanabilmesi için 19. yüzyılı beklemek

¹⁸ Frederick Seaton Siebert, **Freedom of the Press in England 1476-1776: The Rise and Decline of Government Control**, Urbana: 1965, s. 107-160.

¹⁹ Jurgen Wilke, **Zensur und Pressefreiheit**, Published: 18.04.2013, parag. 18, <http://ieg-ego.eu/en/threads/european-media/censorship-and-freedom-of-the-press> (31.08.2015).

gerekmıştır. Avrupa’da basın özgürlüğünün çerçevesi ise 19. yüzyılın sonlarına doğru şekillenmiştir.

17. ve 18. Yüzyıl Almanya’ında haftada iki veya üç kere çıkan periyodik gazeteler üzerinde sistemli ve gelişmiş anlamda sansür uygulanmıştır. Almanya’da meydana gelen olayları ve sorunları ele alan gazeteler, sansür ekiplerinin istediği şekilde değişime uğrayarak insanlara ulaşmıştır. Sayıları her geçen gün artan gazetelerin sansür denetimi iyice zorlaşmaya başlamış hatta sansür ekibinin yayınlanmasını istemediği haberi içeren gazetelerin baskısı başka şehirlerde yapılırken ya sansür ekibi tarafından bu gazeteler toplatılmış ya da yayınlayanlara cezalar verilmiştir²⁰.

Basın özgürlüğünü savunan ve sansüre karşı yürütülen ilk kampanya, İngiltere’de gerçekleştirilmiştir²¹. Saray ile parlamento arasındaki kuvvetler ayrılığı temeline dayanan Puritan Devrimi sırasında sansür kurulları kaldırılmıştır. John Milton basın özgürlüğünü savunan modern Avrupa’nın ilk muhteşem tezi olan *Areopagitica*’sını 1644’te yayınlamıştır²². Bu eserde özgür basın için yapılan çağrı ilk etapta umulan etkiyi göstermemiştir. Çünkü sansür kurullarındaki yetkiler adeta mahkemeler tarafından üstlenilmiştir. Yayımdan önce sansür, 1695’te çıkarılan bir yasa ile kaldırılmıştır. 1695’ten sonra ülkede birçok farklı özellikte gazete kurulmuş, yurt dışında gelişen olaylarla ilgili detaylı raporlar ve iç meselelerle ilgili tartışmalar yapılmaya başlanmıştır. Fakat çıkarılan bu yayınlarla ilgili mahkemelere yapılan başvuruların gazetelerin ve gazetecilerin mahkûmiyeti ile sonuçlanması üzerine adeta yayın sonrası sansürü ortaya çıkarmıştır. Özellikle kışkırtıcı hakaret suçundan birçok gazeteci bu dönemde mahkûm olmuştur. Bu sorun 1792 yılında çıkarılan hakaret yasası ile önlenmeye çalışılmıştır²³. Gazetelere konan ağır vergiler ise 1885’te kaldırılmıştır.

Bu sırada Amerika’da bağımsızlığı ilan eden koloniler, 1776’da Virginia İnsan Hakları Yasası’nı çıkararak basın özgürlüğünün, özgürlüklerin temeli olduğunu ve ancak baskıcı yönetimler tarafından bu özgürlüğün yasaklanabileceğini

²⁰ Wilke, parag. 13.

²¹ Siebert, s. 107-160.

²² Wilke, parag. 20

²³ Wilke, parag. 21.

belirtmiştir. ABD Anayasasına 1791’de yapılan değişiklikle kongrenin ifade ve basın özgürlüğünü kısıtlayan bir yasa yapmayacağı hükmü konmuştur.

Fransız Devrimi sonrasında 24 Ağustos 1789’da kabul edilen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’nin 11. Maddesi şu şekildedir: *“Düşünce ve görüşlerin serbestçe ifade edilebilmesi insanın en temel haklarından biridir. O halde her birey, kanunla belirlenen haller dışında özgürce konuşabilir, yazabilir ve görüşlerini yayımlayabilir.”*

Fransız Devrimi’nin temellerinden birini oluşturan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinin ardından basın alanında bir gelişme görülmesiyle birlikte, terör dönemi Fransa’da basın özgürlüğüne darbe vurmuştur. Napolyon döneminde ise basın tamamen propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı’nın yaklaştığı yıllarda Almanya ve Fransa’da hala sansür kurulları vardı. Almanya’da bu dönemde yayımı yasak haberler kataloğu çıkartılmış ve yayınlarda sansür kurullarının onayı aranmıştır. Ayrıca devlet, resmi basın organları aracılığıyla propaganda yapmıştır²⁴. İngiltere’de resmi olarak sansür olmasa da 1912’de organize olmuş basın örgütleri ile devlet, askeri sırlarla ilgili haber yapılmaması hususunda mutabık kalmıştır. Böylece ilk otosansür örnekleri de verilmeye başlanmıştır²⁵.

Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi ile birlikte basın özgürlüğü alanındaki kazanımlar daha da geriye gitmiştir. İngiltere, haberleşme araçlarının kontrolünü ele geçirmekle kalmayıp halkı yanlış bilgilendirmeye sevk edebilecek yayınları önleme ve askeri sırların korunması amaçlı seri kanunlar çıkararak sansüre başvurmuştur²⁶.

Savaş sonrası Almanya’da, Weimar Anayasası çıkarılmıştır. Tekrar toparlanmayı sağlamak için hazırlanan bu anayasada kamu yararına aykırılık ve kamu güvenliğini tehdit halinde temel hakların dahi askıya alınabileceği hükmünün

²⁴ Gunda Stöber, **Pressepolitik als Notwendigkeit Zum Verhältnis von Staat und Öffentlichkeit im Wilhelmschen Deutschland 1890-1914**, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2000, s. 45 vd.

²⁵ Wilke, parag. 45.

²⁶ Wilke, parag. 46.

bulunmasından hareketle basın özgürlüğünün sağlanmasının beklenmesi mümkün olmamıştır²⁷. Hitler döneminde basın tamamen bir propaganda aracına dönüşmüştür. Benzer uygulamalar, İspanya, İtalya ve Rusya gibi baskıcı yönetimler tarafından da yapılmıştır. Diktatör usulü yönetimlerin en belirgin özelliklerinden biri, basını yoğun olarak propaganda aracı şeklinde kullanmaları olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa, basın özgürlüğünün de aralarında bulunduğu birçok temel hakkın ve özgürlüklerin rahatça yaşanabilmesi için bir araya gelerek çözümler üretmeye çalışırken, baskıcı yönetimlerden kurtulan ülkeler de bu değişime ayak uydurmaya çalışmıştır.

2. Avrupa Birliği'nde Medya Politikaları

Avrupa Birliği'nde basına ilişkin hükümetler arası çalışmalar 1976 yılında başlamış olup 80'li yılların sonlarına doğru ayrı bir gündem olarak görüşülmeye başlanmıştır²⁸. Avrupa Birliği'nin medya politikası üç ana değere dayanmaktadır. Birincisi, medya sektöründe çoğulculuğu sağlamak, ikincisi, özellikle ulusal kimlikleri koruyarak kültürel çeşitliliği sağlamak, üçüncüsü, pazarda tüketicilerin yani vatandaşın mutlu olmasını sağlamaktır²⁹.

Avrupa Birliği, ekonomik güçlenme ve işbirliği amacıyla yola çıkmıştır. Kültürel bir bütünleşme sağlayarak ortak Avrupa kimliği yaratma idealine sahip bir uluslararası kuruluş kimliğini almıştır. Sonraları bu hedefini esneterek mevcut kültürel çeşitliliği sağlama nihai hedefine odaklanmıştır. Avrupa kimliğini oluşturmak daha sonra kültürel çeşitliliği korumada basının en önemli araçlardan biri olduğu bilinmektedir³⁰. Ortak Avrupa kültürü oluşturma amacında başarısız olunması kültürel çeşitliliği ön plana almayı sonuç vermiştir.

Ortak Avrupa kültürünün istenen anlamda oluşmamasında ekonomi

²⁷ Wilke, parag. 47.

²⁸ Özgehan Özkan, "Avrupa Birliği Sürecinde Türk Yazılı Basınının Yaklaşımı Ve Avrupa Birliği'ni Sunumu (1995-2005), (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Anabilim Dalı, İzmir, 2009), s. 20; Meltem Acar, Avrupa Birliği'nin Medya Politikaları ve Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türk Medyası, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010), s. 36

²⁹ Acar, s. 36

³⁰ Özkan, s. 20.

merkezli politikalara doğru yönelmenin en büyük engeli oluşturduğu söylenebilir. Medya için serbest bir Avrupa piyasası gerçekleştirme şeklindeki ekonomik hedef, ortak Avrupa hedefiyle yan yana sürdürülememiştir³¹.

Dünyada yaşanan neoliberal eğilimler ve teknolojik gelişmeler, Avrupa Birliği’ni bir dizi kararlar almak zorunda bırakmıştır. Bu sebeple, Avrupa Birliği Uluslararası Avrupa Medyası projesini hayata geçirmek istenmiştir. Bu çerçevede Avrupa Birliği’nde Financial Times, The Economist, International Herald Tribune, Wall Street Journal Europe gibi gazeteler, çok sayıda ülkede, farklı dillerde yayınlanan uluslararası yayın organlarına verilebilecek örneklerdir³². Fakat bu medya organları daha çok Avrupalı elit kesimin haber alma ihtiyacını karşılarken sıradan vatandaşın haber alma kaynağı yine ulusal yayınlar olmuştur³³.

Dünyada büyüyen medya pazarı, bu pazarla rekabet yapma isteği ve bu şekilde ekonomik büyüme arzusuyla, 23-24 Mart 2000 tarihlerinde Lizbon’da toplanan Avrupa Konseyi’nin Sonuç Bildirgesi’nde bazı kararlar alınmıştır. Böylelikle, haberciliğin liberalleşmesi hedeflenmiştir. Haberciliğin liberalleşmesiyle birlikte medya sahiplik yapısının düzenlemesi de ele alınmıştır. Ayrıca medyada çoğulculuk ve basın özgürlüğüne vurgu yapılarak ifade özgürlüğü garanti altına alınmaya çalışılmıştır³⁴.

Medya sektöründe liberalleşme eğilimi ile beraber kamu hizmeti yayıncılığı adeta ortadan kalkmıştır. Eskiden İngiltere, İtalya ve Lüksemburg hariç neredeyse bütün Avrupa’da sadece kamu hizmeti yayıncılığı varken bugün neredeyse hiçbir ülkede kamu hizmeti yayıncılığı kalmamış, ya da özel mülkiyet medyası yanında çok küçülmüştür³⁵. Güçlü medya gruplarının pazara girişi ile çapraz medya sahipliği başlamış, Almanya’dan Springer, Bertelsmann ve Kirch, Avustralya’dan Murdoch, İtalya’dan Berlusconi, tüm Avrupa’daki, ama özellikle liberal sisteme geçen Doğu Avrupa’daki medya gruplarını ele geçirmeye çalışmıştır³⁶. Avrupa Birliği içinde

³¹ Acar, s. 35.

³² Özkan, s. 21.

³³ Esra Arsan, **Avrupa Birliği ve Gazetecilik**, Ankara: Ütopya Yayınları, 2007, s. 115.

³⁴ Arsan, s. 112; Özkan, s.20; Acar, s. 36.

³⁵ Arsan, s. 108.

³⁶ Arsan, s. 109.

basın kuruluşlarının sahiplik yapısı, küreselleşmenin etkisindedir. Her ne kadar tekelleşme yani medyanın belli ellerde toplanmaması ve basının gelir kaynakları nedeniyle haber özgürlüğünden ödün vermemesi gibi ilkeleri öngören düzenlemeler³⁷ var olsa da uygulamada bazı sorunlar ile karşılaşmaktadır³⁸.

Avrupa Birliği, medya alanında ekonomik büyümeyi amaçlarken, basın özgürlüğünü de aynı ölçüde geliştirmeyi hedeflemiştir. Buradaki amaç, Avrupa bütünlüşmesi olduğundan bu konuda özellikle yakın dönemde bütüncül bir sistem oluşturulması yönünde bir politika benimsenmiştir. Buna bağlı olarak iletişim fakültelerinin müfredatlarına daha çok uluslararası başlıklı ders konuları girmekte ve uluslararası gazetecilik programları açılmakta, ülkeler arasında öğrenci ve eğitmen değiş tokuşu yapılmaktadır³⁹. Bunun diğer bir önemi şudur ki, gazeteciliğin temel ilkeleri aynı kalsa da, gazetecilerin rol algılamaları değişmiş, basını takip eden kitlenin talepleri daha önemli hale gelmiştir. Avrupalılaşma, haber kaynaklarında çeşitlilik, muhabirlerin stratejik konumlanması, editör yapısının hızlı değişimi haber içeriklerini etkilemiştir. Brüksel’de görev yapan diplomasi muhabirlerinin sayısı artmış, Avrupa düzeyinde “*European Journalism/Avrupa Gazeteciliği*” başlığı altında dersler ve programlar eğitim müfredatına konmuştur. Lisans ve lisansüstü olarak verilen Avrupa Gazeteciliği programları dışında, merkezi Brüksel’de olan Bununla birlikte European Journalism Centre/Avrupa Gazetecilik Merkezi gibi Avrupa Birliği destekli kurumlar, Brüksel’de görev yapacak gazetecilere tüm Avrupa genelinde seminerler düzenlemeye başlamıştır⁴⁰.

3. Avrupa Birliği’nin Basın Özgürlüğü Yaklaşımı

Avrupa Birliği’nde basın özgürlüğü yaklaşımını kavrayabilmek için öncelikle mevcut durumda nasıl bir insan hakları sisteminin var olduğunun bilinmesi gereklidir. Aşağıda anlatacağımız üzere Avrupa Konseyi’nin ürünü olan AİHS’nin baskın bir etkisinin bulunduğu ve bu etkiye paralel olarak da Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin bildiri ve tavsiye kararlarının da dikkate alındığı söylenebilir.

³⁷ Bkz. Avrupa Birliği Bakanlar Komitesi, Küreselleşme Sürecinde Kültürel Çeşitlilik ve Medya Çoğulculuğu Bildirisi, 2005, [www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/MCM\(2005\)005_tr.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/MCM(2005)005_tr.pdf) (02.06.2015).

³⁸ Özkan, s. 24.

³⁹ Arsan, s. 24; Özkan, s. 24.

⁴⁰ Arsan, s. 111.

a) Avrupa Birliği İnsan Hakları Yaklaşımına Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Etkisi

AIHS'in başını çektiği ve insan haklarının korunması alanında var olan tüm uluslararası anlaşmalar, Avrupa Birliği (AB) bünyesindeki Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) tarafından değerlendirilmekte ve insan haklarına yönelik kriterlerin belirlenmesinde son derece önemli görülmektedir. Ayrıca ABAD, üye devletler için ortak anayasal teamüller göz önünde bulundurmaktadır. 1980'li yıllara kadar olan dönemde, ABAD'ın AB prensipleri olarak kabul ettiği bazı hakları vardır. Bunlar, yasal korunma hakkı, eşitlik ve ayrımcılık yasağı, ölçülülük esası, hukuki kesinlik ilkesi ve savunma hakkıdır. Bu süreçte ABAD, birçok davada temel haklara saygıyı genel ilkelerin bir parçası olarak kabul etmiştir⁴¹.

Günümüz itibariyle, AB çerçevesinde yürürlükte olan Lizbon Antlaşması⁴² kapsamında, AB Temel Hakları Şartı'nın Avrupa Birliği Hukukunun önemli bir parçası olduğu kabulü, AB üyesi olmak isteyen bir ülkenin temel haklarla ilgili ilkeleri benimsemesi, adeta bir ön şart olarak kabul edilmektedir. Söz konusu hakları ihlal eden üye ülkeler bakımından yaptırımların öngörüleceği düzenlemeler, AB düzeyinde temel hakların ne denli önemli olduğunu gösterir niteliktedir. Bu anlamda özellikle 29 Haziran 2000 tarihli 200/43/EC sayılı, 27 Kasım 2000 tarihli ve 2000/78/EC sayılı yönergeler⁴³ AB sisteminde önemli yer tutmaktadır. Bunun yanı sıra Lizbon Antlaşması'nda temel hakların önemini vurgulayan maddeler de bulunmaktadır. Lizbon Antlaşmasında temel haklara vurgu yapılan hükümlerden ilki olarak Lizbon Antlaşması çerçevesinde geçerli olan Avrupa Birliği Antlaşması

⁴¹ Özden Çankaya ve Melike Batır Yamaner, **Kitle İletişim Özgürlüğü**, Ankara: Turhan Kitapevi, 2006, s. 17.

⁴² Fransa ve Hollanda'nın halk oylaması ile ret ederek düşürdüğü AB Anayasası'nı temelde koruyan ve ufak değişikliklerle tekrar ülkelerin onayına sunan AB Temel Antlaşmasıdır. 18-19 Ekim 2007'de Lizbon'da yapılan zirvede onaylandığı için Lizbon Antlaşması olarak adlandırılmıştır. Tüm üye ülkeler onay prosedürünü tamamlayarak onay dokümanını İtalya devletine göndermiş ve 1 Aralık 2009 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir.

⁴³ 29 Haziran 2000 tarih ve 2000/43/EC sayılı "İrk ve Etnik Köken Ayrımı Yapılmaksızın Kişiler Arasında Eşit Muamele İlkesinin Uygulanmasına Konsey Yönergesi" ile "27 Kasım 2000 tarih ve 2000/78/EC sayılı "İstihdam ve Meslekte Eşit Muamele için Genel Çerçeve Oluşturan Konsey Yönergesi", AB çerçevesinde temel haklarla ilgili en temel iki yönergeyi teşkil etmektedir. 2000/43/EC sayılı Yönerge'nin, 2000/78/EC sayılı Yönerge'ye kıyasla daha genel nitelikli olduğu göze çarpmakta; bu anlamda, 2000/78/EC sayılı Yönerge'nin, temel olarak, çalışma hayatına ilişkin olduğu gözlenmektedir. 2000/43/EC sayılı Yönerge'de düzenlenen "Bağımsız Eşitlik Birimleri'nin, özellikle, ayrımcılık konusundaki şikayetleri değerlendirme fonksiyonlarının önem taşıdığı görülmektedir. Bu anlamda, bağımsız nitelikli bu birimlerin etkin çalışmaları, ayrımcılıkla mücadelede kilit önemde değerlendirilmektedir.

(ABA)'nın 2. maddesine bakılmalıdır. Söz konusu hükümde Avrupa Birliği'nin temelinde insan haklarının yer aldığı açık bir şekilde ifade edilmektedir. Bahse konu ilke Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni çağrıştırmaktadır⁴⁴. İnsan hakları, hukukun üstünlüğü, demokrasi, azınlıklara saygı ve azınlıkların korunmasını güvence altına alan kurumların istikrarı şeklinde sıralayabileceğimiz bu siyasi kriterler, AB üyeliğine aday ülkelerin yerine getirmesi gerekli şartlar olarak kabul edilmiştir⁴⁵.

ABA m. 7'de ise 2. maddenin ihlali durumunda daha doğru bir ifade ile bu hükümde korunmaya çalışılan değerlerin ihlali halinde yaptırımların olacağı düzenlenmektedir. Madde metni şu şekilde kaleme alınmıştır:

"1. Üye devletlerin üçte birinin, Avrupa Parlamentosu'nun veya Avrupa Komisyonu'nun gerekçeli bir önerisi üzerine Konsey, Avrupa Parlamentosu'nun onayından sonra, 2. Maddede belirtilen değerlerin bir üye devlet tarafından ağır bir şekilde ihlal edildiğine dair açık bir tehlikenin mevcut olduğunu üyelerinin 4/5 çoğunluğuyla saptayabilir. Konsey, böyle bir saptamayı yapmadan önce ilgili üye devleti dinler ve ona aynı usulle tavsiyeler yöneltebilir. Konsey, bu saptamaya yol açmış olan nedenlerin hala mevcut olup olmadığını düzenli aralıklarla inceler. (2) Üye devletlerin üçte birinin veya Avrupa Komisyonu'nun önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu'nun onayının ardından Avrupa Konseyi, ilgili üye devlete görüşünü bildirmesi çağrısını yaptıktan sonra, 2. maddede belirtilen değerlerin o üye devlet tarafından ağır ve sürekli bir biçimde ihlal edildiğini oybirliğiyle saptayabilir. (3) Eğer 2. fıkraya göre ihlal saptaması yapılmış olursa; Konsey, bu üye devletin hükümet temsilcisinin, Konsey'deki oy hakkı da dâhil olmak üzere Antlaşmaların ilgili devlete uygulanması sonucu ortaya çıkan bazı haklarının askıya alınmasına nitelikli çoğunlukla karar verebilir. Bu bağlamda Konsey, böyle bir askıya almanın gerçek ve tüzel kişilerin hakları ve yükümlülükleri üzerindeki muhtemel etkilerini dikkate alır. İlgili üye devletin antlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükleri, kendisi için her durumda bağlayıcı olmaya devam eder. (4) Konsey, daha sonraki bir zamanda, bu önlemlerin alınmasına yol açan durumlarda değişiklikler meydana geldiğinde, 3. Fıkraya göre alınan önlemleri değiştirmeye veya tamamen kaldırmaya nitelikli çoğunlukla karar verebilir".

⁴⁴ Kopenhag kriterleri 1993 tarihinde Kopenhag Zirvesi'nin sonucunda kabul edilmiştir.

⁴⁵ Gözübüyük ve Gölcüklü, s.33.

Ancak belirtmek gerekir ki, buradaki yaptırım mekanizması sorunlu olarak değerlendirilmektedir. Öyle ki bu yola sadece bir kez başvurulmuş olduğu görülmektedir⁴⁶.

ABA m. 7/3'ün 2. bendine bakıldığında, Avrupa Birliği'nin, sosyal dışlama ve ayrımcılıklar ile mücadele edeceği, sosyal adaleti, cinsiyet eşitliğini, nesiller arası dayanışmayı ve çocuk haklarının korunmasını teşvik edeceği ifade edilmektedir. Yine aynı hükmün 5. fıkrasında, AB'ce özellikle Birleşmiş Milletler ilkelerine ve uluslararası hukuka bağlı kalınarak insan haklarının korunmasına ve daha da geliştirilmesine katkıda bulunulacağı belirtilmektedir. Konuyla ilgili bir diğer hüküm ise 21. maddedir. Söz konusu hükmün 1. fıkrasında, AB tarafından demokrasi, eşitlik, hukuk devleti, insan onuruna saygı, insan hakları ve temel özgürlüklerin evrensel geçerliliği ve bölünmezliği, dayanışma ve Birleşmiş Milletler Şartı ve uluslararası hukuk ilkelerine bağlı kalınarak faaliyetlerde bulunulacağı düzenlenmiştir. Bunun yanında Lizbon Anlaşması kapsamında bulunan Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma (ABİA) m. 18 ile 25 arasında da ayrımcılığı yasaklayan düzenlemelere yer verildiği görülür. AB'de ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele alanında gerçekleştirilen çalışmaların finansal anlamda desteklendiği de bilinmektedir. Temel hakların korunabilmesi maksadıyla AB Temel Haklar Ajansı⁴⁷ kurulmuş, ayrıca AB tüm dünyada insan haklarını daha fazla geliştirmek için Demokrasi ve İnsan Hakları ile ilgili Avrupa İnisiyatifinin finansmanını sağlamıştır. Burada öncelikli değerlendirilen konular, demokrasi,

⁴⁶ Söz konusu yaptırım mekanizması *Avusturya aleyhine, iktidardaki aşırı sağcı "Avusturya Özgürlük Partisi" ile ilgili olarak kullanılmıştır. Ayrıca AB liderlerinin sürekli ve birlik içerisinde ilgili konuda yetersiz kaldıkları ifade edilmektedir. Stijn Smismans, "The European Union's Fundamental Rights Myth", Journal of Common Market Studies, Volume 48, Number 1, 2010, s. 56.*

⁴⁷ ABA m. 6/1 uyarınca, AB Temel Haklar Şartının, antlaşmalarla hukuken eşit durumda olduğu belirtilmekte, bu anlamda, Birlik hukukunun parçası olduğu vurgulanmaktadır. Temel Haklar Şartının giriş bölümünde, Şartın, anayasal teamüller, üye ülkelere ortak uluslararası yükümlülükler, AİHS ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'in hukukuna saygı gösterdiği vurgulanmaktadır. Madde metni şu şekildedir: "Birlik, 7 Aralık 2000 tarihli Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın Strazburg metninde yer alan hakları, özgürlükleri ve ilkeleri tanır. Temel Haklar Şartı ve Antlaşmalar tamamen eşdeğerdedir." Temel Haklar Ajansı için bkz. www.fra.europa.eu (07.03.2015). AB hukukunun bir parçası olarak kabul edilen ve antlaşmalarla eşit kabul edilen Şartın uygulamadaki en önemli etkisi, ABAD önünde ileri sürülebilmesi olarak değerlendirilebilir. Nitekim, örneğin, ABİA m. 258 ve 259 çerçevesinde düzenlenen "ihlal davaları" kapsamında, Komisyon ya da AB üyesi bir devlet, diğer bir üye devletin, antlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüğüne aykırı davranmış olduğu düşüncesindeyse, belli koşullar dâhilinde ABAD'a başvurabilmektedir. Şart, Antlaşmalarla eşit kabul edildiğinden, Şarta aykırılık durumunda da bu kapsamda ABAD'a başvurma imkânının bulunduğu düşünülmektedir. Aynı paralelde, ABİA m. 267 çerçevesinde düzenlenen "önkarar prosedürü" çerçevesinde de Şart ile ilgili yorum taleplerinin ABAD önüne getirilebileceği sonucuna varılmaktadır.

işkenceyle mücadele, ölüm cezasının kaldırılması, iyi yönetim ve hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi, siyasi ve medeni haklara gerekli saygı, ırkçılıkla mücadele, cinsiyet ayrımı ile mücadele ve çocukların korunması şeklinde öne çıkmaktadır⁴⁸.

AB kapsamında temel hakların korunmasına dair güvenceler 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Anlaşmasıyla genişletilmiştir. Burada Temel Hakların kabulü oldukça önemli ve olumlu bir gelişmedir. Bu bağlamda Temel Haklar Şartı ile AİHS arasındaki ilişkinin Temel Haklar Şartı'nda açıkça düzenlendiği söylenebilir⁴⁹. Ancak etkilerinin gözlemlenebilmesi için zamana ihtiyaç duyulduğu da bir gerçekliktir. AB sistemi açısından konuyla ilgili 2000/43/EC ve 2000/78/EC sayılı yönergeler iki temel yönerge niteliğini taşımaktadır. Fakat tabii ki, yine önemli olan husus uygulamanın nasıl gerçekleşeceğidir. Dolayısıyla 2000/43/EC sayılı yönergenin bağımsız eşit birimlerinin ayrı öneme sahip olduğunu belirtmek gerekir⁵⁰.

Uygulamaya bakıldığında temel haklarla ilgili AB ve AİHS sistemi ile etkileşimi, ABAD ve AİHM kararlarında da görülmektedir. Bununla birlikte AB'nin AİHS'e katılımına ilişkin olarak ABA ve AİHS'de hükümler bulunduğu görülür. Uzun süre tartışmalara konu olan bu husus, ABA' da açıklığa kavuşturulmuştur. Bu açıklığı sağlayan ise AB'nin AİHS'e katılacağına belirtilmesidir⁵¹.

b) Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Bildiri ve Tavsiye Kararları Işığında Değerlendirmeler

Basın özgürlüğünün sağlanması, Avrupa Birliği'nin oluşturduğu medya politikalarının nitelik yönünü oluşturur. AİHS m. 10, her ne kadar Avrupa Birliği'nden çok Avrupa Konseyi'ne ilişkin olsa da Avrupa Birliği için de bu madde aynen geçerlidir. Avrupa Birliği, bir yandan dünya ile rekabet içerisine girebilecek bir medya sistemi sağlarken, bir yandan da AİHS m. 10'da düzenlenen ifade

⁴⁸ Ayhan Döner, "İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya 2002), s. 159.

⁴⁹ Bahar Yeşim Deniz, "Avrupa Birliği Hukukunda Temel Haklar ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Etkileşim (Fundamental Rights in EU Law and Their Interactions with European Convention on Human Rights System)", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2011 (97), s. 51, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2011-97-1106> (07.03.2015).

⁵⁰ Smismans, s. 56; Hacı Can, *Avrupa Birliği'nin Kurucu Andlaşmaları*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2009, s. 55.

⁵¹ Tezcan, Erdem ve Sancakdar, s.89-90.

özgürlüğünün önünü açacak bazı çalışmalar yapmıştır. Bu bağlamda gazetecilerin haberlerinden dolayı cezai yaptırıma uğramamaları, hükümetlerin basına müdahalesine mani olunması, basının siyasi ve ekonomik güç odaklarından bağımsızlığı, basındaki tekelleşmenin önlenmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması, haber kaynağına ve habere ulaşabilme özgürlüğü için gerekli bütün kolaylaştırıcı yasal düzenlemelerin yerine getirilmesi üzerinde çalışmalar yapılmıştır⁵².

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, AİHS m. 10 kapsamında basın çalışanlarının mesleklerini baskı altında olmadan özgürce icra etmeleri amacıyla birçok bildiri ve tavsiye kararı yayınlamıştır. Bunların en önemlileri arasında bulunan belgelerden bazılarına konumuz açısından ışık tutacağı düşüncesiyle aşağıda yer vereceğiz. Bu bildiri ve tavsiye kararları Avrupa Birliği'nin basın özgürlüğü yaklaşımını da gözler önüne serecektir. Ayrıca AİHM almış olduğu bazı kararları bu bildirilere dayandırdığından bu metinlerin ayrıca önemi vardır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 2003 yılında 13 No'lu Tavsiye Kararı'nın Eki olan Suç Kovuşturmalarıyla İlgili Bilgilerin Medyada Sunulmasına İlişkin İlkeler⁵³ yayınlamıştır. Bu tavsiye kararında yer alan ilkelerin ilki medya aracılığıyla adli makamların ve emniyet birimlerinin çalışmaları hakkında kamunun doğru şekilde bilgilendirilmesidir. Buna göre, medya suçlu veya şüphelinin masumiyet karinesi hakkını ihlal etmeyecek şekilde doğrulanmış ve makul varsayımlara dayalı bilgileri kamuoyuyla paylaşabilecektir.

Adli makamlar veya emniyet birimleri, devam eden suç kovuşturmaları hakkında basın bültenleri veya basın toplantıları ya da benzeri araçlarla ayırım yapmaksızın bilgi paylaşmalıdır. Talep eden her gazeteciye bu bilgilerin verilmesi gerekirken bir kısım gazetecilere akreditasyon uygulanması kabul edilemez. Uzun süren suç kovuşturmaları sırasında düzenli olarak araştırma ve soruşturmaların gizliliğini ihlal etmeyecek şekilde bilgi paylaşılmalıdır.

⁵² Özkan, s. 21.

⁵³ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 13 No'lu Tavsiye Kararı'nın Eki olan Suç Kovuşturmalarıyla İlgili Bilgilerin Medyada Sunulmasına İlişkin İlkeler, 2003, http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/bakanlar_komitesi/CMRec200313TRinformationThrough TheMedia.pdf (02.06.2015).

Medya aracılığıyla kamuya aktarılan bilgilerin şüpheli veya sanıkların özel hayatının korunması hakkını ihlal etmemesi gereklidir. Şüpheli, sanık ve tutuklu aileleri ile şahit ve kurbanların yanı sıra çocuklar ile diğer zarar görebilecek kişilere özel önem verilmelidir. Kimliklerini ortaya çıkaracak bir bilginin bahsedilen kişiler üzerinde zararlı etkiler doğurmaması için de ayrıca özen gösterilmelidir.

Suç kovuşturmaları kapsamında yanlış ve karalayıcı haberlere maruz kalan veya yetkili makamlar tarafından çıkarılan basın bültenlerinde hakkında yanlış bilgi bulunan her şahıs, düzeltme ve cevap hakkına sahip olup diğer telafi yolları ve hakları da saklıdır. Ayrıca suçlanan kişi hakkında medyada yer alan bilgilerin adil yargılanma hakkına zarar verme ihtimali olduğunda suçlanan kişiye yasal telafi imkânları verilmelidir. Bunun yanında suçlanan kişi hakkında kamuoyunda önyargı oluşturacak bilgilerin medya aracılığıyla paylaşılması konusunda özen gösterilmelidir.

Herhangi bir akreditasyon şartı aranmaksızın halka açık mahkeme duruşmalarına ve mahkeme kararlarının resmi duyurularına tüm gazetecilerin kabul edilmesi ve talebe karşılık gelecek sayıda oturacak yer sağlanmalıdır. Suçun mağdurları, tanıklar, davanın tarafları veya mahkeme üzerinde olumsuz etki yapma riski bulunmadıkça kanunların medya tarafından mahkeme salonlarından canlı yayın ve kayıt yapmasını mümkün kılması sağlanmalıdır. Ayrıca medyanın duruşma tarihleri ve dava dosyası içerikleri ile ilgili bilgilere doğru ve zamanında erişmesine ve kamuya açıklanmış kararların kopyalayıp halka iletmesine izin verilerek medyanın haber yapmasına dolayısıyla halkın habere ulaşmasına destek verilmelidir.

Medya tarafından mahkeme kararlarının infazına ilişkin yapılan haberlerin adaletin doğru şekilde işlemesine, mahkûm veya hapisane görevlilerinin haklarına ve hapisane güvenliğine zarar vermemesi sağlanmalıdır. Mahkeme tarafından verilen cezaların infazının bitiminden sonra cezasını bitiren kişinin tekrar toplum ile bütünleşmesinin gerçekleşmesi adına bu kişilerin kimliklerinin korunması ve haklarında bu yönde haber yapılmaması sağlanmalıdır. Burada dikkat edilecek nokta, kişinin unutulma hakkının varlığıdır. Unutulma hakkı, kişinin mahremiyet hakkının değişik bir görünümü olup kamuoyu tarafından bilinen özel hayat kapsamındaki bilgilerin ısıtılarak tekrar kamuoyuna sunulmasını engeller. Fakat kamu güvenliğini

tehdit edecek ve tekrar toplum için sorun teşkil edecek boyuttaki bilgilerin paylaşılmasına elbette izin verilmelidir. Örneğin, tecavüz suçundan mahkûm olmuş ancak hastalık derecesinde bu suçu işlemeye meyilli bir kişinin bilgilerinin toplum ile paylaşılmasında kamu yararı bulunduğundan bununla ilgili haber yapılmasında bir sorun yoktur⁵⁴.

12 Şubat 2004 tarihli Medyada Siyasi Tartışma Özgürlüğüne İlişkin Bildiri⁵⁵ ile bazı ulusal hukuk sistemlerinin siyasi şahsiyetlere ve kamu görevlilerine, haklarındaki bilgi ve görüşlerin medya organlarında yayılmasına karşı tanınan hukuki ayrıcalıkların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Bu bildiriye öncelikle, medya kuruluşları aracılığıyla ifade ve bilgi edinme özgürlüğüne vurgu yapılmış ve medya kuruluşlarının siyasi kişiler ve kamu görevlileri hakkında olumsuz bilgiler ve eleştiri niteliğinde görüşler yayınlama hakkı ile kamunun bu tür görüş ve bilgileri öğrenme hakkı şeklinde kapsamı belirlenmiştir.

Bildiriye ayrıca devlet ve kamu kuruluşlarının eleştirilmesi özgürlüğüne de yer verilmiştir. Özellikle hükümetin güçlü konumuna vurgu yapılarak ceza hukuku tarafından itibar zedeleyici veya hakaret niteliği taşıyan beyanlara karşı koruma altına alınmaması gerektiği belirtilmiştir. Böyle bir korumadan yararlanabilmeleri halinde, korumanın sınırlı şekilde uygulanması ve eleştiri özgürlüğünü daraltmak amacıyla hareket edilmemesi dile getirilmiştir. Gerçekten AİHM kararlarına paralel olarak değerlendirilen bu konu, gazetecilerin özgürce eleştiri haklarını kullanmalarını, ağır cezalarla gazetecilerin ve medya kuruluşlarının caydırılmamasını ve otosansür ortamının oluşmamasını sağlama amacı gütmektedir.

Siyasi kişilerin kamuoyunda güven elde edebilmesi için açık tartışma konusu olması ve kamuoyu tarafından titiz bir denetime tabi olması gerektiğine değinilen bildiriye, buna bağlı olarak gerektiğinde şiddetli şekilde eleştirilebileceği ve bu durumun da siyasiler tarafından peşinen kabul edildiği belirtilmiştir. Ayrıca

⁵⁴ Avrupa Adalet Divanı konuya ilişkin verdiği bir kararında İspanyol vatandaşı Mario Costeja'nın adının Google'da aratılması sonucunda 1998 yılında vergilerini ödemediği için evinin açık artırmayla satışa çıkarılacağına ilişkin haberin aradan 10 yıl geçmesine rağmen halen sitede bulunmasını, unutulma hakkının ihlali olarak değerlendirmiştir. Karar ve inceleme için bkz. İrem Laçın, "Unutulma Hakkı", **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi: Doç. Dr. Melike Batur Yamaner'in Anısına Armağan**, C. I, 2014, s. 410.

⁵⁵ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Medyada Siyasi Tartışma Özgürlüğü Bildirisi, 12.02.2004, http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/temelbelge/Dec2004_PoliticalDebate_tr.pdf (03.06.2015).

devlet memurlarının da medya aracılığıyla kamuoyu tarafından denetlenmesi ve eleştirilmesi, görevlerinin sorumluluk bilinci ve şeffaflık içinde yerine getirilmesini sağlayacağı kayıt altına alınmıştır. Eleştirilerin sınırının ne olacağı konusunda AİHS m. 10'daki sınırlandırmalara işaret edilmiş ve AİHM kararlarına paralel şekilde eleştirilerin kamuoyunu olaylar hakkında yanıltmamak kaydıyla abartılı ve tahrik edici de olabileceği vurgulanmıştır.

Bildiride ayrıca siyasilerin ve kamu görevlilerinin özel yaşamları ile ilgili olarak özel yaşamın korunması hakkı kapsamında medya kuruluşları tarafından yapılan haberlere karşı korunması gerektiği belirtildikten sonra bu kişilerin geçmişte ve hâlihazırda yerine getirdikleri görev ve görevi yürütme tarzı bakımından kamu yararı taşıyan özel hayata ilişkin bilgilerin üçüncü kişilere zarar vermemek kaydıyla haber yapılabileceği dile getirilmiştir.

Bildiride son olarak, medya kuruluşlarının hak ihlallerine karşı verilen cezaların ölçülü olması gerektiği belirtilmiştir. Özellikle itibar zedelemesi ve hakaret nedeniyle hapis cezasına hükmolunmaması gerektiği vurgulanmıştır. Fakat nefret içeren, şiddeti teşvik eden ifadeler örneğinde olduğu gibi, başka temel özgürlüklerin önemli ölçüde ihlal edildiği ve cezanın kesin olarak gerekli ve ihlalin vahameti ile orantılı olduğu hallerde hapis cezası veya ağır tazminata karar verilebileceği bildirilmiştir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 2005 tarihli Kitle İletişim Politikası Konusunda Avrupa Bakanlar Konferansı'nda basın özgürlüğü ile ilgili üç bildiri kabul edilmiştir⁵⁶. Kriz Zamanlarında İfade ve Haber Alma Özgürlüğüne İlişkin Bildiri'yle Kiev'de 10-11 Mart 2005 tarihinde Kitle İletişim Politikası Konusunda Avrupa Bakanlar Konferansı'na katılan devletlerin bakanlarının savaş ve terörizm gibi kriz durumlarında ifade ve haber alma özgürlüğünü koruma kararlığında oldukları ortaya konulmuştur. Bu kapsamda devletlerin bakanları, kriz zamanlarında ortaya çıkan ifade ve haber alma özgürlüğüne ilişkin sorunlarla ilgili birçok hususta mutabık olduklarını karara bağlamışlardır.

⁵⁶Bahsedilen üç bildiri için bkz. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 2005 tarihli Kitle İletişim Politikası Konusunda Avrupa Bakanlar Konferansı'nda [www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/MCM\(2005\)005_tr.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/MCM(2005)005_tr.pdf) (02.06.2015).

Bahse konu bildiride öncelikle, uluslararası metinlerde yer alan sınırlandırma sebepleri hariç, gazetecilerin özgür ve bağımsız şekilde kriz durumlarına ilişkin haber aktarabilmelerine herhangi bir kısıtlama getirilmemesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca gazetecilerin güvenliklerinin sağlanması, medya çalışanlarının ve medya kuruluşlarının karşılaşılabileceği güvenlik risklerini azaltacak önlemlerin etkin şekilde alınması ve terörizme karşı mücadelede ifade özgürlüğünün korunması için gerekli önlemlerin alınması konusunda anlaşılmıştır. Özellikle, savaş ve terör bölgelerinde yaşanan gazeteci ölümleri ve gazeteci kaçırımları, gazetecilerin haber yapma, halkın da bu haberleri alabilmesi hakkının önündeki en büyük engellerden biridir⁵⁷. Bu durumla ilgili, bir üye devletin medya çalışanlarının diğer bir üye devletin topraklarındaki kriz durumlarını haber yaparken, kendi güvenlik veya özgürlüklerine karşı bir tehditle karşılaştıkları zamanlarda çözüm bulmak için Avrupa düzeyinde işbirliği geliştirilmesi kararlaştırılmıştır. Her üye devletin iç hukukunda kriz durumlarına ilişkin yapılacak yasal mevzuatta ifade ve haber alma özgürlüğüne ilişkin düzenlemelerin Avrupa düzeyinde tesis edilmiş ilkelerle uyum içinde olması da dile getirilmiştir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 2005 tarihli Kitle İletişim Politikası Konusunda Avrupa Bakanlar Konferansı'nda kabul ettiği ikinci bildiri, Küreselleşme Sürecinde Kültürel Çeşitlilik ve Medya Çoğulculuğuna dairdir. Konferansa katılan devletlerin bakanları, kültürel çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesinde mutabık kalmış ve demokratik bir toplumda ifade ve haber alma özgürlüğünün tam olarak uygulanması için medya çoğulculuğuna ve önemine vurgu yapmıştır. Özellikle azınlıkların kendilerini medya aracılığıyla ifade edebilmesinin sağlanması, kültürel içerik ve sanatsal ifade tarzlarının çeşitliliğinin korunması üzerinde durulmuştur.

Ayrıca medyada yoğunlaşmanın ve bunun ötesinde tekelleşmenin önüne geçecek şekilde sektöre özel kuralların konulması, Avrupa Konseyi'nin haberin özgürce akışı kadar medya yoğunlaşmasının ulus ötesi zararlarının engellenmesinde zemin oluşturması ve devletlerin medya çoğulculuğunu geliştirecek adımları atması gerektiği vurgulanmıştır. Ülkemizde de medyanın son 30 yıldır belirli sayıda güçlü

⁵⁷ Joel Simon, **The New Censorship Inside the Global Battle for Media Freedom**, New York: Columbia University Press, 2015, s. 63 vd.

holdingler elinde adeta bir silah şeklinde kullanılması ve bunun neden olduğu editoryal baskı, basın mensuplarının özgürce haber yapmalarının önünde engel teşkil etmektedir. 2011 yılında yürürlüğe giren 6112 sayılı Radyo Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun’un 19. maddesi birinci fıkrasının (d) bendi uyarınca medya kuruluşlarının pazar paylarının %30 ile sınırlanması kuralının getirilmesi ile medya çoğulculuğunu sağlamak amacı güdülmüştür. Fakat iktidara yakın veya iktidar kaynaklarıyla geçinen farklı holding ve şirketlerin medya kuruluşlarına sahip olması ile beraber medya çoğulculuğu bu süreçte ağır darbe almıştır.

Kamu yayıncılığının sosyal yapıdaki kültürel çeşitliliği yansıtacak şekilde yayın yapmasının önemine değinilerek Avrupa Konseyi’nin koyduğu kriterleri uygulamak amacıyla icraatta bulunulması karara bağlanmıştır. Üye devletlerin, kamu hizmeti yayıncılığının kültürel çeşitlilik ve medya çoğulculuğunu sağlaması adına etkin bir şekilde görevlerini başarabilmeleri için hukuki, mali ve teknik şartlarını oluşturmaları gerekmektedir. Ne var ki, ülkemizde kamu hizmeti yapması gereken Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT), Anadolu Ajansı (AA) gibi kurumlar, var olan iktidar endeksli yapıları nedeniyle son zamanlarda nerdeyse sadece hükümet yanlısı haberler yapmaktadır⁵⁸.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin 2005 tarihli Kitle İletişim Politikası Konusunda Avrupa Bakanlar Konferansı’nda kabul ettiği üçüncü bildiri, Bilgi Toplumunda İnsan Hakları ile Medya ve Yeni İletişim Hizmetlerinin Düzenlenmesi’ ne daırdır. Bu bildiride, serbest bilgi akışını artıran ve kişilere yeni fırsatlar sunarak ifade ve haber alma özgürlüğünü daha yaygın şekilde kullanmalarını sağlayan teknolojik gelişmelerin memnuniyetle karşılanması ve bu şekilde oluşan bilgi toplumunun gelişimine kamu otoritelerinin ve sivil toplumun insan haklarına saygı odaklı katkıda bulunması üzerinde durulmuştur.

Kişilik haklarına aykırı ifadelerin ve özellikle nefret söylemlerinin bulunduğu haber ve yorumların engellenmesi, özellikle çocuklara zarar verici faaliyetlerin engellenmesi adına yeni iletişim hizmetleri sunanların özdenetim

⁵⁸ Dilek Kurban ve Ceren Sözeri, “İktidarın Çarkında Medya”, **Demokratikleşme Programı Medya Raporları Serisi-3**, İstanbul: Tesev Yayınları, 2012, s. 33.

mekanizması oluşturmaları vurgulanmıştır. AİHM kararları paralelinde hazırlanan bu metin, haber bloglarında yapılan nefret dolu yorumların servis sağlayıcısı tarafından kaldırılması gerektiğine işaret etmektedir.

Ayrıca bildiride yeni iletişim hizmetlerine erişimin herkese eşit şekilde sunulmasının önemine değinilmiş ve dışlanmaya maruz kalmadan herkesin yeni iletişim hizmetlerine etkin ve adil erişiminin temini için gayret gösterilmesi kararlaştırılmıştır. Yönetimde ve toplumda şeffaflığı artırmak, demokratik kararların alınmasını sağlamak adına yeni iletişim hizmetleri yoluyla kamu otoritelerinin faaliyetlerine ilişkin bilgilere ve resmi belgelere toplumun erişimini sağlayan tedbirlerin alınması üstlenilmiştir. Bununla birlikte demokratik toplum gereklerine ters düşecek şekilde iletişim ağlarına erişimi kısıtlayan müdahaleler kınanmıştır. Yine son zamanlarda ülkemizde Twitter, Youtube gibi sosyal medya ortamlarına erişimin engellenmesi kararlaştırılan bu husus ile ters düşmektedir.

Bildiride son olarak, medya okur-yazarlığı alanında yeni iletişim hizmetlerinin olumlu yönlerinden faydalanılması ve zararlı içeriklerden kaçınılmasını sağlamak amacıyla başta çocuklara ve gençlere eğitim verilmesi teşvik edilmiş, yasaklanmış içeriklerin yayınlanmasına karşı mücadele edilmesi kararlaştırılmıştır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 2007 yılında Araştırmacı Gazeteciliğin Geliştirilmesi ve Korunması Hakkında Bildiri⁵⁹ yayınlamıştır. Bu bildiride kamu otoritesinin müdahalesi olmadan özellikle kamuyu ilgilendiren konularda halkın tam olarak bilgilendirilmesi ve kamunun ve siyasilerin denetlenmesinin sağlanması adına özgür ve bağımsız medyanın varlığının ve basın özgürlüğünün önemine değinilmiştir.

Demokrasilerde gizli tutulmasında yasal veya etik sakıncalar bulunan bilgilerin kamuyu aydınlatmak ve ortak bilinç oluşturmak amacıyla kamuyla paylaşılması için araştırmacı gazeteciliğin önemine vurgu yapılmış ve doğru, kapsamlı ve eleştirel haber yaparak demokrasiye hizmet eden araştırmacı gazeteciliğin desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak gizli bilgilere ulaşmak için

⁵⁹ Erhan Tanju, **AİHM Kararları Işığında İfade Ve Basın Özgürlüğü**, Ankara: Seçkin Yayınları, 2012, s. 78 vd.

AİHM değerlendirmeleriyle bağdaşmayacak şekilde özel ve aile hayatlarının araştırılmasının desteklenmemesi gerektiği dile getirilmiştir. Ayrıca özdenetim mekanizmaları aracılığıyla araştırmacı gazeteciliğin temel ilke ve etik kurallarının belirlenmesinin faydalı olacağına işaret edilmiştir. Bu kapsamda ulusal çapta faaliyet gösteren basın konseylerine büyük iş düşmektedir⁶⁰. Siyasi, hukuki ve mali açıdan bağımsız, medya çoğulculuğunu yansıtan yapıda basın konseylerinin gazeteciliğe ilişkin düzenlemeler getirmesi, medya sektöründen olmayan kişiler tarafından neyin basın özgürlüğü kapsamında olduğu hangi faaliyetin ise bu kapsamda değerlendirilemeyeceğini belirlemesinin önüne geçmesi açısından önem teşkil etmektedir. Basın konseyi konusu, etkili ve özgür bir basın ortamının oluşturulması açısından oldukça önemlidir. Basın konseyi, belirli periyotlarla bir bülten çıkararak özellikle medyada yer alan tartışmalı konularda açıklamalarda bulunabilir, medya etiği açısından değerlendirmeler yapabilir. Bir anlamda halk adına kurumsal ombudsmanlık görevi ifa edebilir. Burada da Türkiye’de Basın Konseyi’nin istenildiği ölçüde etkin olamaması, özgür gazetecilik adına üzerine düşeni tam olarak ifa edememesi not düşülmesi gereken bir durumdur.

Bildiride, araştırmacı gazetecilik üzerinde olumsuz etkisi olabilecek bazı durumlarla ilgili endişeler dile getirilmiştir. Kamu güvenliğini koruma ve terörle mücadele adı altında ifade ve haber alma özgürlüğüne getirilen sınırlamaların açıkça arttırılması eğilimi, yetkililerin haklı bir sebep olmaksızın gizli tutmaya çalıştıkları, kamuyu ilgilendiren haberleri yayımladıkları veya öğrendikleri ve yayınladıkları için medya çalışanlarına dava açmaları, gazetecilerin iletişimini izlemek gibi, onlara yönelik casusluk faaliyetleri⁶¹ ve muhbirlerin korunmasına kısıtlama getirmek amacıyla alınan yasal önlemler bu endişelerin başlıcalarıdır. Türkiye’de araştırmacı gazetecilerin son dönemde gazetecilik faaliyetlerinden ötürü hapse atılmaları, uzun süre tutukluluklar yaşaması demokrasi adına endişe ile karşılanmaktadır.

Ayrıca bildiride AİHS m. 10 ve AİHM kararları çerçevesinde oluşan kriterlere uyulması öngörülmüştür. Bu kapsamda gazetecilerin haber kaynaklarının

⁶⁰ Raphael Cohen-Almagor, **İfade Medya ve Etik**, S. Nihat Şad (çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi, 2002, s. 199 vd.

⁶¹ Simon, s. 112 vd.

korunması⁶², aşırı maddi cezalar verilmemesi, gazetecilik mesleğinin icra edilmesine yönelik yasaklar getirilmemesi, mesleki materyallere el konulmaması (müsadere) veya tesislerin aranmaması gibi uygulamalar sayılarak bunların gazetecilerin ve özellikle araştırmacı gazetecilerin gözlerini korkutmak için kullanılmaması vurgulanmıştır. Maalesef ülkemizde bu hususlar da göz ardı edilerek, gazetecilere ağır cezalar verilmekte, basın kuruluşlarının bağlı olduğu holdinglere, yayıncı kurum ve kuruluşlara kayyum atamak yoluyla basın kuruluşlarına el konulmakta ve yayınlar sansürlenmektedir⁶³.

Aktardığımız bildiriler dışında birçok bildiri ve tavsiye kararı bulunmakta olup hepsine çalışmamızda yer vermemiz mümkün değildir. Bu yüzden aktarabildiğimiz kadarının dışında kalan bazı bildirilere ve tavsiye kararlarına ilişkin bir listeye yer vereceğiz⁶⁴: Bakanlar Komitesi'nin basının şeffaflığını teşvik amaçlı önlemlerle ilgili (1994) 13 sayılı Tavsiye Kararı, Bakanlar Komitesinin çatışma ve gerginlik ortamındaki gazetecilerin korunmasına yönelik (1996) 4 sayılı Tavsiye Kararı, Bakanlar Komitesi'nin, radyo yayınlarının bağımsızlığının garanti edilmesi konusunda (1996) 10 sayılı Tavsiyesi, Bakanlar Komitesi'nin Seçim kampanyalarının Basın Tarafından İzlenmesine İlişkin R (1999) 15 sayılı Tavsiyesi, Bakanlar Komitesi'nin radyo yayın sektörünün düzenleyici mercilerinin bağımsızlığı ve görevleri ile ilgili (2000) 23 sayılı Tavsiye Kararı, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nin, radyo yayın sektöründe düzenleyici, gerçekten bağımsız bir merci oluşturma gereğinin ciddi bir sorun olduğunu kabul eden, Avrupa'da basının ifade ve haber alma/verme özgürlüğü konusundaki (2001) 1506 sayılı Tavsiyesi, Bakanlar Komitesinin medya çoğulculuğu ve medya içeriğinin çeşitliliğine dair (2007) 2 sayılı Tavsiyesi, Bakanlar Komitesinin bilgi toplumunda kamu hizmetleri medyasının gönderimlerine ilişkin (2007) 3 sayılı Tavsiyesi, Bakanlar Komitesinin 31. 01. 2007

⁶² Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 8 Mart 2000 tarihli 701. toplantısında, üye devletler için gazetecilerin haber kaynaklarını açıklamama hakları konusunda R(2000) 7 sayılı Tavsiye Kararı almıştır. Bahse konu kararda gazetecilerin haber kaynaklarını açıklamama hakları olduğu belirtilmiş, bu hakkın AİHS m. 10/2'de belirtilenler dışında hiç bir şekilde kısıtlanmaması gerektiği açıkça ifade edilmiştir. Bunun yanında kararda, haberin ikinci fıkrada gösterilen sınırlamalardan birisinin konusuna girmesinin tek başına bu hakkın sınırlanmasını gerektirmeyeceği vurgulandıktan sonra haberdeki kaynağın açıklanmasının getireceği yarar, haberin kaynağının açıklanmamasının doğurduğu kamu yararından üstün ise ve şartlar "yeterince hayati" ve "ciddi bir karakter" sergiliyorsa, hakkın sınırlandırılabilmesi belirtilmiştir.

⁶³ Burak Bilgehan Özpik ve Başak Yavcan, "Türkiye'de Basın Özgürlüğü", **Liberal Perspektif Rapor**, Ankara: Özgürlük Araştırmaları Derneği, 2015, s. 19 vd.

⁶⁴ Liste için bkz. Tanju, s. 85, 86.

tarıhli Demokraside medyanın rolünü, medya yoğunlaşması bağlamında korumaya ilişkin Bildirisi, Bakanlar Komitesinin Dijital yayıncılığın demokratik ve sosyal katkısını geliştirme önlemlerine ilişkin (2003) 9 sayılı Tavsiyesi, Bakanlar Komitesinin Medya çoğulculuğunu geliştirme önlemlerine ilişkin (99) 1 sayılı Tavsiyesi, Bakanlar Komitesinin Medya ve hoşgörü kültürünü geliştirmeye dair (97) 21 sayılı Tavsiyesi...

Alınan bu kararlar AİHM kararlarına da mesnet teşkil etmesi bakımından önemlidir. Bu kararların neredeyse tamamında basın özgürlüğünün sınırlarının genişletilmeye çalışıldığı, sınırlandırmaların ise özellikle istisna durumunda bırakıldığı ise en dikkat çeken husustur.

Ayrıca Avrupa Birliği bünyesinde basın ile ilgili olarak 2009 Haziran ayında 19 ülkeden 48 medya genel yayın yönetmeni tarafından hazırlanan 10 maddelik “ *Basın Özgürlüğü İçin Avrupa Şartı*” belgesi dönemin Avrupa Komisyonu Bilgi Toplumu ve Medyadan Sorumlu Üyesi Viviane Reddinge’e sunulmuştur. Basının karşılaştığı sorunların birinci muhatabı olan medya sektöründeki saygın kişiler tarafından hazırlanmış 10 madde şöyledir:

“1- Hükümetler basının çeşitliliğine saygı göstermeli. Basın özgürlüğü demokratik bir toplum için hayatidir. Bütün iktidarlar, medyanın her türünün çeşitliliğini ve siyasi, sosyal ve kültürel görevlerini desteklemeli, korumalı ve bunlara saygı göstermelidir.

2- Hükümet basına müdahale edemez: Sansür mutlaka yasak olmalıdır. Tüm medya organlarında, bağımsız gazeteciliğin kovuşturma, baskı ve hükümetin siyasi ya da düzenleyici müdahalesine maruz kalmamasına yönelik bir garanti olmalıdır. Basın ya da internet medyası devlet lisansına tabii olmamalıdır.

3- Basın tehdit edilemez: Gazetecilerin ve medyanın bilgi ve görüş toplama ve yayma hakkı tehdit edilmemeli, kısıtlanmamalı ve hiçbir şekilde cezalandırılmamalıdır.

4- Gazetecilerin kaynakları sıkı bir şekilde korunmalı: Bilgi kaynaklarının ya da editoryal gizliliğin ortaya çıkarılması amacıyla yazı işlerinin ya da gazetecilerin çalışma ortamlarının aranması, gazetecilerin izlenmesi ya da görüşmelerinin dinlenmesi kabul edilemez.

5- Yargı, basını korumalı: Devlet, gazetecilerin görevlerini yerine getirirken bağımsız bir yargı sisteminin ve yetkililerin tam korumasından yararlanmasını sağlamalıdır. Bu özellikle fiziksel saldırı ve tacizle karşı karşıya kalan gazetecilerin ve yardımcılarının korunması için geçerlidir. Bu hakların ihlali ya da ihlaline yönelik tehditler dikkatli

*bir şekilde soruşturulmalı ve adalet tarafından cezalandırılmalıdır.*⁶⁵

6- *Hükümetin ekonomik yaptırımını kabul edilemez: Medyanın ekonomik varlığı ve bağımsızlığı devlet, devlet kontrolündeki kurumlar ya da diğer organlar tarafından tehlikeye atılmamalıdır. Ekonomik yaptırım tehdidi kabul edilemez. Özel işletmeler medyanın editoryal bağımsızlığına saygı duymalı, editoryal içerik konusunda baskı uygulamaktan ya da reklamla editoryal içerik arasındaki ayrımı muğlaklaştırmayı denemekten kaçınmalıdır.*

7- *Devlet medyanın bilgiye erişim özgürlüğünü engellememeli: Devlet kurumları ya da devlet kontrolündeki kurumlar gazetecilerin ve medyanın bilgiye erişim özgürlüğünü engellememelidir. Yetkililer gazetecilerin bilgi sağlama görevlerini desteklemek zorundadırlar.*

8- *Yabancı gazetecilere kolaylık: Medya ve gazeteciler, dışarıdakiler de dâhil olmak üzere, tüm bilgilere ve bilgi kaynaklarına erişme hakkına sahiptir. Yabancı gazetecilere, bilgilendirme görevleri için gerekli olan vize, akreditasyon ve diğer belgeler gecikmeksizin sağlanmalıdır.*

9- *Medyaya özgürce erişim esas: Her devletin halkı tüm ulusal ve yabancı medya ve bilgi kaynaklarına serbest erişim hakkına sahip olmalıdır.*

10- *Devlet gazeteciliği etkileyemez: Devlet gazetecilik mesleğine girişi kısıtlanamamalıdır.*⁶⁶ ⁶⁷

Burada dikkat çeken husus Avrupa Komisyonu'nun medya yöneticilerinin sorunlarını ilk elden alması ve bu bilgileri sonraki düzenleme ve çalışmalarında veri olarak kullanmasıdır.

C. TÜRK BASINI VE TÜRKİYE'DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

Bu bölümde Türk basınının kuruluşu ve Osmanlı'dan günümüze basının gelişimine yer verilirken bu gelişim sırasında basın özgürlüğüne ilişkin sorun olan hususlara değinilecektir. Unutulmamalı ki, Türkiye'nin geçmişi bu alanda kötü anılarla dolu olup ibret almaya sevk edeceği ümidiyle kısaca anlatılacaktır. Ardından basın özgürlüğü alanında yapılan yasal ve anayasal düzenlemeler ele alınarak basın özgürlüğünün hukuk alanındaki geçmişi aktarılacaktır. Bu anlatım sırasında Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası dönemlerdeki düzenlemeler, her iki

⁶⁵ 1 Ekim 2015 günü Hürriyet Gazetesi yazarı Ahmet Hakan Coşkun'un uğradığı saldırının failleri hakkında etkin bir soruşturma ve kovuşturma yapılamaması yargının basını koruma hususundaki zafiyetini göstermektedir. Daha eskilere gittiğimizde, Uğur Mumcu, Bahriye Üçok gibi gazetecilerin faili meçhul cinayetlere kurban gitmesi ve bu olayların hala aydınlatılamamış olması, Türkiye'de basın özgürlüğü adına üzücü bir tablodur.

⁶⁶ Ülkemizde son dönemlerde basın özgürlüğüne dair yaşanan bir diğer sıkıntı, sürekli basın kartı verililişi sırasında devlet tarafından bazı gazetecilere çıkartılan zorluklardır. Bu durum 2015 Avrupa Birliği İlerleme Raporu'na da yansımıştır.

⁶⁷ Güven Özalp, **Milliyet Gazetesi**, 10.06.2009, Brüksel.

dönem arasındaki hukuki ve siyasi yapının farklılığı nedeniyle ayrı başlıklar altında incelenecektir.

Cumhuriyet sonrası dönem ele alınırken Avrupa Birliği'ne uyum sürecindeki gelişmelere kadar olan kısım anlatılacak bu dönemden sonraki düzenlemeler ayrı başlık altında ele alınacaktır. Zira Türkiye'nin girmiş olduğu siyasi atmosferin önceki dönemlerden farklılığı, bu dönemde yapılan hukuki düzenlemeleri ayrı bir başlık altında ele almaya zorlamaktadır. Bahsi geçen bölümde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde yapmış olduğu reformların basın özgürlüğüne katkısına ve hukuki düzenlemeler ve bunların uygulamalarına dair Avrupa Birliği İlerleme Raporları'ndaki eleştirilere yer verilecektir. Avrupa Birliği İlerleme Raporları'ndaki eleştiriler çok değerli olup ilerleyen yıllarda AİHM tarafından verilebilecek ihlal kararlarının öncüsü konumundadır. Dolayısıyla bahsi geçen raporların basın özgürlüğüne dair kısımları bu dönemin özeti niteliğinde olduğundan ayrıntılı şekilde yer verilecektir.

1. Türk Basını ve Türkiye'de Basın Özgürlüğünün Geçmişi

Türk tarihinde basın devlet eliyle kurulmuştur. Türk basın tarihinin 1828 yılında çıkarılan Vekayi-i Mısriyye Gazetesi ile başladığı söylenebilir. Ancak bu gazete o dönemde posta teşkilatının olmamasından dolayı kamu görevlileri arasında iletişimi sağlamakla sınırlı kalmıştır⁶⁸.

Osmanlı Devleti'nde yayınlanan ilk Türkçe gazete, II. Mahmut'un iradesiyle 1 Kasım 1831 tarihinde yayınlanan Takvim-i Vekayi gazetesidir. Devlet basmahanesinde basılan ve haftalık çıkan bu yayın, başlık, alt başlık kullanımı, mizanpaj teknikleri gibi temel gazetecilik kurallarına henüz uzak ise de Osmanlı toplumunda gazete kavramının tanınması ve benimsenmesini sağlayan ilk gazetedir. Gazete, devletin uygulamalarının halka yönelik bir propagandası niteliğinde içeriğe sahip olup 1839 Tanzimat Fermanı sırasında kamuoyu oluşturma misyonunu yüklenmiştir. 1860 yılından sonra ise tamamen devletle ilgili belge ve tüzüklerin

⁶⁸ Özkan, s. 15.

yayınlandığı bir çeşit resmi gazete olmuştur⁶⁹. Görüldüğü üzere, Türk basın tarihi gazetenin siyasi güç odakları paralelinde çalışmasıyla başlamıştır.

1840 yılında ise ilk yarı özel gazete olan ve William Churchill adında bir İngiliz tarafından kurulan Ceride-i Havadis yayın hayatına başlamıştır. Bu gazete, muhabir gönderme, “havadis-i dâhiliye” ve “havadis-i hariciye” gibi ihtisas bölümleri oluşturma, piyes kritikleri yapma, ek yayınlama gibi genel gazetecilik özelliklerine yaklaşan bir çizgi yakalamıştır⁷⁰.

22 Ekim 1860’da devletten tamamen bağımsız ilk özel gazete olan Tercüman-ı Ahval yayın hayatına başlamıştır. Bu gazete ayrıca Osmanlı tarihindeki ilk fikir gazetesi olma özelliğine sahiptir. Bu gazetede haber başlığı, alt başlık, üst başlık kullanımı gibi gazete karakteristiğine ve tekniğine göre uygulamalar başlamış ve gerçek anlamda gazeteciliğin de temelleri atılmıştır. Tercüman-ı Ahval’i takip eden süreçte Tasvir-i Efkâr gibi pek çok özel gazete çıkmıştır. Bu gazete o güne kadar ulaşılan en yüksek satış rakamı olan 24 bine ulaşmıştır. Eğitim sistemi gibi devletin bazı uygulamalarına yönelik eleştirilere yer veren Tasvir-i Efkâr’ın sahibi Şinasi, yurt dışına kaçmak zorunda kalmıştır. Namık Kemal’in satın aldığı gazete daha sonra Recaizade Mahmut Ekrem’e devredilmiş, muhalif yayın politikası nedeniyle 1868’de kapanmıştır⁷¹.

1860 yılından I. Meşrutiyete kadar gazeteler sayı olarak artmıştır. Mizah, kadın, çocuk gazeteleri çıkmaya başlamıştır. İstanbul’da 1860-1867 yılları arasında 17, 1867-1878 yılları arasında 113 gazete yayımlanmıştır. O güne kadar İstanbul’da yer alan basın, zamanla taşrada da yaygınlaşmaya başlamıştır. Tanzimat döneminde basın eğitime katkının bir parçası olarak görülmüştür ve gazeteler, okul kitaplarının basıldığı vilayet matbaalarında basılmaya başlamıştır. İlk vilayet gazetesi 3 Mart 1865 tarihinde Tuna vilayetinde çıkmış, bunu İzmir, Ankara, Aydın gibi vilayetlerde çıkan gazeteler takip etmiştir⁷². Abdülaziz’in başta olduğu bu dönem Osmanlı’da

⁶⁹ Suna Aydın, “Yazılı Basın İşkoluna Eleman Yetiştirmede Üniversitelerin Gazetecilik Bölümlerinin Etkileri”, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı, İstanbul, 2006)**, s. 71; T.C. Başbakanlık Basın-Yayın Ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, **Bir Bakışta Türk Medyası**, 2013, s. 7-8; Özkan, s. 16.

⁷⁰ Aydın, s. 71; Özkan, s. 16; T.C. Başbakanlık Basın-Yayın Ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, s. 8.

⁷¹ Aydın, s. 71-72; Özkan, s. 16; T.C. Başbakanlık Basın-Yayın Ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, s. 8.

⁷² Özkan, s. 16.

birçok gazetenin basıldığı o günün şartlarına göre özgür bir dönem olmuştur ve bu ortamda pek çok genç Türk gazeteciliğe başlamıştır⁷³.

II. Abdülhamit döneminde ise gazetelerin büyük bölümü kapatılmış, yasaklı gazeteler yurt dışında yayınlanabilmiştir⁷⁴.

Osmanlı Devleti'nin çöküşü ve Batı'nın yükselişi karşısında basın, örnek alınan Batı'ya ilişkin bazı değerlerin yaygınlaştırılması için bir araç olarak da görülmüştür. Bu bağlamda kadın hakları, evlilik, kadınların eğitimi gibi konular üzerinde yoğunlaşan yazılara sıklıkla rastlanmıştır. 1880'li yıllara gelindiğinde ise basına ilişkin en önemli unsur, yoğun bir sansür uygulamasının varlığıdır. Gazetecilik mesleğine başlayan pek çok Jön Türk'ün düşüncelerini yaymak için bu mesleğe başlaması ve II. Meşrutiyet'in ilanına giden yolda aktif rol oynamaları sansürü beraberinde getirmiştir⁷⁵. Bu durum, 1908 yılındaki II. Meşrutiyet ilanına kadar sürmüştür. Bu tarihten itibaren ise çok sayıda gazete yayın hayatına başlamıştır. Gazete sayısı 200'ü geçmiştir⁷⁶.

Türk basın tarihinin dönüm noktalarından biri Milli Mücadele dönemidir. Bu dönemde çıkan gazetelerin toplum içindeki görevi çok önemlidir. Kurtuluş Savaşı'nı ve Mustafa Kemal'i destekleyen gazeteler ile Osmanlı Hükümeti'ni destekleyen gazeteler olmak üzere iki ayrı mecra oluşmuştur⁷⁷. Milli Mücadele'nin 9 Eylül 1922'de zaferle sonuçlanmasının ardından ayrılıkçı azınlık basını ve Milli Mücadele karşıtı basın ortadan kalkmıştır⁷⁸.

Milli Mücadele kazanıldıktan sonra da Mustafa Kemal Atatürk, 16 Ocak 1923'te bir basın toplantısı düzenleyerek devrimlerin toplumda benimsenebilmesi için basının desteğini istemiştir⁷⁹. Ankara basını olarak adlandırılan bazıları hem reformları hem de yeni kurulan hükümeti gönülden desteklemiş, İstanbul basını

⁷³ Aydın, s. 73.

⁷⁴ Özkan, s. 16; T.C. Başbakanlık Basın-Yayın Ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, s. 8.

⁷⁵ Tahir Olgay Kırac, "Türkiye'de Gazetecilik Mesleğine İlişkin Örgütlenmeler: 1908-1938", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara), 2011, s. 1.

⁷⁶ Özkan, s. 16.

⁷⁷ Kırac, s. 75 vd.

⁷⁸ Hasan Türker, **Türk Devrimi ve Basın**, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2000, s. 7.

⁷⁹ Kırac, s. 95 vd.

saltanatın ve hilafetin kaldırılması, cumhuriyetin ilanı gibi konularda eleştirel tutum sergilemiştir⁸⁰. Bu tutum nedeniyle İstanbul basını zaman zaman cezalandırılmış, gazeteciler İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmış, kimi zaman sürgüne gönderilmiştir. Gazeteciliğin 1925 Takrir-i Sükûn Kanunu ve 1936 Basın Birliği Kanunu gibi yasal düzenlemelerle tamamıyla kontrol altına alındığı bu süreçte hükümeti destekleyenler kimi zaman milletvekilliği ile ödüllendirilmiş, sürgüne yollanan muhaliflerse aç kalmamaları için çeşitli memuriyetlere atanmışlardır⁸¹. Bu dönemde yapılan devrimlerin halk tarafından kabulünde basın önemli bir rol oynamıştır. Örneğin, 1 Aralık 1928 tarihinden itibaren tüm gazetelerin yeni harfler ile çıkmasına yönelik kanun kabul edilmesiyle yeni alfabenin benimsenmesine imkân sağlanmıştır. Bu arada basının bu desteğinin sürebilmesi için devlet yardımı yapılmıştır⁸². Aynı zamanda bu dönemde basının bir propaganda aracı olarak kullanıldığını belirtmek gerekir. Görüldüğü üzere, basın ile siyasi iktidarlar arasında her dönemde ve her koşulda toplumu etkilemeye yönelik bir ilişki bulunmakta, devlet bu doğrultuda yayın yapması için basını adeta terbiye etmekte ve bunun temelinde maddi unsurlar yatmaktadır⁸³.

Çok partili yıllara gelinmesi ile birlikte Türk basınında bir canlanma yaşanmıştır. Basın çok partili dönemi desteklemiş ve demokrasi söylemini benimsetme misyonunu üstlenmiştir. Bunun yanında basın, yeni oluşan egemen ideolojiyi desteklemeye de başlamıştır⁸⁴.

Sedat Simavi tarafından çok ileri bir teknoloji ve aynı zamanda modern gazetecilik anlayışıyla 1 Mayıs 1948 tarihinde yayın hayatına başlayan Hürriyet

⁸⁰ Aydın, s. 76; Kırac, s. 133 vd. Bütün rejimlerin kurumsal savunucuları olagelmıştır ve Kemalist rejim de bundan ayrı tutulamaz. Bu savunucular sadece siyasi faaliyet gösterenler arasından çıkmamış, bu faaliyetlere destek çıkılması ve savunulması adına basın mensupları arasından da çıkmıştır. Hüseyin Emre Bağce, "Türkiye'de Siyaset ve Resmi İdeoloji: Temel Yaklaşımlar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 2, S. 1, 2004, s. 203.

⁸¹ Nilgün Gürkan, *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s. 78; Ceren Sözeri, *Türkiye'de Medya-İktidar İlişkileri, Sorunlar ve Öneriler*, İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yayınları, 2015, s. 8; Kırac, s. 133 vd.

⁸² Özkan, s. 17; Kırac, s. 156 vd.

⁸³ Gülseren Adaklı, *Türkiye'de Medya Endüstrisi*, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006, s.95; Özkan, s. 17.

⁸⁴ Hanifi Kurt, "Siyasal Gerçekliğin İnşasında Bir Aktör Olarak Basın: Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Türk Yazılı Basınında Simgesel Yeniden Kuruluşu", (*Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Anabilim Dalı, İzmir, 2008), s. 80 vd. ; Özkan, s. 17.

Gazetesi, Türk basın tarihindeki bir diğer dönüm noktasıdır⁸⁵. Daha önceleri belirli bir ideolojiye ve belirli bir kesime hitap eden gazetelerin aksine her kesime hitap edebilme amacıyla çıkan ilk gazete olan Hürriyet yayın hayatına başlamış böylece kitle basınının da temeli atmıştır⁸⁶.

Nitelikli eleman eksikliğinin giderilmesi ve mesleğin kendi profesyonellerinin yetiştirilmesi amacıyla 1950 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne bağlı Gazetecilik Enstitüsü kurulmuş ve bu alanın başlı başına bir meslek dalı olduğu kabul edilmiştir⁸⁷. 1960'lı yıllar basına yönelik teknolojinin yenilenmesi ile artık gazete kavramının toplumda yerleşmeye başladığı dönem olmuştur. 1970'li yıllarda artık Milliyet, Tercüman, Son Havadis gibi gazeteler ile Türk basını, teknik, içerik, nicelik ve yurt çapında günlük yayınlanabilme kapasitesi bakımından gelişmeye devam etmiştir⁸⁸.

1948'e kadar gazete patronları genelde gazetecilikten yetişmiş kimseler iken bu tarihten itibaren işadamları da basınla ilgilenmeye başlamış ve basında yeni bir dönem açılmıştır. Bu yeni dönemi başlatan kişi Yeni Sabah'ı Cemalettin Saraçoğlu'ndan alan işadamı Safa Kılıçoğlu olmuştur. Dışarıdan basın sektörüne giren ikinci işadamı Yeni İstanbul'u çıkaran Habib Edip Törehan olmuş, gazeteyi daha sonra işadamı Kemal Uzan satın almıştır. Yine bu dönemde dört işadamı bir araya gelerek Tercüman Gazetesi'ni çıkarmıştır. Sonraki dönemlerde gazeteyi önce Ragıp Kutman adında bir işadamı almış, 27 Mayıs devriminden sonra da Kemal Ilıcak devralmıştır. Bunları 1957'de Akşam'ı çıkaran Malik Yolaç takip etmiştir. Güneş'i ise işadamları Ömer Çavuşoğlu ve Ahmet Kozanoğlu, Güneri Civaoglu'yla birlikte çıkarmıştır⁸⁹. Kemal Ilıcak'ın 1960'lı yılların başında Tercüman'a sahip olduktan sonra matbaacılıktan tekstile kadar onlarca farklı sahada şirketler kurması, ortaklıklara girmesiyle birlikte Türkiye'de basın sektöründe holdingleşme dönemi başlamıştır.

⁸⁵ Engin Çağlak, "Kitle İletişim Araçlarındaki Teknolojik Gelişmelerin Haber Üzerine Etkileri", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul, 2013), s.132.

⁸⁶ Özkan, s. 17.

⁸⁷ Aydın, s. 8.

⁸⁸ Özkan, s. 17.

⁸⁹ Adaklı, s. 155-177; Aydın, s. 81.

1980’li yıllar basında tekelleşmenin temellerinin atılması bakımından Türk basınındaki bir diğer dönüm noktası olmuştur. 24 Ocak 1980 tarihinde hazırlanan istikrar kararları ile Türkiye ekonomisi liberal bir yapıya doğru ilerlemeye başlamıştır. Bu dönemde basında sermaye önemli bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. 24 Ocak 1980’e kadar gazete kâğıdı basına devlet tarafından çok yüksek bir sübvansiyon ile verilmiştir. Bunun katkısı 1978’de Günaydın grubuna 130 milyon lira, Hürriyet ve Tercüman’a 60’ar, Milliyet ve Yeni Asır’a 40’ar milyon liraydı. Demirel hükümetinin kararıyla kâğıt fiyatı 41 lira olarak belirlenmiştir. Bu bütün basın dünyasının maddi kriz içine düşmesine sebep olmuştur. Ancak arkasında büyük sermayeyi ve oradan gelen bol reklamın desteğini alabilenler bu dönemde ayakta kalmıştır⁹⁰. Bu tarih, gazeteler ve ekonomik güç odakları arasındaki haber içeriğini ve kamu yararını da etkileyecek olan ilişkiler sürecinin somutlaşması bakımından Türk basın tarihindeki yerini almıştır. Muhafız yayınları ve sol çizgisi ile tanınan fikir gazetesi Cumhuriyet bile bu sıkıntılı dönemi liberal ekonomiyi savunacağını deklere ederek kapanmadan atlatmayı başarmıştır⁹¹.

Türk basınının 1990’lı yılları ve günümüze uzanan tekelleşmiş ve büyük holdinglerin birer yan dalı olmuş yapısal görünümünün temelinde işte bu ekonomik uygulamalar yatmaktadır. Kâğıdı serbest piyasa fiyatından almak zorunda kalmaları, ekonomik güç odaklarına olan bağımlılığı arttırmış, bu durum da ekonomi politik yaklaşımın savunduğu üzere gazetelerin kamu yararı adına 4. kuvvet olmaları idealinden uzaklaşmaları sonucunu getirmiştir. Varlığını sürdürmek için özel reklam pastasından daha büyük pay almak savaşı gazeteleri tiraj arttırmak amacıyla çok masraflı, hatta yıkıcı promosyon kampanyalarına yönelmiştir. 1990’lı yıllarda promosyon çılgınlığı bir yarışa dönüşmüş, bu yarışta, önce bazı gazeteler fiyatlarını düşürmüş, yetmeyince çatal, bıçak, tabak, çanak vermiş, çekiliş ve bingo gibi promosyon operasyonlarını yoğunlaştırmıştır. Aynı zamanda haberden ziyade bol resim, çıplaklık ve şiddet içeren, spor ağırlıklı eğlencelik değerlerle bezeli sayfalar hazırlayarak tirajlarını ciddi oranda yükseltmiştir. 1996 yılı sonlarına gelindiğinde yayınlanmakta olan günlük gazete sayısı yönüyle Türkiye dünya üçüncüsü olmuş

⁹⁰ Orhan Koloğlu, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s. 86; Özkan, s. 17.

⁹¹ Özkan, s. 18.

fakat gazetelerin içerikleri her geçen gün biraz daha boşaltılmıştır⁹². Bu süreç, gazete okurunu, gazete müşterisine dönüştürmüş, gazetelerin halkın haber alma hakkına hizmet etme misyonunu ciddi biçimde zedelemiş ve gazeteleri adeta günlük kullanım ürünü dağıtan mecralara dönüştürmüştür. Birer ticari işletme gibi bağlı oldukları holdinglerin menfaatleri doğrultusunda çalışan birimler haline getirmiştir. Sonuçta gerçek işlevi doğru haber vermek olan basın, boyalı basına dönüşmüştür⁹³. Bu konuda bizzat basın içinden, 1996 yılında bir kitle gazetesi olan Sabah'ın Genel Yayın Yönetmeni Zafer Mutlu, şu çarpıcı açıklamayı yaparak basın ve güç odakları arasındaki ekonomi temelli ilişkilere yönelik itirafta bulunmuştur:

*“On veriyorsam, on beş almak için varım. Kim bunun aksini söylüyorsa yalan. Ahlak, nizam, demokrasi palavra... Sabah gazetesi, para kazanmak için vardır. Sabah gazetesi, Türk halkını aydınlatmak için var değildir. Sabah amme menfaatine iş yapmıyor, bu işi para kazanmak için yapıyor.”*⁹⁴

Günümüzde sermaye odaklı basın oluşumları, bu yapının doğal bir uzantısı olarak tekelleşmiş; gazeteler; enerji, finans, sigorta, tekstil gibi çeşitli ulusal ve uluslararası alanda büyük yatırımları olan dev holdinglerin adeta bir uzantısı haline gelmiştir⁹⁵.

2. Türkiye’de Basın Özgürlüğüne İlişkin Düzenlemeler

Türkiye’de basın özgürlüğü konusunda yapılan düzenlemeleri Cumhuriyet öncesi ve sonrası olarak iki ana başlıkta ele alacağız. Cumhuriyet sonrası dönemi de anayasal ve yasal düzenlemeler başlıkları altında inceleyeceğiz. AB uyum sürecinde yapılan düzenleme ve çalışmalara ise dördüncü bölümde AİHM kararları karşısında Türkiye’nin tutumunu incelediğimiz başlık altında ele alacağız.

⁹² Koloğlu, s. 88.Özkan, s. 18; Aydın, s. 81.

⁹³ Konu ile ilgili etik tartışmalar için bkz. Oğuzhan Taş, “Gazetecilik Etiğinin Üzerine Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirme”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Ankara, 2011); Aydın, s. 81.

⁹⁴ Nezih Demirkent, **Medya Medya**, İstanbul: Dünya Yayınları, 1995, s.106.

⁹⁵ Özkan, s. 18.

a) Cumhuriyet Öncesi Dönem

Osmanlı İmparatorluğu'nda basın özgürlüğüne ilişkin hukuki düzenlemeler, basının ağır aksak bir şekilde var olmasına bağlı olarak gecikmeli yapılmıştır. Buna bağlı olarak özgürlüklere ilişkin ilk metin olan Tanzimat Fermanı'nda basın özgürlüğüne değinilmemiştir. Yeni kurulmaya başlayan gazeteler hakkında ise idare istediği tasarrufta bulunabilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde basınla ilgili ilk hukuki metin 1857 tarihli Matbaalar Nizamnamesidir⁹⁶. Bu nizamnamede, matbaa açma izni ve usulü, devlete zararları, kitapların basılması halinde uygulanacak cezalar belirlenmiştir. Söz konusu Nizamname, düzenleniş amacı açısından bir sansür nizamnamesi niteliğindedir⁹⁷. İçeriğinde idareye göre sakıncalı yayın yapanların yayınlarına derhal el konulacağı, bu nizamname hükümlerine aykırı hareket edenlerin matbaalarının kapatılacağı ve Kanunname-i Hümayun (Ceza Kanunu)'da belirtilen cezalar ile cezalandırılacakları düzenlenmiştir. 1858 tarihli Kanunname-i Hümayun' un 138, 139 ve 213. maddeleri Osmanlı Devletinde basın konusunda doğrudan ilk yasaklamaların yer aldığı kanundur. Bu kanun 1810 Fransız Ceza Kanunu'nun bir çevirisidir ve 1926 yılına kadar da yürürlükte kalmıştır⁹⁸.

Osmanlı döneminde basın ve basın özgürlüğüne ilişkin ilk metin, 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesidir. Bu Nizamname, Padişah tarafından 15 Kasım 1864 tarihinde onaylanmış ve 1 Ocak 1865 tarihinde tebliğ edilerek yürürlüğe konulmuştur. İlk basın kanunu diyebileceğimiz bu düzenleme, III. Napolyon'un basını kontrol altına almak amacıyla 1852'de hazırlattığı Fransız Basın Kanunundan uyarlanmıştır⁹⁹. Bu Nizamname, genel hükümler ve ceza hükümleri şeklinde iki bölümde düzenlenmiş ve hukuken 1909 yılına kadar yürürlükte kalmıştır¹⁰⁰. Basın

⁹⁶ Latin harflerle yazılmış Nizamname metni için bkz. Cevdet Kudret, **Abdülhamit Devrinde Sansür**, 1. Baskı, Ankara: Milliyet Yayınları, 1977, s.103 vd.

⁹⁷ Haşan Refik Ertuğ, **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi, C. I**, İstanbul Üniversitesi Yayını No: 1492, İstanbul: Yenilik Basımevi, 1970, s. 193; Yaşar Salihpaşaoğlu, **Türkiye'de Basın Özgürlüğü**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007, s. 128.

⁹⁸ M. Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, 5. Bası, İstanbul: Der Yayınevi, 2005, s. 201; Alpay Kabacalı, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın**, İstanbul: Literatür Yayınları, 2000, s. 20; Ali Akkurt, **Basın Özgürlüğünün Sınırları ve Kapsamı**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2014, s. 48.

⁹⁹ İnuğur, s. 202; Kabacalı, *Basın ve Yayın*, s. 164.

¹⁰⁰ Koloğlu, s. 60.

alanında idarenin keyfi karar verme yetkisi kaldırılmış ve ilk kez hukuki ve objektif kriterler konmuştur¹⁰¹.

Söz konusu nizamnamenin oluşturduğu hava ile birçok dergi ve gazete kurulmuş, ama muhalif tutumlardan rahatsız olan hükümet tarafından idari tedbirler alabilme yetkisi tanınan Kararname-i Ali 1867 yılında yayınlanmıştır¹⁰². Bahsi geçen kararname, 1909 yılına kadar yürürlükte kalmış ve basın özgürlüğü böylece ortadan kaldırılmıştır¹⁰³. Bu Kararnameyi takiben Muhbir, Ayine-i Vatan, Utarit, istikbal, Hülasat-ül Efkâr, Şark, Hayal, Hadika, Basiret, İbret, Diyojen, Çingiraklı Tatar, İbretname-i Âlem gibi gazete ve mecmualardan bazıları geçici ya da sürekli olarak kapatılmıştır.

23 Aralık 1876 yılında Birinci Meşrutiyet dönemi başlamış; ilk anayasal metin olan Kanun-i Esasi ilan edilmiştir. Basın özgürlüğü konusu, Kanun-i Esasi m. 12'de "*Matbuat kanun dairesinde serbesttir*" şeklinde yüzeysel olarak ele alınmış ve basın özgürlüğünün özünü açıklayıcı herhangi bir düzenleme yer almamıştır¹⁰⁴. II. Abdülhamit'in 20 Eylül 1877 tarihinde sıkıyönetim ilan etmesi ve Kanun-i Esasi'yi askıya alması sonrasında basın özgürlüğünü ortadan kaldıran basın sansürü, basına konan yasaklar, gazetelerin kapatılması, kitapların yakılması, yandaş gazetelere çıkar sağlanması, jurnalciliğin teşviki, yabancı basının satın alınması ve uluslararası haberleşmenin engellenmesi şeklinde uygulamaların görüldüğü basın adına oldukça karanlık bir dönem yaşanmıştır¹⁰⁵.

İkinci Meşrutiyet'in ilan edildiği 24 Temmuz 1908 tarihinde gazeteciler ilk örgütlü tavrı ortaya koyarak, bundan sonra yazı provalarını sansür kuruluna göndermeyeceklerini kararlaştırmıştır. "*Gazeteler hürdür, sansür yasaktır ve*

¹⁰¹ Ertuğ, s. 197.

¹⁰² 5 Mart 1867 yılında Sadrazam Ali Paşa tarafından çıkarılan Kararnameye göre, "*İstanbul'da yayınlanan gazetelerin bir süreden beri kullandıkları dil ve tuttıkları yol ülkenin genel yararına aykırı aşırılıklar içerdiği, devlete bile dil uzatanlar, fesat aleti olarak bir takım zararlı fikirleri ve yalan haberleri yazanların hükümetçe tasvip edilmediği ve bu nedenle asayişin ve ülkenin muhtaç olduğu düzenin korunması, bu kurallara aykırı davranan gazetelerin devlete ve millete olan zararlarının önlenmesi için önlem alınmıştır.*" H. Nedim Şahhüseyinoğlu, **Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür**, Ankara: Paragraf Yayınevi, 2005, s. 21; Akkurt, s. 51.

¹⁰³ İnuğur, s.206; Alpay Kabacalı, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü**, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları No. 29, 1999, s.85-88; Şahhüseyinoğlu, s. 21; Salihpaşaoğlu, *Basın Özgürlüğü*, s. 129.

¹⁰⁴ Akkurt, s. 52.

¹⁰⁵ Kabacalı, *Basın Sansürü*, s. 66, 77-79; İnuğur, s.266-267; Şahhüseyinoğlu, s. 27-31.

gazeteleri sansür etmeye kalkmak ağır bir suçtur" denilerek sansür kuruluna yazı provaları gönderilmemiş ve 25 Temmuz 1908 tarihinde gazeteler yıllar sonra ilk kez sansürsüz olarak yayımlanmıştır¹⁰⁶. İkinci Meşrutiyet'in ilanının ardından Kanun-i Esasi m. 12 "*Matbuat kanun dairesinde serbesttir ve hiçbir şekilde basından önce teftiş ve muayeneye tabi tutulamaz.*" şeklinde değiştirilmiştir¹⁰⁷. Böylece sansür yasağı anayasal bir zemine oturtulmuştur¹⁰⁸. Kanun-i Esasi m. 12 çerçevesinde 16 Temmuz 1909 tarihinde Matbuat Nizamnamesi yürürlüğe konulmuştur. 1881 tarihli Fransız Basın Kanunu örnek alınarak hazırlanan ve sonradan çıkarılan kanun ve kararnamelerle birçok defa değişikliğe uğrayan söz konusu kanun, 1931 yılına kadar yürürlükte kalmıştır¹⁰⁹. Söz konusu kanun ilk şekli itibariyle oldukça basın özgürlüğünden yanayken daha sonradan yapılan değişiklikler ile basın özgürlüğü sınırlandırılmıştır¹¹⁰. 31 Mart Olayının bastırılmasından sonra ilân edilen sıkıyönetim, Birinci Dünya Savaşı öncesi içte ve dışta ortaya çıkan gelişmelerle birlikte sürekli bir niteliğe bürünmüş ve zamanla diğer özgürlüklerle birlikte, basın ve düşünceyi açıklama özgürlüğünün de tamamen ortadan kalkmasına yol açmıştır¹¹¹.

Cumhuriyet öncesi döneme genel olarak bakıldığında, basın özgürlüğünün anayasal güvenceden yoksun olmakla birlikte uygulamada ağır sansür ve cezalar ile sınırlandırılmış bir temel hak ve özgürlük olduğu görülmektedir¹¹².

b) Cumhuriyet Sonrası Dönem

Cumhuriyet sonrası dönemi daha ayrıntılı incelemek için anayasal ve yasal düzenlemeler, ayrı başlıklar altında anlatılacaktır. Türkiye'de bilindiği üzere 1924, 1961 ve 1982'de olmak üzere üç anayasa yürürlüğe girmiştir. Özellikle 1961 ve 1982 Anayasası, darbe anayasaları olup içinde bulunan askeri ve siyasi sarsıntı dönemlerinin ortaya koyduğu metinlerdir. Bu metinlerdeki basın özgürlüğü

¹⁰⁶ Akkurt, s. 55.

¹⁰⁷ Kabacalı, *Basın Sansürü*, s. 83; Salihpaşaoğlu, *Basın Özgürlüğü*, s. 131; Akkurt, s. 55.

¹⁰⁸ Salihpaşaoğlu, *Basın Özgürlüğü*, s. 131; Akkurt, s. 55.

¹⁰⁹ Kabacalı, *Basın ve Yayın*, s. 140; İnuğur, s. 317; Salihpaşaoğlu, *Basın Özgürlüğü*, s. 131; Akkurt, s. 55.

¹¹⁰ Akkurt, s. 56.

¹¹¹ Salihpaşaoğlu, *Basın Özgürlüğü*, s. 132.

¹¹² Ersan İlal, "Basında Düşünceleri Açıklama Özgürlüğü ve 1961 Anayasası", (*Yayımlanmamış Doçentlik Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1977), s. 80; Akkurt, s. 57.

düzenlemeleri, hiyerarşik konum itibariyle anayasaya aykırı olmaması gereken yasal metinleri de etkilemiştir. Düzenlemeleri bu bakış açısıyla okumak yerinde olacaktır.

1) Anayasal Düzenlemeler

1924 Anayasası m. 77’de basın özgürlüğü ile ilgili olarak Kanun-i Esasi m. 12 tekrarlanarak cumhuriyet öncesi dönem ile aynı derecede zayıf şekilde anayasal teminat sağlanmıştır. Geçmişte olduğu gibi bu dönemde de çıkarılan kanunlarla basın özgürlüğü istenildiği şekilde sınırlandırılmıştır. Özellikle 4 Mart 1925 tarihinde Takrir- Sükûn Kanunu¹¹³ kabul edilerek hükümete basın özgürlüğü sınırlandırma hususunda geniş yetkiler verilmiştir. Bu dönemde muhalif medya tamamen susturulmuştur. Bakanlar Kurulu kararıyla, Tevhid-i Efkâr, Son Telgraf, İstiklal, Sebiliürreşat, Aydınlık, Tokgöz, Sadayı Hak, İstikbal, Kahkaha, Presse du Soir, Tanin ve Vatan gibi süreli yayınlar kapatılmıştır¹¹⁴.

1961 Anayasası, basın özgürlüğünü 1924 Anayasası’na nazaran daha ayrıntılı şekilde düzenlemiştir¹¹⁵. 1961 Anayasası m. 22/1’de basın özgürlüğü "*basın hürdür, sansür edilemez*" ve m. 22/2’de "*devlet basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri alır*" basın özgürlüğünün yanında haber alma özgürlüğü net ifadelerle ele alınarak devletin bu iki hususta pozitif edim yükümlülüğü kabul edilmiştir¹¹⁶. Bu anayasal düzenlemenin ardında yatan sebep, basın özgürlüğünü sağlamaktan çok, kendisini destekleyen ve önceki yönetime savaş açan basına diyet ödeme arzusudur. Bunun en açık göstergesi, Milli Birlik Komitesi’nin 1962 seçimleri öncesi 38 sayılı Anayasa Nizamını, Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Fiiller Hakkında Kanun çıkararak muhalif basın yeniden baskı altına almış olmalarıdır.

Basın özgürlüğünün sınırlandırılmasıyla ilgili olarak 1961 Anayasası m. 22/3’ün ilk hali şu şekildedir:

"Basın ve haber alma hürriyeti, ancak milli güvenliği veya genel ahlaki korumak, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına tecavüzü, suç

¹¹³ Kanunun 1. maddesi şöyledir: "*İrticaa, isyana ve memleketin nizami içtimaisine ve huzur ve sükûnu ve emniyet ve tahrikat ve teşvikat ve teşebbüsât ve neşriyatı hükümet, reisicumhurun tasdiki re'sen ve idareten men'e mezundur*"

¹¹⁴ Salihpaşaoğlu, *Basın Özgürlüğü*, s. 134; Akkurt, s. 58.

¹¹⁵ Özek, *Bilgi Edinme Hakkı*, s. 225; Akkurt, s. 59; Salihpaşaoğlu, *Basın Özgürlüğü*, s. 144.

¹¹⁶ Akkurt, s. 59.

işlemeye kışkırtmayı önlemek ve yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için kanunla sınırlandırılabilir."

22.09.1971 tarihli 1488 sayılı Kanunla yapılan Anayasa değişikliği sonucunda söz konusu m. 22/3 şu şekilde değiştirilmiştir:

"Basın ve haber alma hürriyeti, ancak Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü, kamu düzenini, milli güvenliği ve milli güvenliğin gerektirdiği gizliliği veya genel ahlakı korumak, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına tecavüzü, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek veya yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için kanunla sınırlandırılabilir."

Bu değişikliklerle, "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, milli güvenlik, kamu düzeni, genel ahlak" gibi bugün bile tartışılan, genel, belirsiz ve her yöne çekilebilecek ifadeler eklenerek sınırlama alanı genişletilmiş ve basın özgürlüğünün kapsamı daraltılmıştır¹¹⁷.

Aynı zamanda 1961 Anayasasında süreli ve süresiz yayınların çıkarılmasının önceden alınması gerekli bir izne tabi tutulamayacağı benimsenirken, süresiz yayınlar için mali teminat zorunluluğu getirilmiştir.

Ayrıca 1961 Anayasasında olaylar hakkında yayım yasağı konulamayacağı ilkesi kabul edilmiş ve bu kurala, "yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi" şeklinde tek bir istisna getirilmiştir. Basın kuruluşlarına ait bina, eklenti ve diğer araçlara hiçbir suretle el konulmayacağı istisnaya yer bırakılmayacak şekilde anayasal teminat altına alınmıştır. İlk kez anayasal bir hak olarak düzeltme ve cevap hakkı kabul edilmiş ve basın özgürlüğünün sınırlarının aşılacak kişi veya kuruluşların kişilik haklarını ihlal edici nitelikte yayım yapılmasının önlenmesi hedeflenmiştir.

12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından yönetime el koyularak Anayasa askıya alınmıştır. 23 Eylül 1982 tarihinde Danışma Meclisi tarafından ve 18 Ekim 1982 tarihinde Milli Güvenlik Konseyi tarafından onaylanan 1982 Anayasası, 7 Kasım 1982'de yapılan halkoylaması sonucu yüzde 91,17 oranında destekle kabul edilmiştir.

¹¹⁷ Salihpaşaoğlu, *Basın Özgürlüğü*, s. 144; Akkurt, s. 60.

Kabul edilen 1982 Anayasası'nda m. 28 ila 32 hükümleri basın ve haber alma özgürlüğünü etkin şekilde düzenlemiştir. Basın özgürlüğünün sınırları, m. 26/2'de şu şekilde belirlenmiştir:

“Bu hürriyetlerin kullanılması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.”¹¹⁸

Ayrıca 1982 Anayasası m. 29'da süreli ve süresiz yayın hakkı da düzenlenmiştir. 1961 Anayasasından farklı şekilde, süresiz yayınların da önceden izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamayacağı belirtilmiştir. Sürekli yayınların, devletin ve diğer kamu tüzel kişilerin ya da bunlara bağlı kurumların araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre yararlanacağı düzenlenerek, yönetimde bulunan kişilerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden süreli yayınları korumalarının ve muhalif basını susturmaya çalışmalarının önüne geçilmiştir. 1961 Anayasasında olduğu gibi, süreli veya süresiz yayınların kanunun gösterdiği suçların soruşturma ve kovuşturmasına geçilmiş olması hallerinde hâkimin kararıyla; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ise kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabileceği kabul edilirken, 1961 Anayasasında yer almayan bir düzenlemeyle şartların gerçekleşmesi halinde basılmış eserlerin dağıtımının durdurulması öngörülmüştür.

1982 Anayasası m. 28/2'de kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dille yayın yapılamayacağı düzenlense de 2001 yılında yapılan değişiklikle bu hüküm de kaldırılmıştır.

1982 Anayasası m. 30'un ilk halinde, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, cumhuriyetin temel ilkeleri ve milli güvenlik aleyhinde işlenmiş bir suçtan mahkûm olma halinde basımevi ve eklentilerinin ve basın araçlarının suç aracı oldukları gerekçesiyle zapt ve müsadere edilebileceği, işletilmekten alıkonulabileceği düzenlenmiştir. Avrupa Birliği süreci kapsamında 2004 yılında yapılan değişiklikle bu madde, basın araçlarının zapt ve müsadere

¹¹⁸ Avrupa Birliği süreci kapsamında bu hüküm 2001 yılında değiştirilmiştir.

edilemeyeceği şeklinde değiştirilmiştir.

Olaylar hakkında yayım yasağı olamayacağı ilkesi kabul edilerek yargılama görevinin gereğince yerine getirilememesi durumunun istisna sayılacağı öngörülmüştür. Ayrıca basın yoluyla haber verme özgürlüğünün yanında kişi veya kurumlar hakkında gerçeğe aykırı ya da kişilik haklarını zedeleyici yayınlar yapılması halinde saldırıya uğrayan kişi veya kurumun düzeltme ve cevap hakkı anayasal bir hak olarak güvence altına alınmıştır.

2) Yasal Düzenlemeler

Cumhuriyetin ilk yıllarında muhalif basından rahatsız olan iktidar, basını denetim altına almak ve muhalif basını bir yönüyle susturmak için hazırlanan, aynı zamanda matbaalarla ilgili hükümler de içeren 1881 sayılı Matbuat Kanunu, 8 Ağustos 1931 tarihinde 1867 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak cumhuriyet döneminin ilk basın kanunu olarak yürürlüğe girmiştir¹¹⁹.

1881 sayılı Matbuat Kanunu m. 12’de düzenlenen gazete ve dergi sahibi olmak isteyenlerde aranan şartlar arasında Milli Mücadele, Cumhuriyet ve inkılap aleyhinde bulunup da herhangi bir mahkeme ve divan tarafından mahkûm edilmemiş olma şartının olması ve m. 18’de en büyük mülkîye memuruna gazete ve dergi kapatma yetkisi verilmesi, basın üzerinde baskı oluşturmuştur¹²⁰. Ayrıca para depo etme, ruhsatname alma ve yükseköğrenim görmüş olma şartları getirilmek suretiyle siyasi gazete ve dergi çıkarmak olabildiğince zorlaştırılmıştır. 1946 yılında düzenlenen 4955 sayılı Kanunla 1881 sayılı Matbuat Kanunu değiştirilerek para depo etmek ve ruhsatname alma şartları kaldırılıp, yeniden beyanname verme usulü kabul edilmiş ve gazete çıkarmak için aranan eğitim şartı da kaldırılmıştır.

Yine 1881 sayılı Matbuat Kanunu m. 50’de düzenlenen, memleketin genel siyasetine dokunacak yayından dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile gazetelerin veya dergilerin geçici olarak kapatılabileceği hükmü getirilmiştir. Ayrıca bu şekilde kapatılan bir gazetenin sorumlularının kapatma süresince başka bir isimle gazete çıkaramayacaklarına dair getirilen hüküm, bir basın organının yayın hayatına devam

¹¹⁹ Koloğlu, s. 119.

¹²⁰ Salihpaşaoğlu, *Basın Özgürlüğü*, s. 135.

edebilmesini muğlak kriterlere bağlaması açısından basın özgürlüğünü ortadan kaldırmıştır¹²¹. 13.06.1946 tarihli 4935 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle memleketin genel siyasetine dokunacak yayım kriteri yerine 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda yer alan ilgili suçların işlenmesi ölçüsü getirilmiş ve daha objektif ve somut bir hüküm yasaya konmuştur. Bu değişiklikle gazete kapatma yetkisi bağımsız mahkemelere devredilmiştir.

14 Mayıs 1950 seçimlerini kazanarak iktidara gelen Demokrat Parti'nin ilk dönemlerinde, basın özgürlüğünün sağlanması parti programına alındığından, 1881 sayılı Matbuat Kanununu bütün ekleriyle birlikte ortadan kaldıran 5680 sayılı Basın Kanunu 15.07.1950 tarihinde kabul edilmiştir¹²². Böylelikle güdümlü basın anlayışı terkedilmiş, hükümetin basın üzerindeki denetimi kaldırılmış ve basın özgürlüğü ilkesinin benimsendiği vurgulanmıştır¹²³.

Sürelî yayınların kurulması için izin alma şartı yerine beyanname sistemi benimsenmiştir. Cevap ve düzeltme hakkının kullanılması ise basın lehine sınırlandırılmıştır.

Aynı zamanda yayın sahibinin yayınlar sebebiyle oluşan sorumluluğu ortadan kaldırılmıştır. Ancak yayın sahibi, işlenen suçlardan dolayı ortaya çıkan maddi ve manevi zararların tazmini bakımından, cezaen sorumlu olanlarla birlikte müteselsilen sorumlu tutulmuştur. Kanunda basın yoluyla işlenen suçlardan dolayı, suç oluşturan yazıyı yazan veya resmi yapan kimseyle birlikte süreli yayının sorumlu müdürü de sorumlu tutulmuştur.

5680 sayılı Basın Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra, 1960 darbesine kadar basın alanında esaslı değişiklikler yapan kanunlar yürürlüğe girmiş ve yapılan bu değişiklikler ile basın kanununun ilk şeklinde yer alan özgürlükçü basın anlayışı neredeyse ortadan kaldırılmıştır¹²⁴. Özellikle çıkarılan kanunlarla yeni suç tiplerinin

¹²¹ Sulhi Dönmezer, **Basın ve Hukuku**, 4. Bası, İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1976, s. 165; Kabacalı, *Basın ve Yayın*, s. 186; Salihpaşaoğlu, *Basın Özgürlüğü*, s. 135; Akkurt, s. 67.

¹²² Kabacalı, *Basın ve Yayın*, s. 164; Salihpaşaoğlu, *Basın Özgürlüğü*, s. 138.

¹²³ Salihpaşaoğlu, *Basın Özgürlüğü*, s. 138; Akkurt, s. 68.

¹²⁴ Çıkarılan Kanunlar şunlardır: "1. Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkında 5816 sayı ve 25.07.1953 tarihli kanun, 2. Basın kanununa ve üniversiteler kanununa bir madde eklenmesine dair 6026 sayı ve 21.07.1953 tarihli kanun, 3. Vicdan ve toplanma hürriyetinin korunması hakkında 6187 sayı ve 24.07.1953 tarihli kanun, 4.

kapsamında sayılan fiillerin çok belirsiz, yoruma açık olması ve basın eleştirisi hakkı sınırlarını daraltması basın özgürlüğü aleyhine gelişmeler olarak kaydedilmiştir¹²⁵. Demokrat Parti hükümeti, özgürlükler ile başladığı iktidar serüveninde güçlendikçe sansüre ve totaliterleşmeye yönelmiştir. 1960 darbesiyle 5680 sayılı Basın Kanunu'nda değişiklikler yapan düzenlemeler yürürlükten kaldırılmış ve kanunun ilk haline geri dönmüştür¹²⁶. Bu yönü ile AK Parti'nin iktidar yolculuğu sürecindeki basın özgürlüğü uygulamaları ile DP uygulamalarının paralellik göstermesi dikkat çekicidir.

1982 Anayasası'nın basın ve yayımla ilgili hükümleri gereğince 5680 sayılı Basın Kanunu'nda 13.11.1983 tarih ve 2950 sayılı Kanunla çok kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle sorumlu müdür olmak için aranan şartlar ağırlaştırılmış, para ve hapis cezalarının miktarları arttırılmış, dava zamanaşımı süreleri iki katına çıkarılmış ve sorumlu müdürler için verilen hürriyeti bağlayıcı cezalarının para cezasına çevrileceği ve haklarında emniyet gözetimi altında bulundurma cezası verilemeyeceği kuralının, kanunla yasaklanmış herhangi bir dilde yayım yapılması halinde uygulanmayacağı yer almıştır. Ayrıca 1982 Anayasası'nın basın özgürlüğü ile ilgili düzenlemeleri çerçevesinde basın kanununa yeni ek maddeler koyulmuş ve basın özgürlüğünün sınırları daraltılmıştır.

1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde alınan karar ile Avrupa Birliği Müzakere süreci başlamış ve bu süreçte basın özgürlüğünü kısıtlayan hükümlerin değiştirilmesi amacıyla çıkarılan uyum paketleri ile 5680 sayılı Basın Kanunu birçok kez değişikliğe uğramıştır¹²⁷. Yapılan değişikliklerden sonra elli dört yıldır yürürlükte

TCK'nın 166. maddesinin son fıkrasının değiştirilmesi ve bu maddeye iki fıkra eklenmesine dair 6329 sayılı ve 07.03.1954 tarihli kanun, 5. Neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkında 6334 sayılı ve 09.03.1954 tarihli kanun, 6. Basın kanununun 36. maddesini değiştiren 09.03.1954 tarih ve 6337 sayılı kanun, 7. Neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkında kanunun adı ile bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bir madde eklenmesine dair 6732 sayılı ve 07.06.1956 tarihli kanun, 8. Basın kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve kanuna geçici bir madde eklenmesine dair 6733 sayılı ve 07.06.1956 tarihli kanun" Dönmezer, s. 177; Akkurt, s. 71.

¹²⁵ Dönmezer, s. 178; Salihpaşaoğlu, *Basın Özgürlüğü*, s. 141; Akkurt, s. 70.

¹²⁶ Salihpaşaoğlu, *Basın Özgürlüğü*, s. 143; Akkurt, s. 73.

¹²⁷ Bu hususla ilgili ayrıntılı bilgiler, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecinin Basın Özgürlüğü Konusuna Etkileri" başlıklı bölümdedir.

olan 5680 sayılı Basın Kanunu tamamen yürürlükten kaldırılmıştır. 09.06.2004 tarihli ve 5187 sayılı yeni Basın Kanunu¹²⁸ yürürlüğe girmiştir.

Çıkartılan 5187 sayılı Kanun ile basın araçlarına zapt ve müsadere yasağı getirilmiştir. AİHS'in sınırlama nedenlerine yer verilmiş ve Cumhuriyetin temel niteliklerine aykırılık sınırlama nedeni olarak yer almamıştır. Ayrıca sorumlu müdür olma şartları kolaylaştırılmış ve karşılıklılık şartı ile yabancılara da bu hak tanınmıştır.

Sürelî yayınlarda sorumlu müdürün, süresiz yayınlarda ise yayımcının işlevi, yayımdan önce kontrol etmek ve suç oluşturabilecek yayım yapılmasını önlemektir. Diğer türlü sorumlu müdür ve yayımcı, suç oluşturan düşünsel içerik üzerindeki denetim görevini yerine getirmede gereken dikkat ve özeni göstermemesi bunun yayımlanması nedeniyle sorumlu tutulmuştur¹²⁹.

5187 sayılı Basın Kanunu ile bir taraftan cevap ve düzeltme yazısının miktarı ve içeriği sınırlandırılırken diğer taraftan bu hakkın kullanılmasının engellenmesi durumunda çok ağır yaptırımlar getirilmiştir.

Yürürlüğe giren 5187 sayılı Basın Kanunu ile 5680 sayılı Basın Kanununda yasak yayınlar içerisinde belirtilen intihar olaylarına, cinsel saldırı ve cinayetler de eklenmiştir. Böylece, cinsel saldırı, cinayet ve intihar olaylarına ilişkin haberlerin sadece veriliş biçimi sınırlandırılmış ve okuyucuyu bu tür fiillere özendirilmeme şartı getirilmiştir.

Yapılmış olan 5187 sayılı Kanun, basın özgürlüğüne Devlet tarafından yapılan müdahalelere karşı koruma getirirken basın sektöründeki dönüşümün sonucu ortaya çıkan medya sahiplik yapısı sebebiyle var olan otosansüre karşı hüküm getirmemiştir. Bahse konu kanun bu yönüyle de eleştirilmiştir¹³⁰.

¹²⁸ RG, No. 5187, S. 25504, T. 26.06.2004.

¹²⁹ Burada kusur aranmamış ve objektif sorumluluk öngörülmüştür. Bu durum ise, ceza hukukunda hâkim olan “kusur sorumluluğu” ilkesi ve bu ilkenin zorunlu bir gereği olan “ceza yaptırımının failin kusuru ile orantılı olması” ilkesi ile birlikte “ceza sorumluluğunun şahsiliği” ilkesini güvence altına alan Anayasanın 38. maddesine de aykırıdır. Salihpaşaoğlu, *Basın Özgürlüğü*, 161.

¹³⁰ Salihpaşaoğlu, *Basın Özgürlüğü*, 168.

3. Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecinde Basın Özgürlüğü

Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde, alınan karara göre, Türkiye, diğer aday ülkelere uygulanan kriterler çerçevesinde, AB'ye katılma amacı taşıyan bir aday devlet olarak değerlendirilmektedir. Avrupa Strateji Belgesi'nde yer aldığı şekilde, Türkiye de diğer aday ülkeler gibi, reformlarını hızlandıran ve destekleyen bir katılım öncesi stratejiden yararlanabilecektir. AB Komisyonu, üyeliğe hazırlanan aday ülkelerin ortaya koyduğu gelişmeleri, Katılım Öncesi Strateji'nin bir bölümü olarak düzenli bir şekilde AB Konseyi'ne rapor etmektedir. Bu sayede, AB'ye tam üyelik amacıyla görüşmeler yapılan bir aday ülkenin AB'nin siyasal, ekonomik kriterlerine uyup uymadığını, üyelik için gereken yükümlölükleri yerine getirme kapasitesine sahip olup olmadığı ölçölmeye çalışılmaktadır. Bahse konu rapor müzakerelerin yürütölmesi noktasında karar alması için AB Konseyi'ne birer dayanak oluşturur.

AB üyelik müzakere sürecinin temel bölümlerinden olan “Yargı ve Temel Haklar” faslının açılış kriterlerinden biri de ifade özgürlüğüne ilişkin mevzuatın gözden geçirilmesidir. Bu tespit ve değerlendirmelerin çok önemli bir bölümü Türkiye'nin de taraf olduğu AİHS'de var olan düzenlemeler ve yetkisini kabul ettiği AİHM'in Türkiye hakkında vermiş olduğu kararlara dayanmaktadır. Dolayısıyla basın özgürlüğü ile ilgili bahse konu devlete dönük alınan kararlara dayanmaktadır.

Bu bölümde, söz konusu bu ilerleme raporlarını 2001 yılından 2015 yılına dek sadece ifade ve basın özgürlüğüne yönelik kısımları ile ele alacağız. Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Komiseri'nin Türkiye ile ilgili olarak hazırladığı rapora kısaca yer vereceğiz. Diğer bölümde ise, ilerleme raporları doğrultusunda yürürlüğe giren AB Uyum Paketi içeriklerini aktararak Türk hukuk sistemindeki değişiklikleri gözler önüne sereceğiz.

a) Avrupa Birliği İlerleme Raporları

2001 yılına ilişkin ilerleme raporunda 1 Ocak 2001'den bu yana 80 gazetecinin siyasal faaliyetler sebebiyle veya çeşitli yasaları ihlal ettikleri iddiasıyla mahkûm edildiği ifade edilmiştir. Mehmet Uzun gibi “Yargıya Hakaret” ve

“Cumhuriyete Hakaret” suçları nedeniyle gözaltına alınan bazı gazetecilerin uluslararası baskılar sonucunda serbest bırakıldığı, resmi kaynaklara göre 9000 kişinin ifade özgürlüğüne bağlı suçlardan tutuklu bulunduğu, Önemli sayıda gazeteci, düşünür ve yazar siyasi görüşlerini ifade ettiklerinden dolayı gözaltına alındığı belirtilmiştir. Yakın zamanda yapılmış olan ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğüne ilişkin Anayasa değişiklikleri ile birlikte insan hakları ve temel özgürlükler alanındaki güvencelerin artırılmasını sağlayacak şekilde belirli kısıtlamaların kaldırıldığı vurgulanmıştır. Fakat var olan kısıtlamaların orantılılık ilkesine uyması gerektiği belirtilmiştir¹³¹.

2002 yılına ilişkin ilerleme raporunda, Türkiye’nin 1998 Yılı İlerleme Raporu’ndan bu yana, özellikle 2002 yılında, Kopenhag Kriterleri’nin karşılanması yönünde önemli gelişmeler kaydettiği, Ağustos 2002’de kabul edilen reform paketi ile birlikte insan haklarının korunması ve demokrasinin güçlendirilmesi amacıyla gerekli çalışmaların büyük bölümünün gerçekleştirildiği, kaydedilen ilerlemelerin Türk vatandaşlarının AB’deki mevcut hak ve özgürlükler ile karşılaştırılabilir hak ve özgürlüklerden yararlanabilmesine imkân verecek diğer değişikliklere yol açacağı ifade edilmiştir. Tüm bu anlatılanlara rağmen ifade ve basın özgürlüğüne ilişkin suçlardan tutuklu bulunan gazeteci ve aydınların, Mayıs 2002 tarihli Af Yasası’nın kapsamı dışında bırakıldığı eleştirilmiştir¹³².

2003 yılına ilişkin ilerleme raporunda, ifade özgürlüğü konusundaki çeşitli kısıtlamaların kaldırıldığı, Ceza Kanunu’nun gözden geçirilen hükümlerinin uygulanması ile birlikte şiddet içermeyen görüşleri yüzünden mahkûm edilen birçok kişinin beraat ettiği, ancak gerçekleştirilen yasal değişikliklere rağmen bu değişikliklerinin yorumu ve uygulanması, şiddet içermeyen ifadeler yüzünden aleyhine dava açılmış veya suçlanmış bireylerin durumlarının sistemli bir şekilde takip edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yasal değişikliklere rağmen, basın özgürlüğü konusundaki durum endişe vermeye devam ettiği, devlet kurumlarını ve politikalarını eleştiren veya belli siyasi grupların demeçlerini yayımlayan gazetecilere, yazarlara

¹³¹ Paragraf için bkz. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2001.pdf (10.10.2015).

¹³² Paragraf için bkz. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2002.pdf (10.10.2015).

ve yayıncılara hapis cezası da dâhil olmak üzere ağır cezalar verildiği ifade edilmiştir¹³³.

2004 yılına ilişkin ilerleme raporunda, Aralık 1999'daki Helsinki Avrupa Konseyi'nde Türkiye'ye verilen adaylık statüsünün, Türkiye'nin çok geniş kapsamlı anayasal ve yasal reformlar üstlendiği bir sürece girmesinde kuvvetli bir katalizör görevi üstlendiği, 2001 yılından itibaren temel hakların çerçevesi genişletildiği ifade özgürlüğüne ilişkin bazı yasal kısıtlamaların kaldırılarak Terörle Mücadele Kanunu'nun değiştirildiği, şiddet içermeyen ifadelerinden dolayı hüküm giyen kişilerden bazılarının beraat ettiği veya serbest bırakıldığı, bununla birlikte farklı konulardaki bir takım hükümlerin, ifade özgürlüğünü haksız olarak sınırladığı ve savcıların şiddet içermeyen ifadeden dolayı ceza davaları açmaya devam ettiği ifade edilmiştir. Raporda ayrıca, Anayasa değişiklikleri ile güçlendirilen basın özgürlüğünün, gazetecilerin kaynaklarını açıklamama hakkı, tekzip ve düzeltme hakkını güçlendiren ve yayın evlerinin kapatılması, dağıtımın durdurulması ve matbaa makinelerine el konulması gibi cezaları ortadan kaldıran yeni Basın Kanunu ile daha da iyileştirildiği, ancak, gazetecilere yönelik kovuşturma sıklığının endişe yarattığı vurgulanmıştır. Ocak 2004'ten bu yana 103 davada AİHS m. 10'a referans yapılarak beraat kararı verildiği, yakın tarihli bir davada Yargıtay'ın bir gazeteci aleyhindeki mahkeme kararını, *"bireylerin çoğunluğunun düşüncesine aykırı görüşleri destekleme ve mevcut düzeni eleştirme hakkı"* olduğu gerekçesiyle bozduğu, basın özgürlüğü konusunda kayda değer gelişmeler olduğu, yine de daha fazla çaba harcanmasının gerektiği belirtilmiştir. Bu iyileştirmelerin dile getirilmesinin ardından raporda, gazetecilere karşı genellikle Basın Kanunu temelinde değil, Ceza Kanunu'nun 159, 169 ve 312. maddeleri ve Terörle Mücadele Kanunu'nun 6. ve 7. maddeleri çerçevesinde dava açıldığı, mahkûmiyet kararı verilen davaların sayısında önemli azalma olmasına rağmen mahkûmiyetle sonuçlanmasa dahi basın mensuplarına karşı bu tür davaların düzenli olarak açılmasının ifade özgürlüğüne karşı önemli bir caydırma ve sansüre neden olduğu yönünde eleştiri getirilmiştir. Ayrıca basın yoluyla fikirlerini ifade ettiği için

¹³³ Paragraf için bkz. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2003.pdf (10.10.2015).

gazetecilerin aşırı cezalara çarptırıldığına dair Haziran 2004'te Basın Konseyi'nin yaptığı açıklamaya da yer verilmiştir¹³⁴.

2005 yılına ilişkin ilerleme raporunda ise, şiddeti içermeyen düşüncelerini ifade eden kişilerin yargılanması sorununun devam ettiği, hem resmi yetkililerin hem bazı STK'ların özellikle de ifade özgürlüğü alanındaki kovuşturma sayısında sürekli bir azalma olduğunu bildirdiği, bununla birlikte, yürürlüğe yeni giren TCK hükümleri uyarınca kişilerin şiddet içermeyen düşüncelerini ifade etmesi sonucunda kovuşturulduğu ve hüküm giydiği birkaç yeni davanın bulunduğu belirtilmiştir. Raporda ayrıca, Mayıs 2005'te TCK'da ifade özgürlüğüne ilişkin bazı hükümleri geliştiren birçok değişikliğin yapıldığı, medya aracılığıyla yapılan bazı fiiller için öngörülmuş olan ağırlaştırılmış cezaların, bu hükümleri içeren maddelerin tümünden olmasa da, çoğundan kaldırıldığı, bunun yanı sıra, yapılan değişiklikler uyarınca, bilgi veren ya da eleştiri amacı güden ifadelerin suç sayılamayacağı, hakarete ilişkin m. 125'in kapsamının kısmen daraltıldığı, m. 305 ile özdeşleşen muhakeme tarzının (temel milli yararlar karşı hakaret) ortadan kaldırıldığı, ancak geçmişte ifade özgürlüğünü kısıtlamak için kullanılan ve TCK'da neredeyse hiç değişmeden kalan birkaç maddenin Mayıs 2005'te yapılan değişiklikler kapsamında yer almadığı, bu ve diğer maddelerin geniş yorumlamaya imkan vermeleri sebebiyle halen ifade özgürlüğü için potansiyel tehdit oluşturduğu, söz konusu durumun özellikle devletin egemenliğini temsil eden sembollere kamu kurumlarının saygınlığına ve ulusal güvenliğe karşı yapılan saldırılara atıf yapan ve muğlak ifadeler içeren birkaç madde için geçerli olduğu, uygulamada, TCK m. 301'in (devlete ve devlet kurumlarına hakaret etme) yargı mensupları tarafından kovuşturma açmak ve bazı durumlarda kişileri mahkum etmek için kullanıldığı, özellikle karikatüristlere ve mizah yazarlarına karşı, Başbakan da dahil olmak üzere bazı kişilerin yasal yollara başvurmalarının kaygı uyandırdığı ve 2005 yılının Haziran ayında böyle bir davada bir gazetecinin 3 ay hapse mahkum edildiği vurgulanmıştır. Raporda, yeni yürürlüğe giren TCK hakkında başka eleştiriler de dile getirilmiştir. Özellikle gazeteciler açısından kaygı uyandırıcı olan ve basının haber ve ifade özgürlüğüne zarar veren bir otosansür ortamı yaratan bazı maddelerin TCK'da yer aldığı, bu maddelerin bir

¹³⁴ Paragraf için bkz. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2004.pdf (10.10.2015).

kısının, basın yolu ile işlenen suçlarda hapis cezalarının engellenmesi amacını taşıyan yeni Basın Kanunu ile çeliştiği, m. 285'te "yargı görevini yapanları dışarıdan hukuka aykırı bir şekilde etkilemeye" teşebbüs edenler için iki yıldan dört yıla kadar hapis cezasının öngörüldüğü her iki maddenin de kovuşturmalar hakkında haber yapan gazetecilere karşı kullanılabilecek nitelikte olduğu vurgulanmıştır. TCK'da yer alan, basın özgürlüğüne yönelik sınırlandırmalar ile ilgili korkular karşısında, Basın Konseyi'nin, 2005 yılının Haziran ayında yeni bir Hukuki Yardım ve Destek Servisi hizmete açtığı, bu servisin TCK hükümleri kapsamında soruşturmaya uğrayan gazetecilere ücretsiz avukat temin edeceği, aynı zamanda gazeteciler ile ilgili davaları takip etmek amacıyla bir gözlemci belirleyeceği aktarılmıştır. Bu eleştirilerin ardından raporda, basın özgürlüğü ile ilgili olarak yeni Basın Kanunu ve TCK'nın kabul edilmesi sonucunda, beraat hükümleri ve tahliye kararları gibi bazı olumlu gelişmelerin olduğu ve Türk Basın Konseyi'ne göre halihazır dönemde gazetecilikle ilgili sebeplerden ötürü hapiste olan gazetecinin bulunmadığı aktarılmıştır¹³⁵.

2006 yılına ilişkin ilerleme raporunda, Adalet Bakanlığı'nın Ocak 2006'da yazılı ve görsel basındaki ifade özgürlüğüne yönelik bir genelge yayımladığı, bu genelgede savcılarının hem Türk mevzuatını hem AİHM kararlarını göz önünde bulundurmaları yönünde talimatın verildiği, genelgeyle ayrıca basın aleyhine açılan adli soruşturma ve davalara ilişkin olarak aylık bir izleme mekanizması oluşturulduğu ortaya konulmuştur. Ancak TCK'nın bazı hükümleri gereğince şiddet içermeyen düşüncelerin ifade edilmesinin kovuşturulması ve mahkumiyetle sonuçlanmasının ciddi endişe uyandırdığı ve ülkede otosansür ortamı oluşmasına katkıda bulunabileceği, özellikle devletin organ ve kurumlarının yanı sıra Türklüğe ve Cumhuriyete hakareti cezalandıran 301. maddenin, eleştiri amacı taşıyan düşüncelerin ifadesinin suç teşkil etmemesi gerektiğini belirten bir hüküm barındırmasına rağmen, şiddet içermeyen düşüncelerin ifadesi nedeniyle birçok defa gazeteci, yazar, yayıncı, akademisyen ve insan hakları savunucuları aleyhine dava açılmasında kullanılan madde olmaya devam ettiği vurgulanmıştır. Raporda ayrıca, Temmuz ayında Yargıtay Ceza Genel Kurulu ve Ceza Daireleri'nin m. 301'e ilişkin

¹³⁵ Paragraf için bkz. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2005.pdf (10.10.2015).

kısıtlayıcı değerlendirmeler yaptığı, Ermeni kimliğine ilişkin yazdığı bir dizi makalede Türklüğe hakaret ettiği gerekçesiyle Hrant Dink'e verilen 6 aylık ertelemeli hapis cezasını onadığı aktarılmıştır. Bu nedenle söz konusu maddenin ve Terörle Mücadele Kanunu'nun AB kriterleriyle uyumlu hale getirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır¹³⁶.

2007 yılına ilişkin ilerleme raporunda, basın özgürlüğü ve basında çoğulculuk bağlamında, TCK'nın bazı maddelerinin, özellikle de m. 301 uygulamasının birçok cezai takibata ve zaman zaman da diğer konuların yanı sıra Ermeni ve Kürt konularıyla askeriye'nin rolü konusunda, şiddet içermeyen düşüncelerini ifade eden kişilerin mahkumiyetine ve insan hakları savunucularına, gazetecilere, yazarlara, yayıncılara, akademisyenlere ve aydınlara karşı adli takibat ve tehditlere, ülkede ise otosansüre yol açan güvensiz bir ortamı oluşturduğu ifade edilmiştir. Raporda ayrıca hakkında kovuşturma açılan kişilerin 2006 yılında 2005'e kıyasla neredeyse iki katına yükseldiği, 2007 yılında daha da arttığı, bu suçlamaların yarısından fazlasının da TCK m. 301 kapsamında olduğu dile getirilmiştir. Tarihi konularda şiddet içermeyen görüşler ifade ettiği için çeşitli cezai hükümlerle karşılaşan Ermeni kökenli Türk gazeteci Hrant Dink'in 2007 Ocak ayında bir suikaste kurban gittiği, orduyla ilgili konularda çok sayıda makale yayımlayan haftalık Nokta dergisinin 2007 Nisan ayında sahibinin kararıyla yayımının durdurduğu, bunun ardından, Genelkurmay Askeri Savcısı adına hareket eden Cumhuriyet Savcısının talimatıyla derginin merkezine polis baskını düzenlendiği, askeri konularda basın özgürlüğünün AB kriterlerine uymayan şekilde Genelkurmay'ın iç yönergesiyle sınırlandırılmış olduğu not edilmiştir. Raporda insanların mahkum olmasına neden olan m. 301'in bir an önce değiştirilmesinin gerekliliği hususunda ayrıca üzerinde durulmuştur¹³⁷.

2008 yılına ilişkin ilerleme raporunda, TBMM'nin Nisan ayında Türkiye'de ifade özgürlüğüne ilişkin tedbirleri güçlendirmek amacıyla TCK m. 301'e ilişkin değişiklikleri kabul ettiği, böylece maddede kullanılan ifadelerin cezanın üst sınırının

¹³⁶ Paragraf için bkz. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2006.pdf (10.10.2015).

¹³⁷ Paragraf için bkz. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf (10.10.2015).

düşürüldüğü ve yabancı ülkede küçük düşürücü ifadelerin kullanılması durumunda daha yüksek ceza verilmesi uygulamasının ise kaldırıldığı, adli soruşturma başlatılması için Adalet Bakanlığı'ndan izin alma şartının getirildiği ifade edilmiştir¹³⁸. Raporda m. 301 değişikliği ile ifade özgürlüğünün güçlendirilmesi çalışmalarında belirli ilerlemenin kaydedildiği, öte yandan yapılan değişikliğin yeterli olup olmadığının uygulamanın tutarlı şekilde takip edilmesiyle görüleceği, buna ek olarak, ifade özgürlüğünün yasalarda ve uygulamada tam olarak sağlanması için AIHS ve AIHM kararları ile uyumlu daha fazla yasal reform yapılmasına ihtiyaç olduğu, basın ve elektronik medyaya baskıları önlemek için, basın özgürlüğüne tam saygı sağlanacak ortamın temin edilmesinin gerektiği ifade edilmiştir¹³⁹.

2009 yılına ilişkin ilerleme raporunda ise, ifade özgürlüğü konusunda TCK m. 301'de yapılan değişikliğin ardından önceki yıllara nazaran kovuşturma sayısında belirgin düşüşün olduğu belirtilirken yasal çerçevenin değişmesine rağmen hakim ve savcıların ifade özgürlüğünü dar şekilde yorumlamaları nedeniyle kovuşturmaların sürmekte olduğu ve mahkumiyet kararları verilmesi sebebiyle ifade özgürlüğüne ilişkin yeterli güvencenin sağlanamadığı vurgulanmıştır. Raporda ayrıca TCK'da düzenlenen onur, şeref ve saygınlığa karşı işlenen suçlar, kamu düzeni, devlet güvenliği, anayasal düzen, müstehcenlik ve özellikle Terörle Mücadele Kanunu m. 6 ve 7 başta olmak üzere, diğer benzer düzenlemelerin ifade özgürlüğünü kısıtladığı, ayrıca TCK'da düzenlenen halkı askerlikten soğutmak uyarınca kovuşturmalar ve mahkumiyet kararlarının devam ettiği, özellikle soruşturmaların gizliliğini ihlal veya adil yargılamayı etkilemek iddiaları kapsamında sıklıkla kovuşturmalarla karşı karşıya kaldıkları, bu hukuki belirsizliğin, gazetecileri, yazarları, yayıncıları, siyasetçileri, akademisyenleri ve diğer meslek gruplarını soruşturma, kovuşturma, mahkumiyet ve hapis tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığı belirtilmiştir. Son olarak, 10 Şubat 2010 tarihli Avrupa Parlamentosu kararına yer verilerek Türk mevzuatının

¹³⁸ Bu izin şartını düzenleyen Genelge, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ilgili kararlarına atıfta bulunmuş ve insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelerin, Meclis tarafından onaylandıktan sonra iç hukuka uyumlu hale getirilmesi için fazladan hiçbir yasal sürece başvurulmaksızın otomatik olarak Türk hukukunun bir parçası olduğuna işaret etmiştir. Genelge ayrıca, 301. Madde'ye karşı suç işlenmesi durumunda sanığın kamuoyu önünde itibarının düşmemesi için Adalet Bakanı'nın izni olmaksızın ifadesinin alınamayacağını belirtmektedir. Genelge için bkz. http://www.adalet.gov.tr/duyurular/genelgeler/genelge_pdf/18-1.pdf (10.10.2015).

¹³⁹ Paragraf için bkz. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf (10.10.2015).

ifade özgürlüğü ile ilgili yeterli garantiyi sağlayamamasından ve bazı yasaların özgürlükleri kısıtlamak için kötü amaçlı kullanılmasına devam edilmesinden kaygı duyulduğu, AİHS ve AİHM kararlarına uyum sağlamak üzere yasal çerçevede kapsamlı reform hazırlanması konusunda Türk hükümetine çağrıda bulunduğu belirtilmiştir¹⁴⁰.

2010 yılına ilişkin ilerleme raporunda basına yönelik siyasi saldırılarla endişelerin devam ettiği hükümeti eleştiren Doğan Medya Grubu'na verilen vergi cezasıyla ilgili davanın devam ettiği, bu davanın basının haber yaparken kendi kendini sınırlamasına sebep olduğu, askeri yetkililer de dahil üst düzey yetkililer ve siyasetçiler tarafından gazeteciler hakkında mesleki çalışmalarıyla ilgili davaların açıldığı dile getirilmiştir. Basın özgürlüğü ve basında çoğulculuk da dahil olmak üzere ifade özgürlüğü konusunda açık ve serbest tartışma sürmüş ve genişlemiş olmakla birlikte sınırlı ilerleme kaydedildiği vurgulanmıştır. Bunun yanında Türk hukukun AİHS'e ve AİHM değerlendirmelerine uygun şekilde ifade özgürlüğünü yeterli ölçüde koruma altına almadığı, gazetecilere karşı açılan dava sayısının fazlalığının ve internet sitelerine sık sık getirilen yasakların endişe konusu olduğu, basın üzerindeki gereksiz siyasi baskıların ve yasal belirsizliklerin uygulamada basın özgürlüğünü olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Kürt meselesini tartışan veya Kürtçe yayın yapan gazeteler üzerindeki baskının arttığı, yıl boyunca Diyarbakır'daki Azadiya Welat gazetesinin yayımının birkaç kez yasaklandığı ve bu gazetede çalışan gazetecileri terörizm propagandası yapmak suçlamasıyla hapis cezasına çarptırıldığı, AİHM'ın Ürper ve Diğerleri / Türkiye davasında Türkiye'nin Terörle Mücadele Kanunu m. 6/5'in revize edilmesi gerektiğine hükmettiği aktarılmıştır. Ergenekon davası hakkında yayın yapan gazeteler üzerinde artan baskı üzerinde durulmuş ve TCK m. 285 ve 288 uyarınca soruşturmanın gizliliğini ihlal veya adil yargılamaya etkide bulunmaya teşebbüs suçlamasıyla gazeteciler aleyhine açılan 4091 soruşturmanın otosansür ortamının oluşumu ile sonuçlanabileceği kaygısı ifade edilmiştir¹⁴¹.

¹⁴⁰ Paragraf için bkz. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf (10.10.2015).

¹⁴¹ Paragraf için bkz. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf (10.10.2015).

2011 yılına ilişkin ilerleme raporunda, önceki yılların raporlarında yer aldığı gibi ifade ve basın özgürlüğü konusundaki ilerlemeleri ve devam eden sorunları hatırlatmanın yanında bazı yeni sorunları da vurgulamıştır. Yayımlanmamış bir kitabın kopyaları “terör örgütü belgesi” olduğu iddiasıyla mahkemece toplatılması, çok sayıda gazetecinin halen tutuklu olması, Kürt meselesi hakkında haber yapan veya Kürtçe yayın yapan gazetelere uygulanan baskının devam etmesi, TCK m. 301 hükmünün hakim ve savcılar tarafından ifade özgürlüğünün aleyhine olacak şekilde yorumlanması dile getirilen sorunlar arasındadır. AİHM’e ifade özgürlüğü konusunda Türkiye aleyhine çok başvuru yapılması üzerine AİHM kararlarına uyulması için yasal değişikliklerin yapılması gerektiği tekrarlanmıştır. Türk ceza sisteminin ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasında orantısız olarak kullanılabileceği gerekçesiyle, bu durumun son derece sorunlu olmaya devam ettiği, Basın Kanunu ve Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun da ayrıca ifade özgürlüğünü kısıtlamak için kullanıldığı, TCK’nın kamu düzeninin korunması, müstehcen yayınların yasaklanması, soruşturmaların gizliliğinin korunması, adil yargılamayı etkilemeye teşebbüsün yasaklanması, silahlı örgüte üye olunması, halkı askerlikten soğutmanın suç sayılması gibi birçok maddesinin gözden geçirilmesi gerekliliği, Terörle Mücadele Kanunu kapsamında terörizmin geniş tanımından kaynaklanan kısıtlamaları, endişe oluşturmaya devam ettiği vurgulanmıştır. Ayrıca kanunun 6. ve 7. maddelerinin gözden geçirilmesinin gerektiği yinelenmiştir. Ceza yargılamalarının ve tutukluluk sürelerinin çok uzun olması ve sonuçlanmamış davalarda sanıkların aleyhine kullanılan delillere erişimi ile ilgili sorunların Türkiye’deki ifade ve basın özgürlüğü üzerinde olumsuz etki oluşturduğu belirtilmiştir. Üst düzey hükümet ve devlet görevlileri ile ordu tarafından basına sıklıkla dava açılmasının Türk medyasında geniş bir otosansüre neden olduğu vurgulanmıştır. Raporda ayrıca, nefret söylemi ile ilgili olarak Türkiye, medya, dini azınlıklara saygı hakkında etik davranış kodu kabul etmeye teşvik eden Avrupa Konseyi tavsiyesini uygulamaya davet edilmiş, medya da dahil olmak üzere, kin ve düşmanlığın tahrik edilmesinin etkin şekilde kovuşturulmasını sağlayacak yeni düzenlemelere ihtiyaç olduğu belirtilmiştir¹⁴².

¹⁴² Paragraf için bkz. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2011.pdf (10.10.2015).

2012 yılına ilişkin ilerleme raporunda önceki yıllarda yapılan eleştirilere benzer eleştiriler yapılarak, yasal alandaki reformların ifade ve basın özgürlüğü alanında belirgin bir ilerleme sağlanması adına yeterli olmadığı, ifade özgürlüğü ihlallerindeki artışın ciddi endişe kaynağı olduğu, basın özgürlüğü konusunda pratik uygulamada kısıtlamaların devam ettiği ifade edilmiştir¹⁴³.

2013 yılıyla ilgili raporda, hükümet görevlilerinin basın üzerindeki baskıları, otosansür, eleştiri yapan gazetecilerin görevlerine son verilmesi, internet sitelerine erişimin yasaklanması gibi uygulamaların sürdüğü, yargı ve medya denetim kuruluşunun yaklaşımları nedeniyle ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünün pratikte baskılandığı ifade edilmiştir. Raporda, medya dışında işleri ve habercilikten daha öncelikli amaç ve çıkarları bulunan medya patronlarının sebep olduğu basın özgürlüğü sorununa ve otosansüre de işaret edilmiştir. Devlet yetkilileri tarafından verilen demeçlerin basın adına caydırıcı etki yarattığı ve savcılar tarafından soruşturmaların açılmasına dayanak olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, devlet yetkililerin eleştirel gazeteci ve yazarlar aleyhinde bizzat davalar açmaya devam ettiği, bu hususun medya şirket sahipliğinin, bilginin serbestçe yayılmasının ötesinde menfaatleri olan ticari grupların elinde yoğunlaşmasıyla birlikte değerlendirildiğinde, gazeteciler ve medya patronlarının kendi içinde otosansürüne neden olmaya devam ettiği vurgulanmıştır. Özellikle, ana-akım medya kuruluşlarının Haziran ayı başında gerçekleşen Gezi Parkı protestolarına çok az yer vermesi, hükümeti eleştiren gazetecilerin ve köşe yazarlarının işten çıkarılması ya da istifaya zorlanması örnek olarak gösterilmiştir. Sonuç olarak, uygulamada basın özgürlüğü kısıtlandığı, bununla birlikte, genelde sol görüşlü veya Kürt kökenli çok sayıda gazetecinin, özellikle henüz değiştirilmemiş olan TCK m. 314'teki silahlı örgüte üyelik gerekçesiyle hâlen tutuklu bulunduğu aktarılmıştır¹⁴⁴.

2014 yılına dair ilerleme raporunda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planının kabulü ve yargılama öncesi

¹⁴³ Paragraf için bkz. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2012.pdf (10.10.2015). Ayrıca bkz. Zeki Yıldırım, "Türkiye'de İfade Ve Basın Özgürlüğü Sorunu; Avrupa Birliği Uyum Sürecinde İfade Ve Basın Özgürlüğü Alanında Yapılan Çalışmalar" ,EÜHFD, C. XVI, S. 1-2, 2012, s. 59

¹⁴⁴ Paragraf için bkz. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2013.pdf (10.10.2015).

tutukluluk sürelerinin kısaltılması ve böylelikle gözaltında tutulan çok sayıda gazetecinin serbest bırakılması gibi olumlu adımların atıldığı fakat internet dâhil olmak üzere, ifade özgürlüğünü daha da kısıtlayan mevzuatın kabul edildiği, ifade ve basın özgürlüğünün etkili bir şekilde kullanılmasının uygulamada kısıtlandığı tespitine ulaşılmıştır. Anayasa Mahkemesi tarafından sonrasında iptal edilmiş olmakla birlikte, Youtube ve Twitter'ın tamamen erişimlerinin yasaklanması kararlarının ciddi endişelere sebep olduğu ifade edilirken, siyasetçilerin caydırıcı açıklamalarının, muhalif gazetecilere karşı açılan davaların ve medya sektörünün mülkiyet özelliklerinin, medya sahiplerinin ve gazetecilerin geniş çapta otosansür uygulamalarına, gazetecilerin işten çıkarılmasına yol açtığı vurgulanmıştır. Toplum ve medyadaki kutuplaşmanın, meslek etiğine dönük ortak normların belirlenmesini kapsayan iç düzenleme yapılmasını ve sendikalar kurmak suretiyle mesleki dayanışmanın sağlanmasına mani olduğu yer almıştır. Raporda ayrıca, Dördüncü Yargı Reformu Paketi'nin uygulanmasıyla, Türkiye'de ifade özgürlüğüne saygı gösterilmesine ilişkin olarak yasal çerçevede iyileşme sağlandığına temas edilmiştir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin aldığı 5 Haziran 2014 tarihli kararda, Terörle Mücadele Kanunu ile TCK' da yapılan düzenlemelerle, İncal davalarında AIHM tarafından değerlendirilen ihlallere cevap verildiği ifade edilmiştir¹⁴⁵.

2015 yılındaki ilerleme raporunda ise, gazetecilere yönelik fiziksel saldırılara değinilmiştir. Yargılama öncesi tutukluluk süresinin on yıldan beş yıla indirilmesinin bazı gazetecilerin ve medya çalışanlarının serbest bırakılmasını sağladığı, buna rağmen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatına göre, birçoğu Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlarla itham edilen 20'nin üzerinde gazeteci olduğu dile getirilmiştir. Yetkililerin basın üzerindeki güçlü baskıyı sürdürmeleri ve özellikle üst düzey politikacıların eleştirel haberleri şiddetle kınaması nedeniyle adli kovuşturmaların, sansür davalarının ve işten çıkarmaların sayısında hızlı bir artış kaydedildiği ve otosansür ortamının oluşturulduğu belirtilmiştir. Ayrıca bunun sadece gazeteciler için değil, diğer sosyal medya kullanıcıları ve yazarlar için de geçerli olduğu ifade edilmiştir. 2015 Mart ayında yeniden değiştirilen İnternet Kanunu'nda, özel hayatın korunması, mülkiyet

¹⁴⁵ Paragraf için bkz. http://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf (10.10.2015).

güvenliği, kamu düzeni, ulusal güvenlik, suçun önlenmesi ve genel sağlığın korunması gibi bir çok sebeple mahkeme kararı olmadan erişimin engellenmesi için hükümetin sahip olduğu yetkilerin artırılmasının Avrupa standartlarına uygun olmadığı vurgulanmıştır. Konuyu takip eden sivil toplum kuruluşlarına göre, sadece %5'i mahkeme kararıyla olmak üzere, yaklaşık 80.000 internet sitesinin erişimin engellendiği, 2015 Temmuz ayında Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'na, terör örgütlerinin propagandasını yaptıkları öne sürülerek Twitter ve YouTube sitelerine erişimin kısa süreliğine yasaklandığı ifade edilmiştir. Ayrıca konu hakkında iç hukuk mevzuatına göre gazetecilerin kovuşturulması için kullanılan hakaret ve silahlı örgüte üyelik suçu hakkındaki düzenlemelerin basın özgürlüğü kriterleri bakımından tekrar değerlendirilmesi gerektiği, Nedim Şener gibi araştırmacı gazetecilerin tutukluğunun AİHS'e aykırılık teşkil ettiğinin ve bunun AİHM tarafından tespit edildiği kaydedilmiştir. Gazetecilere karşı açılan ceza davaları devam ettiği. MİT TIR'larına ilişkin belgeleri yayımladığı gerekçesiyle gazeteciler aleyhine soruşturma başlatıldığı¹⁴⁶ iddia edilen "*paralel yapı*" ile mücadele kapsamında bazı medya kuruluşlarına müdahale edildiği, suçlanan basın grubunun yöneticisinin hâlâ tutuklu olduğu, bahse konu basın grubunun TV kanallarının da, dijital platformlardan çıkarıldığına yer verilmiştir. Kısa süre sonra tekrarlanan seçimin hemen öncesinde, iddia edilen "terör örgütüne" destek verdiği suçlamasıyla bir holding ve yayın grubunu hedef alan operasyon kapsamında, hükümeti eleştiren iki TV kanalının polis marifetiyle kapatıldığı ve günlük iki gazetenin basımlarının durdurulduğu ve bahse konu operasyonun hukuka uygunluğunun ciddi endişe yarattığı vurgulanmıştır. Bunların yanında Charlie Hebdo saldırısını kınamak amacıyla Charlie Hebdo karikatürlerini yayınlayan iki köşe yazarı aleyhine nefreti teşvik ettikleri öne sürülerek dava açıldığı belirtilmiştir. MİT TIR'ları, Suroç ve Ankara'da gerçekleşen terör saldırıları ile ilgili alınan yayın yasaklarının altı çizilmiştir. Ayrıca bazı uluslararası gazetecilerin, güneydoğudaki faaliyetleri sebebiyle sınır dışı edildiği tespit edilmiştir. Cumhurbaşkanı'na hakaret gerekçesiyle soruşturma izni verilmesi için Adalet Bakanlığına yapılan başvuruların sayısının, 2014'te 397 iken, 2015'in

¹⁴⁶ Söz konusu raporun yayınlanmasından kısa bir süre sonra bahsi geçen nedenlerle Cumhuriyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni, Can Dündar ve Ankara Temsilcisi Erdem Gül tutuklanmıştır. Ayrıca bu haberlerin yayınlanmasından sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan, bu haberi yapanların peşini kolay kolay bırakmayacağını açıklamıştı. 26.02.2016 da AYM kararıyla bahse konu gazeteciler serbest bırakılmış, mahkemeleri devam etmiştir.

yalnızca ilk altı ayında bu sayının 962'ye çıktığı, Adalet Bakanlığı'nca, 2014 yılındaki 107 soruşturma iznine karşılık, 2015'in ilk altı ayında 486 başvuruya adli soruşturma izni verildiği, Twitter yoluyla ifade ettikleri fikirleri sebebiyle gazetecilerin hapis cezası aldığı, bazı davalarda, çocukların hakaret suçlamasıyla yargılandığı vurgulanmıştır. Seçimler öncesi medyada iktidar partisinin faaliyet ve konuşmalarında orantısı bir şekilde çok yer verilmesi eleştirilirken Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun bağımsızlığının daha fazla güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Günden güne siyasallaşan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun toplumun tüm kesimlerini ifade eden gerçek bir kamu yayıncısı olarak hareket edebilmesinin temini için kurumun mali özerkliğinin ve yayın bağımsızlığının kanunla korunması gerektiği vurgulanmıştır. Muhalif gazetelerin, hükümetin düzenlediği etkinliklere akreditasyonları defaten reddedildiği, bazı muhalif gazetecilere sürekli basın kartının verilmediği, örgütlenme hakkı ile toplu sözleşme ve grev hakkının, serbest ve kısmi zamanlı gazetecileri kapsayacak şekilde genişletilmesi ve AB kriterlerine uyumlu hale getirilmesi gerektiği ifade edilmiştir¹⁴⁷.

2001'den beri hazırlanan ilerleme raporlarında genel olarak Türk hukukunda ifade ve basın özgürlüğüne ilişkin yasal mevzuat değişikliklerinin yapıldığı fakat uygulamada yapılan yorumların basın özgürlüğü açısından endişe uyandırdığı, AIHM'in Türkiye aleyhine verdiği ihlal kararları doğrultusunda yasal değişikliklerin yapılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. 2009'a kadar olan geleceğe dair yer yer endişeler olsa da ümit verici tablonun 2009'dan sonra süratle değiştiği ve eleştirilerin arttığı gözlemlenmektedir¹⁴⁸. Eleştiriler, medyadaki mülkiyet sahiplerinin iktidar karşısında öncelikli menfaatlerinin zarar görmemesi maksadıyla hareket etmesi sonucu oluşan otosansür ve son dönemlerde görülen önemli davalar ile ilgili haber yapan gazeteciler hakkında açılan soruşturma ve kovuşturmalar üzerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle, Gezi olayları, yolsuzluk soruşturması ve devamında gelişen olaylar neticesinde eleştiriler, hükümetin basın üzerindeki baskısının artarak devam ettiği, bu kapsamda muhalif gazetecilere karşı yapılan soruşturma ve kovuşturmaların, gazetecileri işten attırmanın, basın kuruluşlarına el

¹⁴⁷ Paragraf için bkz. http://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf (01.12.2015).

¹⁴⁸ Yıldırım, s. 59.

koymanın, yayın yasakları getirilmesinin, internet erişiminin engellenmesinin basın özgürlüğünü ciddi şekilde ihlal ettiği hakkında olmuştur.

İlerleme raporlarında basın özgürlüğünü tehdit eden uygulamalar dile getirilmiş ve bu uygulamalar bir süre sonra AİHM'in verdiği ihlal kararlarına konu olmuştur. İlerleme raporlarında, bu ihlal kararlarına yer verilerek yapılması gerekli düzenlemeler hakkında görüş bildirilmiştir. AB ilerleme raporlarının AİHM kararlarıyla çelişmediği hatta bu kararların ışığında kaleme alındığı açıkça görülmektedir. 2013 ve sonrasında gelişen ve basın özgürlüğünü tehdit eden birçok uygulamanın yer aldığı raporlar ise, ilerleyen yıllarda AİHM tarafından verilecek ihlal kararlarının da adeta öncüsü gibidir.

b) Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri'nin Türkiye'de İfade ve Medya Özgürlüğü Raporu

Türkiye'de İfade Özgürlüğü ve Medya Özgürlüğü Raporu¹⁴⁹, Türkiye'den gelen şikâyetler üzerine bu tür konularda yetkili organ olan Avrupa İnsan Hakları Komiserliği tarafından hazırlanmıştır. Hazırladığı raporlar AB için de referans niteliğinde olan AK İnsan Hakları Komiserliğinin bu raporu dönemin Avrupa İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammerberg tarafından kaleme alınmıştır. Komiser, ifade ve basın özgürlüğü konusunda incelemelerde bulunmak üzere 27-29 Nisan 2011 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret etmiş ve 12 Temmuz 2011 tarihinde hazırlamış olduğu raporu bildirmiştir.

Raporda, mevcut yasaların ifade ve basın özgürlüğü konusunda birer engel oluşturduğu savunulmuştur. 1982 Anayasası'nın lafzının ve ruhunun ifade ve basın özgürlüğü sorunlarının temelinde bulunduğu tespiti yapılmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin, Anayasa'nın milletlerarası antlaşmaların uygunluğuyla ilgili 90. Maddesinde yapılan olumlu değişikliğin yeterince kullanmadığına vurgu yapan raporda, bu durumun Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının Türk hukukuna yansımaya engel olduğu savunulmuştur. Devlet merkezli olarak tanımlanan 1982 Anayasasının tüm siyasi ve sivil aktörlerle işbirliği içinde değiştirilmesi çağrısında

¹⁴⁹ Avrupa İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammerberg, Türkiye'de İfade Özgürlüğü ve Medya Özgürlüğü Raporu, 12.07.2011, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1814217> (11.10.2015).

bulunulmuştur. Ayrıca AİHM'in ifade ve basın özgürlüğü konusundaki hükümlerinin Türk Yargısı tarafından gerektiği gibi uygulanmadığı, uygulanması için 1982 Anayasası, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nda kapsamlı değişikliğe gidilmesi gerektiği belirtilmiştir. Raporda 5237 sayılı TCK ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun bazı maddelerinin ifade ve basın özgürlüğüne engel oluşturduğu ve medya çalışanlarını otosansüre ittiği vurgulanmıştır. Ayrıca raporda, ifade ve basın özgürlüğü ihlallerinin önüne geçilmesi için 5237 sayılı TCK'da düzenlenen şeref karşı suçlar, suç işlemeye tahrik, suçu ve suçluyu övme, halkı kin ve düşmanlığa teşvik ve aşağılama, kanunlara uymamaya tahrik, suç işlemek amacıyla örgüt kurma, gizliliğin ihlali, Türk milletini, Türkiye Cumhuriyeti'ni, devletin kurum ve organlarını aşağılama ve halkı askerlikten soğutma konularındaki hükümlerinin AİHM kararları temelinde gözden geçirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Buna bağlı olarak 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu m. 6'daki açıklama ve yayımlamayla ilgili, m. 7'deki terör örgütleriyle ilgili ve m. 10(d)'deki soruşturma ve kovuşturma usulüyle ilgili hükümlerin AİHM kararlarına uyumlu olacak şekilde değiştirilmesi gerektiği söylenmiştir.

Şiddete teşvik kavramının da AİHM kriterlerine çekilmesi gerektiğinin belirtildiği raporda, 5187 sayılı Basın Kanunu'nun gazetecileri haklarını korumada yetersizliği dile getirilmiştir. Raporda, RTÜK tarafından bazı radyo ve TV'lere verilen cezaların AİHM'den geri döndüğü de hatırlatılarak, 6112 sayılı Radyo ve Televizyonlarının Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun içeriği nedeniyle eleştirilmiştir.

Ceza davası soruşturmaları, gözaltı ve tutukluluk sürelerinin uzunluğunun, sanıkların duruşma öncesinde aleyhlerindeki delillere erişimindeki sorunlar ve savcıların kendilerini hiçbir kısıtlamaya tabi tutmaksızın ceza davaları açabilmelerinin, Türkiye'de ifade ve basın özgürlüğü üzerinde caydırıcı etki oluşturduğu ve bunun da otosansüre sebep olduğu belirtilmiştir. Bu sorunları yasal ve pratik tedbirlerle ele almanın yanında, adalet sistemi içinde sistematik eğitim

sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır¹⁵⁰.

Medya çalışanlarının sosyal haklarının düzenli şekilde ihlal edildiğine de dikkat çekilen raporda, yazılı basında aşırı derecede yüksek maaşlı köşe yazarı ve yönetici bulunduğu, bunun da araştırmacı muhabir gazeteciliğin önünü tıkadığı dile getirilmiştir. Gazetecilerin ve insan hakları savunucularının, sindirme girişimlerine karşı korunması ve onlara yönelik cinayet ve saldırıların etkin şekilde soruşturulmasını sağlamak için tedbirlerin alınması istenmiştir.

¹⁵⁰ Konu ile ilgili bkz. Avrupa İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammerberg'in 10-14 Ekim 2011 tarihleri arasındaki Türkiye ziyaretini müteakiben hazırladığı 10 Ocak 2012 tarihli Türkiye'de Adalet Yönetimi ve İnsan Haklarının Korunması Raporu, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CommDH\(2012\)2&Language=lanEnglish&Ver=turkish](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CommDH(2012)2&Language=lanEnglish&Ver=turkish) (11.10.2015).

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA KONSEYİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI

MAHKEMESİ'NİN YAPISI, İŞLEYİŞİ VE İFADE

ÖZGÜRLÜĞÜNE DAİR STANDARTLARI

Bu bölümde insan haklarının gelişimine önemli ölçüde katkı sağlayan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni (AİHS) hazırlayan Avrupa Konseyi'nin kuruluş amacı hakkında bilgi verilecektir. AİHS'nin hazırlanışı, koruma altına aldığı haklar aktarıldıktan sonra AİHS'ye taraf devletler açısından AİHS'nin hukuken ifade ettiği güçlü etki anlatılacaktır. Bunun yanında Avrupa Konseyi'nin en önemli organı olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin AİHS'nin uygulanmasını denetleme yetkisinin hiç şüphesiz daha etkin bir koruma sağlayarak benzeri birçok uluslararası sözleşmeden AİHS'yi ayırdığı üzerinde durulacaktır.

Bu bölümde son olarak AİHS m. 10'da koruma altına alınan ve basın özgürlüğünün çatı kavramı olan ifade özgürlüğünün anlamı, unsurları ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla kullanım şekilleri üzerinde ayrıntılı şekilde durulacaktır.

A. AVRUPA KONSEYİ'NİN KURULUŞ AMACI

İkinci Dünya Savaşı'nın bütün dünyada meydana getirdiği büyük yıkım ve acıların bir daha gerçekleşmemesi adına 1945 yılında Birleşmiş Milletler Örgütü kurulmuştur. Özellikle savaşan ülkelerin halklarının insan hakkı ihlallerine maruz kalmaması için, 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi kabul edilmiştir. Söz konusu bildiri, bütün dünya insanların temel hak taleplerini yansıtmakta, insan haklarının önemine vurgu yapmaktadır. Ancak devletlere bahsedilen bu hususlara ilişkin yükümlülükler getirmiş olmasına rağmen etkili bir metin olamamıştır¹⁵¹.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından tüm dünyada olduğu gibi Avrupa kıtasında da evrensel barışın kurulması nihai hedefiyle bölgesel işbirliğini sağlayacak

¹⁵¹A. Şeref Gözübüyük, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı", **TODAİE Yayını, İHY**, C.9, 1987, s. 3; Volkan Dülger, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Düzenlenen Yargısal Koruma Sistemi ve 14 Nolu Ek Protokolle Öngörülen Değişiklikler", **Prof. Dr. Uğur Alacakaptan'a Armağan, C.II**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayını, 2008, s. 241.

ortak değerlere sahip kurumların oluşturulması fikri ön plana çıkmıştır. Winston Churchill, Zürih’te 1946 yılında yaptığı konuşmada¹⁵² ilk kez Avrupa Birleşik Devletleri kavramını kullanmış ve bundan iki yıl sonra on altı Avrupa ülkesinden gelen yedi yüz delegeyle Hollanda’nın Lahey kentinde tüm Avrupalılara Avrupa Birliğinin kurulması yönünde çağrı yapılmıştır. Bu gelişmeden sonra ortaya çıkan Avrupa Birliği Örgütü, Avrupa Birliği İlkeleri Bildirgesi’ni Şubat 1949’da yayınlamış ve özgürlükler içinde yaşanacak bir birlik oluşturmanın amaçlandığı vurgulanmıştır¹⁵³.

Avrupa Konseyi, İkinci Dünya Savaşı’nın Avrupa’da oluşturduğu maddi ve manevi yıkımların tekrar yaşanmaması adına 5 Mayıs 1949 tarihinde, 10 Avrupa ülkesinin imzaladığı Londra Antlaşması’yla merkezi Strazburg (Fransa) olmak üzere kurulan uluslararası bir kuruluştur¹⁵⁴. Türkiye, kuruluşundan üç ay sonra Yunanistan ve İzlanda ile birlikte Ağustos 1949’da Avrupa Konseyi’ne davet edilmiş ve 3 Nisan 1950 tarihinde de Konsey’e üye olmuştur. Konseyin etkinliğinin artması ile birlikte özellikle sosyalist rejime tabi Doğu Avrupa ülkeleri, Ermenistan, Azerbaycan, Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ ve Monako Prenslığının 1990 yılından sonra katılımı ile birlikte Avrupa Konseyi’ne üye devlet sayısı kırk yedi olmuştur¹⁵⁵. ABD, Kanada, Japonya, Meksika, İsrail ve Vatikan ise gözlemci ülke konumundadır.

Avrupa Konseyi Statüsü m. 1’de Avrupa Konseyi’nin amacı şöyle düzenlenmiştir:

“ a. Avrupa Konseyinin amacı; üyeleri arasında, müşterek mirasları olan ülkü ve prensipleri korumak ve yaymak ve siyasi, ekonomik ilerlemelerini sağlamak amacıyla daha sıkı bir birlik meydana getirmektir. b. Bu gayeye, Konsey organları vasıtasıyla, ortak çıkarları ilgilendiren sorunların incelenmesi, anlaşmalar akdi ve ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel, yasal ve İdarî alanlarda bir ortak hareket hattının kabulü ve insan hakları ile temel özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesiyle varılacaktır. c. Üyelerin Avrupa Konseyi çalışmalarına katılmaları onların Birleşmiş Milletlerin ve taraf bulundukları diğer

¹⁵² Konuşma metni için bkz. http://www.coe.int/T/E/Com/About_Coe/DiscoursChurchill.asp (07.04.2015).

¹⁵³ Avrupa ülkeleri arasında işbirliği kurma çabaları sonucu ortaya çıkan üç önemli örgüt; Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve Avrupa Konseyi’dir.

¹⁵⁴ Bahsi geçen on ülke Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere, Danimarka, Norveç, İrlanda, İtalya, İsveç’tir.

¹⁵⁵ Sıralı tam liste için bkz. <http://www.coe.int/en/web/portal/47-members-states> (07.04.2015).

uluslararası kuruluş ve birliklerin faaliyetine iştiraklerini etkilememelidir. d. Milli savunmayla ilgili meseleler Avrupa Konseyinin kapsamı içine girmez.”

Avrupa Konseyi'nin kuruluş amacı, üyeleri arasındaki ortak ülkü ve ilkeleri korumak ve yaymak, üyelerinin toplumsal ve ekonomik gelişimin sağlamak, insan hakları ve temel özgürlükleri geliştirmek ve korumaktır¹⁵⁶. Bu çerçevede, insan hakları, parlamenter demokrasi ve hukukun üstünlüğü, hukuk devleti ilkesinin korunması ve güçlendirilmesi, bütün kıtaya yayılan anlaşmalarla, sosyal ve hukuki uygulamaların standart hale getirilmesi ayrıca bir Avrupa kimliği bilincini teşvik ederek çeşitli kültürlerden gelen insanlar arasında anlayış ve hoşgörünün geliştirilmesi hedeflenmiştir¹⁵⁷. Bu amaca hizmet için yapılan anlaşmaların en önemlisi 1950 tarihinde imzaya açılan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesidir.

Avrupa Konseyi tarafından üretilen diğer temel insan hakları sözleşme örnekleri arasında 1961 tarihinde imzalanan Avrupa Sosyal Şartı, 1987 yılına ait Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi ve 1995 tarihli Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşmesi gösterilebilir¹⁵⁸.

Avrupa Konseyi, birçok alanda yaptığı çalışmalarını sözleşme veya protokol hazırlayarak sonuçlandırır. Sözleşme ve Protokoller, ortak ve yeknesak Avrupa Hukuk düzeni oluşturulması amacıyla üye ülkelerin mevzuatlarının uyumlaştırılmasına yöneliktir¹⁵⁹.

Türkiye, Avrupa'nın siyasal bütünleşmesi için kurulan Avrupa Konseyi'nin kurucu üyeleri arasında yer alarak İkinci Dünya Savaşı sonrası insan haklarına saygılı bir barış ortamı sağlanması hususunda katkıda bulunmuştur¹⁶⁰.

¹⁵⁶ Sadık Kocabaş, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Taraf Devletlere Yüklediği Pozitif Yükümlülükler”, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta, 2009), s. 4; Dülger, s. 5.

¹⁵⁷ Olgaç Nacakçı, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve Oluşum Biçimi**, İstanbul: 2007, s. 12, <http://www.ekdial.av.tr/mak/on1.pdf>. (08.04.2015).

¹⁵⁸ Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, 7. bası, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2007, s. 776 vd.

¹⁵⁹ <http://www.avrupakonseyi.org.tr/>(Avrupa Konseyi-Türkiye), (08.04.2015).

¹⁶⁰ Durmuş Tezcan, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, Ankara: Seçkin Yayınları, 2002, s. 22.

Burada şunu da belirtelim ki, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nden farklı amaç ve yapıda olup aralarında organik bağ bulunmamaktadır. Avrupa Birliği (AB), 1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) adıyla kurulmuş olup ekonomik niteliği ağır basan bir kuruluştur¹⁶¹. Avrupa Konseyi, Avrupa Halkının karşısında bulunan sosyal problemlere, uyuşturucu bağımlılığına, hoşgörüsüzlüğe, ırkçılığa, azınlıklara karşı kötü davranışlara, organize suçlara ve benzer sorunlara çözüm üretmeye çalışmaktadır¹⁶².

B. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NİN OLUŞUMU VE İÇERİĞİ

Avrupa Konseyi, kuruluşu ile birlikte insan haklarının korunması ve geliştirilmesi yönünde çalışmaları öncelemiş ve en kısa zamanda AİHS'yi hazırlamıştır¹⁶³. AİHS, Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanarak Konsey'e üye ülkeler tarafından 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanarak 1953 yılında yürürlük kazanmıştır¹⁶⁴. Türkiye ise, AİHS'yi 18 Mayıs 1954 tarihinde imzalamıştır¹⁶⁵.

AİHS, sadece Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin imzasına açık uluslararası bir antlaşmadır. Avrupa Birliği, kurumsal açıdan AİHS'in tarafı olduğu kadar, İnsan

¹⁶¹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Konseyi (08.04.2015).

¹⁶² <http://www.coe.int/en/web/about-us/values>, (08.04.2015); Konsey ayrıca, herkes için Spor Avrupa Şartı ile sporun her türünün yaygınlaştırılması ve olanakları kısıtlı olan herkese açılmasını; Mirasın Korunması Becerileri için Avrupa Vakfı ile kültür mirasının korunması için gerekli becerilerin geliştirilmesi ve Avrupa düzeyinde yayılmasını; Bern Sözleşmesi ile Avrupa'daki yaban hayatın ve yok olma tehlikesi ile karşılaşan bitki ve hayvan türlerinin kendi doğal ortamlarında korunmasını; Avrupa Kültür Sözleşmesi ile eğitim, kültür, müşterek miras, spor ve gençlik konularında hükümetler arası işbirliği için bir temel oluşturulmasını; Sosyal Gelişme Fonu ile sosyal projelere finansman ve üye devletlerde acil durumları karşılamak için kredi verilmesini; Avrupa Farmakopisi ile ilaç kalitesinin standart hale getirilmesini; Yerel Yönetimler Avrupa Şartı ile demokratik sistemde yerel yönetimlerin uymaları gereken ilkelerin belirlenmesini; Eurimages ile konulu ve dokümanter Avrupa filmlerinin müşterek üretiminin ve dağıtımının desteklenmesini; Özel yardım ve işbirliği programları ile yeni üyeler ve Konsey'e üyelik için başvuran devletlere demokratik ve yasal reformları yerleştirmek, güçlendirilmesi ve hızlandırmak için teknik yardımda bulunulmasını sağlamaya yönelik benzeri çalışmalar yürütmektedir. Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy, **Avrupa ve İnsan Hakları Mekanizmaları**, Ankara: İnsan Hakları Gündemi Derneği Yayını, 2008, s. 2,3.

¹⁶³ Gözübüyük, s. 4.

¹⁶⁴ Sözleşme'nin o zamanki 66. maddesi uyarınca 10. devletin onay belgesini Avrupa Konseyi Genel Sekreterine ilettiği tarihte, yani 3 Eylül 1953'te yürürlüğe girmiştir. Kılınç, 2006, s. 138; Kocabaş, s. 4.

¹⁶⁵ Sözleşme, 10 Mart 1954 tarihli ve 6366 sayılı "İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun" ile meclis tarafından onaylanmıştır. Sözleşmeye taraf olunması, siyasal yasamda da büyük bir ilgi uyandırmamış, sadece batıyla bütünleşmenin bir parçası olarak görülmüştür. Rona Aybay, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Pozitif Hukuku", **İnsan Hakları Armağanı XXX. Yıl**, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yayını, 1978, s. 119; Gözübüyük, s. 4.

hakları konuları açısından da AİHS’i temel referans kaynağı kabul etmektedir. AİHS, bu yönüyle “Avrupa kamu düzeninin anayasal belgesi” olarak kabul edilmektedir¹⁶⁶. AİHS, Türkiye açısından da önem arz etmektedir. Hedefini Avrupa Birliği olarak belirleyen Türkiye’nin bu belge ile düzenlenen haklara saygılı oluşu ve demokrasisini bu çerçevede ilerletmesi muasır medeniyet çizgisini yakalama hedefiyle de uyumludur.

AİHS, dar çerçevede birinci kuşak hakları düzenlemiştir. Ele alınan temel hakları şöyle sıralayabiliriz: Yaşama ve yasadışı şiddete karşı korunma hakkı, işkence yasağı, kölelik, kulluk ve angarya yasağı, özgürlük ve kişi güvenliği, bağımsız mahkemelerde adil yargılanma hakkı, suç ve cezaların kanuniliği, özel hayatın korunması, aile yaşamına saygı, konut ve haberleşme özgürlüğü, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, ifade özgürlüğü, toplanma, dernek ve sendika kurma özgürlüğü, evlenme ve aile kurma özgürlüğü, bağımsız mahkemelerde hak arama hakkı, hak ve özgürlüklerin başkalarının hak ve özgürlükleri ile sınırlandırılması, haklarının sınırlandırılması ve şartları...

Daha sonraki dönemlerde zamanın getirdiği değişim ve gelişmelerle ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması amacıyla AİHS’in kapsamının genişletilmesi zorunluluk haline gelmiştir. Bir kısmı usule, bir kısmı yeni hakların ortaya konmasına ilişkin ek protokollerle ihtiyaçlar karşılanmaya çalışılmıştır. Bugüne kadar 14 ek protokol çıkarılmıştır¹⁶⁷. Birinci protokolde, mülkiyet hakkı, eğitim ve öğretim hakkı, serbest seçim hakkı; dördüncü protokolde, özgürlüğün kısıtlanamaması, serbest dolaşım ve konut seçme hakkı, vatandaşların sınır dışı edilmesi ve ülkeye girişinin engellenmesi yasağı, yabancıların topluca sınır dışı

¹⁶⁶ İsmet Giritli ve Hasan Atilla Güngör, **Günümüzde İnsan Hakları**, İstanbul: DER Yayınları, 2002, s. 85-86; Detaylı inceleme için bkz. Yılmaz Aliefendioğlu, “Avrupa İnsan Haklar Anayasasına Doğru”, **Amme İdaresi Dergisi**, C. 24, S. 2, 1991, s. 17-29; Avrupa Konseyi internet sitesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi için “This Convention has been referred to as ‘the jewel in the crown’ of the Council of Europe” ifadesi kullanılmaktadır. Bkz. <http://www.humanrights.coe.int/intro/eng/GENERAL/ECHR.HTM> (22.03.2010).

¹⁶⁷ İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nde bazı değişikliklere giden Sözleşme’nin 15 Nolu Protokolü 24 Haziran 2013 Pazartesi günü imzaya açıldı. Sözleşme’ye ek 15 Nolu Protokol imzaya açıldığı gün 20 üye Devlet tarafından imzalandı. İmzacı Devletler arasında henüz Türkiye Cumhuriyeti bulunmuyor. Avrupa Birliği Bakanlığı tarafından hazırlanan Avrupa Birliği’ne Katılım İçin Ulusal Eylem Planı’nda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin daha etkin çalışmasını amaçlayan İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmeye Değişiklik Getiren 15 No.lu Protokol’ün 2015 yılı içerisinde onaylanmasının amaçlandığı belirtilmiştir. 15 Nolu Protokol Avrupa Konseyi’ne üye bütün Devletler tarafından imzalanıp onaylanıp onay belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreterine depo edildikten sonra yürürlüğe girecek.

edilmesi yasağı; altıncı protokolde, savaş ve yakın savaş hali hariç ölüm cezası yasağı; yedinci protokolde, yabancıların keyfi sınır dışı edilmesi yasağı, mahkum olanın üst mahkemeye başvurma yasağı, haksız hüküm giyen kişiye tazminat ödenmesi, çifte yargılanma yasağı, evlilikte eşlerin hak eşitliği; onikinci protokolde, ayrımcılık yasağı, azınlıklara karşı ayrımcılık yasağı; onüçüncü protokolde, istisnasız ölüm cezası yasağı düzenlenmiştir. Türkiye AİHS'yi çekincesiz onaylamasına rağmen Birinci Protokole Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ilgili çekince koymuş, dördüncü, altıncı ve yedinci Protokolü onaylamamıştır.

AİHS, taraf devletler açısından bağlayıcı sonuçlar doğuran, hak ve özgürlükleri taraf devletlerin yargı yetkileri içinde koruma ödevi yükleyen uluslararası bir antlaşmadır. Sözleşmeye taraf devletler, sözleşmeyi onaylayarak hem iç hukuklarını AİHS ile uyumlu hale getirmek hem de hak ve özgürlüklerin ihlaline karşı önlem almakla yükümlüdür¹⁶⁸.

AİHS, birçok açıdan diğer uluslararası antlaşmalardan farklılık arz eder¹⁶⁹. En bariz farkı ve onu önemli kılan özelliği, AİHS'in bildirge olmaktan öte, hem birçok temel hak ve özgürlükleri düzenlemesi hem de bireye insan hakları ihlallerine karşı etkili bir hukuki koruma sağlamasıdır¹⁷⁰.

AİHS, bireyi uluslararası hukukta hak sahibi kılarak haklarını çiğneyen devlete karşı hak arama yolları türetmiştir. AİHS'in belkemiği sayılan bireysel başvuru hakkı sayesinde bireyin devlete karşı hakları en etkin şekilde savunulmaktadır¹⁷¹. Onbirinci protokolde düzenlenen bu hak sayesinde birey, doğrudan doğruya AİHM'e başvurabilmektedir. Bireysel başvuru hakkının yanında ortak güvence olarak devlet başvurusu mekanizması geliştirilmiştir. Böylelikle, AİHS ile güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin korunması adına her taraf devlet, sorumlu tutularak diğer taraf devletlerin AİHS'e saygılı davranıp davranmadığını denetlemekle yükümlü tutulmuştur. Bu yükümlülük sadece taraf

¹⁶⁸ Yasemin Özdek, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye**, Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayınları, 2004, s. 29.

¹⁶⁹ Bahadır Kılınç, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006, s. 143.

¹⁷⁰ Özdek, s. 29.

¹⁷¹ Kocabaş, s. 9.

devletlerin kendi vatandaşlarının ve kendi devlet çıkarlarının korunması amaçlayan değil, herkesin haklarının korunması adına AİHS'e saygı gösterilmesi amacına yönelik kesinlikle karşılıklılık ilkesine dayanmayan nesnel bir yükümlülüktür¹⁷². Fakat uygulamada devletler, kendi veya vatandaşlarının çıkarlarını korumak için bu yolu siyasi baskı aracı olarak kullanmaktadır.

AİHS'in sağladığı güvence ikincil derecede olup insan haklarının iç hukukça korunması asıldır¹⁷³. Bu nedenle birey, AİHS'in öngördüğü korumadan yararlanabilmek için bazı özel haller hariç, iç hukuk yollarını tüketmelidir¹⁷⁴. AİHS'in öngördüğü koruma, güvence altına alınmış bir hakkın ulusal merciinin işlemleri sonucu ihlal edilip edilmediğini saptamak olup ulusal mercilerin üstünde ikinci bir temyiz görevi yerine getirmek değildir.

AİHS'in bir diğer özelliği, yer bakımından yetki açısından taraf devletin yetki alanında bulunan taraf devletin vatandaşı olsun veya olmasın herkese uygulanmasıdır¹⁷⁵. AİHS m. 1'de belirtildiği gibi, devletler hak ve özgürlükleri kendi yetki alanlarında bulunan herkese tanımak zorundadır¹⁷⁶. Dolayısıyla vatandaşlık bağı, hakların korunmasının bir ön koşulu olmayıp taraf devletler, yargı yetkileri içindeki yabancıların ve vatansızların hak ve özgürlüklerini de koruma yükümlülüğü altındadır¹⁷⁷.

¹⁷² A.Şeref Gözübüyük ve A.Feyyaz Gölcüklü, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi**, 10. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2013, s. 15; Rıza Türmen, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin İç Hukukumuzda Etkileri", **Anayasa Yargısı-17**: AYM Yayınları: 42, s. 37; Şeref Ünal, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İç Hukukuna Etkileri", **Anayasa Yargısı-17**: AYM Yayınları: 42, 2000, s. 70; Kılınç, s. 143; Mah. K. Soering/İngiltere, 7.7.1989, 161/87, Loizidou/Türkiye 23.3.1995, 310/93, Wemhof/Almanya, 27.6.1968, 7/8, Golder/İngiltere 21.2.1975, 18/36.

¹⁷³ Necmi Yüzbaşıoğlu, "Avrupa İnsan Hakları Hukukunun Niteliği ve Türk Hukuk Düzenindeki Yeri Üzerine", **AÜSBF İnsan Hakları Merkezi Dergisi**, C. II, S. 1, Mayıs 1994, s. 27; Gözübüyük ve Gölcüklü, s. 15.

¹⁷⁴ Kocabaş, s. 9.

¹⁷⁵ Şeref Ünal, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi-İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri**, Ankara: TBMM Meclis Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 89, 2001, s. 70.

¹⁷⁶ Kocabaş, s. 9

¹⁷⁷ Özdek, s. 33.

AİHS, taraf devletlere güvence altına alınan hak ve özgürlüklere saygı gösterilmesi ödevini yüklediği gibi, bu ödevin yerine getirilmesini sağlamak amaçlı yargısal nitelikte bir denetim organı öngörmüştür¹⁷⁸. Denetim organının öngördüğü koruma sistemi, devletlerin insan hakları ihlalleri nedeniyle uluslararası alanda yargılanabilmelerini sağlamaktadır¹⁷⁹. Ayrıca bu yargısal düzende devletler, sadece yargılanmakla kalmayıp insan hakları ihlalleri nedeniyle hesap vermek, tazminat ödemek ve ihlallerin tekrar yaşanmaması için önlemler almak zorunda kalmaktadır¹⁸⁰.

AİHS, özgürlüklerin sınırsız olarak kullanılamayacağı ilkesini göz önünde bulundurarak, hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına dair kriterler koymuştur. Fakat AİHS, hiçbir devlete olağanüstü durumlarda bile yaşam hakkına saygıyı, işkence ve kölelik yasağını, suç ve cezaların kanuniliği ilkesini bertaraf etme imkanı sunmamıştır. Devletler, her şart altında bu haklara saygı göstermek zorundadır¹⁸¹.

AİHS, devletlerin sözleşmeye çekince koyma hakkını da sınırlandırmış ve çekince hakkının nasıl ve hangi şartlarda kullanılabileceğini m. 57’de şöyle düzenlemiştir:

“a-Çekince Sözleşmenin belli madde veya maddelerine ilişkin olabilir genel nitelikte çekince konamaz. b-Çekince, Ulusal bir yasanın sözleşme ile bağdaşmadığı durumda ve ölçüde konabilir. c-Çekince konusu olan yasa veya yasa hükümlerinin belli edilmesi gerekir.”

C. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ’NİN TARAF ÜLKELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Bir uluslararası sözleşmenin, sözleşmeye taraf devletin iç hukukundaki yeri hususunda iki farklı görüş vardır¹⁸². Bu görüşlerin ilki olan düalist (ikinci) teoriye göre, uluslararası hukuk ve iç hukuk, iki farklı ve birbirinden bağımsız hukuk düzenidir. İç hukuk, ulusal düzeyde, kamusal ve bireysel ilişkileri düzenlerken

¹⁷⁸ Gözübüyük ve Gölcüklü, s. 16.

¹⁷⁹ Özdek, s. 28.

¹⁸⁰ Kılınç, s. 143.

¹⁸¹ Paragrafın tamamı için bkz. Kocabaş, s. 11.

¹⁸² Bkz. Kocabaş, s. 11-12.

uluslararası hukuk, genellikle devletlerarası ilişkileri düzenler. Her iki hukuk düzeninin kurallarının birbirleriyle çatışması söz konusu değildir. İkili düzeni uygulayan ülkelerde, AİHS, iç hukukun parçası olmamakla birlikte devlet, AİHS ile güvence altına alınmış hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlamak için gerekli önlemleri almak zorundadır¹⁸³. İkili düzende, yasama tasarrufu yoluyla uluslararası sözleşmenin iç hukuka aktarılması mümkündür¹⁸⁴.

İkinci görüş olan monist (tekçi) görüşe göre, uluslararası sözleşmenin anayasaya uygun şekilde yürürlüğe girmesi yeterlidir. Böylece uluslararası sözleşme herhangi bir iç hukuk işlemi gerek olmaksızın iç hukuk kurallarından biri gibi uygulanmaya başlar¹⁸⁵. Monist teorinin kabul edildiği taraf devletlerde AİHS, yasa, yasa üstü ya da anayasa seviyesinde olmak üzere üç farklı konumdan birinde bulunmaktadır¹⁸⁶. AİHS'i yasa seviyesinde kabul eden ülkeler arasında Federal Almanya, Finlandiya, İtalya, San Marino ve Danimarka'da sayılabilir. AİHS'e yasalara göre öncelik veya üstünlük veren ülkeler arasında Fransa, İsviçre, Malta, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Yunanistan, Portekiz ve İspanya'da bulunmaktadır. AİHS'yi anayasal düzeyde kabul eden ülkelerin başında ise Avusturya gelir¹⁸⁷.

Türkiye'de kabul edilen sistem, 1982 Anayasası'nın milletlerarası andlaşmalara ilişkin 90. Maddesine 2004 yılında eklenen şu fıkra hükmünde belirtilmiştir:

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”

Bu hüküm uyarınca AİHS, Türkiye'de yasa üstü seviyededir. Anayasanın bu hükmü gereğince AİHS, monist teoriye uygun olarak Türk iç hukukunun bir parçası haline gelmiştir. Bu nedenle, AİHS'in bireylere temel hak ve özgürlükler sağlayan hükümleri ulusal mahkemeler tarafından doğrudan uygulanabilir üstün

¹⁸³ AİHS'e taraf devletlerden Danimarka, İzlanda, Malta, Norveç ve İngiltere'de ikili düzen anlayışı egemendir.

¹⁸⁴ Gözübüyük ve Gölcüklü, s. 16.

¹⁸⁵ Ömer Anayurt, **Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004, s. 72.

¹⁸⁶ AİHS'e taraf devletlerden Avusturya, Almanya, Türkiye, Belçika, Hollanda, Portekiz, İspanya, Fransa, Bulgaristan, Yunanistan, İtalya tekçi sistemi benimsemiştir

¹⁸⁷ Adı geçen ülkelerin hukuk düzenlerinin kabul ettiği sistemler için bkz. Kılınç, 142.

nitelikteki hukuk kurallarıdır¹⁸⁸. Anayasa hükümlerinin AİHS'le çelişmesi durumunda, söz konusu hükümlerin AİHS'e uygun hale getirilmesi yükümlülüğü vardır. Bu nedenle uygulamada AİHS'in Anayasa'nın üstünde olduğu kabul edilmektedir¹⁸⁹.

AİHS'in iç hukuka etkisi açısından değinilmesi gereken diğer husus, hak ve özgürlüklerin korunması yükümlülüğünün hayata geçirilmesinin nasıl sağlanması gerektiği konusuyula ilgilidir. Taraf devletler, AİHS tarafından güvence altına alınan hakları, kendi iç hukuklarında güvence altına almakla yükümlüdür. Bahsedilen bu koruma iki şekilde olmaktadır: Birinci yöntem, AİHS'e aykırı yasaların AİHS'e uygun bir duruma getirilmesidir. İkinci yöntem, AİHS organlarının ve AİHM'in kararlarını iç hukukta uygulanabilir kılmaktır. Bu amaçla, çoğu taraf ülke, AİHM kararlarında hükmedilen tazminatları mutlaka ödemekte ve tazminatla giderilemeyen ihlal hallerinde yargılamanın yenilenmesi yoluna gitmektedir¹⁹⁰. Bunun yanında anayasa hükmü bile olsa, AİHS'e aykırılığı tespit edilen iç hukuk normları değiştirilmektedir¹⁹¹.

D. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NDE ÖNGÖRÜLEN ORGANLAR

Avrupa Konseyi'nin en önemli iki organı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Bakanlar Komitesi'dir. AİHM, AİHS'in denetimini yaparken, Bakanlar Komitesi de Avrupa Konseyi'nin karar alma ve alınan kararları yürütme görevini yerine getirmektedir. Avrupa Konseyi'nin diğer organları, Parlamenterler Meclisi, Genel

¹⁸⁸ Şeref Ünal, **AİHS ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Divan Kararları Işığında Sözleşme Hükümlerinin Açıklanması ve Yorumu**, Ankara: TBMM Yayınları, 1995, s. 96-97.

¹⁸⁹ Feyyaz Gölcüklü, "İnsan Hakları Ve Temel Özgürlüklerin Korunmasında Devletin 'Olumlu' (Pozitif) Yükümü", **Polis Dergisi**, Ankara, Sayı 37, 2003, s. 1-2; Yılmaz Aliefendioğlu, "İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması", **Türkiye Barolar Birliği**, Ankara: 2005, s. 130; Yaşar Salihpaşaoğlu, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Ve Türkiye: Bazı Rakamlar Ve Gerçekler", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XIII, Y. 2009, S. 1-2, s. 263-264; Kocabaş, s. 11; Bu görüşün aksine, uluslararası antlaşmaların yasalara eşdeğer olduğuna dair görüş için bkz. Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri, I. Kitap**, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı: Turhan Kitabevi, 1994, s. 33.

¹⁹⁰ Durmuş Tezcan, Mustafa R. Erdem ve Oğuz Sancakdar, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2004, s. 130.

¹⁹¹ Ömer Atalar, "Avrupa Birliği ve İnsan Hakları", (T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara, 2002), s. 45; Ankara Barosu, **Hukuk Kurultayı 2000**, Ankara: 2000, s. 231 vd.

Sekreter, İnsan Hakları Komiseri ve Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'dir.

1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AIHS'in denetime ilişkin ayırt edici fonksiyonu, m. 32'de¹⁹² belirtildiği üzere AIHM tarafından yerine getirilir. AIHM'in 11 numaralı protokolden önceki adı Avrupa İnsan Hakları Divanı'ydı. Aslında AIHS'in eski koruma sisteminde yer verdiği kurumlardan gerçek manada yargısal nitelikte karar verebilen tek kurumdu.

11 numaralı protokolden önce devlet düzeyinde veya bireysel başvurular İnsan Hakları Komisyonu tarafından kabul edilebilirlik incelemesine tabi tutulurdu. Kabul edilemezlik kararı ile birlikte başvuru kesin olarak sonuçlandırılmış sayılırdı. Bu incelemenin ardından kabul edilen davalar, İnsan Hakları Komisyonu tarafından dostane çözüm yollarıyla sonuçlandırılmaya çalışılırdı. Dostane çözüm sağlanamazsa, İnsan Hakları Komisyonu esas üzerinden raporunu hazırlardı. Taraflar dilerse üç ay içinde davayı Avrupa İnsan Hakları Divanı'na götürebilirdi. Üç ay içerisinde Avrupa İnsan Hakları Divanı'na götürülmeyen davaları Bakanlar Komitesi karara bağlardı¹⁹³.

Doğu Avrupa bloğu ülkelerin katılımı ile üye ülke sayısının artması ve bunun sonucu olarak başvuruların cevap verilemeyecek şekilde artması karşısında yetersiz kalan denetim mekanizmasının güçlendirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Davaların karara bağlanması sürecinin çok fazla aşama içermesi ve bu aşamaların maliyeti artırması reform ihtiyacını doğurmuştur¹⁹⁴. Eski sistem part-time çalışan bir sistemdi ve davalar yığılıyordu. Tüm bunların önüne geçmek için tam zamanlı çalışan tek bir mahkemenin kurulması gerekmiştir¹⁹⁵. Bu husustaki reform tartışmaları 1985 yılında başlamış, ancak 11.07.1994 tarihinde sonuçlanmış ve taraf

¹⁹² "(1) Mahkeme'nin yargı yetkisi, 33, 34, 46 ve 47. maddelerde belirlenen koşullar uyarınca kendisine sunulan, bu Sözleşme'nin ve Protokollerinin yorumu ve uygulanmasına ilişkin tüm sorunları kapsar. (2) Mahkeme'nin yetkili olup olmadığı hakkında ihtilaf durumunda, kararı Mahkeme verir."

¹⁹³ Erol Karaaslan, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve Yargılama Yöntemi", **Ankara Barosu Dergisi**, S. 3, 2004, s. 110-111; Gözübüyük ve Gölçüklü, s. 24; Dülger, s. 14-15; Bilir, s. 136; Özdek, s. 44.

¹⁹⁴ Tezcan, Erdem ve Sancakdar, s. 84.

¹⁹⁵ Kılınç, s. 144.

devletlerin onayına sunulmuştur¹⁹⁶. 11 Numaralı Protokolün yürürlüğe girdiği tarih olan 1 Kasım 1998'te AİHM kurulmuştur. 11 numaralı protokolün uygulaması da dava sayısındaki artış hızına yetişememiş¹⁹⁷ ve 14 numaralı protokolle¹⁹⁸ tek yargıç düzeni getirilerek AİHM'in yapısı değiştirilmiştir¹⁹⁹.

AİHM, gerek devlet başvurularını gerekse bireysel başvuruları kabul etme ve AİHS'i yorumlama ve uygulamada tam yetkiye sahiptir²⁰⁰. Bireysel başvuru, AİHS'e taraf devletlerin isteğine ve iznine bağlı olmaktan çıkarılmış ve bireye AİHM'e doğrudan başvurma hakkı getirilmiştir. AİHM'in yetkisi AİHS'e taraf bütün devletler için zorunlu hale gelmiştir.

AİHS sisteminde, insan haklarının iç hukukça korunması asıldır. AİHM'in koruması ise, ikincil niteliktedir. AİHM'e başvuru yapabilmek için öncelikle iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekir. İç hukuk yolları tüketildikten ve nihai karar verildikten sonra altı ay içinde AİHM'e başvuru yapılmalıdır²⁰¹.

AİHM, AİHS'e taraf Devlet sayısına eşit sayıda hakimden oluşur ve bu hakimler devamlı olarak görev yapar. Hakimler dokuz yıl için taraf devletlerin gösterdiği üç aday arasından Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından oy çokluğu ile seçilir. Tekrar seçilmeleri mümkün olmayıp, görev süreleri 70 yaşında sona erer²⁰². Görev süreleri sona ermiş olsa bile hakimler, esaslarının görülmesinde yer aldıkları davalar ile ilgilenmeye devam ederler. Hakimler, üstün ahlaki niteliklere ve bu göreve atanmak için gerekli özelliklere sahip tanınmış ehil hukukçu olmalıdır. Hakimlerin yarısı için her üç yılda bir seçim yapılarak mahkemenin devamlılığının korunmasına çalışılmıştır²⁰³. Ayrıca hiçbir hakim, diğer hakimlerin üçte iki

¹⁹⁶ Tezcan, Erdem ve Sancakdar, s. 85-86; Karaaslan, s. 109-110; Dülger, s. 20.

¹⁹⁷ Kılınç, s. 178; Salihpaşaoğlu, *Rakamlar ve Gerçekler*, s. 259.

¹⁹⁸ Türkiye tarafından 06.10.2004 tarihinde imzalanan ve 01.06.2006 tarihinde kabul edilen 5512 sayılı Kanun ile uygun bulunan(bkz. Resmî Gazete, Tarih: 06.06.2006, Sayı: 26190) 14 Numaralı Protokolü en son imzalayan ve onaylayan ülke Rusya'dır. AİHM'in resmî internet sitesine göre Rusya bu Protokolü 04.05.2006 tarihinde imzalamış ve 18.02.2010 tarihinde onaylamıştır. Sözleşmeye taraf ülkelerin İmza ve onay tarihleri için Bkz. <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=194&CM=7&DF=&CL=ENG> (19.04.2015).

¹⁹⁹ Dülger, s. 16-17; Bilir, s. 141.

²⁰⁰ Özdek, s. 44.

²⁰¹ Tezcan, Erdem ve Sancakdar, s. 105. Gözübüyük ve Gölcüklü, s. 87; Anayurt, s. 221; Dülger, s. 44.

²⁰² İmzaya açılan 15 No'lu protokolde, AİHM'de görev yapacak yargıçlar için Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından üç adaylı listenin talep edildiği tarih itibarıyla 65 yaş sınırı öngörülmektedir.

²⁰³ Gözübüyük ve Gölcüklü, s. 26.

çoğunluğu ile karar verilmediği sürece, gerekli koşulları yerine getirmedeği gerekçesiyle görevden alınamaz.

AIHM'in yapılanması, tek hakimli düzen, 3 Hakimli Komiteler, yedi hakimli daireler ve onyedili hakimli Büyük Daire şeklindedir. Bu yapılanma ile tek yargıçlı bir düzen, 14 numaralı Protokol ile AIHM'in yapısına eklenmiştir. Davanın tek yargıç tarafından görüldüğü durumlarda, yargıç seçilmiş olduğı Devlet ile ilgili hiçbir başvuruyu inceleyemez. Bakanlar Komitesi, Genel Kurulun talebi üzerine, oybirliği ile alınacak bir kararla belirli süre için dairelerdeki hakim sayısının beşe düşürebilir. Böylelikle yargıçların iş yükünün azaltılması ve dairelerin daha hızlı bir şekilde karar verebilmelerinin sağlanması amaçlanmıştır²⁰⁴. Başvuruya konu olan taraf devlet adına seçilmiş hakim, bu davalarda re'sen yer alır. Onun yokluğunda başvuruya konu devletin önceden sunmuş olduğı listeden AIHM Başkanınca seçilen bir kişi hakim sıfatıyla yer alır. Büyük Daire'de AIHM Başkanı, Başkan yardımcıları, Daire Başkanları ve AIHM İçtüzüğü'ne göre seçilen hakimler yer alır. Büyük Daire'ye sevk edilen başvurularda, bu kararı veren daire hakimleri yer alamaz ama başvuruya konu taraf devlet adına seçilmiş hakim ile AIHM Başkanı yer alabilir.

AIHM İçtüzüğü' ne göre daireler, AIHM Başkanının hazırladığı rapor üzerine AIHM Genel Kurulu tarafından üç yıllık süre için kurulur. Her hakimin bir tanesine üye olduğı dört tane daire bulunur. Daireler, bulundukları coğrafya ve cinsiyet bakımından dengeli ve taraf devletler arasındaki farklı hukuk düzenlerini yansıtacak ve temsil edecek şekilde oluşturulur. AIHM'in önüne getirilen davaların görülmesi için yedi hakimli daireler oluşturulur. Her bir dava için dairede, bölüm başkanı ile ilgili taraf devlet tarafından seçilmiş hakim yer alır. Başvuruya konu olan taraf devlet adına seçilmiş hakim, başvurunun gönderildiğı dairenin üyesi değilse, bu hakim dairede re'sen yer alır. Dairenin diğer üyeleri, bölüm başkanı tarafından ilgili bölümün üyeleri arasından görevlendirilir. Görevlendirilmemiş olan bölüm üyeleri, bu davada yedek hakim olarak yer alır. Daireler komitelerin kabul edilemezlik kararı vermediğı bireysel başvurular ile Devlet başvurularını kabul edilebilirlik ve esas hakkında inceleyip karara bağlamakla görevlidirler²⁰⁵. Dairelerin kararları kesindir

²⁰⁴ Bilir, s.141.

²⁰⁵ Özdek, s. 47; Bilir, s.142.

fakat bazı durumlarda, davanın esasını karara bağlama yetkisi Büyük Daireye verilmiştir. Daire önünde görülen bir davada AİHS'in ve protokollerin yorumu hususunda ciddi sorunlar doğuyorsa veya sorunun çözümü AİHM'in verdiği bir kararla çelişiyorsa, daire, taraflar itiraz etmedikçe, yargı yetkisinden Büyük Daire lehine vazgeçebilir²⁰⁶. Bahsi geçen istisnai durumda daire tarafından kararın verilmesinin ardından üç ay içerisinde davaya taraf olanlardan her biri davanın Büyük Daireye gönderilmesini talep edebilir. Büyük Daire bünyesindeki beş hakimden oluşan bir kurul, talebi kabul ederse, davayı Büyük Daire sonuçlandırır.

Taraflar temyiz hakkından feragat ederse, daire kararının ardından üç ay içerisinde Büyük Daireye davanın gönderilmesi istenmezse veya Büyük Daire temyiz talebini reddederse dairenin kararı kesinleşir. Hükümler, kabul edilebilirlik ve kabul edilemezlik kararları gerekçeli olmalıdır. Hüküm hakkında hakimler oybirliği sağlayamadığı takdirde, her hakim kendi farklı görüşünü belirtme hakkına sahiptir. Kararlar, oylamada hazır olan yargıçların çoğunluğu ile alınır. Eşitlik halinde oylama tekrar edilir ve yine eşitlik çıkması durumunda başkanın bulunduğu taraf üstün kabul edilir²⁰⁷.

2. Bakanlar Komitesi (Delegeler Komitesi)

Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin dışişleri bakanlarından ve her üye devletin Avrupa Konseyi'ndeki daimi temsilciliklerinden oluşur. Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi'nin karar alma ve alınan kararları yürütme fonksiyonlarını yerine getirir²⁰⁸. Bakanlar Komitesi'nin toplantı gündeminde genel olarak güncel siyasi konular ele alınmaktadır. Komite yılda iki kez toplanır. Bakanlar Komitesi Başkanı altı ayda bir değişecek şekilde rotasyon usulüyle belirlenir. Toplantı halinde bulunmadığı zamanlarda, görevlerini üye

²⁰⁶ Eleştiriler için bkz. Dülger, s. 49. "AİHM yargıçlarının, ulusal yargıçların, hükümet temsilcilerinin ve insan hakları örgütlerinin yer aldığı pek çok kesim söz konusu ölçütün gereksiz, ilke olarak yanlış ve fazlasıyla muğlak olduğunu ifade etmektedir. Bu yeni ölçütte yer alan "önemli bir dezavantaj" ve "insan haklarına saygı prensibi" kavramlarının içi ise ancak mahkemenin içtihiyatiyle açıklık kazanacak ve doldurulacak niteliktedir."

15 No'lu protokolde "davanın taraflarından birinin itiraz etmemesi halinde" ibaresi kaldırılarak Daireler tarafından AİHS'in yorumu açısından önem taşıdığı düşünülen davaların Büyük Daire önüne götürülmesinin kolaylaştırılması amaçlanmaktadır.

²⁰⁷ Bölümdeki bilgiler için bkz. AİHM İçtüzüğü Türkçe metni <http://www.inhak.adalet.gov.tr/temel/ictuzuk.pdf> (11.04.2015).

²⁰⁸ <http://www.coe.int/en/web/about-us/structure> (11.04.2015).

devletlerin Avrupa Konseyi nezdinde bulunan Daimi Temsilcilerinden oluşan Delegeler Komitesi yerine getirir. Delegeler Komitesi devamlı çalışan bir kuruldur. Bakanlar Komitesi'nin AİHS'de belirtilen görevleri, fiilen Delegeler Komitesi tarafından yerine getirilir.

Avrupa Konseyi Statüsü m.8'e göre Bakanlar Komitesi'nin görev ve işlevleri şunlardır: *“a- Avrupa Devletlerini Konsey üyeliğine davet etmek. Üyeliğe son verme yetkisi de Komite'ye aittir. b- Üye devletlerin söz ve vaatlerine uyumlarını izleyip kontrol etmek. c- Konvansiyon ve anlaşmaları tamamlamak, sözleşmeleri uygulamak. d- Ortak politika oluşturulan konularla ilgili üye devletlere tavsiyeler vermek. e- AİHM kararlarının uygulanmasını denetlemek.”*

Bakanlar Komitesine, biri Avrupa Konseyi Statüsü'nden, diğeri AİHS'den kaynaklanan iki tür yetki verilmiştir. Avrupa Konseyi Statüsü'nde kaynaklanan yetkisi, üye devletlere insan hakları ihlalleri hususunda yaptırım uygulamaktır. Avrupa Konseyi üyesi devletler, hukukun üstünlüğünü kabul ederek insan haklarına saygılı olmak zorunda olduğundan bu yükümlülüklerini ihlal ederlerse, temsilcilikleri askıya alınabilir ya da Avrupa Konseyi üyeliklerine son verilir. Bakanlar Komitesinin, Avrupa Konseyi'ne üye devletin AİHS'in güvence altına aldığı hak ve özgürlüklere aykırı davrandığı kararı alması için üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile karar alması gerekir. Aksi takdirde, ihlali içeren rapor gündemden çıkarılır ya da Bakanlar Komitesi, rapor hakkında karar vermeden gündemden düşürebilir.

AİHS m. 46 gereğince Bakanlar Komitesi'nin bir diğeri görevi, AİHM kararlarının yerine getirilmesini izlemek ve bu amaçla ilgili işlemlerde bulunmaktan ibarettir. AİHS kapsamında Bakanlar Komitesi, önceden yargı benzeri bir yetki ile donatılmıştı²⁰⁹. İnsan Hakları Komisyonu tarafından sonuçlandırılan başvurular, tarafların talebi üzerine esas hakkında karar vermesi için Komite'ye gönderilmekteydi. Bakanlar Komitesi'nin siyasi bir kurum niteliğinde olması ve kamuoyuna kapalı olarak bu görevi yerine getirmesi, verilen kararların bağımsızlığı

²⁰⁹ Faruk Bilir, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı Ve 14 Nolu Protokol”, AÜHFD, C. 55, S. 1, 2006, s. 136.

ve tarafsızlığı hakkında ister istemez tartışmalar yaratıyordu²¹⁰. 11 numaralı Protokol'ün yürürlüğe girmesi ile belirli davaların değerlendirilmesinde Bakanlar Komitesi'nin karar vermeye yönelik yetkisi kaldırılarak bu çelişki ortadan kaldırılmıştır.

AIHM'in kesin kararını bildirmesinden sonra, Bakanlar Komitesi davayı gündemine alır. AIHM, AIHS'in ihlaline ilişkin bir kararda uygun bir tazminat öngörmüşse, Bakanlar Komitesi, bu tazminatın toplanmasını sağlamaya çalışır. Dahası, Bakanlar Komitesi'nin, ihlalden önceki durumun aynen sağlanmasına ilişkin kararların uygulanabilmesi adına ihlali gerçekleştiren devlete yaptırım uygulama gücü vardır. Bu özel önlemlerin yanında Bakanlar Komitesi, benzer ihlallerin yaşanmaması adına genel önlemler de alabilir. Hak ihlal eden devlet, hakkında verilen hüküm veya diğer kararlar ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirdiğini ispatlamak zorundadır. Davalı devlet yükümlülüklerini yerine getirmese, Bakanlar Komitesi davayı insan hakları toplantıları gündemine alır. Davalı devlet yükümlülüklerini yerine getirdiğini bildirene kadar dava gündemde kalır. Karar karşısında davalı devlet tarafından alınan önlemler yeterli bulunursa denetleme görevi sona erer. Aksi takdirde, Bakanlar Komitesi davalı devletin Avrupa Konseyi üyeliğini askıya alabileceği gibi, ilgili devleti Avrupa Konseyi üyeliğinden de çıkarabilir. AIHS'in 58.maddesine göre, Avrupa Konseyi üyeliğinden çıkan devletler artık AIHS'e de taraf olmaktan çıkmış sayılır.

3. Diğer Organlar

Avrupa Konseyi'ne üye 47 devletin oluşturduğu Parlamenterler Meclisi 318 üyeden oluşur. Parlamenterler Meclisi, Avrupa Konseyi Genel Sekreterini, İnsan Hakları Komisyonu'nu ve AIHM hâkimlerini seçer. Avrupa Konseyi'nin arka plandaki tartışma forumunu ve itici gücünü oluşturur.

Genel Sekreter, Parlamenter Meclisi tarafından 5 yıllığına seçilen organizasyonun başıdır. Stratejik planlamadan ve Avrupa Konseyi'nin çalışma

²¹⁰ Yargı bağımsızlığı açısından oldukça yetersiz olmakla birlikte yargılama sürecinin kabul edilebilir sürede olmaması açısından da başarılı değildir. Vahit Bıçak, "Uluslararası İnsan hakları Normlarını Yorum Organı Olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Kararlarının Türk Hukukunun Gelişimine Katkısı", 17 **Anayasa Yargısı**, 2000, s. 89-90; Ünal, *İlkeler*, s. 380.

programını idaresinden sorumludur. Organizasyonu yönetir, işleyişi düzenler ve temsil eder.

Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Avrupa’da 200 bin yerel ve bölgesel idare alanının yönetimini temsil eden 636 üyeden oluşmaktadır. Kongrenin amacı ise yerel demokrasiyi, Avrupa’daki yerel ve bölgesel yönetimlerin siyasal, yönetsel özerkliğini korumak ve geliştirme çabasında olmaktır.

İnsan Hakları Komiseri, üye ülkelerde insan hakları bilincini artırmak ve bu hususun eğitimini yerleştirmek ile yükümlüdür. Bunun yanında, AİHS ve Avrupa Konseyi’nin tavsiye kararları ile Bakanlar Komitesi’nin kararlarına üye ülkelerin tam saygı göstermelerine çalışır. İnsan Hakları Komiserinin yasal yaptırım gücü bulunmaz. Komiser, insan hakları ihlallerini engellemek amacı ile devletlere bilgi sağlar, raporlar oluşturur ve gerektiğinde tavsiyelerde bulunur²¹¹.

E. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ’NİN 10. MADDESİ ÇERÇEVESİNDE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bünyesinde birçok hak ve özgürlükler düzenlenmiştir. Etkili bir mekanizma ile koruma altına alınan bu hak ve özgürlüklerin önemlilerinden biri de ifade özgürlüğüdür²¹². Büyük yıkımlara sebep olan İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni Avrupa’nın kurulması arayışları başlamış ve devamında Avrupa Konseyi oluşturulmuştur. Söz konusu kurum bu alanda ilk siyasal kurum olarak ifade edilir. Avrupa Konseyi’nin temel amacı, üyeleri arasındaki ortak ülkü ve ilkeleri korumak ve yaymak, üyelerinin toplumsal ve ekonomik gelişimin sağlamak, insan hakları ve temel özgürlükleri geliştirmek ve korumaktır. Bu amaç doğrultusunda AİHS hazırlanmıştır. Söz konusu sözleşmenin oluşumunda yararlanılan temel kaynak da İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) olmuştur.

AİHS, denetim sistemi bakımından İHEB’den farklılık göstermektedir. AİHS ile düzenlenen denetim sistemi daha önce üçlü bir mekanizma üzerine

²¹¹ Tüm bölüm için bkz. <http://www.coe.int/en/web/about-us/structure> (11.04.2015); Nacakcı, s.13.

²¹² Kasım Karagöz, "İfade Özgürlüğü ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Sınırlandırılması Sorunu", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara), 2004, s. 53.

kurulmuştu fakat 1998 tarihinde yürürlüğe giren 11 numaralı Protokol ile değişmiştir²¹³. Üçlü mekanizma, 1954'te uygulamaya konulan insan hakları ihlalleri ile ilgili şikâyetleri inceleyecek olan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu; 1959'da çalışmaya başlayan AİHM ve üye devletlerin Dışişleri Bakanlarından ve Delegelerinden oluşan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi şeklinde idi.

AİHS ile düzenlemesi gerçekleştirilen yapı, geçen zaman içerisinde ek protokollerle çeşitli yönlerden değişikliğe uğramış ve daha da geliştirilmeye çalışılmıştır. Günümüze değin bu kapsamda 14 protokol kabul edilmiştir. Protokollerden hak ve özgürlüklere dair olanları 1, 4, 6 ve 7 numaralı protokollerdir. Bu protokoller, güvence altına alınan hak ve özgürlüklere ilaveler yaparak hak ve güvencelerin çerçevesini belirlemekte ve olabildiğince somutlaştırmaktadır²¹⁴.

AİHS m. 9 düşünce, vicdan ve din özgürlüğünü; m. 10 ifade özgürlüğünü; m. 11 dernek kurma ve toplantı yapma özgürlüğünü düzenlemektedir. AİHS'in kapsamına sözleşmeye taraf olmayan üçüncü devlet vatandaşları ile vatansız olan kişilerin de temel hak ve özgürlüklerinin korunması girmektedir²¹⁵.

İfade özgürlüğüne ilişkin AİHS m. 10'un ilk fıkrasında özgürlüğün tanımı yapılmıştır. İkinci fıkrasında ise ifade özgürlüğünün sınırları belirtilerek hangi durumlarda sınırlandırmalar yapılabileceği düzenlenmiştir. Söz konusu madde metni şu şekildedir:

²¹³ 11 Numaralı Protokolün yürürlüğe girmesiyle birlikte, başvuru prosedürün hızlandırmak amacıyla Komisyon ortadan kaldırılmış ve AİHM tam zamanlı olarak çalışmaya başlamıştır. 11 Numaralı Protokolden önce Komisyon bireysel ve devletlerarası şikâyet başvuruları hakkında ön inceleme yaparak bunların kabul edilebilirliğini ve kabul edilenler için hazırlayacağı nihai raporu karara bağlıyordu. 11 Numaralı Protokole göre artık bireysel ve devletlerarası başvurular doğrudan AİHM'e yapılmaktadır.

²¹⁴ 2 No'lu Protokol Mahkemeye görüş bildirme yetkisi tanımış ve 9 No'lu Protokol ise, bireysel başvuru sahiplerine ilgili devletin bu protokolü onaylaması kaydıyla, uyuşmazlığı incelemek üzere komisyonun oluru ile Mahkeme önüne getirme imkanı öngörmüştür. Ancak bu düzenlemeler başvuru sayısında ve Avrupa Konseyi üye sayısındaki artış nedeniyle, 11.5.1994 tarihli 11 No'lu Protokol ile Komisyon ve Mahkeme şeklindeki ikili sistem kaldırılarak sürekli çalışan her ülkeden tek bir hakimin görev aldığı bir mahkemeye dönüştürülmüştür. Ayrıca 2000 yılında 12 No'lu Protokol Roma'da imzalanmış ve de 2002'de Vilnius'ta 13 No'lu Protokol imzalanmıştır.

²¹⁵ Devlet egemenliği ülke sınırları içinde geçerlidir. Bu sebeple birinci maddeye göre akit devlet ilke olarak ancak kendi sınırları içindeki insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulmakta ve fakat bununla beraber, egemenlik tasarruflarının ülke dışında da yani diplomatik temsilcilikler, konsolosluk organları ve silahlı güçler gibi devlet otoritesini kullanan yetkili makamların ulusal sınırlar dışındaki eylemlerinin sonuç doğurması halinde bunlar da AİHS kapsamında değerlendirilmektedir. AİHS, bireysel şikâyet başvurusunu İkinci Dünya Savaşı sonrası düzenleyen ilk belgedir. 11 Numaralı Protokol öncesi, bireysel başvuru süreci, AİHS'e taraf olmakla kendiliğinden kazanılmazdı. Taraf devletlerden öncelikle Komisyonun bireysel başvurularını inceleme yetkisi tanındıklarına dair bir beyan aranırdı.

“(1) Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, düşünce özgürlüğünden başka, resmi makamlar karışmaksızın, haber ve düşünce almak ya da vermek özgürlüğünü içerir. Bu madde, devletin radyo, sinema ya da televizyon işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmasını engellemez. (2) Kullanılması görev ve sorumluluk gerektiren bu özgürlükler, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün, kamu güvenliğinin, düzeni korumanın, suçun önlenmesinin, sağlığın ya da ahlakın ve başkalarının ünü ya da haklarının korunması için, demokratik bir toplulukta zorunlu önlemler niteliğinde olarak, gizli haberlerin açıklanmasının engellenmesi ya da yargı erkinin üstünlüğünün ve yansızlığının sağlanması bakımından, kanunla belirli işlemlere, koşullara sınırlamalara ya da yaptırımlara bağlı tutulabilir.”²¹⁶

Söz konusu hükümle ifade özgürlüğü korunmaktadır. Metnin ilk bölümüne göre, herkesin ifade özgürlüğü hakkı vardır. Bu hakkın içeriği, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ulusal sınırlar dikkate alınmaksızın, görüşlere sahip olma, bilgi ve düşünceleri edinme ve bunları yayma şeklinde ifade edilebilir. Ayrıca bu hüküm, devletlerin radyo ve televizyon işletmeciliğini izne veya ruhsata bağlamak hususunda düzenleme yapmalarına engel teşkil etmez.

1. Avrupa İnsan Hakları Sisteminde İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılması

Her insan, doğuştan temel hak ve özgürlüklere sahiptir. Hürriyet Karinesi olarak da adlandırılan bu husus, ulusal ve uluslararası düzenleme metnlerinde göz önünde bulundurulur. Bu metinleri hazırlayan yasa koyucular, temelde hak ve özgürlükleri koruma ve bu hakları en geniş şekilde kullanabilme amacı ile hareket ederek hak ve özgürlükleri düzenler. Bu metinlerin pratikte yürütücüsü konumundaki hâkimler, kriterlerin oluşumunda hürriyet karinesini esas alır. Temel olarak hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması istisnai durumlarda meşru olmakla birlikte bu durumların ulusal ve uluslararası metinlerde açıkça belirtilmesi gerekir.

Belirtilmelidir ki, ifade özgürlüğü hakkının sınırlandırılması en zor hak sınırlandırmalarındandır. Çünkü mesajın kamusal tartışmayla ilgili olduğu durumlarda ifadenin iletmiş olduğu mesajın içeriğinin neden olabileceği genel tehlike

²¹⁶ Donna Gomian ve David Harris, **Freedom of Thought, Conscience, Religion and Expression, (Düşünce, İnanç, Vicdan ve İfade Özgürlüğü)**, Orhan Kemal Cengiz (çev.), İstanbul: Belge Yayınları 1998, s. 59.

ya da zararın sınırlandırılmayı gerektirip gerektirmediği her zaman tartışmalıdır²¹⁷.

AİHS m. 10'un ilk bölümüne bakıldığında korunan özgürlükler, kanaat sahibi olma, bilgi edinme, düşünceleri edinme, bilgileri ve düşünceleri yaymadır. İlgili hükmün ikinci paragrafında ifade özgürlüğünün sınırlandırılması düzenlenir. Bahse konu sınırlandırmalar ilgili maddede sayılarak bu istisnai durumlar açıkça ortaya konmuştur. Bunun anlamı, ifade özgürlüğünün kullanımı ulusal güvenliğe, ülke bütünlüğüne veya kamu yararına, düzensizliğin ya da suçun önlenmesine, sağlığın veyahut ahlakın korunmasına, başkalarının şöhret ve haklarının korunmasına, gizli bilginin edinilerek ifşa edilmesinin önlenmesine, yargı organlarının yetki ve tarafsızlığının sağlanmasına ilişkin hukukun öngördüğü ve demokratik toplumda gerekli olan formalitelerle, koşullarla veya cezalarla sınırlandırılabilir.

Burada dikkati çeken husus, düzenlemede yer alan kriterlerin iki gruba ayrılmış olmasıdır. İkili ayrıma tabi kriterler, hakkın kullanılmasını tek olarak diğer bireylerin haklardan yararlanmasını engellemeye yönelik olan sınırlandırma kriteri ve hukuk düzeni içerisinde kamu düzeni açısından konulan sınırlandırma kriteri şeklindedir. Her somut olayda ifade özgürlüğünün içeriğini ve sınırlarını belirleme yetkisi, tartışmasız olarak AİHS'e göre yetkilendirilen AİHM'e aittir. Burada önemle belirtilmesi gereken husus, ulusal organlar ifade özgürlüğünü kendi iç hukuk sistemlerinde nasıl belirlemiş olursa olsunlar, bunun AİHM'i herhangi bir şekilde bağlamamasıdır. AİHM, her somut olayda değerlendirmeleri sonucunda belirginleştirdiği sınırlandırma kriterlerine ulusal makamların uyup uymadığını ve ne şekilde uyulduğunu denetler. AİHM'in belirlediği kriterler, yasaya uygunluk, amacın meşruluğu, gerçekleştirilecek müdahalenin demokratik düzenin gereklerine uygun olup olmadığı şeklindedir.²¹⁸

İlgili hükmün ikinci paragrafında, ifade özgürlüğüne getirilecek sınırlamaların hukuken nasıl mümkün olduğu izah edilir. AİHM'in vermiş olduğu kararlara bakıldığında yasaya uygunluk ile aranan ve özünde kastedilen, söz konusu özgürlüğe müdahale anlamına gelecek olan işlemlerin ulusal hukukça yasal

²¹⁷ Archibald Cox, **Freedom of Express**, Lincoln: İUniverse, 1999, s. 6.

²¹⁸ Gemalmaz, *İnsan Hakları Hukuku*, s. 1608.

düzenlemesinin bulunmasıdır. Diğer bir deyişle, kısıtlamanın meşruiyeti için hukuk zemininde var olan bir kurala dayandırılmasının zorunlu olmasıdır. Buna ilişkin olarak AİHM'in önem arz eden içtihadı Sunday Times / Birleşik Krallık davasında ortaya çıkmıştır²¹⁹. Bu kararda "hukukun öngördüğü" ifadesindeki "hukuk" kelimesinin sadece "yasa"yı değil, ayrıca yazılı olmayan hukuku da kapsadığı belirtilmiştir. Ayrıca AİHM, mahkemeye saygısızlıkla ilgili hukuki bir mevzuat olmayıp common law ürünü olmasının bir öneminin olmadığını vurgulamıştır. Common law tarafından konulan yasağın, mevzuat şeklinde olmadığı gerekçesiyle hukukun öngörmediği bir yasak olarak kabul edilmesi, AİHS'i hazırlayanların amaçlarına açıkça aykırı olur²²⁰. AİHM, common lawa sahip ve AİHS'e taraf bir devletin AİHS m. 10/2 korumasından yoksun kalmaması ve devletin hukuki sisteminin temelinden sarsılmaması adına bu sonuca varılmıştır. Bu kararıyla AİHM, hukukun geniş yorumlanması gerektiğini vurgulamakta ve devletlerin hukuki sistemleri arasındaki farklılıkların AİHS'in sağladığı korumalardan yararlanılması açısından herhangi bir sorun ortaya çıkarmamasını ifade etmektedir. Belirtmek gerekir ki, bu davada mahkemenin söz konusu yaklaşımı sadece İngiltere açısından geçerli değildir, yani tüm hukuk sistemleri bakımından bu yaklaşımın doğru olduğu kabul edilmelidir. Söz konusu kararın ana fikri, AİHS'e taraf devletlerin iç hukukundaki temel hak ve özgürlüklerle ilgili düzenlemelerin şekli anlamda yasa niteliği taşımasına bakmadan, maddi anlamda yasa niteliğinde olmasının yeterli olacağı kanaatidir.

Uluslararası insan hakları belgelerinde farklı yasa tanımları bulunabilmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin değerlendirmelerine bakıldığında bir yasanın nasıl olması gerektiği sorusunun cevabı, ulaşılabilir ve açık olması gerektiği şeklinde altı birçok defa çizilerek belirtilmiştir. Sunday Times / Birleşik Krallık davasında kullanılan hukukun öngördüğü terimi açıklanırken şöyle bir kriter ifade edilmiştir:

²¹⁹ Sunday Times / Birleşik Krallık Davası, 26.04.1979, Başvuru No: 6538/74, <http://ihami.anadolu.edu.tr> (11.04.2015).

²²⁰ Nihat Bulut, "4709 sayılı Kanunla Yapılan Anayasa Değişikliği Çerçevesinde Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması Rejiminin Birey Devlet İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi", **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. V, S. 1-4, 2001, s. 42; İsmet Giritli ve Jale Sarmaşık, **Anayasa Hukuku Genel Esaslar-Türk Anayasa Hukuku**, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 2001, s. 76.

*“Birincisi, (uygulanacak olan) hukuk, kolay ulaşılabilir (adequately accessible) olmalıdır; diğer bir ifade ile, vatandaşlar belirli bir olaya uygulanabilir nitelikteki hukuk kurallarının varlığı hakkında yeterli bilgiye sahip olabilmelidirler. İkincisi, vatandaşların davranışlarını düzenlemelerine olanak vermek için yeterli açıklıkta (precise) düzenlenmemiş bir norm “hukuk” (law) olarak kabul edilemez: Vatandaşlar belirli bir eylemin gerektirdiği sonuçları, durumun makul saydığı ölçüde ve eğer gerekiyorsa uygun bir danışmayla önceden görebilmelidir (foresee). Bu sonuçların mutlak bir belirginlikle (absolute certainty) önceden görülebilir (foreseeable) olması gerekmez; çünkü tecrübeler bunun mümkün olmadığını göstermektedir. Belirgin olması daha çok arzu edilir, ancak bu aşırı derecede bir katılığı beraberinde getirebilir; oysa hukuk, değişen koşullara ayak uydurabilmelidir. Bu nedenle birçok yasa (laws) az ya da çok, kaçınılmaz olarak muğlak (vague) terimlerle ifade edilir; bunların yorumu ve uygulanması, hukuk tatbikatının sorunudur.”*²²¹

Bahsi geçen kriter ile yasaya uygunluk bünyesinde bulunması gerekenler, ilgililerin mevcut bir yasanın varlığı hususunda bilgi sahibi olabilmesi ve bu yasaya kolayca ulaşabilmeleridir. Bunun yanında ilgililerin gerektiğinde bir hukukçunun yardımına başvurmak suretiyle ilgili yasanın ne anlama geldiğini açık şekilde ve tereddütsüz anlayabilmesi aranır. AİHM, bir diğer kararı olan Barthold / Federal Almanya davasında²²² daha önce varmış olduğu sonucu şu şekilde vurgulamıştır:

*“Mahkemenin içtihadına göre, müdahalenin iç hukukta temeli bulunmalıdır; müdahalenin dayandığı düzenleme kolay biçimde ulaşılabilir nitelikte ve kişinin, gereksinim duyduğunda uygun tavsiye de alabilmesi dâhil, kendi davranışlarını düzenlemesine imkan veren, yeterli açıklıkta formüleleştirilmiş olmalıdır.”*²²³

Malone / Birleşik Krallık davasında²²⁴ mahkeme tarafından kullanılan “hukuka uygun olarak” ifadesi sadece iç hukuka atıfta bulunmamaktadır. 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (VAHS) m. 31/2 uyarınca, bir sözleşmenin yorumu bakımından sözleşmenin başlangıç bölümü de göz önünde bulundurulur. Buna göre, AİHS’in başlangıç bölümleri kullanılarak şüpheyi yer bırakmayacak

²²¹ Gözübüyük ve Gölcüklü, s. 375.

²²² Barthold / Federal Almanya Davası, 25.03.1985, Başvuru No: 8734/79, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["barthold"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57432"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (12.04.2015).

²²³ Tevfik M. Odman, “Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü Bağlamında Halkı Askerlikten Soğutma Suçu”, **İnsan Hakları Mecmuası Dergisi**, Aralık 1995, s. 25.

²²⁴ Malone / Birleşik Krallık davası, 02.08.1984, Başvuru No: 8691/79, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["malone"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57533"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (12.04.2015).

şekilde hukukun üstünlüğüne uygunluğu gerektiren hukuk kalitesine yakışır yorum yapılmalıdır. Bahse konu VAHS hükmüne AİHM tarafından Golder / Birleşik Krallık kararında²²⁵ yer verilmiştir. Şöyle ki; VAHS m. 31/2’de belirtildiği üzere, bir sözleşmenin başlangıç bölümleri, metnin bütünleyici parçasını oluştururken yorumlanacak belgenin amacını tespit etmek için çok yararlıdır²²⁶.

AİHM değerlendirmelerinde yer verilen bir diğer kriter, amacın meşru olması şeklindedir. Söz konusu ölçüt, bir temel hak ve özgürlüğün sınırlandırılabilmesi için belirli bir amaca ulaşılmasını ve AİHS ile belirlenen sayılı sebeplerin varlığını aramaktadır. AİHS m. 10/2’de ifade özgürlüğünün hangi sınırlandırma ölçütleri ile sınırlanabileceğinin düzenlediğini belirtmiştik. Tekrar etmek gerekirse, bu sınırlama ölçütleri, ulusal güvenlik, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması, suç işlenmesinin engellenmesi, sağlığın ve ahlakın korunması, başkasının şöhret ve haklarının korunması, yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması şeklindedir²²⁷.

AİHM, bahsi geçen tüm sınırlandırma ölçütlerinin nihai yorumunu yaparak bu ölçütleri belirli içeriğe kavuşturacak organdır. Bu ölçütler ile ilgili Anayasa Mahkemesi, Yargıtay gibi ulusal yargı makamlarının daha önceden yaptığı yorumlar AİHM’i hiçbir şekilde bağlamayacaktır. Ulusal organlar, mevzuatlarının yanı sıra ulusal mahkeme kararlarını da uluslararası norm ve kararlarla uyumlu hale getirmek zorundadır. Aksi takdirde, devletler, uluslararası yargı denetimi karşısında sorumluluktan kurtulamaz. AİHM, Handyside / Birleşik Krallık kararında²²⁸ söz konusu meşru amaç ölçütü bakımından şöyle bir değerlendirme yapmıştır: “...getirilen her formalite, koşul, yasak ve ceza, izlenen meşru amaçla orantılı olmalıdır. ” Bu ifade çerçevesinde, meşru amaç ile orantılılık ilkesi beraber ele alınmıştır. Her somut olayda devletler tarafından ifade özgürlüğüne yapılan

²²⁵ Golder / Birleşik Krallık Davası, 21.02.1975, Başvuru No: 4451/70, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["golder"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57496"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (12.04.2015).

²²⁶ Stephan Grosz, Jack Beatson ve Peter Duffes, **Human Rights Act and the European Convention**, London: Sweet and Maxwell, 2000, s.375.

²²⁷ Abdurrahman Eren, **Özgürlüklerin Sınırlanmasında Demokratik Toplum Düzeninin Gereklileri**, 1. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2004, s. 190.

²²⁸ Handyside / Birleşik Krallık, 07.12.1976, Başvuru No: 5493/72, <http://ihami.anadolu.edu.tr> (05.05.2015). Söz konusu karar AİHM’nce verilmiş önemli bir karardır. Kararda, öncelikle ifade özgürlüğünün bir temellendirmesi yapılmış ve bu temellendirmenin sınırlamaya dönük etkileri ortaya konulmuştur. Bu tarihten sonar verilen pek çok kararda, Handyside kararına gönderme yapılmıştır.

müdahalenin elde edilmek istenen meşru amaç ile orantılı olup olmadığı AİHM tarafından incelenir. Kararda da değinildiği üzere mahkemenin gerçekleştirdiği denetimlerde meşru amaç ile orantılılık ilkesi birlikte değerlendirilir²²⁹.

AİHM, Şener / Türkiye davasında²³⁰ da müdahale yapılırken ulaşılmak istenen meşru amacın orantılılık ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu olayda devlet tarafından müdahalenin yapılma gerekçesi olarak milli güvenliğin ve kamu emniyet ve düzeninin sağlanması belirtilmiş ve gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Söz konusu davada mahkemenin değerlendirilmesi şöyledir:

“Mahkeme denetim yetkisini kullanırken müdahaleyi makalenin içeriği ve hangi kapsam içinde kullanıldığını da dikkate almak suretiyle, bir bütün olarak ele alarak incelemelidir. Özellikle de müdahalenin takip edilen meşru amaç ile orantılı olup olmadığı ve ulusal otoriteler tarafından müdahaleyi savunmak için gösterilen nedenlerin ilgili ve yeterli olup olmadığı konusunda karar vermelidir. Bu çerçevede müdahalenin orantılı olup olmadığı konusu ele alınırken, verilecek cezaların şiddetinin de dikkate alınması gerektiği mahkemece belirtilmiştir. Mahkeme, bu şekilde davranarak, ulusal yetkililerin 10. maddede belirtilen kurallara uygun standartlar uyguladığı ve ayrıca ilgili olayların kabul edilebilir bir değerlendirmesine dayandıkları konusunda kendini ikna etmelidir.”²³¹

Konu ile ilgili olarak Silver ve diğerleri / Birleşik Krallık davası bilinen ve önem arz eden bir diğer örnektir. Dava konusu olayda başvuruçular mektuplarının cezaevi görevlileri tarafından kontrol edildiğini ve bu durumun AİHS m. 8’de düzenlenen haberleşme hakkı ile m. 10’da yer alan ifade özgürlüğünün ihlal edilmesi anlamına geldiğini ileri sürmüşlerdir. Buna karşılık, ifade özgürlüğünü ihlal ettiği iddia edilen hükümetçe yapılan savunmada amacın meşru olduğu belirtilmiştir. Söz konusu ölçüt çerçevesinde, kamu düzenin sağlanması, suçun önlenmesi, ahlakın korunması ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gibi hak ihlalinin oluşmasına engel sayılacak meşru gerekçelerin bulunduğu ifade edilmiştir. Önüne gelen somut olayda AİHM, bu müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olup

²²⁹ Donna Gomien, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi El Kitabı**, Serkan Cengiz ve Utku Kılınç (çev.), 1. baskı, İzmir Barosu Yayınları, İzmir 2008, s. 123.

²³⁰ Dava konusu özetle, başvuruçunun editörü olduğu dergi aracılığıyla Türkiye’de Kürt meselesi üzerinden bölücü propaganda yaptığı ile suçlanmasıdır.

²³¹ Şener / Türkiye, 18.07.2002, Başvuru No: 26680/95, <http://hukukturk.com> (08.05.2015).

olmadığını incelerken meşru amaç ve orantılılık ilkelerine ilişkin vardığı sonucu şu şekilde ifade etmiştir: “*Demokratik bir toplumda gerekli deyimi, bir müdahalenin sözleşme’ye uygun olabilmesi için, diğer unsurlarla birlikte, toplumsal ihtiyaç baskısını karşılamak ve izlenen meşru amaçla orantılı olmak zorunda olduğu anlamına gelir.*” Görüldüğü üzere söz konusu olay bakımından da mahkemenin vurguladığı husus meşru amacın varlığı olmuştur²³².

Bir diğer dava ise, Open Door ve Dublin Well Woman / İrlanda arasındadır²³³. Bahse konu davada İrlanda’da hamile kadınlara danışmanlık hizmeti veren iki şirket bulunmakta ve bu şirketler isteğe bağlı bir şekilde Britanya’daki kürtaj kliniklerinin yeri ve adları ile bu kliniklerle iletişim hakkında bilgi vermektedirler. Olayda şirketlerin bahsi geçen kliniklerle ilgili hizmetleri, yerel mahkeme tarafından süresiz olarak yasaklanmış ve söz konusu yasak kararı İrlanda Anayasa Mahkemesi tarafından da onanmıştır²³⁴. Bunu takiben söz konusu iki şirket, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’na başvuruda bulunmuştur. Komisyonun sonuçta ulaştığı kanaat ve hazırlamış olduğu raporu AİHS m. 10’un ihlal edildiği yönünde olmuştur. Devamında AİHM de 29.10.1992 tarihinde aldığı kararda meşru amaç ve orantılılık çerçevesinde somut olay bakımından yapmış olduğu değerlendirmeye, gerçekleştirilen işlemlerin ve alınan kararların öngörülen amaç ile orantılı olmadığını ifade etmiştir²³⁵.

²³² Osman Doğru, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları Cilt 1**, 1. Baskı, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2004, s. 571; Silver ve Diğerleri / Birleşik Krallık, 25.03.1983, Başvuru No: 5947/72, <http://ihami.anadolu.edu.tr> (05.05.2015).

²³³ Open Door ve Dublin Well Woman / İrlanda, 29.10.1992, Başvuru No: 14234/88, <http://ihami.anadolu.edu.tr> (05.05.2015).

²³⁴ Vahit Bıçak, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü”, İzmir Barosu Dergisi, Y. 67, S. 1, 2002, s. 56.

²³⁵ AİHM, söz konusu karar ile ilgili diğer tespitlerinde yerel mahkemenin verdiği tedbir kararının, başvuru sahiplerinin bilgiyi yayma özgürlüğüne ve doğurganlık yaşındaki kadınların bilgiye ulaşma özgürlüğüne müdahale taşıdığını belirtmiştir. Zaten İrlanda iç hukukunda İrlanda vatandaşlarının başka ülkelere kürtaj amacıyla gitmesini yasaklayan bir norm bulunmadığı, bu bakımdan devletin müdahalesinin suçun önlenmesi meşru amacıyla yapılmış sayılamayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu müdahalenin “İrlanda hukukunda doğmamış çocuğun yaşam hakkının korunması, yaşamın niteliğiyle ilgili yüksek ahlaki değerlerle ilgili olduğu”, “ahlakın korunması” amacı ile yapıldığı belirtilmiştir. Bunun yanında belirtilmesi önem arz eden bir diğer husus şudur ki, devletlerin ahlak konusundaki takdir alanının sınırsız ve denetimsiz olmadığıdır. Doğmamış çocuğun yaşam hakkının tehlikede olduğu göz önünde bulundurularak alınan her türlü tedbir, her olayda halklı görülemez. Naz Çavuşoğlu, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa Toplulukları Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler Üzerine**, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF İnsan Hakları Merkezi Yayını, 1994, s. 47.

Avrupa İnsan Hakları düzeninde sınırlandırma ölçütleri ayrı maddeler halinde yer almaktadır. Bu ölçütler ilgili özgürlüğü düzenleyen maddelerde ayrı şekilde yer almaktadırlar. Söz konusu düzenleme şeklinin temel sebebi hakların niteliklerinin birbirinden farklılık arz etmeleridir. Bunun yanında sınırlandırılmayan hakların bulunduğunu da ifade etmek gerekir ve bu türden haklar mutlak hak niteliği taşımaktadırlar. İncelemesini yapmakta olduğumuz ifade özgürlüğüne ilişkin sınırlandırma ölçütleri ise bahsedildiği üzere AİHS m. 10/2’de tek tek kaleme alınmıştır. Bunun anlamı ve varılacak doğal sonuç, ifade özgürlüğünün mutlak hak niteliğinde olmadığıdır. Yani söz konusu hak bazı durumlarda sınırlamalara tabi tutulabilmektedir²³⁶.

Verilen örnek kararlarda da görüldüğü gibi AİHM, meşru amacın varlığını bir ön gereklilik olarak aramaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki aşağıda üzerinde duracağımız demokratik toplum²³⁷ gereklerine uygunluğun da yukarıdaki örnek kararlarda görüldüğü gibi, meşru amaç ile birlikte ele almakta ve altını çizerek ifade etmektedir. AİHM’in diğer iki ölçütünün yanı sıra kararlarında sürekli olarak değindiği ve olmazsa olmaz şartları arasında ifade ettiği demokratik toplum düzeni gereklerine uygun müdahale şekline yüklediği anlam nedir? Bu ifadeyle neyin anlaşılması gerektiğini düşünmektedir? Yapılan ya da yapılacak olan işlemlerde bu ölçüte uyulması için ilgili devletlere sunduğu yaklaşım nasıldır? AİHM kararları doğrultusunda bu sorulara nasıl cevap verildiği önem arz etmektedir²³⁸.

AİHM, hakları sınırlamayla ilgili bir davayı incelerken davaya konu müdahalenin demokratik toplum düzeni için gerekli olup olmadığına da bakmaktadır. İncelemesinin ilk aşamasında, hakka yapılan müdahalenin gerekli olup olmadığına bakılır. Sonraki aşamasındaysa müdahalenin demokratik toplum düzeni ile bağdaşp bağdaşmadığına bakmaktadır²³⁹.

²³⁶ Rolv Ryssdall, “The Case Law of the Court of Human Right on the Freedom of Expression Guaranteed under the European Convention on Human Rights”, Xth Conference of the European Constitutional Courts, Budapeşte, 6-10 Mayıs 1996, Strasbourg: Council of Europe, 1996, s.5.

²³⁷ Demokratik toplum kavramı ile ilgili geniş bilgi için bakınız, Mehmet Turhan, “Anayasamız ve Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri”, Anayasa Yargısı Dergisi, C.8, 1991, s. 410-441.

²³⁸ Gemalmaz, Mehmet Semih ve H. Burak Gemalmaz. **Ulusalüstü İnsan Hakları Standartları Işığında Türkiye’de Bilgi Edinme Düşünce - İfade ve İletişim Mevzuatı**, İstanbul: Yazıhane Yayınları, 2002, s. 208.

²³⁹ Zühtü Arslan, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında “Demokratik Toplum Kavramı”, Türkiye’de

Genel olarak AİHM, AİHS m. 10/2'deki gerekli (necessary) ifadesinin, bir yandan zorunlu (indispensable) anlamına gelmediğini diğer bir deyişle söz konusu kelime ile eş anlamlı kullanılmadığını, fakat kabul edilebilir anlamında bir esnekliğe de sahip olmadığını belirtmektedir.

Diğer taraftan ulusal mercilerin de bir takdir alanı bulunmaktadır. AİHM ikinci aşamada duruma dâhil olmaktadır. Ulusal mercilere bırakılan takdir sahasının denetleyicisinin AİHM olması, bunun sebebi olarak ifade edilebilir. AİHM demokratik toplum gereklerini esas alan değerlendirmesini yaparken, ülkede etkili bir toplumsal ihtiyaç baskısının bulunup bulunmadığını ve gerçekleştirilen müdahalenin buna dayanıp dayanmadığını dikkate almaktadır. Diğer bir deyişle, devletin müdahale sayılan eylemine neyin kaynaklık ettiğine bakmaktadır. Hakka yönelik müdahale söz konusu devletin ülkesinde bir toplumsal ihtiyacın gereği ise varılacak sonuç müdahalenin makul olduğudur. Elbette bahse konu gereklilik incelemesi, müdahaleye sebep olan eylemin ulaşılmak istenen amaçla orantılı olup olmadığıyla da ilişkilendirilmektedir²⁴⁰.

AİHM kriterlerine ve değerlendirmelerine bakıldığında demokratik toplum düzeninin, ayrımcılık yasağı, çoğulculuk ilkeleri ve hukukun üstünlüğü ile birlikte tanımlandığı görülür. Buna göre AİHM, demokratik toplumu ifade ederken hoşgörünün, çoğulculuğun ve açık fikirliliğinin hakim olduğu yani yeni düşüncelere açık ve farklı olana saygının bulunduğu bir toplumu varsayar. Farklı fikirlerin birlikte yaşamasının kabulü ve buna yönelik yerleşmiş inancın varlığını gerektiren çoğulculuk ilkesi²⁴¹ demokratik toplum düzeninin temel unsurlarındandır²⁴².

İnsan Hakları, TODAİE, 1998, s.195.

²⁴⁰ Feyyaz Gölcüklü, "Avrupa İnsan Hakları Divanında Söz ve İfade Hürriyeti", **İnsan Hakları Yıllığı**, Y. 2, 1980, s. 41.

²⁴¹ Çoğulculuk ilkesi kurumsal manada yasama, yürütme ve yargı organlarının ayrılığını ifade eder. Yargı organının, yasama ve yürütmeden ayrılarak, bağımsız olacak şekilde kurumsallaşması demokratikleşmenin önemli unsurlarından birini oluşturur. İdeolojik anlamıyla çoğulculuk ise, temel hak ve özgürlüklerin tanınarak, çoğulculuğun zeminini oluşturan ifade özgürlüğünün her birey açısından sağlanmasını ve çok partili siyasi yaşamı ifade eder.

²⁴² Eren Abdurrahman, Temel Hak ve Özgürlüklerin Güvence Ölçütü Olarak Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri, (**Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2002**), s. 9.

Konu ile ilgili Young James ve Webster / Birleşik Krallık davasında²⁴³ çalışmak için sözleşme imzalanmış üç sendikadan birisine üye olma şartının AİHS m. 9, 10, 11 ve 13'te koruma altına alınan hakların ihlali sonucunu doğurduğu iddiası ile AİHM'e başvuruda bulunulmuştur. Somut olayda AİHM, çoğulculuk ilkesi kapsamında, çoğunluk ve azınlık hakları açısından bir inceleme yapmıştır. AİHM karar verirken çoğulculuk, hoşgörü ve yeni düşüncelere açık olmanın demokrasinin temel unsuru olduğunu belirtmiş ve şu kanaate varmıştır: *"... Demokrasi, çoğunluğun görüşünün her zaman üstün olması anlamına gelmez. Azınlığın haklarının da adil ve uygun bir zeminde tanındığı ve çoğunluğun baskın görüşleri nedeniyle bu durumu suiistimal edemediği bir denge ortamı sağlanmalıdır..."* Burada önem arz eden bir diğer husus ise, ifade özgürlüğünün kapsamına ilişkindir. Bahsi geçen kararda ifade özgürlüğünün kapsamında, kişinin kendisini ifade etmeme özgürlüğünün de bulunduğu belirtilmiştir. Yani sendika üyesi olan işçilerin sendika ile aynı görüşü benimsemesi anlamında bir ön kabul, ifade özgürlüğünün görünüm şekillerinden sessiz kalma hakkına aykırılık oluşturduğundan bahsedilmiştir. Bu karara benzeyen ve kararı teyit eden bir diğer örnek, K / Avusturya davasıdır²⁴⁴. AİHM, AİHS m. 10 kapsamına tanıklıktan kaçınma özgürlüğünü de eklemektedir. Söz konusu kararda başvuru, uyuşturucu madde satın aldığı bir çiftin yargılanmasında kendisi hakkında ceza davası bulunduğu gerekçesiyle tanıklıktan çekilmiş ve bunun üzerine hapis ve para cezasına mahkûm edilmiştir. Başvurucunun yaptığı başvuru sonucunda AİHM, kendi arzusu dışında tanıklığa zorlamanın ifade özgürlüğünün negatif görünümü olan sessiz kalma hakkının ihlali anlamına geldiğini ortaya koymuştur. İfade özgürlüğü, demokrasinin belirli ilkelerine üstün koruma sağlayan temel hak ve özgürlüklerdendir. Buna bağlı olarak çoğulculuk ilkesinin bu nitelikteki ifade özgürlüğü korumasına ihtiyaç duyduğunu söylemek mümkündür. Zaten AİHM de ifade özgürlüğünü bir ön koşul olarak kabul etmektedir. Yani demokratik toplumun

²⁴³ Young, James ve Webster / Birleşik Krallık, 13.08.1981, Başvuru No: 7601/76, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"youngjames\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\", \"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-57608\"\]} \(15.05.2015\).](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

²⁴⁴ K / Avusturya, 02.06.1993, Başvuru No:16002/90, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"k v. austria\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\", \"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-57830\"\]} \(15.05.2015\).](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

temelinde var olan ve insan varlığının gelişmesi için olmazsa olmaz şartlardan bir de ifade özgürlüğünün varlığıdır²⁴⁵.

Demokratik toplumda gerekli, meşru amaçla orantılı ve hoşgörü, açık fikirlilik gibi özelliklerin değerlendirildiği bir diğer karar olan Dudgeon / Birleşik Krallık davasında başvuru, bir eşcinsel olarak yetişkinlerin kendi isteği ile cinsel eylemlerde bulunmasının Kuzey İrlanda'da suç teşkil etmesinin hukuka aykırı olduğu gerekçesi ile Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurmuştur. AİHM'in konu ile ilgili değerlendirmesi şu şekildedir: *“Sözleşmede yer alan bir hakkın kısıtlanmasının, hoşgörü ve açık fikirlilik gibi iki temel özelliğe dayanan demokratik bir toplumda gerekli bir tedbir olarak görülebilmesi için, bu kısıtlamanın meşru amaçla orantılı olması gerekmektedir.”* Bu değerlendirme, AİHM'in genel ifadeleriyle de bir uyumludur.

Mahkemenin gereklilik ve orantılılık kavramlarını yoğun şekilde kullanmasından çıkarılacak olan bir diğer sonuç da sınırlamanın zorunlu toplumsal ihtiyaçtan kaynaklanması, ulaşılmak istenen meşru amaçla orantılı olması ve demokratik toplum için gerekli olması şekli ile başka bir ölçütü de kullandığını göstermektedir. Bu ölçüt, ölçülülüktür. Çünkü ölçülülük ilkesi ile ilgili ortak tanımlamalar, sınırlamada kullanılan araçların elverişli, sonuca yeterli, makul, gerekli ve orantılı olması şeklindedir. Kısıtlamanın sınırı olduğu kabul edilen demokratik toplumda gereklilik ve orantılılık ölçütleri ile ilgili bir örnek karar da 1998 tarihli İncal / Türkiye kararıdır²⁴⁶. Bu dava da; İzmirli bir avukat ve daha sonra kapatılan bir partinin İzmir İl Başkanı İncal tarafından hazırlanan ve Kürt kökenli vatandaşlara yönelik kötü muameleyi eleştiren bir bildiri yetkili makamlarca dağıtılmadan toplatılmış ve haklarında TCK m. 312/2 nedeniyle de ceza davası açılmıştır. Mahkeme olayla ilgili, siyasi fikirlerin savunulması ve ifade edilmesi özgürlüğünün kısıtlanmaması gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca muhalefet parti üyesi siyasetçilerin ifade özgürlüğüne müdahale, demokratik toplum açısından bir ihlaldir. Daha sonra Mahkeme alınan bu tedbirlerin orantısızlığına da işaret etmiştir:

²⁴⁵ Report of 14 December 1979, B.39 (1984), p. 48; judgement of 13 August 1981, A.44, pp. 23-24; Report of 13 October 1992, A.255-B, p. 38; (naklen P. Van Dijk, G.J.H van Hoof, “Theory and Practice of the European Convention on Human Rights”, **Kluwer Law International**, Netherlands 1998, s. 565).

²⁴⁶ İncal / Türkiye, 09.06.1998, Başvuru No: 22678/9, <http://ihami.anadolu.edu.tr> (16.05.2015).

“Eleştirinin izin verilebilir sınırları, Hükümet için sade bir vatandaş ve hatta bir siyasetçi için olan sınırdan daha geniştir. Demokratik bir sistemde Hükümetin fiilleri ve ihmalleri sadece yasama ve yargı organlarının değil, aynı zamanda kamuoyunun da yakından denetimine tabi olmak zorundadır. Ayrıca Hükümetin işgal ettiği üstün mevki, özellikle muhaliflerin haksız saldırılarını ve eleştirilerini karşılamak için başka araçları kullanabileceği yerde, ceza davasına sınırlı hallerde başvurmasını gerektirir.”

Müdahalenin izlenen meşru amaçla orantılı olması konusunda bir diğer örnek karar De Becker / Belçika davasıdır²⁴⁷. Bu davada, Belçika’nın Naziler tarafından işgali döneminde Le Soir Gazetesi’nde yazı işleri müdürü olan De Becker, işgalden sonra düşmanla işbirliği yapmaktan mahkum edilmiş ve cezası ömür boyundan 17 yıl hapse indirilmiştir. Sonrasında salıverilen De Becker’in ömür boyu oy kullanma, avukatlık, öğretmenlik, gazetecilik yapma, kültürel ve sportif faaliyetlere katılma, şirket işletme gibi hak mahrumiyetleri sürmüştür. Mahkeme bu konuya ilişkin değerlendirmesinde, 10/2 gereğince savaş süresince sınırlı olmak şartıyla bu yasağı kabul edebilecekken savaş bittikten ve normal zamana döndükten sonra somut olayda bu durumun çok ilgisiz yasaklar getirmesi nedeniyle gerekliliği ve orantınlılığı aştığını ortaya koymuştur²⁴⁸. Farklı olabilme hakkının demokratik toplum düzeninin önemli unsurlarından biri olduğu konusunda vurgu yapılan bir diğer karar ise Handyside / Birleşik Krallık davasıdır. Daha sonraları birçok benzer karara dayanak olacak bu kararda AIHM’in yaklaşımı şu şekildedir:

“...ifade özgürlüğü, toplumun ilerlemesi ve her insanın gelişmesi için esaslı koşullardan biri olan demokratik toplumun ana temellerinden birini oluşturur. İfade özgürlüğü, 10. maddenin sınırları içinde, sadece lehte olduğu kabul edilen veya zararsız veya ilgilenmeye değmez görülen ‘haber’ ve ‘düşünceler’ için değil, Devletin veya nüfusun bir bölümünün aleyhinde olan, onlara çarpıcı gelen, onları rahatsız eden haber ve düşünceler için de uygulanır. Bunlar, çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin gerekleridir; bunlar olmaksızın demokratik toplum olmaz...”²⁴⁹.

²⁴⁷ De Becker / Belçika Davası, 27.03.1962, Başvuru No: 214/5, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["de becker"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57433"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (16.05.2015).

²⁴⁸ Kararın değerlendirilmesi için ayrıca bkz. Fazıl Sağlam, **Temel Hakların Sınırlandırılması ve Özü**, (Ankara: A.Ü. SBF Yayınları, 1982), s. 113; Yücel Oğurlu, **Karşılaştırmalı İdare Hukukunda Ölçülülük İlkesi**, Ankara: Seçkin Yayınları, s. 21.

²⁴⁹ Handyside / Birleşik Krallık, parag. 49.

Bahsi geçen karara atıf yapılan ve AİHM'in ifade özgürlüğü konusundaki tutarlılığını gösteren kararlarından bir diğer çok kritik dava da Castells / İspanya²⁵⁰ davasıdır. Castells kararı da ifade özgürlüğünün nasıl anlaşılması gerektiği konusunda oldukça önemli kararlardandır. AİHM, bu kararda da demokratik toplum gerekliliğini önemle vurgulamış ve ön şart niteliğini tekrar etmiştir. AİHM bu kararında şu ifadeleri kullanmıştır: *"...düşünceyi açıklama hürriyeti sadece genel kabul gören, saldırgan olmayan ya da önemsiz görülen haber ya da düşünceler için değil ama devletin ya da toplumun belli bir kesimini sarsan veya rahatsız eden haber ya da düşünceler için de geçerlidir."* Burada da ifade özgürlüğünü düzenleyen AİHS m. 10'un ihlal edildiği sonucuna varılmıştır. Kararda ifade özgürlüğünün demokratik toplumun temel unsurlarından olduğu açıkça belirtilmiştir. Yine ifade özgürlüğünün kapsamı bakımından kararda kullanılan ifadelerin önemli olduğunu da belirtmek gerekir²⁵¹.

Yukarıda belirtilen tüm örnek kararlar ve açıklamalar sonucunda ifade özgürlüğünün mutlak bir hak olmadığı, sınırlamalara tabi tutulmasının mümkün olabildiği ve buna ilişkin düzenlemenin de AİHS m. 10/2'de öngörüldüğü görülmektedir. Söz konusu hükmün ilgili fıkrasında tüm sınırlama ölçütlerine yer verilmediği, bu sınırlama ölçütlerinin meşru amaç ekseninde belirlendiği ve ortaya konan kararlarla anlamlandırıldığı görülmektedir. AİHS m. 10/2'de yer alan sınırlama nedenleri meşru amaçlardır ve söz konusu nedenler olabildiğince dar yorumlanmalıdır. Diğer bir deyişle örneklendirme yoluyla başka nedenlerin

²⁵⁰ Castells davası, davacının seçilmiş bir temsilci ve muhalefet üyesi bir parlamenter olması dolayısıyla ayrıca önem taşımaktadır. İspanyol senatör Miguel Castells 11 Haziran 1979 tarihinde, haftalık bir dergide yayınlanan yazısında, Bask Ülkesi'nde meydana gelen adam öldürme ve silahlı saldırılardan devlet içinde yerleşik olduğuna inandığı aşırı sağ örgütleri sorumlu tutmuştur. Yüksek Mahkeme (Supreme Court) Senato'dan, Castells'in parlamenter dokunulmazlığının kaldırılmasını istemiş, dokunulmazlığı kaldırılan Castells Yüksek Mahkeme'de yargılanarak 31 Ekim 1983'te, 1 sene 1 gün hapis ve ayrıca aynı süre kamu hizmeti ve meslekten men cezalarına mahkum edilmiştir.

Castells'in Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı kişisel başvuru da, Mahkeme'nin 10 Nisan 1985 tarihli kararı ile reddedilmiştir. Bunun üzerine Miguel Castells 17 Eylül 1985'te İnsan Hakları Avrupa Komisyonu'na başvurmuş ve başvuruyu (No:11798/85) kabul edilebilir bulan Komisyon, 8 Ocak 1986 tarihli raporunda AİHS'in ifade özgürlüğünü koruma altına alan 10. maddesinin ihlal edildiğine 3' e karşı 9 oyla karar vermiştir. Castells İspanya' ya karşı davası 8 Mart 1991'de Komisyon, 21 Mart 1991 tarihinde ise İspanya Hükümeti tarafından AİHM önüne getirilmiştir.

²⁵¹ Bakır Çağlar ve Naz Çavuşoğlu, Parti Kapatma Davalarında Mermer - Mozaik İkilemi: Demokratik Toplum Düzeni Hukuku Tartışması Üzerine Notlar, **Anayasa Yargısı** 16, Ankara: 1999, s. 166.

Castells / İspanya, 23.04.1992, Başvuru No: 11798/85, http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr/faaliyetler/17_19_eylul/aihm_diger_ulke/castells_ipanya_guncelleme.pdf (22.05.2015).

oluşturulması mümkün olmamaktadır. Ulusal güvenlik, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması, suç işlenmesinin engellenmesi, sağlığın ve genel ahlakın korunması, gizli bilgilerin açığa çıkmasının engellenmesi, başkasının şöhret ve haklarının korunması, yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması, söz konusu hükümde öngörülen sınırlandırma nedenleridir. Sayılan kısıtlama nedenlerinin yorumlanmasının dar bir şekilde yapılmasının temel sebebi ise korunmak istenen özgürlüğün işlevini yitirmesinin önüne geçmektir. Yani sınırlandırma ya da diğer bir ifadeyle yapılacak müdahale zorunlu ve istisnai bir tedbir niteliğinde olmalıdır²⁵².

Yukarıda bahsettiğimiz sınırlandırma nedenleri hakkında aşağıda kısa değerlendirmeler yapacağız. Ulusal güvenlik kavramı genel olarak, devletin ve ülkenin iç ve dış güvenliğinin korunmasını kapsar. Ulusal güvenliği bozan faaliyetle aynı zamanda tüm halkı etkiler. Dolayısıyla siyasal ya da ideolojik içeriği bulunmamaktadır. Ancak normal zamanlarda ulusal güvenlikle ilgili eleştirileri içeren tartışmalar ulusal güvenlik nedeniyle sınırlandırılmamalıdır. AİHM ulusal güvenlik, toprak bütünlüğü ve suçun önlenmesine yönelik ifade kısıtlamaları ile ilgili Zana / Türkiye kararında²⁵³ Zana'nın gazetecilere verdiği beyanatta terör örgütü olan Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) eylemlerini milli kurtuluş mücadelesi olarak nitelediğini bunun, PKK'nın Türk devletine karşı yürüttüğü silahlı mücadeleye destek anlamına geldiğini, bu tür sözlerin ise belediye başkanlığı yapmış belli bir siyasi kimliği bulunan bir kişi tarafından söylenmesi devlet yetkililerini haklı olarak kendi topraklarında terör faaliyetlerinin yoğunlaşması hakkında endişeye sevk etmiştir. Dolayısıyla AİHM, yapılan müdahaleyi toprak bütünlüğünü korumak ve suçu önlemek amacı ile haklı bulmuştur. Özellikle burada belirtilmesi gereken bir diğer husus da ifade özgürlüğünü kısıtlamada meşru sebep olan kamu düzeni, suçun önlenmesi ve toprak bütünlüğü nedenlerinin şiddete sevk, güvenlik karşısında tehdit

²⁵² Nihat Bulut, "Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılma Nedeni Olarak Genel Ahlak", **AÜHFD**, Cilt 4, S. 1-2, 2000, s. 29; A H Robertson, Mernills J G, **Human Rights in Europe. A Study of the European Convention on Human Rights**, Manchester: Manchester University Press, 1993, s. 151; **Sunay Reyhan**, Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları, **Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s. 80.**

²⁵³ Zana / Türkiye davası, 25.11.1997, Başvuru No: 69/1996/688/880, www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/69_1996_688_880.pdf (25.05.2015).

kavramları bağlamında verilen cezanın sosyal bir ihtiyacı karşıladığı değerlendirilmesidir.

Genel ahlakı, belli bir zamanda belli bir toplumun büyük çoğunluğunca benimsenmiş ahlak kurallarıyla ilgili davranışları gösteren ve kolayca anlaşılan kurallar bütünü diye tanımlamak mümkündür²⁵⁴. Genel ahlak toplumun manevi yönüne etki etmektedir. Toplumun oluşması ve sağlıklı bir biçimde işleminde salt maddi değerlerin değil, manevi değerlerin de pay sahibi olması genel ahlakın önemine vurgu yapmaktadır²⁵⁵. Bu anlamda ahlak, toplumdan topluma ve hatta aynı toplum içinde bile farklılıklar göstermektedir. Dolayısıyla müdahale, toplumun ortak ahlaki değerlerinin oluşturduğu maddi düzeni koruma amacı taşımalıdır. Genel ahlak ve genel sağlık konusunda AİHM yine ifadenin hitap ettiği yerel topluluğu dikkate almıştır. Müller ve Diğerleri / İsviçre kararında²⁵⁶ toplum ahlakı ve başkalarının haklarının korunması nedeniyle insanla hayvanlar arasında cinsel ilişkileri tasvir eden resimlerin bulunduğu serginin kapatılmasının kültürel ve sosyal etkenler yanında resimlerin sergilendiği kantonda yaşayan halkın yapısı ve serginin her yaş grubuna açık olması göz önüne alınarak hak ihlali olmadığı kanaatine varılmıştır. Ayrıca bu alanda ulusal makamların daha fazla takdir yetkisi olduğu kararda ifade edilmiştir.²⁵⁷

Başkalarının şöhret ve haklarının korunması amacı ile ifade özgürlüğüne getirilecek sınırlamalarla ilgili AİHM, öncelikle kişileri kamu görevlisi ya da kamu görevlisi olmayan olarak ayırmıştır. Sıradan vatandaşların eleştiri hakları ile basın eleştiri hakları arasında; politikacıların eleştirilmesi ile normal vatandaşların eleştirilmesini ayrı tutmuştur. Gazetecilerin sert bir üslupla düşüncelerini açıklayabileceği ve hatta düşmanca bir üslupla bile düşüncelerini kaleme alabileceği hakkında kriter geliştirmiştir²⁵⁸. Ayrıca kamu görevlilerinin haklarının sınırlarıyla

²⁵⁴ Anayasa Mahkemesi Kararı, Başvuru No: 1963/128, Karar No: 1964/8, **Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi**, C. I, S. 2, s. 38.

²⁵⁵ Bulut, *Genel Ahlak*, s. 32-33.

²⁵⁶ Müller ve Diğerleri v. İsviçre, 24.05.1988, Başvuru No: 10737/84, [https:// www.article19.org/resources.php/resource/2599/en/muller-and-others-v.-switzerland](https://www.article19.org/resources.php/resource/2599/en/muller-and-others-v.-switzerland), (03.10.2015).

²⁵⁷ Ayrıca bkz. Anne Weber, **Nefret Söylemi El Kitabı**, Metin Çulhaoğlu (çev.): Avrupa Konseyi Yayınları, 2009, s. 50.

²⁵⁸ Ceylan / Türkiye davası, 08.07.1999, Başvuru No: 23556/94, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, (03.10.2015); Polat / Türkiye davası, 08.06.1999, Başvuru No: 23500/94, www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/23500_94.pdf (03.10.2015).

ilgili olaya göre farklı değerlendirmeler yapmıştır. Thorgeirson / İzlanda kararında²⁵⁹, polise “*Üniformalı canavarlar! Barbarlara ve sadistlere sapıklıklarını uygulamaya izin verin*” şeklinde sert bir üslupla eleştiri getiren gazetecinin hüküm giymesini, kamuoyunu yakından ilgilendiren bir konuda basın yoluyla düşüncenin ifade edilmesini kısıtlamak suretiyle ifade hakkının ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

Bir diğer sınırlandırma gerekçesi olan yargı gücü ve otoritesinin korunması konusunda AİHM, üye devletler bakımından zamana ve yere göre farklı tutum ve davranışlarda bulunulmasına gerek olmayıp görüş birliği bulunduğunu dile getirmiştir. Bu görüşünü 1979 tarihinde aldığı Sunday Times v. İngiltere kararında²⁶⁰ açıklamıştır. Bu karara konu olay özetle, hamilelikleri sırasında kullandıkları Thalidomide adlı ilaç nedeniyle çocukları sakat doğan annelerin açtıkları dava devam ederken konuyla ilgili makale yayınlanacağını önceden ilan eden gazetenin yayının durdurulması sebebiyle konu AİHM’e intikal etmiştir. AİHM, söz konusu olayda yargı otoritesine dönük bir tehdidin kesin olarak ortaya çıkmadığını ileri sürmüştür. Mahkemelerin tamamen yalıtılmış ortamda çalışmadıkları gerçeğinin herkesçe bilindiğini vurgulayan AİHM, yargı yerlerinin anlaşmazlıkların çözüm yerleri olmakla birlikte anlaşmazlık konularının basın ile halk önünde daha önceden tartışılmayacağı anlamına gelmeyeceğini ifade etmiştir. AİHM burada önemli noktanın, adaletin doğru olarak uygulanmasına dair sınırlamalara dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Haber ve bilgi akışının sağlıklı şekilde olması amacını taşıyan makalenin ve araştırmanın yayınının durdurulmasını AİHS’in ihlali şeklinde değerlendirmiştir.

Tekrar etmek gerekirse sınırlamanın meşru ve haklı bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilmesi demekle ulusal güvenlik ve kamu düzeni, genel ahlak ve sağlığın korunması, başkalarının şöhret ve haklarının korunması ve yargının otorite ve tarafsızlığının sağlanması bu kapsamda değerlendirilmektedir. Yani söz konusu koruma maksatlı kısıtlamalar genel anlamda meşru ve haklı bir amaç olarak

²⁵⁹ Thorgeir Thorgeirson / İzlanda davası, 25.06.1992, Başvuru No: 13778/88, [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57795#{\"itemid\":\[\"001-57795\"\]}\(03.10.2015\)](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57795#{\).

²⁶⁰ Sunday Times / Birleşik Krallık Davası, parag. 47.

nitelendirilir. Sonuç olarak sınırlandırma, kanunla, meşru bir amaç için ve demokratik toplum gerekleri doğrultusunda yapılmalıdır²⁶¹.

2. İfade Özgürlüğünün Unsurları

İfade özgürlüğü, insan hak ve özgürlükleri kapsamında yaşam hakkı ile birlikte en önemli haklardan biri olarak kabul edilir. Bu hakkın insanın yararlandığı birçok hakkın olmazsa olmaz şartını oluşturması bunun temel sebebidir. Ayrıca demokratik toplumun gereklerinden olması sebebiyle bahse konu hakkın olmadığı yerde gerçek bir demokrasiden söz edilmesi olanaksızdır. İfade özgürlüğü, medeniyetin, diğer temel hak ve özgürlüklerin, demokrasinin, kişinin ve toplumun maddi ve manevi alandaki gelişmesinin temel şartlarıdır. Açık tartışma, fikir alışverişi, araştırma ve eleştiri özgürlüğü, gerçeğin araştırılması sürecini etkin olarak işletir ve bu sayede doğru ile yanlış birbirinden ayırt edilerek bireylerin doğru bilgi edinmesi ve toplumların gelişmesi sağlanır²⁶². Bu doğrultuda AİHM'e göre de ifade özgürlüğü, demokratik toplumun temel dayanaklarından ve kişilerin kendilerini geliştirmelerinde önde gelen şartlardan kabul edilir.²⁶³

İfade özgürlüğü, birbirinden ayrılmaz bir takım birleştirici unsurlardan meydana gelmektedir. Kendisini oluşturan ve tek başına hiçbir anlam ve değer taşımayan temel unsurlardan herhangi birinin olmaması ya da önemli ölçüde sınırlandırılması ifade özgürlüğünün bütününe zarar verebilir. İfade özgürlüğünün aynı zamanda çeşitli özgürlüklere kaynaklık ettiği bilinmektedir. İfade özgürlüğünün üç aşamadan oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu aşamalar birbirinden ayrı düşünülemez. İnsanda bir fikrin oluşması için gerekli olan inceleme araştırma, serbestçe öğrenme ve bilgiye ulaşma özgürlüğü bahse konu özgürlüğün oluşum evrelerinden ilkidir. İfade özgürlüğünün ikinci aşaması ise, oluşmuş, edinilmiş fakat henüz ifade edilmemiş düşünce, kanaat ve inançlara ilişkin tercihlerin oluştuğu saf

²⁶¹ Ünal, “İlkeler”, s. 357; Adnan Küçük, “Fikir Hürriyetinin Sınırlandırılması”, **Liberal Düşünce**, S. 32, 2003, s. 68. Ayrıca bkz. Monica Macovei, **Freedom of Expression- A Guide to the Implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights**, **Human Rights Handbooks No:2**, 2nd Edition, Strasbourg: 2004, s. 56.

²⁶² Frederick Schauer, **İfade Özgürlüğü- Felsefi bir inceleme**, Liberal Düşünce Topluluğu, Avrupa Komisyonu Yayınları, 2002, s.21.

²⁶³ Uğur Alacakaptan, “Fikir ve Düşünce Özgürlüğü ve Tehlike Suçları Çağdaş Batı Hukukunda Bu Konudaki Düşünce ve Uygulamalar Türk Uygulaması ve Değerlendirilmesi”, **Hukuk Kurultayı 2000**, c.2, Ankara: Ankara Barosu Yayını, 2000, s.17.

düşünce aşaması olan kanaat özgürlüğüdür. Bunun ile kastedilen, kişinin kanaatlerinden dolayı endişe duymaması aynı zamanda fikir ve inançlarını açıklamaya zorlanamamasıdır²⁶⁴. Üçüncü ve son aşamaysa, düşünce ve kanaatlerin her türlü ifade aracı ile dış dünyaya açıklanması ve yayılmasıdır. Kişi fikirlerini açıklayamıyor ve savunamıyorsa, ifade özgürlüğünün varlığından bahsetmek mümkün değildir. Daha önce de belirtildiği gibi, söz konusu aşamalardan herhangi birinin yokluğu, eksikliği halinde ifade özgürlüğünden bahsedilemez.

Unsurlar üzerinde detaylı bir çalışma yapan Küçük, unsurların bütünü oluşumu açısından değerini şöyle izah etmiştir:

*“Fikir özgürlüğü de, basit değil, mürekkep bir özgürlüktür. Yani, bir takım unsur değerindeki özgürlüklerin bileşiminden oluşmaktadır. Bu bileşimin unsurları olan özgürlüklerin fikir özgürlüğü bütününden ayrı ve bağımsız olarak tek başına bir anlamının olup olamayacağı, bu unsurlardan birindeki eksikliğin fikir özgürlüğü bütününe nasıl etkilediği, bu unsurların her birinin, bütünü oluşumunda ne oranda katkılarının olduğu gibi hususlar büyük bir önem arz etmektedir”*²⁶⁵

Sonuç olarak ifade özgürlüğünün aşamalarını diğer bir deyişle unsurlarını, haber alma ve bilgi edinme özgürlüğü, kanaat özgürlüğü ve fikir ve kanaatleri açıklama özgürlüğü şeklinde sıralayabiliriz. Aşağıda sırasıyla ifade özgürlüğünün bu üç unsuru açıklanacaktır:

a) Haber Alma ve Bilgi Edinme Özgürlüğü

Haber alma ve bilgi edinme özgürlüğü, ifade özgürlüğünün ilk unsuru ve aşamasıdır. Düşüncenin oluşumu öncesi dönemle ilgilidir. Esas itibarıyla haber, fikir ve bilgilerin araştırılması, elde edilmesi ve serbestçe öğrenilmesi aşamasına karşılık gelir²⁶⁶.

²⁶⁴ Klaus Finkelburg, “Demokraside İfade Özgürlüğü”, Nihat Ünlüer (çev.), Düşünce Özgürlüğü, Hayrettin Ökçesiz (drl.), İstanbul, 1998, s. 202-203.

²⁶⁵ Bkz, Adnan Küçük, “Fikir Özgürlüğünün Unsurlarıyla Birlikte Arzettiği Ayrılmaz Bütünlük”. **Kamu Hukuku Arşivi**, Y. 6, S. 1, Mart 2003, ss. 94-118.

²⁶⁶ Adnan Küçük, **İfade Hürriyetinin Unsurları**, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, 2003, s.13, Bülent Tanör, **Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası**, Öncü Kitabevi, 1969, s. 23.

Peki, ifade özgürlüğü kapsamında, düşünce sahibi olabilmek için gerekli olan nedir? Bunun için bireylerin bilgi kaynaklarına özgürce ve özgür bir ortamda ulaşabilmeleri, tercih yapabilmeleri ve bu bilgilerden istedikleri sonuçları çıkarabilmeleri gereklidir. Enformasyon özgürlüğü şeklinde de ifade edilebilen haber alma ve öğrenme özgürlüğü düşüncenin temel taşıdır. Ayrıca insanın bilme ve öğrenme ihtiyacının karşılanmasını sağlar. Doğru ve çarpıtılmamış bilgiye erişim hakkı da enformasyon özgürlüğünün ön koşuludur. Bilgi edinme özgürlüğü, kamuya açık kaynaklardan herhangi bir engelle karşılaşmadan bilgi edinme hakkını gerektirir.²⁶⁷ Bilgi edinme özgürlüğü, özü itibarıyla duymaya, görmeye ve okumaya ilişkin bir özgürlük iken ifade özgürlüğünün, konuşmaya, tartışmaya ve yazmaya ilişkin bir özgürlük olması iki özgürlüğün ayırt edici noktasını oluşturur. Bu iki özgürlük birbirinin tamamlayıcısıdır. Bilgi edinme özgürlüğünün de ifade özgürlüğünde olduğu gibi bireysel ve demokratik yönü vardır²⁶⁸.

Bireyi ilgilendiren yönü denildiğinde, mümkün olduğu kadar çok kaynaktan yararlanmanın, kişisel bilgi hazinesini geliştirmenin, böylelikle birey olarak ilerlemenin insanın temel ihtiyaçlarından biri olduğu anlaşılır. Diğer yönü olan demokratik açıdan ise, özgür ve gerçekten bilgi sahibi olan bir kamuoyundan yoksun bir devletin demokratik bir devlet niteliğine sahip olamayacağı anlaşılır²⁶⁹. Yani, sağlıklı bir kamuoyu, bireylerin bilgilere rahatlıkla ulaşabilmesiyle oluşabilir. Kamuoyunun yanıltılmadan doğru bilgiyle aydınlatılması, kamu yararı doğrultusunda demokrasinin işletilmesinin en önemli şartıdır.²⁷⁰ Liberal demokraside düşünce özgürlüğü kavramının temel şartı, vatandaşların özellikle devlet organları tarafından üretilen bilgiye erişim hakkının varlığıdır. Bilgi edinme özgürlüğü, bilgilenme ve düşünme imkânlarını geliştirerek düşünce ve kanaatlerin oluşmasına

²⁶⁷ Tutuklu bulundukları cezaevinde Kürtçe yayın yapan Azadiya Welat gazetesinin kendilerine ulaşmasının engellendiğini iddia eden tutukluların başvurusunda AİHM, cezaevi yetkililerinin söz konusu yayınların içeriğine ilişkin ön değerlendirme yapmadan mahkûmları, faydalanmak isteyebilecekleri bir yayın kategorisine erişimden keyfi bir şekilde mahrum bıraktıklarını vurgulamış ve haber alma ve bilgi edinme özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir. Mesut Yurtsever ve Diğerleri / Türkiye Davası, 20.01.2015, Başvuru No: 14946/08, 21030/08, 24309/08, 24505/08, 26964/08, 26966/08, 27088/08, 27090/08, 27092/08, 38752/08, 38778/08 ve 38807/08, <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-154705&filename=CASE%20OF%20MESUT%20YURTSEVER%20AND%20OTHERS%20v.%20TURKEY%20-%20%5BTurkish%20Translation%5D%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Justice.pdf> (07.12.2015).

²⁶⁸ Ali Okumuş, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türkiye’de İfade Hürriyeti*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2007, s. 38.

²⁶⁹ Anıl Çeçen, *İnsan Hakları*, Ankara: Gündoğan, 1995, s. 204.

²⁷⁰ Hüseyin Emre Bağcı, “Rousseau’da Toplum Sözleşmesi, Siyasal Meşruiyet Ve Katılımcı Demokrasi”, *Uluslararası Müzakereci Demokrasi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, İstanbul: 15-16 Nisan 2009, 2010, s. 113.

gereken hammaddeyi sağladığından, ifade özgürlüğünün en önemli unsurunu, ön ve temel şartını oluşturur. Bilgi edinme özgürlüğü ile ifade özgürlüğü arasındaki ilişki mutlak bir ilişkidir. İfade özgürlüğünün olmazsa olmazı (sine qua non) bilgi edinme özgürlüğüdür.²⁷¹ Sonuç olarak diyebiliriz ki, demokrasilerde halkın bilme hakkı olmazsa olmazdır.

AİHS, haber alma ve öğrenme özgürlüğüne verdiği önemi 10. Maddenin ilk bölümünde ifade özgürlüğünün, resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber ve fikir alma veya verme serbestliğini kapsadığını belirtmekle gösterir. Bununla birlikte haber alma özgürlüğünün, sadece ülke sınırları içerisinde değil daha geniş bir alanda, uluslararası boyutta var olduğuna da yer verir.

AİHM Association Ekin / Fransa davasında²⁷² AİHS m. 10'da tanınan hakları sınır tanımayan nitelikte haklar olarak nitelendirmiştir. Örnek davada, yabancı kaynaklı yayınları sınırlandırma konusunu düzenleyen bir tüzük bulunmakta ve bu tüzük AİHS m. 10/1 ile çelişmektedir. AİHM, 1939'da geçerli olan bir durumun, o günün şartlarında yabancı yayınları daha katı denetime tabi tutmayı haklı kıldığını ancak böyle bir ayrımcı mevzuatı günümüzde yürürlükte tutmanın çok zor savunulabilir açıkça ifade etmiştir²⁷³.

Bilgi edinme özgürlüğü sadece başkaları hakkında bilgi edinmeyi değil kişinin kendisi ile ilgili bilgilere ulaşabilmesini de içerir. Leander / İsviçre örneğinde²⁷⁴, İsviçre Hükümeti, başvurucunun işin gerektirdiği güvenliğe sahip olmadığı gerekçesi ile kamu görevine atanmasını onaylamamıştır. Başvurucunun herhangi bir bilgiyi açıklamak ya da çürütebilmek için hükümetin kendisi ile ilgili düzenlediği dosyanın içeriği hakkında bilgi talebi hükümet tarafından reddedilmiştir. Bu tavır, AİHM tarafından kısmen, kamu görevine girmenin AİHS'de korunmadığı fikrine, kısmen de m. 10'un bilgi edinme özgürlüğünün ilgiliye kendi durumu

²⁷¹ İbrahim Kaboğlu, *Türkiye'de Düşünce Özgürlüğü*, İstanbul: TÜGİK, 1997, s. 25; Küçük, *İfade Hürriyetinin Unsurları*, s.16; Ahmet Gökçen, *Halkı Kin ve Düşmanlığa Açıkça Tahrik Cürmü*, (TCK madde 312/2), Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara, 2001, s. 223.

²⁷² Association Ekin / Fransa Davası, 17.07.2001, Başvuru No: 39288/98, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["ekin"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-59603"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (22.05.2015).

²⁷³ Finkelburg, s. 202-203.

²⁷⁴ Leander / İsveç, 26.03.1987, Başvuru No: 9248/81, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["leander"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57519"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (22.05.2015).

hakkında bilgi içeren kayıtlara ulaşma hakkını vermediği şeklinde yorumlanmış ve bunun üzerine ilgili hükümetin de bunları bildirmekle yükümlü tutulamayacağı gerekçesine dayandırılmıştır. Yani AİHM de bu olayda hükümetin tavrının doğru olduğu sonucuna varmış ve ancak genel bilgi kaynaklarına ulaşılabilirliğin gerekli olduğu teyit edilmiştir²⁷⁵.

Burada belirtilmesi gereken husus, bilgi edinme hakkının, yalnızca herkesi ilgilendiren konularda genel bilgi kaynaklarına ulaşmayı güvence altına almasıdır. Bir diğer deyişle, kişisel konulardaki bilgiler, genel ulaşılabilirlik alanına girmez. Herkesi ilgilendiren yani halkın bilme hakkı kapsamında değerlendirilebilecek bilgi veya haberlerin sınıflandırılması şöyle yapılabilir: İlk olarak, Prenses Diana'nın ölümü, bir otobüs katliamı, bir ilçe belediyesinde yolsuzluk, parlamento seçimleri gibi sosyal ve kamusal önemi olan olaylar, ikinci olarak, dizi yıldızının eşi dışındaki birinden hamile kalması, bir futbolcunun maç akşamı eğlence merkezlerinde sabahlaması, bir siyasinin ani şekilde zenginleşmesi, ünlü bir yazarın sevgilisi ile bir lokantada yemek yemesi, bir valinin eşinin metroya binmesi, ünlü bir ses sanatçısının basit soğuk algınlığı, gibi sosyal önemi az olan fakat halkın ilgisini çeken olaylar²⁷⁶. İlk sınıflandırmadaki olayların bilinmesi, bahsettiğimiz kamuoyunun oluşması açısından önem arz eder. Fakat ikinci sınıflandırmada yer alan olayların haber edilmesi ve bilinmesi habere konu olan kişiler açısından rahatsız edici olabilir²⁷⁷. Burada dikkat edilmesi gereken husus, halkın gözü önünde bir hayatı seçmenin ve halk arasındaki tabir ile halka mal olmanın sonuçlarına katlanmak gerektiğidir. Dolayısıyla politikacılar, gösteri dünyasındakiler ve futbolcular, her an basının haberlerine konu olma ve kendisine ilişkin halkın bilgi sahibi olma hakkının var olduğu bilincinde yaşamalıdır.

AİHM de birçok kararında kamuya mal olmuş kişilerin fikirlerinin öğrenilmesinde ve eleştirilmesinde ve bu şekilde bilinçli bir kamuoyu

²⁷⁵ Sunay, s. 49; Kaboğlu, s. 25.

²⁷⁶ Cohen-Almagor, s. 129-130. Bahsi geçen eserinde Cohen-Almagor, sınıflandırmayı beşe tamamlamıştır. Buna göre, tırmandırılan olaylar, abartılmış ve çarpıtılmış olaylar, sahnelenen olaylar şeklinde üç sınıflandırma daha yapmıştır.

²⁷⁷ Konu ile ilgili örnek ve doyurucu değerlendirmeler için bkz. Cohen-Almagor, s. 130-131.

oluşturulmasında basının önemine özellikle değinilmiştir. Castells / İspanya davası²⁷⁸ da buna örnek teşkil etmektedir. Basının önemi, söz konusu davada AİHM tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

“...Hukukun üstünlüğü ile yönetilen bir Devlet içinde basın seçkin rolü unutulmamalıdır. Gerçi basının “düzensizliğin önlenmesi” ve “başkalarının haysiyetlerinin korunması” için konan sınırları aşmaması gerekir; ancak basın, siyasi sorunlar hakkında ve kamu yararıyla ilgili konularda haber ve düşünceleri yayma görevini üstlenmiştir. Basın özgürlüğü halkın siyasi liderlerin düşünceleri ve davranışları hakkına fikir sahibi olmalarını sağlamaktadır. Ayrıca siyasetçilere, kamuoyunun zihnini meşgul eden sorunlar hakkında düşünceleri ve yorumlarını ifade etme fırsatı vermektedir. İfade özgürlüğü herkesin, demokratik bir toplumun özünde yer alan serbest siyasi tartışmaya katılmasını mümkün kılmaktadır.”

Konu ile ilgili bir diğer önemli karar Sunday Times / Birleşik Krallık davasında ortaya çıkmıştır. Kararda AİHM, yargı aşamasındaki bir konunun bile halk arasında tartışılabilmesi için basında yer almasının AİHS’i ihlal anlamına gelmeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca Lingens / Avusturya davasında²⁷⁹ basın politik sahada ve demokrasinin işleyişindeki önemi vurgulanmıştır. AİHM, siyasi tartışma ortamının demokrasinin temel taşı olduğunu vurgularken, basın özgürlüğü yoluyla halk arasında siyasi liderler hakkındaki düşünceler biçimlenebilir diyerek kararını ortaya koymuştur. Basının siyasi konularda görüş ve bilgi vermesinin aynı zamanda zorunluluk olduğu, AİHM kararlarıyla da teyit edilen bir husustur. Buna ilişkin örnek karar Sürek ve Özdemir / Türkiye davasında²⁸⁰ ifade edilmiştir²⁸¹. Bu kararda şiddet tehdidine karşı milli güvenlik yada ülke bütünlüğünün korunması, kamu düzeninin bozulması ya da suçun önlenmesi amacı ile konmuş sınırlandırmaları aşmaması kaydıyla bölücü olanlar da dahil olmak suretiyle meşru amacın varlığının arandığı da görülmektedir. Basının anılan bilgileri ve fikirleri kamu yararı açısından bildirme zorunluluğunun yanında, halkın da bunları almaya

²⁷⁸ Castells / İspanya, 23.04.1992, Başvuru No: 11798/85, http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr/faaliyetler/17_19_eylul/aihm_diger_ulke/castells_ipanya_guncelleme.pdf (22.05.2015).

²⁷⁹ Lingens / Avusturya, 08.07.1986, Başvuru No: 9815/82, http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr/faaliyetler/17_19_eylul/aihm_diger_ulke/lingensavusturya_guncelleme.pdf (22.05.2015).

²⁸⁰ Sürek ve Özdemir / Türkiye davası, 08.07.1999, Başvuru no: 23927/94 ve 24277/94, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["sürek ve özdemir"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER":\["itemid":\["001-58278"\]\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (22.05.2015).

²⁸¹ Zübeyir Çoban, “İfade Özgürlüğü ve Suç Örgütünün veya Amacının Propagandasını Yapma Suçu”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008), s. 12.

hakkı vardır. Sonuç itibariyle basın özgürlüğü, haber alma ve bilgi edinme özgürlüğünün olmazsa olmaz bir unsurudur. Bu özgürlük, halk açısından siyasi liderlerin fikir ve tutumlarının öğrenilmesi ve kanaat oluşturulması bakımından iyi bir araç sağlamaktadır. Zira haberdar olma, bilme ve bilgiyi yayma imkânı sunulmadan ifade özgürlüğünden bahsedilmesi imkânsızdır²⁸².

b) Kanaat Özgürlüğü

Kanaat özgürlüğü, ifade özgürlüğü unsurlarından ikincisini diğer bir ifadeyle şartını oluşturur. Kanaat edinme özgürlüğünün AİHS m. 10/2’de düzenlenen sınırlamalara karşı koruma altında olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu özgürlük ilgili hükümde düzenlenen özgürlüklerin aynı zamanda önkoşuludur. Kanaat özgürlüğünün mutlak nitelikte olduğu söylenebilir. Bunu sağlayan husus ise, söz konusu hakkın sınırlandırılmasının demokratik bir toplumda mümkün olamayacağı anlayışının Bakanlar Komitesince ifade edilmesidir²⁸³.

Kanaat özgürlüğü denildiğinde anlaşılması gereken, haber alma ve öğrenme özgürlüğünün koruma altına alındığı bir ortamda oluşan felsefi, dini, sosyal, siyasi, ekonomik vb. alanlarda bireyin edindiği bilgiler arasından doğru olduğuna inandığı görüşleri tercih edebilmesi ve bunlardan dolayı kınanmamasıdır²⁸⁴.

Kanaat özgürlüğü çerçevesinde inanç özgürlüğünden de bahsedilebilir. Zira insanların dinler karşısındaki düşünce, kanaat, inanç ve davranışları, inanç özgürlüğü kapsamında güvence altındadır. Ayrıca vicdan özgürlüğü, her türlü siyasi ve felsefi görüşleri de güvence altına alır ve kişinin dini nitelikte olmayan inançlarını da kapsar. Yani birey istediği inanca sahip olabileceği ve dilediği inancı tercih edebileceği gibi, hiçbir dini inanca sahip olmama seçeneğini de benimseyebilir²⁸⁵.

AİHM’in bu durumu örneklendiren birçok kararı bulunmaktadır. Örneğin, Kostakos / Yunanistan kararında AİHM, sözleşmenin sadece inananların kişilik ve

²⁸² Okumuş, s. 39.

²⁸³ R. Trager ve D. L. Dickerson, **21. Yüzyılda İfade Özgürlüğü**, A. Nuri Yurdusev (çev.), Ankara: 2003, s. 16.

²⁸⁴ W. Gellhorn, **Amerikan Hakları**, Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1965, s.88.

²⁸⁵ “Esasen kanaat besleme kişinin iç âlemini ilgilendirdiği cihetle bir kayıtlamaya da tabi tutulamaz. Bu kanaatin söz, yazı, resim vesaire gibi vasıtalarla açığa vurulmasıdır ki 38 sayılı Kanunun 1. maddesinin (A) bendi ile bazı kayıtlamalara tâbi kılınmıştır.” Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 1963/17, K.1963/84, 08.04.1963. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, (26.05.2015).

hayat anlayışlarını değil, inançsızların, din düşmanları ve şüphecilerin dünya görüşlerini de koruduğuna karar vererek bu konudaki görüşünü açıkça ifade etmiştir²⁸⁶.

Haber alma ve bilgi edinme özgürlüğünün yanı sıra kanaat özgürlüğünün, ifade özgürlüğü için çok daha önem arz eden bir unsur olduğu söylenebilir. Zira bahse konu unsur, niteliği gereği kişini iç dünyasında gerçekleşen düşünme sürecinin sonuncu aşamasıdır. Kanaat özgürlüğünün içsel bir işlem olarak insanın ruhi ve fikri alanıyla ilgili olmasının yanında kanaatlerin açığa vurulmadıkları sürece dış dünyada olumlu ya da olumsuz bir etki ve sonucunun doğması ve başkasına zarar vermesi imkânsızdır. Dolayısıyla hukuki düzenlemelere konu olup olmayacağı konusu da tartışmalıdır. Sınırlandırılmaları hukuki planda neredeyse mümkün olmayan bu özgürlüklerin hukuken güvence altına alınmaları oldukça önemlidir. İnsan hakları belgelerinde de, kanaat özgürlüğü herhangi bir sınırlandırmaya tabi tutulmadan ve sadece güvenceler sağlanarak düzenlenir. Bu sebeple kanaat özgürlüğünün mutlak bir özgürlük olduğunu söylemek mümkündür²⁸⁷.

İfade özgürlüğünü düzenleyen belgelerin hemen hepsi bu özgürlüğü kanaat özgürlüğü ile bir bütün olarak değerlendirir. Bu belgelerin en önemlileri olarak ifade edebileceğimiz Birleşmiş Milletler Evrensel Bildirgesi m. 19 ve AİHS m. 10'da olduğu gibi kanaat ve ifade özgürlüğü aynı hükümde düzenlenmiştir. Ayrıca Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi m. 13'te kanaat özgürlüğü, ifade özgürlüğünün ayrılmaz bir parçası halinde ve bir bütün olarak düzenlemektedir. Bu belgelerdeki birlikte düzenleme anlayışına karşılık, farklı maddelerde düzenleme yapan belgeler de vardır. Bunların başında Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi gelir. Sözleşmeye göre, kanaat özgürlüğü, mutlak bir haktır fakat ifade özgürlüğü bazı sınırlandırmalara tabi tutulur. Esasında birlikte düzenleme yapan belgeler ile ayrı düzenleyen belgeler arasında bu açıdan bir farklılık bulunmamaktadır, zira bir bütün olarak düzenleyen belgelerde de ifade özgürlüğünün sınırlandırılabilirdiği bilinmektedir. Nitekim incelemesini yaptığımız AİHS m.10/2'de bu türden bir

²⁸⁶ Okumuş, s. 48.

²⁸⁷ Tanör, *Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası*, s. 25; Sunay, s. 56.

düzenleme açıkça yer almaktadır²⁸⁸. Bu düzenlemelerde genel anlamda kişilerin düşünce ve kanaatlerinden dolayı kınanmamaları ve bunları açıklamaya zorlanmamaları ifade edilmektedir. Tekrar etmek gerekirse, kanaat özgürlüğü gibi bireyin iç dünyasını ilgilendiren bir sahanın hukuk normlarıyla sınırlandırılması demokratik ilkelerle bağdaştırılamaz. Zira bunun tersine bir düzenleme ve anlayış insanın haysiyetini ve onurunu olumsuz yönde etkileyecek ve onu ortadan kaldıracak bir takım uygulamaların ortaya çıkması sonucunu doğuracaktır. Bu türden müdahaleler liberal demokrasinin esasları ile hiç bir şekilde bağdaştırılamaz. Ancak totaliter rejimlere özgü bir eylem olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla söz konusu alan, hukukun mutlak sınırlama alanı dışında kalan doğal alanı ve insan haklarının özünü oluşturur. Zira kanaat özgürlüğü, dış dünyaya aktarılmadığı sürece kişiseldir ve bireyin iç dünyasına aittir. Kanaatler, ancak kamusal alana aktarılmaları halinde başkalarının fikri tercihlerinin konusunu teşkil edebilirler²⁸⁹.

Demokratik toplum olmanın zorunlu unsurlarından olan kanaat özgürlüğü doğruluğuna inanılan düşünce ve kanaatleri seçme ve benimseyebilmeyi, hiç kimsenin kanaatlerinden dolayı endişe duymamasını ve rahatsız edilmemesini ifade eder. Belirtmek gerekir ki, kanaat özgürlüğü bünyesinde sessiz kalma fikir beyan etmeme özgürlüğünü de barındırır. Ayrıca düşünce ve inançlarını ya da inançsızlığını açıklamaya zorlanmama ancak bir zorlamanın bulunması halinde konuşmamayı seçebilmeyi ifade eder. Konuşmama özgürlüğü üç farklı şekilde karşımıza çıkabilir: Bunlardan ilki, kişinin inanmadığı şeyleri söylememe hakkı, diğeri, kişinin inandığı şeyleri söylememe hakkı ve sonuncusu, kişinin bildiklerini söylememe hakkıdır. Kişinin inandıklarını açıklamama hakkını içeren özgürlük, inanmadıklarını söylememe hakkını da içerir²⁹⁰. Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’nin önüne de konuşmama özgürlüğü bağlamında sorunların geldiği görülmektedir.

²⁸⁸ Erdoğan Teziç, “Türkiye’de Siyasal Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü”, Anayasa Yargısı, c.7, Ankara: 1990, s. 33; Gökçen, s.225.

²⁸⁹ Bülent Tanör, “İnanç ve Din Özgürlüğü”, **İnsan Hakları**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000, s. 98.

²⁹⁰ Bazı Amerikan okullarında öğrenciler, bayrağı selamlamak ve bir bağlılık yemini etmek suretiyle derslere başlamaktaydı. Bu ödevi yerine getirmeyen çocukların okuldan kovulmalarının emredilmesi üzerine açılan davada, Yüksek Mahkeme, kişinin gerçekten inanmadığı bir inanca zorlanmasında kamu yararının pek önemli olmadığını, bu tür teşebbüslerin ortaya çıkması halinde, kişilerin sınırsız sessiz kalma özgürlüğünün olduğuna karar vermiştir. U.S. Supreme Court Wallace v. Jaffree, 472 U.S. 38 (1985), <https://ffrf.org/outreach/item/14029-prayer-in-public-school> (27.05.2015).

İnanmadığını söylememe hakkını korumanın yanında kişinin inandıklarını söylememe veya inandıklarını gizli tutma hakkını da koruyan konuşmama özgürlüğü çerçevesinde, bireylerin dini inançlarının öğrenilmesine de yer verilmektedir. Din ve inançların öğrenilmesinin yanı sıra siyasi fikir ve inançların öğrenilmesi de, kişilerin fikir ve inançlarının öğrenilmesinde en çok rastlanan sorunlardandır. Öyle ki bu türden çabalara genellikle kamu hizmetine giriş sürecinde rastlanılmaktadır. AİHM'in önüne gelen iki örnek davada bahse konu sorun görülmektedir: Bu davaların ikisi de Almanya aleyhine açılmıştır. Söz konusu davalarda Berufsverbot Doktrini değerlendirilmiştir. Bu doktrin Federal Almanya Cumhuriyeti'nin bütün devlet memurlarına Anayasa ve onun değerlerine bağlılık yemini etme zorunluluğu getirmektedir. Bayan Glasenap, aşırı sol partiye (Alman Komünist Partisi), Bay Kosiekise aşırı sağ partiye (Almanya Ulusal Demokrat Partisi) sempati belirten bazı görüşler açıklamıştır. Her iki olayda da hükümet, deneme süreli öğretmen olarak atanan başvuruculara daimi devlet memuru statüsü vermeyi reddetti. Davalarda AİHM tarafından benzer bir yorum ortaya konmuştur. AİHM, devlet memurlarının özgür bir demokratik anayasal sistemi desteklemelerini istemenin AİHS'e mutlak bir şekilde ters olmadığına karar vermiştir. AİHM, bu davaların, başvurucuların devlet memurluğuna girme hakları ile ilgili olduğu hatta ifade özgürlüğüne müdahale bile olmadığı sonucuna varmıştır. AİHM, bir diğer kararında ise bu iki davada vermiş olduğu kararların aksine bir tutum sergilemiştir: Bahse konu davada, öğretmenlik görevinin sona erdirilmesine gerekçe olarak Vogt adında bir öğretmenin Alman Komünist Partisine üye olması gösterilmiştir. Bu dava ile yukarıda verilen iki örnek dava arasında bir fark bulunmaktadır. Söz konusu fark, davacının durumuna ilişkindir. Bu fark, önceki iki davada davacıların memurluğu geçicidir yani kadrosuzdur. Fakat Bayan Vogt'un devlet memurluğu ise kadrolu yani daimidir. AİHM, Alman kanunlarına göre anayasaya bağlılığın mutlak olması üzerinde durmuş ve bu ödevin iş veya derecesine bakılmaksızın her vatandaşa eşit olarak yüklenmesini ve kamu hizmeti ile özel hayat arasında ayırım yapılmamasını yadırgamıştır. Söz konusu davanın konusu, ifade özgürlüğünün ihlali olup, davacının kadrolu memuriyette bulunması sebebiyle kişinin devlet memurluğuna girişiyle ilişkilendirilmemiştir²⁹¹.

²⁹¹ AİHM, Almanya'nın Weimar Cumhuriyeti yönetimi sırasında ve bu rejimin çöküşünden 1949'da Temel

AİHM tarafından verilen kararda vurgulanması gereken diğer bir husus da, Avrupa Konseyi üyesi olan devletlerin hiçbirinde bahse konu davada belirtilen türden bir anayasal bağlılık yükümlülüğünün olmadığıdır. Öyle ki, kararda göz önünde bulundurulmuş bir nokta dikkat çekicidir. Bu da, Almanya’da dahi söz konusu ödevin ülkenin farklı kısımlarında farklı uygulanmasıdır. Bu davada AİHM, üç ana hususu vurgulamış ve üzerinde durmuştur: Bunlardan ilki, verilen cezanın çok ağır olduğudur. AİHM, bu durumu açıklarken görevden uzaklaştırmak suretiyle davacının geçim kapısının kapatıldığını belirtmiştir. İkinci husus, başvurunun görevinin güvenlik riski taşımadığıdır. Üçüncü ve son olarak ele alınan husus ise, Alman Komünist Partisi’nin ilgili dönemde, Federal Almanya Anayasa Mahkemesi tarafından yasaklanmamış olmasıdır. Sonuç itibarıyla AİHM davacıyı görevinden uzaklaştırmayı haklı gösterecek sebeplerin yeterli düzeyde olmadığını belirterek hükmü vermiştir. Bahse konu son davada (Vogt kararı), anayasaya bağlılık ödevinin çok ağır olmaması gerektiği, bir vatandaşın görev ve derecesine bakılmaksızın herkese aynı oranda yüklenilmeyeceği, anayasaya bağlılık ödevinin yüklenilmesi halinde, kamu hizmeti ile özel alanın birbirinden ayrı tutulması AİHM tarafından tavsiye edilen konular olmuştur. Bu davanın önemli katkılarından biri de öğretmenlerin ve devlet memurlarının siyasi eylemlere katılabilme haklarına ilişkin getirilen özgürlükçü yorumdur. Bu yorum ayrıca AİHM’in ifade özgürlüğü prensibine bağlılığını da net bir şekilde ortaya koymaktadır²⁹².

Daha önce de belirtildiği üzere, konuşmama hakkı, kişilerin inandıklarını söylememe hakkını da, kişinin bildiklerini söylemekten kaçınması hakkını da korur. Örneğin, kişiye kendi veya yakınları aleyhine tanıklıktan kaçınma hakkı verir. Buna ilişkin olarak anayasal düzenlemeler de mevcuttur. Mesela Amerikan Anayasası bireyi, kendi aleyhinde şahitlik yapması için zorlanmasına karşı koruma altına alır. İlgili anayasada yer alan hüküm şu şekildedir: “*Kimse herhangi bir ceza davasında kendi aleyhine şahit olmaya zorlanamayacaktır.*” Söz konusu hak, kişinin uygarlaşma mücadelesinde büyük dönüşüm noktalarından biri kabul edilmektedir.

Kanunun onaylanmasına kadar geçen sürede kazanılan tecrübeyi dikkate alarak kararını vermiştir. Vogt / Almanya Davası, 26.09.1995, Başvuru No: 17851/91, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"weimar\"\], \"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\", \"CHAMBER\"\], \"itemid\":\[\"001-58012\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (27.05.2015).

²⁹² Küçük, *İfade Hürriyetinin Unsurları*, s. 52-53; Tanör, *Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası*, s.14; Osman Can, “Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü: Anayasal Sınırlar Açısından Neler Değişti?”, **Liberal Düşünce**, Y. 6, S. 24, Güz 2001, s. 90; Kaboğlu, s.27.

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun yaklaşımı ve tutumu da bu doğrultudadır²⁹³. Bu noktada gazetecilerin haber kaynaklarını açıklamama özgürlüğü de kişinin bildiği bir şeyi açıklamama hakkı kapsamında değerlendirilebilir.

Özetlemek gerekirse ifade özgürlüğünün ayrılmaz bir parçası ve hatta çekirdeği olarak ifade edilen kanaat özgürlüğü, hem kanaatlerin açıklanmasını tehlikeye sokan durumlara karşı hem de farklı düşüncelere sahip olmaları nedeniyle kişileri rahatsız eden ya da farklı fikirlerin benimsenmesini engelleyen faktörlere karşı koruma sağlamaktadır.

c) Fikir ve Kanaatleri Açıklama Özgürlüğü

Elde edilen kanaat ve inanç değerleri, ifade özgürlüğünün en etkin ve en önemli unsuru olan fikir ve kanaatleri açıklama özgürlüğünü ortaya çıkarır. Fikir ve kanaatleri açıklama özgürlüğü düşüncelerin dışa vurulmasını ifade eder. Düşünce edinmeye yarayan özgürlükler ve kanaat özgürlüğünün bir anlam ifade edebilmesi için fikir ve kanaatleri açıklama özgürlüğü bir zorunluluktur. Aksi halde bir bütün olarak ifade özgürlüğünün varlığından bahsedilmesi imkânsızlaşır²⁹⁴. Genel anlamda fikir ve kanaatlerin açıklanmasından anlaşılması gereken, bireyin edindiği bilgiler sonucunda yapmış olduğu tercihlerin dış dünyaya yansıtılmasıdır. Fikir ve kanaatlerin açıklanması bakımından da çeşitli yollara başvurulması imkânı vardır. Bunlar söz ve yazı ile bireysel olabileceği gibi toplu olarak örgütlenmeler şeklinde de gerçekleştirilebilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde topluca bağırımlar, pankart açma, afişler veya dernekler ve siyasi partiler vasıtasıyla yapılan örgütlü tutum, eylem ve hareketler bunlara örnek gösterilebilir. Bu bakımdan ifade özgürlüğünün farklı görünüş biçimlerinden söz etmek mümkündür. Dolayısıyla ifade özgürlüğü denildiğinde, sadece soyut düşüncelerin var olabilmesinden ve bu düşüncelerin soyut bir şekilde yayılması ve açıklanması anlaşılmamalıdır²⁹⁵.

²⁹³ Tanör, *Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası*, s. 25.

²⁹⁴ Safa Reisoglu, *Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları*, İstanbul: 2001, s. 66.

²⁹⁵ Özlem Çakmut Yenerer, "Ceza Hukukunda Propaganda ve Düşünce Özgürlüğü", *Sahir Erman'a Armağan*, İstanbul: 2000, s.135-136; Köksal Bayraktar, *Suç İşlemeye Tahrik Cürmü*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, 1977, s. 23.

Ayrıca bu özgürlükten düşüncelerin aktif, sistemli ve inandırıcı şekilde başkalarına aşılması, ikna çalışması, telkin ve tavsiyesi yani propagandası da anlaşılmalıdır. Bireyin bu yöndeki tavrı son derece olağan ve normal bir durumdur. Özü itibarıyla propaganda yapabilme, ifade özgürlüğü kapsamında ele alınmaktadır. Bunun önüne geçilmesi ancak şiddet ve zor kullanma gibi yöntemlere başvurulması halinde makul karşılanabilir²⁹⁶. Aksi halde yani bir propagandanın belli bir amaç gütmesi -ki propaganda belli bir amaca ulaşmak için kullanılır- taraftar kazanma ve onları harekete geçirme amacını taşıması, muhataplarını etkilemesi, heyecanlandırması, düşüncenin açıklanmasının güçlü bir şekilde yapılmasını ifade etse de bütün maksat ve yöntemler şiddet ortamı hazırlamadığı ve bunlara araç olmayı önermediği müddetçe ifade özgürlüğü bünyesine değerlendirilir²⁹⁷. Kısacası hukuk zemininden ayrılmadığı ve hukukun kendisine sağladığı koruma çerçevesinde her türlü propaganda da ifade özgürlüğü kapsamında ele alınır. Bunun aksine bir tavrın açıkça düşüncenin, fikir ve kanaatlerin açıklanmasının yasaklanması manası taşıyacağını söylemek mümkündür²⁹⁸.

İfade özgürlüğünün kişilere sağladığı imkân, beğenmedikleri uygulamaları eleştirebilme, fikir ve inançlarına uygun şekilde davranabilme ve doğruluğuna inanılan düşünce ve inançları başkalarına aktarabilmektir. Bu aktarım yapılırken saldırgan ifadeler de kullanılabilir²⁹⁹. AİHM birçok kararında yapmış olduğu değerlendirmede, bir siyasetçinin veya eleştirmenin kendi görüşleri doğrultusunda belirli olayları değerlendirmesi ve bunu yaparken sert, kırıncı ve hiciv içeren ifadeler kullanmasını ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmiştir. AİHM, Laval kentini ziyareti sırasında Fransa eski Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'yi protesto etmek amacıyla daha önce Sarkozy'nin bir çiftçiye karşı kullandığı sözler de olan “*Defol Aptal Herif*” yazılı pankart açan Sol parti militanı Herve Eon'un hakaretten tazminata mahkûm edilmesini ifade özgürlüğünün ihlali saymıştır³⁰⁰. Kararda, bu protestoda kullanılan ifadenin bir hiciv ürünü olduğu ve bu protesto biçiminin

²⁹⁶ Okumuş, s. 56.

²⁹⁷ Cohen-Almagor, s. 16 vd.

²⁹⁸ Sami Selçuk, “Düşünce Özgürlüğü”, Düşünce Özgürlüğü, Hayrettin Ökçesiz (drl.), İstanbul: AFA, 1998, s. 303.

²⁹⁹ David K. Shipler, **Freedom of Speech: Mightier Than The Sword**, New York: Alfred A. Knopf, 2015, s.178.

³⁰⁰ Eon / Fransa Davası, 14.03.2013, Başvuru No: 26118/10, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"languageisocode":\["TUR"\],"appno":\["26118/10"\],"itemid":\["001-119935"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (22.10.2015).

cezalandırılmasının toplumsal tartışmalarda hicivli ifadeler üzerinde caydırıcılık ve tehdit teşkil edeceği vurgulanmıştır.

Dernek ve siyasi parti kurma, örgütlenme ve üye olma, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma da ifade özgürlüğünün değişik görünümlerinden, farklı yansımalarından kabul edilmektedir. Bireylerin gerek kişisel gerekse topluluk halinde düşünce ve inançlarına uygun davranışlarda bulunabilmeleri gerekir. Aksini öngören düzenlemeler ifade özgürlüğünün ihlali anlamı taşıyacaktır³⁰¹.

3. İfade Özgürlüğü ve Kitle İletişim Araçları

Bilgi edinme özgürlüğünün mümkün olabilmesi ancak demokratik devletin varlığı ve fikirlerin sansüre uğramadığı özgür bir basın varlığına bağlıdır. Dolayısıyla basın özgürlüğü demokrasinin vazgeçilmez bir ögesidir ve ifade özgürlüğünün gerçekleşmesi için basın özgürlüğü son derece önemlidir. Bu konuyla ilgili olarak uluslararası belgelerin düzenlemeleri de görülmektedir. Örneğin, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi m. 19, AİHS m.10 ve 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi'nde³⁰² kitle iletişim araçlarıyla her türlü haberi öğrenebilme ve yayabilme, devletlerin sınırlarına tabi olmaksızın hak olarak tanınmıştır³⁰³.

Kitle iletişim araçları, bilgi edinme ve haberlere ulaşmanın yanı sıra düşüncelerin açıklanmasında en önemli araçlardır. Günümüzde özellikle başta internet olmak üzere, yazılı basın, radyo, televizyon ve sinema bu araçlardandır. Yazılı kitle iletişim araçları olarak da anılan yazılı basın kapsamına gazeteler, dergiler ve kitaplar girer. Görsel ve işitsel kitle iletişim araçları olarak ise televizyon ve radyo kabul edilir. İnternet ve türevi kitle iletişim araçları, diğer kitle iletişim araçları olarak bilinir³⁰⁴. Basın özgürlüğü, kaynağını ifade özgürlüğünden alan kitle iletişim özgürlüğünün bileşenlerini oluşturan özgürlüklerdendir. Dolayısıyla kitle

³⁰¹ Osman Can, s. 94-95; Küçük, *İfade Hürriyetinin Unsurları*, s.70.

³⁰² 3 Temmuz 1973 tarihinde, Helsinki'de açılan ve 18 Eylül 1973'ten 21 Temmuz 1975'e kadar Cenevre'de çalışmalarını sürdüren Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, halklar yararına, ilişkilerin iyileştirilmesi ve yoğunlaştırılması ve Avrupa'da barışa, güvenliğe, adalete ve işbirliğine gerek katılımcı Devletler arasında gerek dünyanın diğer Devletleri ile sağlanılmasına dair hususları içeren bu senet, Helsinki'de 1 Ağustos 1975 gününde kabul edilmiştir.

³⁰³ Zeki Hafızoğulları, "İnsan Hakkı Olarak Kişilik Hakları ve Kişilik Haklarının Korunması", *AÜHFD*, C. 46, S. 1-4, 1997, s. 15.

³⁰⁴ Ali Türkmen, *İslam İletişim Hukuku*, 2. Baskı, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012, s. 91-95.

iletişim özgürlüğü kavramı, 1982 Anayasası m. 26 kapsamında güvence altına alınan ifade özgürlüğünün kitle iletişim araçları yoluyla gerçekleştirilmesini ifade eden çatı bir kavramdır³⁰⁵. Günümüzde ise basın özgürlüğü, kitle iletişim araçlarından basın yoluyla düşüncelerin serbestçe açıklanması ve yayılmasını ifade eden kitle iletişim özgürlüğünün görünüm şekillerinden birisi olarak anıldığı dar anlamından ziyade, geniş anlamda kullanılmaktadır. Bu özgürlük, her türlü kitle iletişim araçları ile bilgi ve haberlerin ülke sınırları söz konusu olmaksızın serbest dolaşımının sağlanmasını ve herkesin iletişim teknik araçlarını serbestçe kullanma imkanının sağlanmasını gerekli kılar³⁰⁶.

Özgürlük anlamında özellikle Facebook ve Twitter gibi sosyal medya ortamlarına serbestçe erişimin önemi büyüktür. Sosyal medya, Facebook, Twitter, YouTube, LinkedIn, Google Plus, Myspace, Fourspace, Instagram vb. platformların başını çektiğı, bloglar, mikroblogging, wikiler, sosyal ağ siteleri, medya paylaşım sitelerinden oluşan ve kullanıcılarının her türlü bilgi, video ve resmi birbirleriyle paylaşabildiğı internet alanlarıdır³⁰⁷. Artık bilgiye ve habere sadece klasik basın organları ile ulaşılmamakta, sosyal medya aracılığıyla da haber yayılabilmektedir³⁰⁸. Ayrıca son yıllara damgasını vuran olaylardan Arap Baharı³⁰⁹, sosyal medya üzerinden haberleşmenin ne kadar önemli olduğunu bize göstermiştir.

Önemle üzerinde durulmalı ki, ifade özgürlüğünün kullanım şekli olarak radyo ve televizyon yayıncılığını içine alan görsel işitsel iletişim özgürlüğü ve basın özgürlüğü 1982 Anayasasında düzenlenmiş olmakla birlikte aynı anayasal

³⁰⁵ Kemal Günler, "Teoride ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Kitle İletişim Özgürlüğü", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2006), s. 15; Çetin Özek, **Türk Basın Hukuku**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1978, s. 8-9.

³⁰⁶ Çetin Özek, **Kitleleşme İletişim Özgürlükleri, İnsan Hakları (Cogito)**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000, s. 154.

³⁰⁷ Lütfiye Hilal Ceylan, "Sosyal Medya ve Gazetecilik", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul, 2002).

³⁰⁸ Katıldığı bir konferansta Kızılhaç Genel Sekreteri, artık nerede ne olduğunu öğrenmek için gazetecileri beklemek zorunda olmadıklarını anlatarak akıllı telefonların ve sosyal medyanın işlerini kolaylaştırdığını anlatmıştır. Simon, s. 13.

³⁰⁹ 2010 yılında başlayan Arap Dünyasında yaşanan halk hareketlerine verilen ortak addır. Arap Baharı; Arap halklarının demokrasi, özgürlük ve insan hakları taleplerinden ortaya çıkmış; bölgesel, toplumsal bir siyasi-silahlı harekettir. Bu süreçte protestolar, mitingler, gösteriler ve iç çatışmalar yaşanmıştır. Halklar, özgürlük mücadelesi adı altında birçok Arap diktatörünü resmen devirmiştir. Wikipedia, erişim tarihi:25.04.2016.

güvencelere sahip değildir. Özellikle 1982 Anayasası m. 26/1'deki görsel-ışitsel iletişim araçları ile ifade özgürlüğünün kullanılmasının izin sistemine bağlanabileceği şeklinde düzenlemesi, yasa koyucunun bu alanın düzenlenmesi konusundaki takdir sahasını genişletmiştir. Anayasada yer alan bu düzenleme doğrultusunda yasa koyucu bu alanda idari izin gerekliliğine dayanarak görsel-ışitsel iletişimi, idari yetkilerin egemen olduğu bir sistem üzerine inşa etme olanağına kavuşmuştur. Ancak basın özgürlüğü ya da genel olarak ifade özgürlüğü söz konusu olduğunda idari yetkilerin bu derece geniş etkinlik kazanması anayasal açıdan kabul edilebilir bir durum değildir. Dolayısıyla mevcut anayasal ve yasal düzenlemeler de göz önüne alındığında yazılı basının görsel-ışitsel yayım faaliyetine oranla, izne tabi olmama konusunda çok daha geniş bir anayasal korumaya sahip olduğu görülecektir. Fakat kullanılan araç ne olursa olsun ifade özgürlüğünün özü değişmemeli ve böyle kategorik farklılıklar nedeniyle halkın haber alma hakkına müdahale edilememelidir³¹⁰.

Türkiye'de son zamanlarda muhalif yayın yapan televizyon kanallarının yayın platformlarından kaldırılması, aslında bu sorunun büyüklüğüne işaret etmektedir. AİHM, Informationsverein Lentia ve Diğerleri / Avusturya kararında³¹¹ devletlerin radyo ve televizyon işletmelerini bir izin sistemine tabi tutabileceğini ama bu sistemin sadece teknik amaçlarla kullanılabileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla izin sisteminin demokratik çoğulculuğu sağlayan yayınların önünü kesme amacı taşıyan müdahalelere yol açmaması gerektiği ve aksine uygulamaların ifade özgürlüğünü ihlal edeceği açıktır.

³¹⁰ Can Azer, "Görsel-İşitsel İletişim Özgürlüğünde Tekel ve Oligopol Sorununa Genel Bir Bakış", AÜHFD, C. LX, S. 2, Ankara, 2011, s. 200; Halit Yılmaz, **İdarenin Görsel İşitsel İletişim Alanındaki İşlevi**, Ankara, İmaj Yayıncılık, 2006, s. 8;

³¹¹ Informationsverein Lentia ve Diğerleri / Avusturya Davası, 24.11.1993, Başvuru No: 13914/88, 15041/89, 15717/89, 17207/90, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["AUSTRIA 1993 RADIO"\], "documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57854"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (22.10.2015).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN KRİTERLERİ VE ÖRNEK KARARLARI

Basın, icra ettiği mesleğinin doğası gereği siyasetin içinde yer alır. Bunun yanında mercek altına alınan ve sıkı takip edilen kişilerin yaşamlarının meraklılarına ulaştırılması mesleğin bir diğer önemli parçasıdır. Yapılan işin doğası gereği gazetecilik faaliyeti sebebiyle kişi, kurum ve kuruluşlarla çatışma yaşanması kaçınılmazdır.

Gelişmiş demokrasilerde ortaya çıkan bu çatışma hallerinin çözüm alanı ise mahkemelerdir. Hukuk normları içerisinde alınan kararlarla özgürlük alanları belirlenir; geleceğe dönük benzer olaylar için de standartlar oluşmuş olur.

Basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü başlığı altında AİHM'in kararlarına sıklıkla konu olmaktadır. Özellikle siyaset ve özel yaşam ile ilişkisi açısından basın özgürlüğü hususunda saptanan kriterler önem arz etmektedir. Bahsi geçen kriterlerin AİHM kararlarında ne şekilde uygulandığı da örnek kararlar ışığında bu kısımda gözler önüne serilecektir.

A. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN KRİTERLERİ

Basınla ilgili ana çatışma ve sınırlandırma kaynağı iki konuyu yani siyaset ve özel yaşam üzerinden basın özgürlüğünü bu bölümde ele alarak AİHM'in basın özgürlüğü için saptadığı kriterlere değineceğiz. Bu kriterler zamanla yukarıda yer verdiğimiz Avrupa Konseyi tavsiye karar ve bildirilerinin de temelini oluşturmuştur. Ayrıca AİHM, kararlarında bahsi geçen bildirilere yaptığı atıflarla yer vermektedir.

1. Basın Özgürlüğü ve Siyaset İlişkisi

Basın, halkın en doğal hakkı olan haber alma talebini karşılama aracı olmakla birlikte her türlü düşüncenin özgürce ifade edildiği bir mecradır. Farklı

siyasi düşüncelerin bu platformda ortaya konması da bunun kaçınılmaz sonucudur. Tarihten günümüze baktığımızda görülür ki, siyasi düşünceler ortaya konulurken özellikle farklı siyasi düşünceler eleştirilirken kullanılan üslubun sertliği basın siyasilere arasını açmıştır.

a) Siyaset ile İlişkisi Açısından Basın Özgürlüğünün İşlevi

Demokratik sistemlerde yasama, yürütme ve yargı erklerinden sonra basının dördüncü kuvvet olarak halk adına kamu otoritesini ve siyasileri denetlemesi ve adeta halkın bekçi köpeği görevini üstlenmesi, iktidarlarca “tehlikeli” olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Bunun yanında salt siyasi düşüncelerin ortaya konması bile iktidar ve çevresini rahatsız etmiş ve bu, onları kendileri açısından rahatsız edici düşüncelerin yayılmasını engellemek için sansüre başvurmaya sevk etmiştir. Bu şekilde basını kontrol altında tutmak, bir yandan da bu önemli gücü kendi menfaatleri uğruna kullanmak ve bilginin yayılımını yönetmek istemişlerdir³¹².

Basın ve siyaset arasındaki kaçınılmaz ilişki bu hastalıklı bakış açısıyla devam ederken medya sahiplik yapısında meydana gelen değişiklik, durumu daha da içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Ekonomik menfaatlerine göre hareket eden holding sahiplerinin basın aygıtlarına sahip olmaya başlamasıyla birlikte, bu holding sahipleri, iktidarla sıkı ilişkiler kurmak adına iktidar ve çevresini rahatsız edici haberlerin yapılmasının önüne geçmeye başlamıştır³¹³. Sansürün artık iktidardan gelmesi değil, bizzat basının kendi içinden gelmesi söz konusu olmuştur³¹⁴.

Yukarıda bahsedildiği gibi, basının siyaset ile olan kaçınılmaz ilişkisinde sorun, siyasiler tarafından istenilmeyen haberlerin yapılmasıyla veya basının siyasileri eleştirmesiyle ortaya çıkar. Bazen bu eleştiri, sert ve kırıncı bir üslupla olabilir. Bu eleştirilerin susturulması için sansür devreye girer. Mevcut eleştirilerin sona erdirilmesi için çeşitli görünümlemlerle yapılan uyarıların dikkate alınması istenir.

³¹² Simon, s. 32.

³¹³ Sözeri, s. 16.

³¹⁴ Pınar Sevginer, “Medya ve Siyaset İlişkisi İçerisinde Türkiye’de Gazetecilik ve Sansür”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Yüksek Lisans Programı, İstanbul), 2002, s. 51.

Eğer basın eleştiren tutumuna devam ederse, antidemokratik uygulamalar uyarınca soruşturma ve kovuşturmalara maruz kalır. Basın organlarına vergi cezası veya kapatma cezası verilirken, eleştiride bulunan gazeteciler hakkında tutuklama mekanizması işletilir ve bunun yanında işine de son verilebilir³¹⁵. Tüm bunların yanında basın organları, medya sahiplik yapısı üzerinden dizayn edilerek istenen şekilde yayın yapmaya mecbur bırakılır³¹⁶.

Tüm bu anlattıklarımızın yaşanmaması adına siyaset ve basının görevlerinin iyi bilinmesi ve herkesin bunlara saygı göstermesi gerekir. Bu hususta AİHM, eleştirilerin hükümete yapılması durumunda eleştiri sınırlarının sıradan bir politikacıya yapılan eleştirilere nazaran daha sert üslupla olabileceğini ve bunu hükümetin hoş karşılaması ve siyasi meselelerin toplum önünde tartışılmasına engel olabilecek basını caydırıcı faaliyetlere girişmemesi gerektiğini ve böyle faaliyetlerin sansür olarak kabul edileceğini açıkça belirtmiştir. Castells / İspanya kararında AİHM bu husustaki duruşunu şu şekilde ortaya koymuştur:

“Hükümeti eleştirmenin hoş görülebilir sınırları, şahısları ve hatta politikacıları eleştiri sınırından daha geniştir. Demokratik bir sistemde Hükümetin eylemleri ve ihmalleri, sadece yasama ve yargılama organlarının değil, basının ve kamuoyunun da yakından incelemesine tabidir. Dahası, Hükümetin işgal ettiği üstün mevki, özellikle muhaliflerinin veya medyanın haksız saldırılarını ve eleştirilerini karşılamak için başka araçları kullanabileceği durumlarda ceza davasına başvurmada kendisini sınırlı görmesini gerektirir. Ancak yetkili devlet otoriteleri, kamu düzeninin güvencesi olmaları sıfatıyla, temelden yoksun veya kötü niyetle oluşturulmuş iftira niteliğindeki suçlamalara, aşırıya kaçmadan ve gereği gibi tepki göstermeyi amaçlayan cezai nitelikte önlemleri de almakta serbesttirler.”³¹⁷

Basının demokratik toplum düzenine katkısı da bu kararda AİHM tarafından ifade edilmiştir. Kararda buna ilişkin açıklamalar şu şekildedir:

“Hukukun üstünlüğü ile idare edilen bir Devlette basının önde gelen vazgeçilmez rolü unutulmamalıdır... Basın özgürlüğü halkın siyasal liderlerin düşünceleri ve davranışları hakkında görüş sahibi olabilmeleri için en uygun araçlardan biridir. İfade özgürlüğü ayrıca herkesin,

³¹⁵ Sevginer, s. 62.

³¹⁶ Türkiye örnekleri için bkz. Sözeri, s. 15, 22 vd.

³¹⁷ Catells / İspanya, parag. 46. Bkz. Osman Doğru, **İnsan Hakları Avrupa İçtihatları**, İstanbul: Beta Yayınları, 1996, s. 225.

demokratik bir toplumun özünde yer alan serbest siyasal tartışmaya katılmasını olanaklı kılmaktadır.”³¹⁸

Basının öngörülen bu işlevini belirttikten sonra şimdi, basın özgürlüğünün sınırlandırılmasında kullanılan meşru kriterleri inceleyeceğiz. Bu kapsamda öncelikle, fikirlerin sert dille ifade edilmesi, şiddete teşvik olmadıkça fikirlerin özgürce dile getirilmesi ve hoşgörü ile karşılanması, kamu görevlileri açısından ifade özgürlüğünün sınırlandırılması ve gazetecilerin haber kaynaklarını açıklamama hakkının var olması üzerinde durulacaktır.

b) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Basın ve Siyaset İlişkisinde Müdahalenin Meşruluğunu Belirlemede Kullandığı Kriterler

Basın özgürlüğünün işleyişi, görev ve sorumlulukları çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Yani haklar ile görevler arasında bir paralellik bulunmaktadır. Bu şekildeki bir yorum doğrudur ancak aksine bir değerlendirme diğer bir ifade ile basın özgürlüğü yürütülürken görev ve sorumlulukların bulunmadığı şeklinde bir kabul doğru değildir. Hakların kullanılmasında sorumlu bir şekilde hareket etmek gerekir. Örneklendirmek gerekirse, kişilerin basın aracılığıyla şiddete teşvik edilmesi, ırk, cinsiyet ve her türlü ayrımcılığı yaparak kişilere kin ve nefret duygularının aşılması, hakaret içeren sözlere ve suçlamalara meydan verilmesi sorumlu davranılmaması anlamına gelir.

Bu açıdan konuya baktığımızda basın özgürlüğü ile siyaset arasındaki ilişki konusundaki kriterler hakkında AİHM’in üzerinde durduğu ilk husus, başkalarının itibarının korunması ve bunları ihlal edecek uygulamalardan kaçınılmasıdır. Buna örnek olarak Lingens / Avusturya kararını³¹⁹ vermek mümkündür. Lingens / Avusturya davasında başvuru, Avusturya Şansölyesinin eski Nazileri koruduğunu düşündüğünden onun hakkındaki yazısında “*ahlak dışı*”, “*en alçak*” oportünizm”, “*haysiyetsiz*” ifadelerini kullanmıştır. Söz konusu ifadelerin hakaret içerdiği iddiasına karşı bunların ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ve bu hakkını kullanırken yer verdiği değer yargıları olduğu savunmasında

³¹⁸ Catells / İspanya, parag. 65. Bkz. Doğru, *İçtihatlar 1996*, s. 229.

³¹⁹ Lingens / Avusturya, 08.07.1986, Başvuru No: 9815/82. http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr/faaliyetler/17_19_eylul/aihm_diger_ulke/lingensvavusturya_guncelleme.pdf (22.05.2015).

bulunmuştur. AİHM, olaylar-vakalar (fact) ile değer yargıları arasında özenli bir ayırım yapılmasının gerektiğini belirterek iki kavram arasındaki farkı ortaya koymuştur. Buna göre, vakıalar maddi gerçekliği işaret eder. Bu sebeple, doğrulukları kanıtlanabilen vakıalara karşılık değer yargıları için böyle bir ispatın mümkün olmayacağı açıktır. Nitekim bu durumun kabul edilmemesi olumsuz sonuçlar doğurur. Böyle bir durumda gazeteciler, beyanlarının doğruluğunu kanıtlayamadıkça mahkûmiyet kararından kurtulamaz. Sonuç itibariyle AİHM bu olayda açıklamalara uygun olarak başvuru Lingens'in yazısında kullanmış olduğu sözlerin değer yargısı hükmü olduğu kanaatine varmıştır³²⁰.

Söz konusu kararda AİHM, basın başkalarının şöhretini korumak için konulmuş sınırları ihlal etmemesinin bir zorunluluk olduğunu ayrıca belirtmiştir. AİHM, halkın da bu haberlere ve bilgilere ulaşma hakkının olduğunu vurgulayarak, kamu yararı taşıyan her türlü sorun ve olayda olduğu gibi, demokratikleşme için önem arz eden görevi nedeniyle siyasetle ilgili haber ve düşünceleri iletmenin, siyasi düşüncelerle ilgili belirtilen sınırları aşmaması kaydıyla eleştiriler getirmenin, basının başlıca görevlerinden olduğunu ortaya koymuştur. Zira basın, siyasi haber ve fikirleri yaymakla, kişilere siyasi fikirlerden haberdar olma, siyasetçileri bu yolla tanıma imkânı sunarak onların kişisel fikirlerinin oluşması anlamında önemli bir araç olmaktadır. Bu noktada bir ayırımdan bahsedilmesi gerekir. Bu ayırım, siyasetçiler ile özel şahıslar arasındadır. Yani yapılan eleştirilerin kime yönelik olduğu önem arz eder. Açıklamak gerekirse, siyasetçi, sürekli kamuoyunun önünde bulunmakta olup bu yönüyle hareketlerini ve davranışlarını basının ve kamunun denetimine açmıştır. Siyasetçinin düşünce ve davranışlarına getirilen eleştirinin sınırı, özel kişilere kıyasen daha esnek olması normaldir. Zira demokrasinin temel niteliklerine göre, yeni fikir ve düşüncelerin oluşabilmesi için farklı fikirlerin buluşması zorunluluktur³²¹. Buna ilişkin olarak AİHM şu ifadeleri kullanmıştır:

“...bir siyasetçiye yönelik eleştirilerin kabul edilebilir sınırları, özel bir şahsa yönelik eleştiri sınırına göre daha geniştir. Bir siyasetçi, özel şahıstan farklı olarak, her sözünü ve eylemini bilerek ve kaçınılmaz bir biçimde, gazetecilerin ve halkın yakın denetimine açar; bu nedenle

³²⁰ Lingens / Avusturya, parag. 45.

³²¹ Vahit Bıçak, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü**, Ankara: LDT Yayınları, 2002, s. 128.

daha geniş bir hoşgörü göstermek zorundadır. Hiç kuşku yok ki, Sözleşme'nin 10/2. maddesi, başkalarının yani bütün bireylerin itibarının korunmasına imkân verir; bu koruma, siyasetçileri şahsi sıfatları dışında hareket ettikleri zaman da içine alır. Ancak bu gibi durumlarda söz konusu korumanın gerekleri, siyasi meseleleri açık biçimde tartışmanın yararıyla bağlantılı olarak değerlendirilmelidir.”³²²

Bahsi geçen ifadelerden ulaşılabacak sonuç, basın özgürlüğünde birbiriyle bağlantılı iki ana unsurun bulunduğu, hem basının haber verme görevinin bulunduğu, hem de halkın haber alma hakkının olduğudur. Burada dikkat edilmesi gereken husus, basın özgürlüğüne devlet eliyle gerçekleştirilecek müdahalenin demokratik toplumda gereklilik unsurunu karşılaması ve bahse konu bu iki ögenin de göz önünde bulundurulmasıdır. Söz konusu iki ögenin yok sayılması suretiyle gerçekleştirilecek müdahale hakkın ihlali anlamına gelir.

Basının haber verme görevi ve bireyin haber alma hakkı, kamu yararına üstünlük tanınması anlamına gelir. AİHM, bunun sebebini, siyasi konuların daha titizlikle incelenmesi ve eleştiri sınırlarının bu konularda daha geniş olması gerektiği şeklinde ifade etmiştir. Buna örnek olarak, Oberschlick / Avusturya kararı verilebilir. Dava konusu olay, Avusturyalı bir politikacının seçim kampanyası sırasında verdiği bazı demeçler nedeniyle bir gazeteci tarafından eleştirilmesi üzerine, gazetecinin mahkûm edilmesi ve yazının yer aldığı derginin toplattırılmasına ilişkindir. Karara konu olayda başvuru Gerhard Oberschlick, Forum adlı derginin editörüdür³²³. Söz konusu dergideki bir yazıda, Avusturya'nın güneyindeki Carinthia eyaletinin valisi ve aynı zamanda sağcı Özgürlük Partisi'nin lideri olan Bay Jörg Haider'in 1991'de tahrik edici üslupla kullandığı “İkinci Dünya Savaşı'nda yaşamını tehlikeye atmış olanlar dışında kimseye düşünce özgürlüğü tanınmaması gerekir.” şeklindeki ifadelerine dayanarak, J.Haider hakkında Almanca “troll”³²⁴ sözcüğünü kullandığından yargılanmış ve suçlu bulunmuştur. Yapılan başvuru sonucunda AİHM'in verdiği kararda vurguladığı husus, halkın basın aracılığıyla demokrasiye katılımıdır. AİHM'in söz konusu davada belirlediği standarda ilişkin değerlendirmeleri ise şu şekildedir:

³²² Lingens / Avusturya, parag. 42.

³²³ Oberschlick v. Avusturya, 23.05.1991, Başvuru no: 11662/85, <http://ihami.anadolu.edu.tr> (25.05.2015); Gemalmaz ve Gemalmaz, s. 212.

³²⁴ Söz konusu kelime “ahmak” ve “geri zekalı” anlamlarına gelmektedir.

“Basın, diğerlerinin yanı sıra, ‘başkalarının şöhretinin, haysiyetinin korunması şeklindeki bağlı bulunduğu ilkeleri ihlal edemezse de, siyasal meseleler ve kamunun menfaatine ilişkin diğer konular hakkında bilgi ve görüşleri yaymakla da görevlidir. Basın özgürlüğü, siyasal liderlerin görüşleri ve eğilimleri konusunda bir görüş oluşturabilmesi ve bunu ortaya çıkartabilmesi için kamuya en etkili araçlardan birisini sunmaktadır. Bu husus, kamunun bilgi ve görüşleri edinme hakkını açıkça belirten AİHS 10. maddesinde de vurgulanmıştır. Daha genel olarak, özgür siyasal tartışma, Sözleşmenin birçok yerinde düzenlenen demokratik bir toplum kavramının tam merkezinde yer almaktadır.

Forum dergisinde anılan bilgiyi içeren metine yer verilmesi, genel öneme haiz bir siyasal sorun hakkında kamunun tartışabilmesine katkı yapmıştır. Özellikle sosyal alanda vatandaşlarla yabancılar arasında farklı muamele yapılmasına ilişkin mesele, sadece Avusturya’da değil, Avrupa Konseyi üyesi diğer Devletlerde de kayda değer tartışmalara yol açmaktadır. Bay Oberschlick’in eleştirisi kışkırtıcı biçimde bir politikacı tarafından dile getirilen ve başvurusunun üslubu benzeri şekilde çok sayıda insanı şok eder nitelikteki bir öneriye, kamunun dikkatini çekmeye çalışmıştır. Kendisini bu tür terimlerle ifade eden bir politikacı, gazeteciler ve kamu tarafından sert bir tepki görmeye kendisini açık hale getirmiş demektir.”³²⁵

AİHM, kullanılan sözcüğün bir hakaret olarak kabul edilemeyeceği, Bay Haider’in konuşmasıyla tahrik ettiği siyasal tartışmanın bir parçası olarak ortaya çıkan ve kanıtlanmaya elverişli olmayan bir görüş niteliğinde olduğu sonucuna varmıştır. Görüldüğü üzere, kabul edilebilir eleştiri sınırlarının belirlenmesinde, sıradan bir bireyle, kamusal kimliği bulunan bir politikacı arasında farklı kriterler kullanılması gerekmektedir³²⁶. Bir politikacının eleştirilmesinde, eleştirinin sınırları daha esnektir ve siyasal yaşamda yeri olan kişinin, sert eleştirilere hedef olmaya hazır olması gerekmektedir.

Bu açıklamalara uygun olarak Oberschlick v. Avusturya kararında AİHM yine aynı hususa vurgu yapmıştır. Başvurucunun siyasetçinin ifadelerini ve olayları saptırdığını, olayla ve ifadelerle ilgili kendi değer yargılarında bulunduğunu belirtmiş ve bu sebeplerden dolayı başvurusunun yerel mahkeme tarafından suçlu bulunmasının basın özgürlüğünün ihlalini oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır³²⁷. AİHM, düşünceyi açıklama özgürlüğünün demokratik bir toplumun temelini

³²⁵ Gemalmaz , s. 212.

³²⁶ Cohen-Almagor, s. 133.

³²⁷ Oberschlick v. Avusturya, parag. 65.

oluşturduğunu belirtmiş, siyasal iktidarın eylemlerinin yasama ve yargı ile birlikte basın ve kamuoyunun da yakından incelemesine açık olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca AİHM eleştiri sınırlarının belirlenmesinde bir ayrıma da gitmiştir. Buna göre AİHM, siyasetçiler ile sade vatandaşlar arasında ayırım yaparak siyasetçilerin özellikle kamuya yaptıkları beyanları nedeniyle eleştirilmeleri halinde daha geniş bir hoşgörü ortaya koymaları gerektiğini belirtmiştir.

AİHM'in esneklik konusunda belirleyici kriterler koyan diğer bir kararı Bladet Tromso ve Stensaas / Norveç kararıdır. Başvurucunun yayında kullandığı ifadelerden yola çıkarak vardığı kanaatinde gazetecilerin kullandığı deyimlerin polemik niteliğinde de olsa, objektif açıklamalarla desteklendiğinde, bunların asılsız kişisel saldırılar olarak nitelendirilmeyeceğini belirten AİHM, basın özgürlüğünün bir derece abartmayı, hatta kışkırtmayı da içerebileceğini kabul etmiş ve buna göre kararını vermiştir³²⁸.

İncal / Türkiye davası da ifade özgürlüğünün konu edildiği önem arz eden davalardandır. Somut olayda, başvuru hükümetin ırkçı söylemlerle Kürt halkını İzmir'den göç etmeye zorlayan politikalarını eleştiren broşürler dağıtılması kararını imzalamıştır. Bundan dolayı yerel mahkeme, halkı hükümet aleyhine kışkırtan ve suç işlemeye teşvik eden propagandanın yapıldığını belirterek cezaya hükmetmiştir. Yapılan başvuru sonucunda AİHM, burada muhalefet partisi üyesi siyasetçilerin ifade özgürlüğüne dikkat çekerek hükümete yönelik eleştirilerin sınırlarının politikacılara karşı olan eleştirinin sınırından daha geniş olduğunu vurgulamıştır. Diğer kararlarıyla uyumlu olan kararında AİHM, hükümete karşı söz konusu denetimi yapma yetkisinin sadece yasama ve yargı organlarına ait olmadığını, basının ve kamuoyunun da hükümetin eylem ve ihmallerini denetleme yetkisinin bulunduğunu açıkça ifade etmiştir. Belirtmek gerekir ki hükümet işgal ettiği üstün konum nedeniyle, muhaliflerinin ve basının haksız saldırılarına ve eleştirilerine karşı en son çare olarak ceza davası yoluna başvurulmalıdır. Ancak elbette kötü niyetli ve iftira niteliğindeki suçlamalara karşı kamu güvencesinin öznesi olarak yetkili devlet otoriteleri, aşırıya kaçmayacak şekilde gereken tepkiyi göstermeli ve uygun cezai

³²⁸ Bladet Tromso ve Stensaas / Norveç, 20.05.1999, Başvuru no: 21980/93, parag. 59, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"bladet\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\"\],\"CHAMBER\":\[\"itemid\":\[\"001-58369\"\]\]} \(26.06.2015\).](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

nitelikteki önlemleri almalıdır. Fakat böyle bir durumda yine gereken tepkinin ölçülü olması gerekir. Bu konuya örnek Türkiye Komünist Partisi / Türkiye kararında³²⁹ AİHM çoğulculuk vurgusu yapmıştır. Olayda Anayasa Mahkemesi tarafından Türkiye Komünist Partisi'nin kapatılmasına karar verilmiştir. Buna karşılık AİHM, ifade özgürlüğünün en önemli unsurlarından biri olarak çoğulculuktan bahsetmiş, çoğulculuğun olmadığı yerde demokrasinin olamayacağını, siyasi partilerin de belirli bir topluluğun söylemlerine yer verdiği için ifade özgürlüğünün korumasından yararlanacağını açıkça ifade etmiştir³³⁰.

AİHM'in belirlediği bir diğer ilke ise, dağıtım yasağının uygulanamayacağına dairdir. Buna göre kitap, dergi, broşür gibi eserlerin dağıtımı yasaklanamaz. Ancak bu yasağın dışında kalacak olan dağıtımı düşünülen araç ifade özgürlüğü sınırları içerisinde olmalıdır. Yani ifade özgürlüğü sınırlarını aşan nitelikte yayınlar için bu durum geçerli değildir. Örneğin şiddete teşvik eden makalelerin yer aldığı bir dergi söz konusu olur ise bu derginin dağıtımına engellenmesi kabul edilmektedir. Diğer bir deyişle ifade özgürlüğü şartına uyulduğu müddetçe bahsi geçen örnek kaynakların dağıtımı yasaklanamaz. AİHM'in daha önce de değinilen kararı olan Handyside / Birleşik Krallık kararı bahse konu ilkenin ilk defa vurgulandığı davadır.

Konu ile ilgili bir diğer dava Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs ve Gubi / Avusturya davasıdır³³¹. “VDSÖ” bir dernek olarak başvuru konumundadır. Dernek aylık olarak yayınlanan Igel dergisini hazırlamaktadır. Aylık olarak yayınlanan dergi Avusturya ordusu askerlerine hitaben hazırlanmaktadır. VDSÖ, 1987 yılında Federal Savunma Bakanlığı'na başvurarak dergilerinin askerlere dağıtılması için izin istemiştir. Buna karşılık ilgili bakanlıktan herhangi bir cevap alamamıştır. Bu talep 1988'de bakan tarafından Silahlı Kuvvetler Yasasında bulunan halka açık siyasi konulardaki bilgilerin askerler tarafından edinilme hakkı hatırlatılarak, Igel'in askeriye'nin itibarına zarar verecek ve onun anayasal görevleri

³²⁹ Türkiye Komünist Partisi / Türkiye Davası, 30.01.1998, Başvuru No: 133/1996/752-951, bianet.org (25.06.2015).

³³⁰ Incal / Türkiye, 09.06.1998, Başvuru No: 22678/9, <http://ihami.anadolu.edu.tr> (25.06.2015); Michael J. Beloff QC, “Politicians and the Pres”, **Freedom of Expression and Freedom of Information Essays in Honour of Sir David Williams**, Jack Beatson ve Yvonne Cripps (Ed.), Cambridge: Oxford University Press, 2002, s. 81.

³³¹ Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs ve Gubi / Avusturya Davası, 19.12.1994, Başvuru No: 15153/89, <http://ihami.anadolu.edu.tr> (25.06.2015).

ile bağdaşmayan içerikte olduğu belirtilerek reddedilmiştir. Buna karşılık AİHM kararını tesis ederken ifade özgürlüğünü nüfusun bir bölümü açısından rahatsızlık uyandıran, saldırgan ve şok edici bilgileri ve fikirleri de koruma altına alan bir özgürlük şeklinde ifade etmiştir. Bu korumanın önemine dikkat çekilen kararda bahse konu korumayı çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin bir gereği şeklinde ortaya koymuştur. Söz konusu ilkelerin olmadığı bir toplumun demokratik bir toplum düzenine sahip olduğu da söylenemez. Elbette ki bu ilkelerin askerler bakımından hükümsüz olduğunu ifade etmek mümkün değildir. Ancak burada belirtmek gerekir ki askerlik görevini ifa edenler açısından ilgili yapının yani askeriye'nin iç işleyişinin sağlandığı disiplin kuralları da geçerliliğini korur. Diğer bir deyişle söz konusu disiplin kurallarının yok sayılması mümkün değildir.

AİHM bu dava ile ilgili bazı gözlemlerde bulunmuştur. Bunlardan ilki, askeriye'nin kendi yayınlarını bütün ülkede yayınladığıdır. Bunun yanında söz konusu yayının askerlik görevini yapan kişilere de dağıtıldığını belirlemiştir. Fakat buna rağmen Igel dergisi bakımından bir ayrımcılık söz konusu olmuştur. Bu ayrım derginin dağıtımının engellenmesidir. Derginin dağıtımının engellenmesi askeri personel arasındaki okuyucusunun azalmasına sebep olmaktadır. Hatırlatmak gerekirse ifade özgürlüğüne uygulanacak sınırlamalar dar yoruma tabi olmalıdır.

Somut olaya bakıldığında ilgili hükümetin yapmış olduğu savunma, derginin içeriği ile ilgilidir. İçeriğinde hükümetçe makul görülmeyen husus, derginin ordunun etkinliğine ve disiplin rejimine bir tehdit oluşturduğudur. Bu savunma karşısında AİHM, aksine bir görüş ortaya koymuştur. Buna göre Igel dergisinin tartıştığı hiçbir konunun askeriye'ye karşı itaatsizliği içermediği, herhangi bir konuda şiddet propagandası yapılmadığı ve askeriye'nin yararsız olup olmadığının sorgulanmadığı belirtilmiştir. Buna ilaveten, iddianın aksine dergi, askeriye'yle ilgili olarak okuyucuları yeniliklerin tartışılması ve yasal şikâyetler konularında cesaretlendirmektedir. Yani derginin kullanmış olduğu dilin demokratik bir toplumda gerekli olan düşüncelerin tartışılması sınırını aşmadığı ve herhangi bir aykırılığının

da bulunmadığı belirtilmektedir. Netice itibariyle her düşüncenin tartışılmasına her demokratik kurumun olduğu gibi ordunun da tahammül göstermesi gerekir³³².

AIHM'in vardığı sonuç, Federal Savunma Bakanı'nın söz konusu dağıtımı yasaklayan kararının hedeflenen meşru amaçla orantılı olmadığı ve AIHS m. 10'nun ihlal edildiğidir.

Bu kararda dikkat çeken diğer bir konu da, ifade ve basın özgürlüğünden yararlanmada kamu görevlileri ile diğer bireyler arasında bir ayrım bulunup bulunmadığıdır. AIHS m. 10/1 ifade özgürlüğünden ayrım gözetilmeksizin herkesin yararlanacağını, aynı hükmün ikinci fıkrası ise sınırlama rejimini öngörmektedir. İfade özgürlüğünün kullanılmasında kapsam, görev ve sorumluluklar ile tayin edilmiştir. Tespit edilen sınırlamalar konu bakımından (ratione materiae) uygulanacak olup, kişi bakımından (ratione personae) herhangi bir sınırlama söz konusu olmayacaktır. Bu da sınırlamalara ilişkin önemli bir durumu ifade etmektedir.

Burada şu hususu da ifade etmek gerekmektedir. Şöyle ki, kamu görevlilerinin ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğüne ilişkin sınırlandırmaya muhatap olmaları durumunda konu bakımından yapılacak olan değerlendirmede AIHS m. 11 dikkate alınmalıdır. Söz konusu hüküm dernek kurma ve toplantı özgürlüğünü düzenler. Hükmün ilk fıkrasında, herkesin asayiş bozmayan toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla sendika kurmak ve sendikalara katılma haklarının olduğu ifade edilmiştir. Hükmün diğer fıkrasıdaysa sınırlamalar rejimine yer verilmektedir. Sınırlamaların kaleme alındığı bu fıkraya göre, bahsi geçen hakların kullanılması, demokratik toplumda gerekli tedbirler niteliğinde, ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, genel ahlak ve sağlığın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve sadece yasayla sınırlandırılabilceği şeklinde sayılmıştır. İlgili hüküm bahse konu hakların kullanılmasında askeriye, kolluk kuvvetleri ya da devletin idare mekanizmasında görevli olanlar hakkında meşru sınırlandırmalar konmasına engel bir düzenleme içermemektedir. Yani bu

³³² Fazıl Sağlam, **Temel Hakların Sınırlanması ve Özü**, Ankara: AÜSBF, İnsan Hakları Merkezi Yayınları, 1982, s. 47; Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Bursa: Ekin Yayınları, 2010, s. 95.

kişiler bakımından herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Dolayısıyla ilgili sınırlamalar bu kişiler için de geçerli olmaktadır.

Özetleyecek olursak, AİHS m. 10 ve m. 11’de yer alan sınırlamalara yönelik sebepler kişi değil konu bakımındandır. Bu sınırlamaların her somut olayda farklı durumlara göre uygulamaları gerçekleşmektedir. Bu da sınırlamanın kişilere göre değil konular üzerinden uygulandığının göstermektedir. Bunun yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, AİHS’i düzenleyenlerin, kamu görevlilerinin ifade ve basın özgürlüğünün sınırlarını diğer kişilere göre daha dar tutmayı amaçlamadıkları, böyle bir amaç olsaydı AİHS m. 11/2’de olduğu gibi kamu görevlileri açısından ayrı bir sınırlandırma nedenine m. 10’da yer verirdi şeklinde bir ifadeyi kabul etmemektedir. Bunun nedeni ise Komisyonun, bu tarz bir yaklaşımı ikna edici bulmamasıdır. Zira Komisyona göre, AİHS m. 11/2’nin son cümlesi, hükümden bağımsız yorumlanmamalıdır. Kısacası Komisyon, kamu görevlilerinin özgürlüğünün sınırlandırılmasının konu bakımından yapıldığını ve sınırlandırılanın kişiler olmadığını, yukarıda bahsi geçen hükümlerdeki düzenlemelerde özgürlüğün bazı formlarının olduğunu raporlarında açıkça ortaya koymaktadır. Açıklandığı şekilde ifade özgürlüğünün kamu görevlilerine diğer kişilerden farklı bir şekilde uygulanması kamu görevlilerinin bu sıfatlarından doğmaktadır. Ancak etkisi bakımından bazı farkların olduğu söylenebilir. Bazı sınırlandırmaların kamu görevlilerini, içinde bulundukları yer itibarıyla, diğer kişilere göre daha katı bir şekilde uygulanması bir gerçeği ifade eder. Mesela, ulusal güvenlikle ilgili önemli görülen bilgilerin Savunma Bakanlığı çalışanlarınca yani kamu görevlilerince dağıtılması ya da yayılmasının önlenmesi için sıkı kurallara tabi olması elbette diğer vatandaşların bilgileri yayma özgürlüğüne kıyasla farklı bir değerlendirmeye konu olabilecektir.

Konumuz açısından önem arz eden AİHM kararları ve değerlendirmeleri bu konuda aydınlatıcıdır. Buna göre, AİHM’in kamu görevlileri için belirlediği konum, statüleri nedeniyle diğer kişilere göre daha az avantajlıdır. AİHM bu konuya açıklık getirirken görev ve sorumluluklar üzerinden hareket etmektedir. Yani AİHM, kamu görevlilerinin konumları itibarıyla yerine getirmek zorunda oldukları görev ve sorumluluklar, sınırlandırmanın nasıl yorumlanması gerektiğini belirler. Bu

bakımdan Engel ve diğerkleri / Hollanda davasına bakmak yerinde olacaktır. Bu davada AİHM, kamu görevlileri, asker, polis, yazar, politikacı gibi farklı kategorilerdeki kişilere uygulanacak kriterlerin farklı olabileceğini belirtmiş ve söz konusu farklılığın kamu görevlilerinin kamudaki fonksiyonlarını yerine getirirken sahip oldukları farklı görev ve sorumluluklarından kaynaklandığını ifade etmiştir³³³.

Ayrıca AİHS m. 10/2’de düzen kavramına yer verilmektedir. Bu kavram ile kamu düzeniyle birlikte diğerk düzenler de kastedilmektedir. Yani söz konusu düzen hem kamu düzenini hem de bir sosyal grup bünyesindeki hâkim olan düzeni ifade etmektedir. Bahse konu olayda ise düzenden anlaşılması gereken askeri disiplin bakımından gerekli görülen düzendir. Bu hususta AİHM’in yaklaşımı şu şekildedir:

*“AİHS’in 10. maddesinde güvence altına alınan ifade özgürlüğü askerlere, sözleşmecı devletlerin egemenlik yetkisi içinde bulunan diğerk şahıslara uygulandığı gibi uygulanır. Elbette, askerlerin askeri disiplini zayıflatmasını önlemek amacıyla getirilmiş hukuk kuralları olmaksızın, ordunun gereğı gibi işleyeceğini varsaymak oldukça zordur. AİHM, Askeri yaşamın özelliklerini, silahlı kuvvetler mensuplarının yerine getirmekle yükümlü oldukları görevleri ve sorumlulukları, AİHS’in 10/2. fıkrasının taraf devletlere bıraktığı takdir alanını görmezlikten gelemey. Siviller ile askerler arasındaki farklılık, askeri yaşam ile sivil yaşam arasındaki farklılıkla, daha özel olarak, ifade özgürlüğü alanında silahlı kuvvetler mensuplarının üstlendikleri görev ve sorumluluk ile açıklanabilir”.*³³⁴

Daha önce de ifade edildiğı üzere haber kaynaklarının korunması konusu basın özgürlüğünün bir gereğidir. AİHM William Goodwin / Birleşik Krallık davasında bu hususu ele almıştır³³⁵. Söz konusu olayda Goodwin, bir şirketin mali durumuyla ilgili bir haberinde haberinin kaynağının açıklanmasını emreden tedbir kararına itiraz etmiştir. Bunun üzerine de yerel mahkeme para cezasına hükmetmiştir. Bu cezaya karşılık AİHM’e Goodwin tarafından başvuru yapılmıştır. Bunun üzerine AİHM temel bir ilke olan gazetecilerin haber kaynaklarının korunması gerekliliğini vurgulamıştır. Bilindiğı üzere AİHM’in vurgu yaptığı bahse konu ilke kimi hukuk düzenlerinde ve uluslararası metinlerde yer almaktadır. Basın

³³³ Engel ve Diğerkleri / Hollanda, 08.06.1976, Başvuru No: 5100/71, <http://ihami.anadolu.edu.tr> (25.06.2015).

³³⁴ Engel ve Diğerkleri / Hollanda paragraf 100.

³³⁵ Goodwin / Birleşik Krallık, 27.03.1996, Başvuru No: 17488/90, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["goodwin"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57974"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (26.06.2015).

özgürlüğüne ilişkin bu en temel ilke AİHM'in de ifade ettiği şekilde korumaya tabi olmadan bir anlam taşımayacaktır. Zira bu korumanın olmadığı bir ortamda basının kamuyu ilgilendiren konularda haber verme hakkı, hukuka aykırı şekilde kısıtlanmış olur. Basın özgürlüğü, halkın aydınlatılması ve kamu haklarının muhafazası bakımından çok önemlidir. Dolayısıyla bu hakka yönelik hukuka aykırı bir kısıtlama kamu haklarının çiğnenmesini neticelendirir. Özellikle bilgi edinme ve doğru bilgiye ulaşma gibi konularda basın bu tarz bir korumadan alıkonulması sadece basın özgürlüğünü değil diğer özgürlüklerin yaşamasını da olumsuz etkileyecektir³³⁶. Sonuç olarak bahse konu ilkenin korunmaması AİHS m. 10'a aykırı bir durumu ifade eder.

2. Basın Özgürlüğü ve Özel Yaşamın Korunması Hakkı İlişkisi

Bu bölümde de basın özgürlüğü ve özel yaşamın korunması arasında kurulması gereken denge ele alınacaktır. Sonrasında da AİHM'in konu ile ilgili örnek davalarıyla oluşturulan standartlara yer verilecektir.

a) Özel Yaşamın Korunması Hakkı Karşısında Basın Özgürlüğünün Konumu

Basın özgürlüğü sınırlarının aşıldığı durumlarda AİHS ile koruma altına alınan özel yaşamın korunması hakkına müdahale edilmesi ve bu alanın ihlali söz konusu olabilir. Dolayısıyla belirlenmesi gereken husus, ortaya çıkan böylesi bir çatışmanın çözülmesinde hangi durumlarda hangi özgürlük lehine karar verilmesi gerektiğidir. Sadece basın özgürlüğüne tanınan üstünlük, bu hakkın kullanılması sonucunda diğer bazı özgürlüklerin sınırlandırılmasına sebep olabilir. Aksine özel yaşamın gizliliğine tanınan mutlak bir üstünlük halindeyse basın özgürlüğü gibi diğer özgürlüklerin kullanılması açısından ciddi sorunlar ile karşılaşılabilir. AİHM bu konuya da çeşitli davalar sonucunda almış olduğu kararlarla belli bir standardın oluşmasına katkı sağlamıştır. Özellikle devletin

³³⁶ Mehmet Baransu adlı gazetecinin Balyoz davasına ilişkin elde ettiği belgeleri yayımlayarak devletin gizli belgelerini ifşa etmek suçundan tutuklanması, konumuza örnek teşkil etmektedir. Bir gazetecinin devletin gizli belgeleri olduğu iddia edilen delilleri, kamu yararı doğrultusunda yayınlaması ve kaynağının açıklanmaya zorlanamaması basın özgürlüğünün gereğidir. Gazetecilere AİHS m. 10 kapsamına giren bir koruma sağlanmadıkça, sadece basın özgürlüğü değil, yaşam ve adil yargılanma hakları da ellerinden alınmış olacaktır. Haber için bkz. <http://www.aktifhaber.com/baransuya-tutuklama-turkiyeyi-aihmde-mahkum-ettirir-1132305h.htm> (26.06.2015).

sorumluluğu noktasına vurgu yaptığı kararlarında AİHM, devletin esas görevlerinin neler olduğunu da ortaya koyarak konuya açıklık getirmeye çalışmıştır³³⁷.

Basın özgürlüğünde hukuka aykırı bir sınırlandırmanın oluşmaması için yapılacak müdahalenin hangi kriterlerde ve koşullarda yapılması gerektiğinden bahsetmiştik. İncelemesi yapılacak başlık altında, basın özgürlüğünün kullanılması ile özel yaşamın korunmasının ihlaline sebep olunmaması, diğer bir deyişle basın özgürlüğü denilerek kullanılan hakkın özel yaşamın gizliliğinin ihlaline engel olunması arasındaki ince çizginin belirlenmesi konunun özünü ifade etmektedir³³⁸.

İfade özgürlüğünün bir parçası ya da müstakil bir özgürlük olarak basın özgürlüğü ve ilkeleri ele alındığında demokrasinin olmazsa olmaz bu parçaları ile özel yaşam hakkı kaçınılmaz olarak çatışacaktır. Basın özgürlüğü, halkın haber alma hakkının doğru şekilde iletilen detaylı haberlerle tatmin edilmesini sağlar. Yerel, ulusal ve uluslararası olaylar ve kişilikler ile ilgili haberlerin iletilmesinde özellikle, kamu yararının bulunması gereklidir. Yani, kişilerin özel hayat alanına giren ve sadece kendilerini ilgilendiren haberler yapılamaz. Fakat kamuya mal olmuş kişilerin özel hayatına ilişkin bazı hususların halk tarafından bilinmesinde demokratik toplum ve kamu açısından yarar olabilir. Dolayısıyla kamuoyunda bilinen isimler bakımından bahse konu sınırlamalar daha detaylı belirlenmeye ihtiyaç duymaktadır. Diğer bir ifadeyle, kamuya mal olmuş bir kişinin özel yaşam hakkını ihlal etmeyecek şekilde basın özgürlüğünün sınırların belirlenmesi daha da zorlaşmakta ve önem arz etmektedir. Zira basın özgürlüğünün kullanılması bu kişiler için daha esnek yorumlanabilmekte bununla birlikte özel yaşam hakkının ihlal edilmesi riski de artmaktadır.

Von Hannover / Almanya kararı, konuyla ilgili AİHM'in örnek kararlarından³³⁹. Bu kararda AİHM'in değindiği husus özel yaşama dair bahsi geçen kriterlerin ifade özgürlüğü çerçevesinde basın özgürlüğü ilkeleri ile

³³⁷ Anayurt, s. 94.

³³⁸ "Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komitesi Raporu - 8130", Onur Özcan(çev.), Kayıhan İçel (Proje Yöneticisi), Yener Ünver (Ed.), **Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 7 Prof. Dr. Hirsch'e Armağan Özel Yaşam, Medya ve Ceza Hukuku** içinde (137-141), 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007, s. 141.

³³⁹ Von Hannover / Almanya Davası, 24.06.2004, Başvuru no: 59320/00, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61853#{\"itemid\":\[\"001-61853\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61853#{\) (21.06.2015).

dengelenmesi gerektiğidir. Yani daha önce de belirtildiği gibi, ifade özgürlüğü ve bu özgürlüğe ilişkin ilkelerin özel yaşam hakkı ile çatışması oldukça muhtemeldir. Bu nedenle söz konusu özgürlük ile özel hayat hakkının ihlaline sebep olunmadan, bir denge kurularak ve bu denge gözetilerek uygulamanın gerçekleştirilmesi gerekmektedir³⁴⁰.

Tekrar belirtmek gerekirse, AİHM ifade özgürlüğü ile ilgili değerlendirmelerinde ifade özgürlüğünü her toplumun ve insanın gelişmesinin önemli şartlarından biri olarak nitelemekte ve demokratik bir toplumun temeli şeklinde ele almaktadır. Bu temel sebebe dayanarak, ifade özgürlüğü hem lehte olduğuna inanılan düşünceleri hem de toplumu şoke eden, nüfusun bir bölümünün karşısında durduğu, çarpıcı ve rahatsız edici haber ve düşünceleri de korumakta, bu türden düşüncelere de güvence sağlamaktadır.

Örneğin Lingens / Avusturya kararında AİHM, ifade edilen bu ilkelerin basın söz konusu olduğunda özel bir önem kazandığını belirtmektedir. Bunun anlamı, basının özel yaşamın korunmasına dair sınırlara dikkat etmesi, göz önünde bulundurması ve bunu yaparken halkı ilgilendiren konulara ilişkin siyasi tartışmaları da ortaya koyması gerektiğidir. Yani basın görevini yerine getirirken özel hayata ilişkin sınırlara da uymaya özen göstermelidir. Hatta bu basın için bir yükümlülüktür. Ancak Prager ve Oberschlick / Avusturya davasında AİHM basın özgürlüğünün belirli bir sınıra kadar abartma, hatta provokasyonu dahi kapsadığını ifade etmiştir. Fakat bahsedilen bu dilin muhakkak kanıtlarla desteklenmiş, doğrulukları tespit edilmiş haberlerin yansıtılmasında kullanılması gerekir³⁴¹.

b) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Özel Yaşam Hakkına Müdahalenin Meşruluğunu Belirlemede Kullandığı Kriterler

Basın özgürlüğünün en önemli kısıtlaması olarak özel yaşam hakkı gösterilmektedir. Basın özgürlüğü ile özel yaşam hakkı arasındaki ince çizginin belirlenmesi meselesinde önem arz eden somut bir olaya bakmak faydalı olacaktır.

³⁴⁰ Von Hannover / Almanya, Başvuru no: 59320/00, Elif Ekinci ve Serkan Cengiz(cev.),**Türkiye Barolar Birliği Dergisi**: Eylül-Ekim Sayısı, http://serkancengiz.av.tr/fileadmin/articles/Caroline_-_Almanya_01.pdf (21.06.2015).

³⁴¹ Cohen-Almagor, s. 137.

Bu konuda önem arz eden örnek olayda Galler Prensesi Diana Spencer (1997) medya mensuplarının takibinden kaçmaya çalışmış ancak prensesin ölümüyle sonuçlanan bir trafik kazası yaşanmıştır. Olaydan sonra özel yaşam hakkı ile basın özgürlüğü çelişkisi yoğun tartışmalara konu olmuştur. Durumun ciddiyetini Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin bu kaza sonrası konuyu gündemine alması da göstermektedir³⁴².

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin 428/1970 sayılı Kararında bulunan Kitle İletişim Basını ve İnsan Hakları Hakkında Bildiri'de söz konusu hak şu şekilde belirlenmiştir:

*“Mahremiyet hakkı esas olarak, hayatı en az müdahale ile sürdürmekten ibarettir. Bu hak özel hayat, aile ve ev hayatı ile, kişinin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü, onur ve itibarını, kişiyi olduğundan farklı göstermekten kaçınmayı, gereksiz ve utandırıcı şeylerin açıklanmamasını, özel fotoğrafların izin almadan yayınlanmamasını, casusluğa karşı korumayı ve haklı görülemez ve kabul edilemez yerli yersiz konuşmamayı, özel iletişimin kötüye kullanılmasına karşı korumayı, kişi tarafından gizli olarak iletilmiş ve elde edilmiş bilgilerin ifşa edilmesine karşı korumayı içerir.”*³⁴³

Siyasilerin ve bürokratların özel hayatlarıyla ilgili mahrem konuların ifşa edilmesinin, tartışılmasının halkın bu bilgileri edinme özgürlüğü ve basın özgürlüğü kapsamında daha esnek yorumlanmak suretiyle doğal karşılandığından, bir bakıma katlanma eşiklerinin özel şahsa göre daha yüksek olduğundan bahsetmiştik. Siyasilerin aile hayatlarının, geçmişteki çeşitli ekonomik, siyasi, politik, dini ilişkilerinin ve tutumlarının basın tarafından ortaya konulması kamu yararı³⁴⁴ nedeniyle makul görülmektedir. Diğer bir deyişle, bu ve benzeri konular özel şahıslar açısından mahrem olarak nitelendirilirken ve özel yaşam hakkı çerçevesinde güvence altına alınmaktayken, kamu yararı kriteri ülke yönetiminde görev alan kişiler için her zaman bu korumayı sağlamamaktadır. Kamu yararı kriteri siyasiler bakımından değerlendirilirken vatandaşların ülke yönetiminde söz sahibi olacak politikacı ve

³⁴² Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin Özel Yaşam Hakkı Üzerine 1165 (1998) Sayılı Kararı, s. 137.

³⁴³ P. Norman, Barry, “Hukuki ve Siyasi Açından İfade Hürriyeti”, **Liberal Düşünce**, S. 27, 2002, s. 12; Kerem Altıparmak, “Kutsal Değerler Üzerine Tezler ve İfade Özgürlüğü: Toplu Bir Cevap”, Tanıl Bora (Ed.), **İfade Özgürlüğü, İlkeler ve Türkiye** (Ed: Tanıl Bora), İletişim Yayınları, 2007, s. 96.

³⁴⁴ Oktay Uygun, “Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de İfade Özgürlüğü”, **Bülent Tanör Armağanı**, Ögem Öktem Tanör (Ed.), 1. baskı, İstanbul: Legal Yayıncılık Hukuk Kitapları Serisi: 32, 2004, s. 752-753.

bürokratlar hakkında daha fazla bilgi ve görüş sahibi olması gereği anlaşılır. Buna örnek olarak, bu kişilerin dünya görüşlerinin ve çeşitli olaylar karşısındaki davranış ve tutumlarının nasıl olduğunun bilinmesi gerekli ve yararlı kabul edilmesi verilebilir. Ayrıca bürokratların ve siyasilerin işlerinin niteliği sonucu özel hayatlarını kamunun ilgisine ve denetimine açmış oldukları kabul edilmekte, bu kişilerin kamunun gözü önünde olmaları dolayısıyla mahremiyet alanlarına girilmesi durumuna özel şahıslara göre daha müsamahalı bakılmalıdır. Bu konuda Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin Özel Yaşam Hakkına Dair 1998 tarih ve 1165 sayılı kararında kamu görevi ifa edenler bakımından şöyle bir tanıma yer verilmiştir:

“Kamusal figürler, kamusal görevleri ifa eden ve/veya kamu kaynaklarını kullanan ve en geniş halinde de, politika olsun, ekonomi olsun, sanat olsun, sosyal alan olsun, spor olsun veya herhangi bir başka alan olsun kamusal yaşamda (public life) rol oynayan bütün kişilerdir”

Söz konusu kararda vurgusu yapılan nokta, bu kişilerin özel yaşam alanlarının basın kimi sektörleri bakımından elverişli malzeme olduğudur. Günlük hayatta bu türden özel yaşam ihlaline sıkça rastlanmakta ve böylesi ihlallere gerekçe olarak da ifade özgürlüğü bağlamında herkesin bilgi edinme hakkının olması gösterilmektedir. Elbette kamu yararının bu vasıfta kişiler hakkında bilgiye ulaşılması hakkının kabulü makuldür ancak her olayda bu kriterin öne sürülmesi ya da ifade özgürlüğü ile ilişkilendirilmek suretiyle özel yaşam hakkının ihlal edilmesi kabul edilemez. Bu kişiler bakımından kamu yararı gerçeğinin bulunmasının yanında diğer hak ve özgürlüklerin de ihlal edilmemesi basın için bir gerekliliktir.

Yukarıdaki söz konusu kararlar, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komitesi Raporu ve AİHS'in ilgili hükümleriyle birlikte değerlendirildiğinde varılan sonuç, mahremiyet hakkı ve ifade özgürlüğü arasında bir dengenin sağlanması gerektiği, her koşul ve durumda herhangi birisine mutlak üstünlük tanınamayacağı, somut olayın gereklerine göre değerlendirme yapılmasının zorunlu olduğu şeklindedir³⁴⁵. Yukarıda değindiğimiz karar ve raporlardaki tartışmalar sonucunda her ikisi de AİHS ile koruma altına alınan

³⁴⁵ Carolyn Doyle ve Mirko Bagaric, “Mahremiyet Hakkı: Cazip ama Kusurlu”, Esra Demir (çev.), Kayıhan İçel (Proje Yöneticisi), Yener Ünver (Ed.), **Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 7 Prof. Dr. Hirsch'e Armağan Özel Yaşam, Medya ve Ceza Hukuku** içinde (91-137), 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007, s. 91.

mahremiyet hakkı³⁴⁶ ile ifade özgürlüğünün dengelenmesi gerektiği, üye devletlerin hepsinin AİHS’i onayladığı hatırlatılarak yeni bir bölgesel sözleşme yapmanın gerekli olmadığı noktasında ortak karara varılmıştır. Bununla birlikte ulusal mevzuatlarında mahremiyet alanı ile ilgili bir düzenleme olmayan veya böyle bir düzenlemeye yer vermekle birlikte bazı belirli ilkelere yer vermeyen ülkelerin bu ilkeler doğrultusunda hukuk sistemlerini güçlendirmeleri tavsiye edilmektedir³⁴⁷. Bu ilkeler şu şekilde ifade edilebilir:

*“Kişinin kamusal rolüyle hiçbir bağlantısı olmayan fotoğraf, video, film veya metinlerin yayımının, açık ve anlamı belirsiz olmayan bir iznin gerekliliğine bağlı tutulması; mahremiyete saldırı halinde yeterince caydırıcı, özellikle parasal giderim hükümlerinin oluşturulması; editörlerin, hakaret için oldukları gibi, mahremiyete saldıran yayınlardan da sorumlu tutulması; sistematik olarak insanların mahremiyetine saldıran yayın grupları için ekonomik cezaların öngörülmesi; bir kişinin haklı olarak korkmasına veya fiziksel yaralanmasına yol açacak biçimde, o kişinin fotoğrafını çekmek, o kişiyi filme almak veya onu kaydetmek için yapılan izlemenin veya o kişiyi arkasından kovalamanın yasaklanması; magazin basın mensuplarının, izinsiz giriş olmaksızın elde edilemeyecek olan kayıtları elde etmek için izinsiz girdiği ya da “görsel ve işitsel arttırma cihazları” kullandığı durumda mağdur tarafından bir fotoğrafçı ya da doğrudan ilgili bir kişi aleyhinde özel bir hukuk davası açılmasının sağlanması...”*³⁴⁸

AİHM’in AİHS m. 8’de yer alan özel yaşam ve aile yaşamına saygı hakkının ihlal edildiğine ilişkin bir diğer kararı, Von Hannover / Almanya davasıdır.

³⁴⁶ Mahremiyet hakkı için ayrıca bkz. D. Samuel Warren ve D. Louis Brandeis, “Mahremiyet Hakkı”, Gülay Arslan (çev.), Kayıhan İçel (Proje Yöneticisi), Yener Ünver (Ed.), **Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 7 Prof. Dr. Hirsch’e Armağan Özel Yaşam, Medya ve Ceza Hukuku** içinde (19-45), 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007, s. 19; Herbert Spencer Hadley, “Mahremiyet Hakkı”, Ali Emrah Bozbayındır (çev.), İhan İçel (Proje Yöneticisi), Yener Ünver (Ed.), **Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 7 Prof. Dr. Hirsch’e Armağan Özel Yaşam, Medya ve Ceza Hukuku** içinde (45-61), 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007, s. 45.

³⁴⁷ “Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komitesi Raporu - 8130 Sayılı Kararı”, Onur Özcan (çev.), Kayıhan İçel (Proje Yöneticisi), Yener Ünver (Ed.), **Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 7 Prof. Dr. Hirsch’e Armağan Özel Yaşam, Medya ve Ceza Hukuku** içinde (141-151), 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007, s. 141; William M. Beaney, “Yüksek Mahkeme Kararlarında, Anayasal Bir Hak Olarak Mahremiyet Hakkı”, Recep Gülşen (çev.), Kayıhan İçel (Proje Yöneticisi), Yener Ünver (Ed.), **Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 7 Prof. Dr. Hirsch’e Armağan Özel Yaşam, Medya ve Ceza Hukuku** içinde (61-91), 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007, s. 61.

³⁴⁸ H. Burak Gemalmaz, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Önünde Prenses Caroline Paparazzilere Karşı”, Kayıhan İçel (Proje Yöneticisi), Yener Ünver (Ed.), **Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 7 Prof. Dr. Hirsch’e Armağan Özel Yaşam, Medya ve Ceza Hukuku** içinde (171-203), 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007, s. 171.

AIHM, bu kararında, başvuru Monako Prensesi Caroline Hannover'in paparazziler tarafından fotoğraflarının çekilmesi ve yayınlanması yoluyla taciz edilmesinin Alman Mahkemeleri tarafından hukuka uygun bulunmasının özel yaşam ve aile yaşamına saygı hakkının ihlali olduğunu, başvuruya konu olan fotoğrafların haber alma özgürlüğü kapsamında ve söz konusu hak karşısında önemli görülemeyecek nitelikte olduğunu belirtmiştir. Monako Prensi 3. Ranier'in büyük kızı olan başvuru, "Prenses Grace Vakfı", "Monako Prensi Pierre Vakfı" gibi kültür ve yardım amaçlı vakıfların başkanlığı yanında kraliyet ailesini Kızıl Haç balosu, Uluslararası Sirk Festivali'nin açılış töreni gibi etkinliklerde temsil etmektedir. Başvuru, ikametgâhı Monako'da olmasına rağmen yaşamının çoğunu Fransa'da geçirmektedir. AIHM önündeki iddiasında başvuru, günlük yaşamının her anında paparazziler tarafından takip edildiğini, yıllardır Alman Mahkemeleri'ne yaptığı başvurularla özel yaşamını korumak için mücadele ettiğini, fakat "gözden uzak ortam" kavramının Alman Mahkemeleri tarafından sınırlı tanımlandığından mücadelesinden sonuç alamadığını belirtmiştir. Ayrıca kamusal figür olarak kendisinin ve diğer kamusal figürlerin özel yaşam alanlarının Alman mevzuatında çok sınırlı ele alındığını, özel yaşam korumasından yararlanabilmek adına sürekli gözden uzak ortamlarda bulunduğunu ispatlamak zorunda olduğunu, bunun da fiilen mümkün olmadığını iddia etmiştir³⁴⁹.

Hükümet tarafı ise, bu davada Alman mevzuatının basın özgürlüğü ilkeleri ile özel yaşamın korunması hakkı arasında adil bir dengenin kurulmuş olduğu savunması yapılmıştır. Özetle, savunmasında hükümetin vurguladığı husus, Alman Mahkemeleri'nin fotoğrafların gözden uzak bir ortamda çekilmediğini tespit ettiğini, başvuru tanınan bir kimse olması sebebiyle özel yaşam alanının da dar olduğunu belirtmiştir. Buna gerekçe olarak ise, halkın böylesi kişilerin nasıl bir yaşam sürdüğünü bilme hakkı olduğu vurgulanmıştır. Davaya müdahil Alman Dergi Yayıncıları Birliği, hükümetin savunmasıyla benzer doğrultuda, halkın bilgilendirilmesi ilkesinin sadece siyasetçilerle sınırlı olmadığını, diğer nedenlerle tanınmış kişilerin de bu kapsamda değerlendirildiğini belirtmiştir. AIHM, somut olayda basının gözcülük niteliğinin nispeten dar olduğunu belirtmiştir. Başvurucunun

³⁴⁹ Menent Çelikboya, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde İfade Özgürlüğü Işığında Basın Özgürlüğü ve Türk Hukuku", (Yayınlanmamış Tez, 2011), s. 44.

Monako Prensesi olması nedeniyle toplumda bir örnek teşkil ettiğini, halkın ilgisinden ailenin de sorumlu olduğunu, Prenses Caroline'ın resmi görevleri de hatırlatıldığında herhangi bir hak ihlalinin söz konusu olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca Alman Mahkeme kararları ile AİHM kararlarının çelişmediği, aksine birbiriyle uyumlu olduğu vurgulanmıştır. Sonuç olarak AİHM'in kararına temel teşkil eden husus, demokratik bir tartışmaya katkı niteliğini taşıyan olayların haber yapılması ile dava konusu somut olaydaki gibi resmi bir görev ifa etmeyen kişilerin özel yaşamının haber yapılmasının ayırt edilmesi ve bu ayrımın haberde göz ardı edilmemesi gerektiğidir. Elbette kamunun bilgilendirilmesi basının görevidir ve bu bilgilendirme sadece siyasetçiler üzerinden yapılamaz ve sadece onlarla sınırlı değildir. Ancak bunu yaparken kimi bazı değişkenleri göz önünde bulundurulması da zaruridir. Yani duruma göre ifade özgürlüğünün ve buna bağlı basın özgürlüğünün dar yorumlanması söz konusu olabilmektedir. Mevcut olay bağlamında da bu durum geçerli görülmüştür³⁵⁰.

Burada dikkat çeken ve AİHM tarafından temas edilen diğer husus da, uygar bir toplumda örnek kişiler ile kamusal figürler arasındaki ayrımın net olarak yapılması gereğidir. Yani belirtmek istenen, kişinin nerede ve ne zaman korunaklı ve gözden uzak bir mekânda olduğunu veya üçüncü kişilerin ve basının gözü önünde olduğu yeri ve zamanı bilme ihtiyacının hukuk devletinde sağlanması ve belirlenmesi gerektiğidir. Bunun sağlanmadığı durumlarda kişi kamudan uzak bir mekânda olmadığı ve kamudan uzak olduğunu ispat edemedikçe özel yaşam hakkının korumasından yararlanması mümkün olamayacaktır. Bunun yanında kişi fotoğraflarının çekilmesinde fotoğrafları özel yaşam alanında olsa bile bu eylemlere kamu önünde olması nedeniyle katlanmak zorunda kalacaktır. Bu durum hukuken kabul edilmesi mümkün olmayan bir sonucu ortaya çıkaracaktır. AİHM'e göre, teoride mümkün olmakla birlikte, gerçek yaşamda kişinin bulunacağı mekânı önceden tahmin etmesi güç olacağından mekânsal kriter belirsizdir. Olayda da yaşandığı gibi, kişiyi toplumda örnek kişi olarak nitelemek özel yaşam hakkının sınırlandırılması için yeterli değildir. Sonuçta bu davada AİHM, denge vurgusu yaparak önceki kararlarıyla tutarlı bir yaklaşım sergilemiştir. Nitekim kararında

³⁵⁰ Von Hannover / Almanya, parag. 45- 47.

basının haber verme hakkı ile özel yaşam hakkının korunmasını dengelemiştir. Ayrıca dikkate alınması gereken bir kriter olarak, haberin demokratik bir toplumdaki tartışmaya katkı sağlaması gerekliliğine temas etmiş ve bunun belirlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu olay bakımından ise söz konusu fotoğrafların bahsedilen niteliklerden uzak olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra AİHM'in ifade ettiği diğer bir önemli husus da, kişinin halk tarafından tanınan örnek bir kişi dahi olsa ve kamu önünde bulunsa bile toplumun bilgi edinme anlamında makul, geçerli bir sebebe dayanan menfaati bulunmayabilir. Yani her zaman örnek kişinin nerede bulunduğunu ve özel yaşamında nasıl davrandığının toplumca bilinmesi açısından herhangi bir gereklilik görülmeyebilir. Belirtilen tüm bu sebepler göz önünde bulundurulduğunda AİHM, bu olayda Alman Mahkemelerinin başvurusunun özel yaşam hakkını etkin şekilde koruyamadığını, AİHS m. 8 kapsamında koruma altına alınan özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir. Bahse konu karar ilgili hükmün irdelenmesi bakımından birçok olaya emsal niteliğindedir. Zira söz konusu kararda ilgili konu bakımından açıkça belirtilen kriterler son derece önemli ve yol göstericidir. Bu kriterleri taşımayan bir haberin söz konusu hükmü ihlal edeceği net olarak ifade edilmiştir³⁵¹.

B. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN KARARLARI

Avrupa Konseyi çatısı altında AİHM'in faaliyet göstermeye başladığı 1959 yılından 2014 yılına kadar yaklaşık 18.000 yerel mahkeme kararı hakkında hüküm tesis edilmiştir. Bu mahkeme kararlarının neredeyse yarısı 5 üye ülkeye aittir. Türkiye'den 3095, İtalya'dan 2312, Rusya'dan 1604, Romanya'dan 1113 ve Polonya'dan 1070 mahkeme kararı AİHM önüne gelmiştir. AİHM, bahsi geçen kararların %84'ünde üye ülkelerin AİHS kapsamında korunan haklardan en az birisini ihlal ettiğine karar vermiştir.

Son yıllarda AİHM, benzer hukuki sorunları içeren başvurular hakkında önceki yargı kararlarını adres göstererek karar vermekte ve böylelikle daha karmaşık hukuki sorunlar içeren yerel mahkeme kararlarına yoğunlaşmaktadır. Bu yüzden son

³⁵¹ Çelikboya, s. 45.

yıllarda AİHM tarafından verilen hüküm sayısında azalma olsa da önceki kararlarla benzerlik olup olmadığını değerlendirerek karar verdiği çok başvuru bulunmaktadır. Bu şekildeki kararlar da dâhil edildiğinde AİHM, kurulduğundan beri 627462 başvuru hakkında karar vermiş bulunmaktadır. Toplam karar sayısı açısından bakıldığında Rusya 119365 ile birinci, Polonya 58943 ile ikinci, Ukrayna 57003 ile üçüncü, Romanya 53410 ile dördüncü ve Türkiye 50603 ile beşinci sıradadır.

AİHM'in verdiği ihlal kararlarının %42'si adil yargılanma hakkına ilişkin olup ifade özgürlüğü %3'lük kısmı oluşturmaktadır. İfade özgürlüğü ile ilgili verilen 591 ihlal kararının 248'i Türkiye'den yapılan başvurular üzerine verilmiştir³⁵². Bu kararların önemli kısmı basın özgürlüğüne ilişkindir. Türkiye'de basın özgürlüğünün istenilen seviyede olmadığına adeta göstergesi olan kararlara dördüncü bölümde yer vereceğiz. Öncelikle, Türkiye haricindeki ülkelerle ilgili bazı tipik kararlara yer vereceğiz. Bu kararlar, Türkiye'deki basın özgürlüğüne ilişkin sorunlarla önemli benzerlikler içerdiği gibi aynı zamanda alınan kararlara mesnet olma niteliği taşıyan kararlardır.

Bu bölümdeki kararlar ele alınırken önemli bulunan bazı konulara göre tasnif edilerek başlıklandırıldı. Özellikle basın ve siyaset ilişkisinde önem arz eden siyasi düşüncelerin sert, kırıncı ve hatta kışkırtıcı bir dille ifade edilmesi ilk önemli başlıktır. Özel hayatın korunması hakkı ile basın özgürlüğü arasında kurulması gereken hassas denge ikinci başlıktır. Medya sahiplik yapısının basın özgürlüğü üzerinde oluşturduğu baskı, soruşturmalara ilişkin haber yapılması, haber kaynağının gizliliği ve internet haber sitelerinde yapılan yorumlar nedeniyle site yöneticilerinin sorumluluğu hakkında verilen önemli kararlar da diğer başlıklardır.

1. Siyasi Düşüncelerin Sert Dille İfade Edilmesi

AİHM, sadece lehte olan veya muhalif sayılmayan veya ilgilenmeye değmez görülen haberlerin veya fikirlerin değil aynı zamanda muhalif olan, çarpıcı gelen veya rahatsız eden haberler veya fikirlerin de basın özgürlüğü kapsamında olduğunu kabul etmektedir. Bunları çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin

³⁵² Burada verilen istatistiki veriler için bkz. **Overview 1959-2014 EHCR**, 2014, www.echr.coe.int/.../Overview_19592013_EN (10.10.2015).

gerekleri olarak görmektedir. Özellikle siyasi tartışmaların yapılmasını halkın aydınlatılması anlamında olumlu bulurken siyasi tartışmaların sonunda hükümetin ya da siyasi liderlerin eleştirilmeleri hallerinde basının korunması gerektiğini vurgulamaktadır. Hatta bu eleştirilerin bazen hakaret olarak algılanacak seviyede yapılması halinde siyasetçiye dönük yapılan eleştirilerin kabul edilebilirlik sınırının, özel şahıslara yönelik yapılan eleştiri sınırlarına göre daha geniş olduğunu; hükümete karşı yapılacak olan eleştirilerin, şahısların hatta siyasetçilerin hoş görülebilir eleştiri sınırlarından daha geniş olduğunu belirtmektedir.

AIHM, siyasi tartışma adına yapılan ceza uygulamalarını, gazetecilerin toplum hayatını ilgilendiren problemleri kamuoyu önünde tartışmasına engel olabilecek caydırıcı bir unsur olarak görmekte yani sansür anlamına geldiğinin altını çizmektedir.

a) Lingens / Avusturya Davası

Avusturyalı gazeteci ve dergi editörü olan Bay Lingens, Avusturya eski Başbakan'ı hakkında eskiden içinde bulunduğu siyasi pozisyon sebebiyle eleştirel iki makale yazmıştır³⁵³. Lingens, buradaki yazısında eski Başbakan Kriesky hakkında şunları söylemiştir: *"Kriesky'nin davranışı belki rasyonel gerekçelerle değil ama ahlakdışılık (immoral) ve şerefsizlik (indignified) gibi, rasyonel olmayan sebeplerle eleştirilebilir. Ayrıca bu tarz bir davranış gereksizdir; zira Avusturyalılar, eski Nazilerin yardımını istemeden, toplama kampları probleminin önemini hafifletmeden yada Wiesenthal'ı Yahudi aleyhtarlığını sömürmekle kötülemeden de geçmişleriyle yüzleşebilirlerdi."* Bunun haricinde yazılarının diğer bölümlerinde Kriesky'nin daha önceden içinde bulunduğu birliğin katliamlar yaptığını, bu sebeple Kriesky'nin de yargılanması gerektiğini ve Avusturya'nın eski Nazileri yargılama konusunda geç kaldığını ve bunların örtbas edildiğini iddia etmiştir.

Bunun üzerine Kriesky tarafından Lingens'e ceza davası açılmıştır. Mahkeme Lingens'i, *"adi bir oportünizm"*, *"ahlakdışılık"* ve *"şerefsizlik"* tabirlerini kullandığı için, hakaretten suçlu bulmuştur. Ancak siyasal konular üzerinden

³⁵³ Lingens / Avusturya kararı, 08.07.1986, Başvuru No: 9815/82, http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr/faaliyetler/17_19_eylul/aihm_diger_ulke/lingensvavusturya_guncelleme.pdf (22.05.2015).

siyasilerle ilgili eleştirilerde bulunulması ve siyasilerin bu konuda daha fazla hoşgörölü olması gerektiğine dayanan hafifletici sebepler bulunması sebebiyle Lingens'e para cezası verilmiştir. Sonrasında Bölge Mahkemesi yazının siyasal eleştiri sınırları içinde kaldığı sonucuna ulaşsa da Viyana Üst Mahkemesi, AİHS m. 10'un, başkalarının itibarının korunması şeklinde sebeplerle, hukukça düzenlenmiş sınırlandırmalar getirme yetkisi verdiğini belirtmiştir. Bununla birlikte basın görevinin bilgi vermek olduğunu, verilen bilginin yorumlanmasının ise evvela okuyucuya bırakılması gerektiğini, gazetecinin kendisinin bir görüş açıkladığı durumda ise kişilerin itibarını korumak bakımından ceza hukukunun sınırları içinde kalması gerektiğini ifade etmiştir. Fakat mahkeme bu olayda sınırların aşıldığına kanaat getirerek Kreisky'nin, ahlakdışı veya şerefsiz bir şekilde hareket etmekle suçlanamaz olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bunun üzerine AİHM'e Lingens tarafından başvuru yapılmıştır. Mahkeme öncelikle Avusturya Ceza Kanununda yer alan nedenlerden dolayı Lingens'in ceza aldığını tespit ederek hukukten öngörülebilirlik şartının sağlandığını ve kararın meşru olduğunu belirlemiştir. Sonra yapılan müdahalenin demokratik toplumda gerekli olup olmadığı konusunu irdelemiştir.

Kararda demokratik toplum gerekleri için ve ifade özgürlüğünün bu bağlamda sınırlandırılması noktasında gerekli olanlar şöyle açıklanmıştır:

"Mahkeme, Sözleşme'nin 10(1). fıkrasında güvence altına alınan ifade özgürlüğünün, demokratik toplumun ana temellerinden birini ve yine bu toplumun gelişmesi ve her bireyin kendini gerçekleştirmesi için esaslı şartlarından birini oluşturduğunu hatırlatır. İfade özgürlüğü, Sözleşme'nin 10(2). fıkrasının sınırları içinde, sadece lehte olan veya muhalif sayılmayan veya ilgilenmeye değmez görülen "haber" veya "fikirler" için değil aynı zamanda muhalif olan, çarpıcı gelen veya rahatsız eden haberler veya fikirler için de uygulanır. Bunlar, çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin gerekleri olup, bunlar olmaksızın "demokratik toplum" olmaz."

Kararda basının siyasi meselelerle ilgili görüşte bulunma hakkının olduğu ayrıca bunun basın için bir görev olduğu belirtilmiştir:

"Basın söz konusu olduğunda, bu ilkeler ayrı bir öneme sahiptir. Basının, "başkalarının itibarlarını korumak" gibi çizilmiş

sınırları aşmaması gerekmele birlikte, kamunun menfaatinin bulunduğu diğer alanlarda olduğu gibi, siyasi meselelerde de haber ve fikirleri iletme, yine basına düşen bir görevdir. Sadece basının bu tür haber ve fikirleri iletme görevi yoktur; halkın bu haber ve fikirleri edinme hakkı da vardır.”

Bununla beraber basın özgürlüğünün, halka siyasi liderler hakkında onların düşünce tarz ve tutumlarını tanıma ve fikir edinme imkânı verdiği belirtilmiş, siyasal tartışma özgürlüğünün demokratik toplum kavramının tam odağında bulunduğu vurgulanmıştır. Ayrıca bir siyasetçiye dönük yapılan eleştirilerin kabul edilebilirlik sınırının, özel şahıslara yönelik yapılan eleştiri sınırlarına göre daha geniş olduğu kabul edilmektedir. Siyasetçinin, özel şahıslardan farklı olarak, sözleri ve eylemleri kaçınılmaz olarak, gazeteciler ve halkın denetimine açılır ve bu sebeple siyasetçilerin daha geniş hoşgörülü olması gerekmektedir. Diğer taraftan AİHS m. 10/2 ise, bütün şahısların itibarını koruma imkânı verir. Siyasetçilerin resmi sıfatlarının dışında hareket ettiklerinde bu korumadan faydalanabilmesi mümkün olsa da, siyasi konuların açık bir biçimde tartışılmasının yararlarıyla orantılı şekilde değerlendirilmelidir.

Kararda dikkat çeken husus ise, gazetecilere uygulanacak bu tarz cezai yaptırımların toplumun bilgi alma hakkını ve basın özgürlüğünü engelleyici bir etki üreteceğinin vurgulanmış olmasıdır. Siyasi tartışma adına bu tür bir ceza uygulamasının, gazetecilerin toplum hayatını ilgilendiren problemleri kamuoyu önünde tartışmasına engel olabilecek caydırıcılık niteliği taşıdığından bunun sansür anlamına geldiği belirtilmiştir. Bu olayda gazeteci aleyhine alınacak bir kararın ileriye dönük otosansür uygulamalarına mesnet olma ihtimalini de kararın gerekçeleri arasında olması AİHM’in basın özgürlüğüne hassasiyeti bakımından önemli bir örnektir.

Sonuçta AİHM bu davada Lingens’in ifade özgürlüğünü kullanmasına yapılan müdahalenin başkalarının itibarının korunması için demokratik bir toplumda gerekli bir müdahale olmadığı aynı zamanda izlenen meşru amaç bakımından da orantılı olmadığı sonucuna ulaşmış ve AİHS m. 10 kapsamında bir ihlal bulunduğu karar vermiştir.

b) Castells / İspanya Davası

Bir İspanyol vatandaşı olan Miguel Castells, San Sebastian’da (Guipuzcoa) ikamet etmekte ve avukatlık yapmaktadır³⁵⁴. Castells, aynı zamanda olayın geçtiği zaman diliminde, Bask bölgesinin bağımsızlığını savunan bir siyasi partinin seçilmiş senatörüdür ve haftalık çıkan bir dergide “*Muafiyet rezaleti*” adlı bir makale yazmıştır. Makalede kısaca, Bask bölgesinde işlenen onlarca cinayetle ilgili hiçbir failin bulunamadığını, aradan geçen zamanda faillerin bulunmalarına dönük hiçbir eylemin gerçekleştirilmediğini, cinayetlerin ise hala devam ettiğini, faillerin tam bir muafiyet rahatlığı içinde cinayetlere devam ettiğini, ancak bu faillerin bulunması için basından ve halktan yardım istenmediği gibi herhangi bir şekilde de bu suçlamalara yönelik bir lanetlemenin basında yer almadığını, eylemleri gerçekleştiren faşist örgütlerin faşist cinayetlerinin sürdüğünü belirterek bir an önce bu cinayetlerin sonlanması gerektiğini vurgulamıştır. Castells, bahse konu derginin satıldığı bölgedeki halkı yakından ilgilendiren olayları burada yazmıştır. Ancak yazdıklarını sonuca bağlarken bu durumdan hükümeti sorumlu tutmuş ve ciddi suçlamalar ileri sürmüştür.

Akabinde hükümeti aşağılamaktan dolayı önce dokunulmazlığı kaldırılmış ve hükümeti aşağılamaktan dolayı bir yıl hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Yüksek mahkeme kararında, makalenin siyasal eleştiri amacı taşımasının makalenin hakaret kastını ortadan kaldırmadığını, bununla birlikte aşağılamayı hafiflettiğini, siyasal eleştiri amacıyla yapılan bu aşağılamanın, eleştiri sınırlarını belli ölçüde aştığını ve hükümetin şahsiyetine tecavüz ettiğini belirterek ilgili kişiye ceza verilmesini yerinde bulmuştur.

AİHM ise kararında basın özgürlüğünün, halkın siyasi liderlerin düşünceleri ve tutumlarıyla ilgili kanaat sahibi olabilmeleri bakımından en iyi araçlardan biri olduğunu, özellikle siyasetçilere, kamuoyunu meşgul eden problemlerle ilgili düşüncelerini ve yorumlarını sunma fırsatını verdiğini belirtmiştir. Ayrıca ifade özgürlüğü sayesinde herkes serbest siyasal tartışmaya katılabilmelidir. Bu husus, demokratik bir toplumun özünde yer almaktadır.

³⁵⁴ Castells / İspanya, 23.04.1992, Başvuru No: 11798/85, http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr/faaliyetler/17_19_eylul/aihm_diger_ulke/castells_ipanya_guncelleme.pdf (22.05.2015).

Kararda hükümete karşı yapılacak olan eleştirilerin, şahısların hatta politikacıların hoş görülebilir eleştiri sınırlarından daha geniş olduğu vurgulanmıştır. Sonuçta mahkeme, başvurucunun ifade özgürlüğüne bu tarz bir müdahalenin demokratik bir toplum bakımından gerekli olmadığını ortaya koymuştur.

Burada kararın özüne bakıldığında hükümetin diğer şahıslara göre daha fazla eleştirilebileceği, buna karşı hükümetin daha fazla hoşgöründe bulunması gerektiği, basın yoluyla siyasi tartışma hakkından kimse açısından vazgeçilemeyeceği, basın yoluyla siyasi eleştiri yapılabileceği ve hatta halkın bu şekilde bilgi sahibi olabilmesi için bu konuda siyasilerin konuşmasına basının özellikle yer vermesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca halkın siyasilerin düşünce ve davranışlarını bilme, onlar hakkında bilgi edinme hakları bulunmaktadır. Bu bilgi edinme şekli de, büyük ölçüde basın yoluyla olmaktadır. Bu kapsamda basının gerek kendi edindiği bilgilere yer vermesi ve gerekse de siyasilerin konuşmalarına yer vermesi gerekmektedir. Ancak siyasi tartışmaların sonunda hükümetin yada siyasi liderlerin eleştirilmeleri hallerinde basının korunması gerekmektedir. Bu koruma sağlanmazsa, basına yapılan müdahaleler, bundan sonra basında yer alacak ve toplumun bilgilenebilmesini sağlayacak hususların bir kısmının veya tamamının açıklanamamasını ve otosansür tehlikesini doğuracaktır.

2. Özel Yaşamın Korunması Hakkı ve Basın Özgürlüğü

AİHM, toplumun önünde olan önemli kişiler hakkında kamuoyunun fikir sahibi olması adına onların düşüncelerini, yaşayışlarını aktarma adına basının görevini yapması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca her ne kadar edinilme yöntemi tasvip edilmese de, kamu yararının bulunduğu hallerde hukuka aykırı olarak elde edilmiş ses kayıtları ve belgelerin yayınlanmasını, basın mesleğinin bir gereği ve topluma karşı görevi olarak kabul etmektedir.

a) Perna / İtalya Davası

Bu olayda gazeteci, İtalyan bir yargı mensubunun (savcısının) geçmişte eski İtalyan Komünist Partisine bağlılık yemini ettiğini haber yapması sebebiyle hakaret suçundan mahkûm edilmiştir³⁵⁵.

Olayı inceleyen AİHM, basın mensubunun burada kullandığı ifadenin sembolik anlam taşıdığını, savcının eski komünist partinin bir üyesi olduğundan siyasi militanlık yaptığı hakkında eleştirel bir görüş açıkladığını belirtmiştir. Bununla birlikte iddianın doğru temellere dayandığı ve yargı mensuplarının temelsiz saldırılara karşı korunması gerektiği vurgulanmakla birlikte yargı mensuplarının da kendilerine verilen görevi gerektiği şekilde yerine getirip getirmediği hususunda halkın ve politikacıların görüş sahibi olmasının yollarından birinin basın olduğu dile getirmiştir. AİHM, bir siyasi partinin militan bir üyesi olarak hareket eden bir yargı mensubunun yargının bağımsızlığını ve tarafsızlığını sarsacağı, bu tarz bir davranışta bulunan yargı mensubunun kaçınılmaz bir şekilde kendisini basının eleştirisine açmış olacağı tespitini yaparak bu davada ifade özgürlüğünün ihlal edildiği kararını vermiştir.

Bu davada AİHM, bir taraftan basının ithamlarına karşı cevap veremeyecek olan yargı mensuplarının korunması gerektiğini belirtmekle birlikte bir taraftan da yargının tarafsızlığını ve bağımsızlığını etkileyen durumların kamuoyuyla paylaşılabilmesini ve hatta halkın ve politikacıların görüş sahibi olabilmesi açısından bunun bir gereklilik olduğunu ortaya koymuş bulunmaktadır³⁵⁶.

b. Radyo Twist / Slovakya Davası

Başvurucu 1991 yılında kurulan ve Bratislava’da kayıtlı olarak yayıncılık faaliyetleri yürüten bir şirkettir³⁵⁷. Bu olayda Slovakya’nın en büyük sigorta şirketi olan Slovenská poisťovňa A.Ş (SP) yönetim kurulu, Şirket Ulusal Özelleştirme İdaresi (FNM) tarafından devletçe idare edilmektedir. Şirkete o dönemde iktidarda

³⁵⁵ Perna / İtalya kararı, 06.05.2003, Başvuru No: 48898/99, [http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-61075#{"itemid":\["001-61075"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-61075#{), (18.08.2015).

³⁵⁶ Vahit Bıçak, *İfade Özgürlüğü*, s. 17.

³⁵⁷ Radyo Twist / Slovakya kararı, 19.12.2006, Başvuru No: 62202/00, <https://anayasagundemi.files.wordpress.com/2014/08/radio-twist-v-slovakya-c3a7eviri.pdf> (20.08.2015).

olan partilerin ortaklaşa anlaşmasıyla yönetim kurulu üyeleri atanmışlardır. Ancak SP'nin denetim kurulu, bu yönetimin yerine başka yeni yöneticiler atamıştır.

Eski yöneticiler özel güvenlik görevlilerince ve bir koalisyon partisinin atadığı Slovakia Polis Teşkilatı Başkanının görevlendirdiği polisler yardımıyla SP merkezini ele geçirmişler ve yeni atanan yöneticileri yerlerinden ayrılmaya zorlamışlardır. Gelen yeni yöneticiler ise kendi özel güvenliklerinin yardımıyla şirketi ve binanın kontrolünü ele geçirmişlerdir. Bu tasfiye uygulaması hükümet içerisinde büyük bir krize sebep olmuştur. Bahse konu tarihlerde Bay K. Başbakan Yardımcısı aynı zamanda Maliye Bakanı'dır. Bay D. ise Adalet Bakanlığı'nda Bakan Yardımcısı'dır.

12 Haziran 1996 tarihinde Bay K ile Bay D arasında geçen özel telefon konuşması "Journal" (Bülten) adlı programda yayınlanmıştır. Bu telefon görüşmesinde SP'de meydana gelen bazı olaylar konuşulmuştur. Programda eski yöneticilerin hükümet tarafından desteklendiği bu telefon görüşmeleri ile açığa çıktığı belirtilmiştir. Zira telefon görüşmesinde geçen konuşmalarda polisin hükümet tarafından gönderildiği ve hatta biraz sert müdahalede bulunduğu, şu anki durumun da en yakın zamanda düzeltilmesi için çalışma yapılacağı yani hükümetin SP'yi ele geçirmek için tekrar müdahalede bulunacağı konuşulmuştur.

Başvurucu şirkete kişisel hakların korunmadığı gerekçesi ile hakaret davası açılmıştır. Telefon görüşmelerinin legal olmayan yollarla elde edilmiş olduğu gerekçesine karşı yine bu görüşmeler şirket tarafından yayınlanmış, şikâyetçinin itibarının ve saygınlığının zarar gördüğü, kişisel hayata müdahale edildiği iddia edilmiştir. Şikâyetçi kaydın kendisine ait olduğunu kabul etmiş, ancak görüşmenin tamamının yayınlanmadığını, eksik ve yanlış bilgiler verildiğini iddia etmiştir.

Başvurucu ise bu iddiaya karşı cevabında, telefon kaydının kendilerine bilinmeyen kişiler tarafından mektupla gönderildiğini açıklamıştır. Bu kayıtla ilgili söylentiler nedeniyle koalisyon hükümetinin dağılma tehlikesinin bulunduğu söylentileri dolanmaktadır. Şirket, bu kaydı gönderenleri araştırdığını ancak bulamadığını ve bir medya organı olan şirketin halkı bilgilendirme ve siyasal

ortamda neler olup bittiğini açıklama görevinin bulunduğunu belirtmiş ve kaydın elde edilmesini onaylamadığını ifade etmiştir.

Yerel mahkeme, şirketin bir özür metnini yayınlaması gerektiğine ve manevi tazminat ödemesine hükmetmiştir.

AIHM, kararında öncelikle ifade özgürlüğünün, demokratik toplumun esaslı temellerinden biri olduğunu ve demokratik toplumun ilerlemesi, her bireyin kendini geliştirmesinin en önemli şartlarından birisi olduğunu, AIHS m. 10/2'nin sadece lehte olduğu kabul edilen veya zararsız ya da ilgi çekmeyecek haberler için değil aleyhte olan, rahatsız eden, alışılmışın dışında, toplumu sarsan haber ve düşünceler için de uygulandığını, bunun çoğulculuğun, açık fikirliliğin ve hoşgörünün gerekleri olduğunu, bu sebeple yapılacak müdahalenin istisna olduğunu ve dar yorumlanması gerektiğini, müdahalenin ikna edici şekilde ortaya konulması gerektiğini ortaya koymuştur.

Ayrıca AIHM, demokratik bir toplumda basının önemli rolünü hatırlatmış ve basının başkalarının itibarını koruma ve gizli bilgilerinin ifşasını önleme ihtiyacı bakımından bazı sınırları aşmaması gerektiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte habere konu kişilerin görevi, yükümlülükleri ve sorumlulukları ile tutarlı ve orantılı şekilde kamu çıkarıyla ilgili her türlü bilgi ve fikiri yine de açıklaması gerektiğini belirtmiştir.

AIHM, siyasi konuşmalar ve tartışmalarla ilgili olarak AIHS m. 10/2 kapsamında yapılacak müdahalenin çok dar sınırlandırmaya tabi olduğunu ifade etmiştir. İzin verilebilir eleştirilerin sınırları kamuyu ilgilendiren durumlarda, siyasetçiler bakımından normal vatandaşlara göre daha geniştir ve dolayısıyla siyasetçinin daha fazla hoşgörülü olması gerekmektedir.

AIHM bu olayda SP'nin özelleştirilmesi konusunda farklı iki siyasi grubun güç savaşının bulunduğunu tespit etmiştir. Dolayısıyla burada yapılacak siyasi tartışmaların, sorulacak soruların kamu için gerekliliğinin açık olduğunu belirtmiştir.

AIHM bu olayda başvuru şirketin sadece başka biri tarafından yasa dışı şekilde elde edilen kayda dayanılarak yayın yapması sebep gösterilerek

cezalandırıldığını gözlemlemiştir. Ancak mahkeme üçüncü bir kişi tarafından yasa dışı şekilde elde edilen kayıt nedeniyle başvurunun cezalandırılması ve m. 10 kapsamından mahrum bırakılması durumu için yeterince ikna olmamıştır. Bu olaydaki müdahaleler için gösterilen gerekçelerin çok dar ve yetersiz olduğunu ortaya koymuştur.

AİHM, başvuru şirkette çalışan gazetecilerin, radyoda yapılan programdaki konuşmaları ve yorumlarını kötü bir niyetle yaptıklarına ya da topluma sunulması gereken haberleri ulaştırma dışında herhangi bir amaçları bulunduğu ilişkin bir bulgu olmadığını gözlemlemiştir. Sonuçta yapılan müdahalenin meşru bir amaçla yapılmadığını ve demokratik bir toplumda gerekli olmadığını tespit eden AİHM, müdahalenin m. 10 anlamında bir ihlal olduğu yönünde kararını vermiştir.

Bu anlamda diyebiliriz ki, kamu yararının bulunduğu hallerde hukuka aykırı olarak elde edilmiş ses kayıtları ve belgelerin yayınlanması, elde ediliş şekli tasvip edilmemekle birlikte, basın işinin bir gereği ve topluma karşı görevidir. Bu konudaki sınırları belirlemesi bakımından bu karar tipik bir özellik taşımaktadır. Bu karar ışığında eline bir şekilde geçmiş ve kamuoyunun bilme hakkı olduğu bir haberi, gazetecinin yayınlamama gibi bir durumu söz konusu olmamalıdır.

3. Medya Sahiplik Yapısı: Centro Europa 7 S.R.L ve Di Stefani / İtalya Davası

Bu örnek davada başvuru CENTRO EUROPA 7 S.R.L adlı bir şirket ve onun yasal temsilcisi Di Stefani'dir³⁵⁸. Temmuz 1999 tarihinde İtalyan resmi makamları, başvuru şirkete ulusal alanda kablosuz yayın yoluyla ortaklaşa radyo televizyon yayını yapmak için izin vermiştir. Bu izin başvuru şirkete, ulusal toprakların % 80'ine ulaşacak düzeyde radyo televizyon ağı kurmaya ve işletmeye imkân vermiştir. Radyo frekansının verilmesi ile ilgili izin, başvuru şirketin kendi tesisatlarını yirmi dört aylık süre zarfında iç mevzuattaki tahsis planı hükümlerine uygun hale getirmesi ve iletişimde güvenceler ile ilgili makam tarafından oluşturulan uyum programına saygılı olması gerektiğini belirten, 1998 tarihli radyo

³⁵⁸ Centro Europa 7 S.R.L ve Di Stefani / İtalya Davası, 07.06.2012, Başvuru No: 38433/09, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"languageisocode":\["TUR"\],"appno":\["38433/09"\],"itemid":\["001-117709"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (19.10.2015).

frekanslarının verilmesi ulusal planına gönderme yapmaktadır. Başvurucu şirket 2000 yılından itibaren radyo frekanslarının verilmemesinden dolayı defalarca idari yargı organlarına başvurmuştur. Sonrasında Mayıs 2008 tarihinde Danıştay, Hükümet'ten frekans verme talebini incelemesini istemiştir.

Radyo frekanslarının başvuru şirkete verilmemesi, verilen iznin içini tamamen boşaltmıştır. Çünkü bu iznin verildiği faaliyet bu sebebe bağlı olarak yaklaşık on yıl boyunca yapılamamıştır. Dolayısıyla başvuru, bilgi veya düşünceleri yayma hakkını kullanamamış ve bir müdahaleye maruz kalmıştır. Başvuru ayrıca, kendi tesisatlarını uyumlu hale getirmek suretiyle, radyo yayın izninin verilmesinden sonra idarenin, yirmi dört ay içinde kendi faaliyetlerinin çerçevesini oluşturmak adına gerekli hukuki metinleri kabul etmesini mantıklı olarak beklemekteydi. Ancak, radyo frekanslarının tahsis planı, ancak Aralık 2008 tarihinde uygulamaya konulmuş ve başvuru kendi programları için sadece bir kanalı ve onu da ancak Haziran 2009 sonlarında alabilmiştir. Bu arada birçok eski operatör , ulusal plan kapsamında yeni operatörlere verilmesi gereken değişik radyo frekanslarını kullanmaya devam etmiştir.

Burada AİHM, geniş ifadeler kullanan yasalarla geçici rejimin sonunu getirecek tarihi öngörmenin imkânsız olduğunu hatırlatmıştır. Ayrıca AİHM, Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın, ulusal yasa koyucunun müdahalelerinin, var olan ağ sahiplerinin lehine, üst üste gelen geçici rejimlerin uygulanması ile kendini gösterdiğini ve bu durumun radyo frekansı olmayan operatörleri, izne sahip olmalarına rağmen radyo televizyon piyasasına girmelerine engel teşkil ettiği hakkındaki görüşünü kaydetmiştir. AİHM, iç hukuk mevzuatının açık ve belirgin olmaktan yoksun olması ve başvurucuya, ne zaman yayına başlaması için kendisine radyo frekansı verileceğini yeterli derecede öngörmesine imkân vermemesi sebebiyle ilgili yasaların öngörülebilirlik şartlarını yerine getirmediği tespitinde bulunmuştur.

AİHM, başvurucuya, keyfi uygulamalara karşı yeterli güvencelerin sunulmadığını ve bu eksikliğin özellikle radyo ve televizyon sektöründe rekabeti düşürme etkisi gösterdiğini vurgulamıştır. En önemlisi AİHM, devletin medyada etkin çoğulculuğu güvence altına almak için gerekli yasal ve idari düzenleme yapma noktasında pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediğini ortaya koymuştur. Bu tespit

ışığında AİHS m. 10'un ihlal edildiğine karar vermiştir. Burada çoğulculuğu esas almak suretiyle yasal düzenleme yapma hususunda devletin pozitif yükümlülüğü ifadesi çok kritik öneme haizdir. Türkiye'de devlet enstrümanlarıyla taraflı bir medya oluşturulması, devlet yayın kanallarının parti yayını şeklinde kullanılması bu kararlar taban tabana zıtlık göstermektedir³⁵⁹.

AİHM, bu kararında Bakanlar Komitesi'nin 2007 tarihli medya çoğulculuğu ve medya içeriğinin çeşitliliğine dair Tavsiye Kararı'na vurgu yapmış ve devletlerin mevcut medya sahiplik yapısına ilişkin, medyada şeffaflığı, içerik zenginliğini ve çoğulculuğu sağlayıcı yasal düzenlemeler getirmeleri gerektiğine temas etmiştir. Böylelikle, medya sahiplik yapısı nedeniyle çok sesliliğin engellemesinin ve medyada tekelleşmeye gidilmesinin önüne geçilebileceğine işaret edilmiştir.

4. Soruşturmalara İlişkin Haber Yapılması

AİHM, kamu yararının bulunduğu diğer alanlarda olduğu gibi, mahkemelerin önüne gelmiş sorunlarla ilgili haber ve düşüncelerin verilmesinin serbest olduğunu, toplum nezdinde önem arz eden davalarla ilgili hemen gizlilik kararı alma gibi anti demokratik, halkın haber alma haklarının engellendiği yollara başvurulamayacağını ve bu davaların olabildiğince şeffaf yürütülmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Bunun yanında sürmekte olan bir davanın savcısı dahil resmi görevlerini ifa eden kamu görevlileri bakımından kabul edilebilir eleştirinin sınırının sıradan vatandaştan daha geniş olduğunu hatırlatmıştır.

a) Sunday Times / Birleşik Krallık Davası

Buradaki olayda İngiltere'de ruhsat alınarak üretilen ve pazarlanan ve hamile kadınlar için kullanımı önerilen bir ilacı kullanan hamile kadınların çocuklarını sakat doğurmalarına neden olduğu (yaklaşık 450 bebeğin sakat doğması) ve üretici firmanın ilacı İngiltere piyasasından çektiği aktarılmıştır. Sonrasında ilaç

³⁵⁹Bora erdem, "Türkiye'de Yeni Medya Düzeni Oluşumunda Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun Rolü", **İnsan ve İnsan Dergisi**, S 6, Güz 2015.

firmasına karşı birçok aile tarafından tazminat davası açılmıştır³⁶⁰. The Sunday Times gazetesi, buradaki sakat çocuklarla ilgili haberleri düzenli olarak yayınlamıştır. Gazete, yayınlanan bir yazının dipnotunda yayınlanacak olan bir makalede bu trajedinin nasıl meydana geldiğinin ayrıntılarıyla gösterileceğini duyurmuştur. Başsavcılık tarafından, yargı süreci devam ederken yayınlanacağı belirtilen makalenin mahkemeye saygısızlık oluşturacağı gerekçesiyle yayınlanmasını yasaklayan bir tedbir konulması istenmiş ve mahkeme de bu talebi kabul etmiştir. İngiltere iç hukukunda mahkemeye saygısızlık, mahkemenin yüzüne saygısızlık (yargıca bir şey fırlatma, mahkemedekilere hakaret etme, mahkemede gösteri yapma) ve mahkeme dışında saygısızlık (mahkemeye hakaret etme, mahkeme kararlarına uymama, bilerek ya da bilmeyerek belirli bir davada adaletin dağıtılmasına müdahale sayılabilecek bir eylemde bulunma) olarak iki ikiye ayrılmıştır.

Mahkemenin verdiği kararda ise, bu dava ile ilgili adaletin dağıtılmasına müdahale sayılabilecek bir eylem olduğu gerekçesiyle tedbir kararının verildiği belirtilmiştir. Üst mahkemeye yapılan itiraz neticesinde aşağıdaki tedbir kararını verilmesi talimatıyla, davanın tedbir kararını veren mahkemeye iade edilmesine karar verilmiştir:

"...Thalidomide ilacının geliştirilmesi, dağıtımı ve kullanımı ile ilgili olarak... Distillers'a (İlaç Firması) karşı açılmış ve açılacak bir davada ihmal, Sözleşme'ye veya borca aykırılık konularını içeren veya bu konularla ilgili delillere temas eden herhangi bir makalenin yada yazının, Times Newspaper Ltd. şirketinin sahipleri, çalışanları, temsilcileri veya başkaları tarafından yayınlanması, yayınlanmasına veya basılmasına yol açılması, veya basılması için emir verilmesi veya basılmasına aracılık edilmesi yasaklanmıştır."

Tedbir kararını veren mahkeme, yargılamanın bitiminden ve sonuçlanmasından sonra bu tedbirin kaldırılmasına hükmetmiştir.

Davayı açanlar, 19 Ocak 1974 tarihinde Komisyon'a yaptıkları başvuruda, İngiltere'deki Thalidomide ilacından dolayı sakat doğan çocukları ve bunların tazminat talepleri hakkındaki anlaşmayla ilgili bir makalenin The Sunday Times

³⁶⁰ Sunday Times / Birleşik Krallık, 26.04.1979, Başvuru No: 6538/74, <http://www.inhak.adalet.gov.tr> (18.08.2015).

gazetesinde yayınlanmasını yasaklayan Yüksek Mahkemenin verdiği ve Lordlar Kamarasının da onayladığı tedbir kararının, AİHS m. 10'a aykırılık oluşturduğunu iddia etmişlerdir. Başvurucular iddia ettikleri bu aykırılığın, İngiliz Mahkemeleri tarafından verilen tedbir kararından ayrıca mahkemeye saygısızlık hukukunun geniş ve açıklıktan yoksun olması sebebiyle maruz bırakıldıkları yasaklamanın devam etmesinden kaynaklandığını ileri sürmüştür.

AİHM bu olayda aldığı kararda mahkemelerin uyuşmazlıkların çözümünde bir forum olduğu, ancak bunun uzmanlaşmış dergilerde, genel basında ya da halk arasında uyuşmazlıkların tartışılmasını engelleyemeyeceği belirtilmiştir. Hatta basın yayın organlarının, adaletin usulüne göre dağıtılmasına tecavüz etmeyip, kamu yararının bulunduğu diğer alanlarda olduğu gibi, mahkemelerin önüne gelmiş sorunlarla ilgili haber ve düşünceleri vermede serbest olmalarının yanı sıra böyle bir zorunlulukları bulunduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak AİHM kararında, Thalidomide felaketinin halkı ilgilendiren bir konu olduğunu dile getirmiştir. Bilimsel gelişmelerden kaynaklanan zararlara karşı korunma ve bunların tazmin edilmesi ile ilgili önemli sorunlar içeren böyle bir dava hakkında halkın doğru şekilde bilgilendirilme hakkına sahip olduğu vurgulanmıştır. Basının mahkeme tarafından çözülen yada çözülmekte olan uyuşmazlıklar konusunda yayın yapabileceği, bu konularda halkı aydınlatabileceği ve hatta bunun basın yayın organları için bir görev olduğu belirtilmiştir. Tabi ki yapılacak olan yayının AİHS m. 10/2'deki sınırlar kapsamında sınırlandırılabilmesi, diğer bir deyişle de basın organlarının bu sınırlar kapsamında yayın yapabilecekleri ortaya koyulmuştur. Yapılan yayınlarda özellikle toplumda büyük tesiri olan olaylar açısından yapılacak kısıtlamalar AİHM'in bu kararı ile oldukça daraltılmıştır.

Türkiye'de bu dava içeriğiyle benzerlik gösteren bir gazetecilik olayı, Nokta Dergisinin bir hafta sonra yayınlayacağını duyurduğu bir haberin yayının engellenmesi ve yöneticilerinin tutuklanması bu ölçütle çelişen bir durumdur³⁶¹.

³⁶¹ http://www.zaman.com.tr/gundem_akp-gunluklerini-yayimlayan-noktanin-sitesine-sansur_2323125.html (25.10.2015).

b) July ve Sarl Liberation / Fransa Davası

İlk başvuru Serge July, Fransız gazetesi Liberation'ın yayın müdürüdür³⁶². Diğer başvuru ise SARL Liberation Limited Şirketi'dir. Olayda Ekim 1995'te Cibuti'de görevdeyken ölü bulunan bir Fransız yargıcın (Bernard Borrel) şüpheli ölümüne ilişkin dava hakkında bir basın toplantısı yapılmış ve bu toplantıda yapılan açıklamalar doğrultusunda yazılan bir makale Mart 2000 tarihinde Liberation gazetesinde yayınlanmıştır. Bu makaleyle ilgili olarak hakaret suçunun işlendiği gerekçesiyle başvuru mahkûm edilmiştir.

Makalede rapor edilen bu toplantıda, ölen savcının eşi Bayan Borrel, avukatı ve Yargıçlar Derneği Başkanı ve Yargıçlar Sendikası Başkanı da dâhil olmak üzere bazı yargıçlar, soruşturmanın yürütülmesiyle ilgili bazı soru ve eleştiri yöneltmişlerdir. Yayınlanan makale *“Bir yargıcın ölümü: eşi, yargıçlar ve polisler hesap soruyor”* başlığı ile yayınlanmış ve yayınlandığı gün hakaret suçu işlendiğine dair başvuru hakkında hakaret davası açılmıştır. Mahkeme tarafından dört maddede hakaret olduğu ileri sürülmüştür: *“1. Bayan Borrel yargıçların taraflı olduklarından yakınmıştır. 2. Dominique Matagrın'e göre davaya ilişkin soruşturma garip bir tarzda yürütülmektedir. 3. Anne Crenier, 'bir dizi hata'dan bahsetmiştir. 4. Soruşturma yargıçları yavaş hareket etmişlerdir.”* Ceza mahkemesi, burada sadece yargıçların taraflı davrandıklarına ilişkin beyanı hakaret niteliğinde bulmuştur. Fakat başvuru sahiplerinin iyi niyetli olduklarını ve soruşturmaya ilişkin eleştirileri rapor etmekle gazetenin halkı bilgilendirme görevini yaptığı sonucuna ulaşmıştır. Versay Temyiz Mahkemesi ise, yargıçların taraflılık içinde bulundukları ifadesinin yanında soruşturmanın tuhaf biçimde yürütüldüğü ifadesinin de hakaret içerdiği yönünde tespitte bulunmuş ve Bay July, devlet memuruna hakareten suçlu ve sorumlu kabul edilerek para cezasına çarptırılmıştır. Ayrıca başvuru şirketin, iki davacıya aynı miktarda ödeme yapmasına ve bu kararın da gazetede yayınlanmasına hükmetmiştir.

AİHM davada, başvuru sahiplerinin aldığı mahkûmiyet kararının ifade özgürlüğüne bir müdahale oluşturduğu kanaatine varmıştır. Bu müdahalenin Fransız

³⁶² July Ve Sarl Liberation / Fransa Davası, 14.02.2008, Başvuru No: 20893, <http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%7B%22fulltext%22:%22July Ve Sarl Liberation / Fransa Davası%22%2C%22documentcollectionid%22:%22%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%22%2C%22itemid%22:%22%5B%22001-119529%22%5D%22%7D%22}>, (25.08.2015); Özcan Özbey, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 106, 2013, s. 78-80.

hukukunda öngörülebilir olduğunu, soruşturma yargıçlarının itibarını koruma ve yargının egemenliğini ve tarafsızlığını korumak gibi meşru amacı da olduğunu belirtmiştir. Ancak müdahalenin demokratik bir toplum için gerekli olup olmadığı konusunda AİHM farklı değerlendirme yapmıştır. Her şeyden önce basın demokratik bir toplumda oynadığı bekçilik etme rolünü hatırlatmıştır. Her ne kadar basının bazı sınırları aşmaması gerekse de görevi, kendi sorumluluk ve ödevlerine uygun bir biçimde yargı sisteminin işleyişi de dâhil olmak üzere kamuyu ilgilendiren meseleler hakkında bilgi ve görüşleri halka iletmeektir.

AİHM, Versay Temyiz Mahkemesinin öne sürdüğü gerekçeler konusunda ikna olmamıştır. Söz konusu makale içeriğinin, zaten kamunun ilgisini çekmiş olan bir davaya ilişkin yapılan basın toplantısının raporu olduğunu tespit etmiştir. AİHM, gazetecilerin bilgi verme şekli bakımından hangi raporlama tekniklerini benimseyeceklerine milli mahkemeler değil basının kendisinin karar vereceğini vurgulamıştır. Ayrıca AİHM, makalede konuşmaların doğru bir biçimde raporlanmış olduğunu ve okuyucuların konuşmacıların ifadeleri ve gazetenin analizlerini birbirinden ayırt edebilmeleri için çeşitli yerlerde tırnak işaretlerinin kullanıldığını kaydetmiştir. Ayrıca ilgili ifadelerin kime ait olduklarını göstermek için her seferinde konuşmacının adına yer verilmiştir. Temyiz Mahkemesinin “garip” zarfına ilişkin olarak gösterdiği gerekçeye ilişkin olarak AİHM, her ne kadar gurur okşayıcı olmasa da bu tabirin basın toplantısına katılanlardan birine ait olduğunun belirtildiği ve gazetecinin kendisine ait olmadığını kaydetmiştir. Üstelik makale, bahse konu yargıçlarla ilgili herhangi bir husumet gütmmediği de ifade edilmiştir.

Ayrıca AİHM, resmi görevlerini ifa eden kamu görevlileri bakımından kabul edilebilir eleştirinin sınırının sıradan vatandaştan daha geniş olduğunu hatırlatmıştır. Mahkeme, söz konusu ibareleri “açıkça onur kırıcı” bulmamış ve başvuruçuların iyiniyetli olmadıklarına dair ileri sürülen gerekçelerin ifade özgürlüğü ve basının “bekçilik etme” rolüyle bağdaşmadığı kanısına varmıştır. Sonuç olarak AİHM, başvuruçuların mahkûmiyetinin taşınılan amaçla orantılı olmadığına ve demokratik toplum için gerekli olmadığına karar vermiştir. Bu sebeple AİHS m. 10’un ihlaline karar vermiştir.

Bu olayda da görüldüğü gibi sürmekte olan bir davanın savcılar ile ilgili yapılan eleştirileri dahi AİHM, ifade özgürlüğü kapsamında değerlendiriyor. Bu tür davalarla ilgili hemen gizlilik kararı alma gibi anti demokratik, halkın haber alma haklarının engellendiği yollara başvurulamayacağı ve bu davaların olabildiğince şeffaf yürütülmesi gerektiği vurgulanıyor.

5. Haber Kaynağının Gizlenmesi: Roemen ve Schmit / Lüksemburg Davası

Bay Robert Roemen ve Bayan Anne-Marie Schmit bu davada AİHM'e başvuruculardır³⁶³. Bayan Schmit'in başvurusu başka bir madde ile ilgili olup burada Bay Roemen'in başvurusu değerlendirilecektir. Robert Roemen, gazeteci olarak yayınladığı haber için kaynaklarını saklama hakkının ihlal edildiği iddiasıyla AİHM'e başvurmuştur.

Gazeteci Roemen, *"Letzeburger Journal"* gazetesinde *"Bakan W'nin vergi kaçakçılığı ortaya çıktı"* başlığıyla bir makale yayınlamıştır. Söz konusu yazıda, yapılan bu kaçakçılık eyleminin on kutsal emirden 7, 8 ve 9'uncusunu ihlal ettiği, muhafazakar bir politikacı olan bakanın bu emirleri daha fazla ciddiye alması gerektiği, bu fiilden dolayı para cezasına çarptırılabilceği ve böyle bir davranışın örnek alınması gereken bir şahsiyette bulunmasının ise utanç verici olduğu belirtilmiştir.

Roemen ve Schmit, Tescil ve Emlak idaresinin bakan W.'ye para cezası verdiğine dair belgeleri ortaya çıkarmışlardır. Bakanın Sulh Mahkemesi'nde kendisine verilen vergi cezasına itirazda bulunduğu ortaya çıkmıştır. Daha sonrasında ise suçun ispatlanamaması sebebiyle verilen cezanın doğru olmadığına hükmedilmiştir. Roemen hakkında iki adli soruşturma başlatılmıştır. Birincisi, bakan hakkında vergi cezası verildiğine dair yanlış bir bilginin yayımlanmasının bakanın şeref ve haysiyetine zarar verdiği gerekçesiyle aleyhine tazminat davası açılmıştır. Sulh Mahkemesi basın hürriyeti sebebiyle tazminat talebini reddetmişse de İstinaf Mahkemesi bu kararı bozmuştur. İkincisi ise cezai şikâyetle konu olan soruşturmadır.

³⁶³ Roemen ve Schmit / Lüksemburg Davası, 25.03.2003, Başvuru No: 51772/99, <http://www.kararara.com/aihm/turkce3/aihm11896.htm> (20.08.2015).

Savcı ilk başvuru hakkında, meslek sırrının ifşasıyla ilgili meçhul kişi ya da kişiler hakkında meslek sırrının ifşa edilmesi hususunda sorgu hâkiminden talepte bulunmuştur. Bununla birlikte savcı sorgu hâkiminden Tescil ve Emlak dairesinde bu bilgilere ulaşan memurların kimler olduğunun tespitini ve Roemen'in evi ve müstemilatının, "Letzebuenger Journal" gazetesinin merkezinin, Tescil ve Emlak idaresinin aranmasını talep etmiştir.

Bu durum karşısında AİHM'e başvuran Roemen, AİHS m. 10'da korunan haklarına müdahale yapıldığını belirtmiştir. Bu müdahale sonucunda meslek sırrı ihlalinin sözde failinin, yani gazetecinin bilgi kaynağının ortaya çıkarılmasının amaçlandığını, alınan tedbirlerin orantısız olduğunu ve gazetecinin toplumun yararı bulunan konularda kamuyu bilgilendirme rolünü engelleyecek nitelikte olduğunu belirtmiştir.

Hükümet tarafı ise yapılan müdahalenin kamu düzeninin korunması ve suçun önlenmesi maksadıyla yapıldığını, demokratik toplum için gerekli olduğunu ve yapılan müdahalenin tek bir belgenin aranması gibi basit bir işlem olduğunu belirtmiştir. Bu kararda AİHM'in temel ilkeler konusundaki vurguları önemlidir:

"İfade hürriyeti demokratik bir toplumun başlıca temellerinden birini teşkil etmekte ve basına sağlanacak garantiler özel bir önem taşımaktadır. Gazetecilik kaynaklarının korunması basın hürriyetinin temellerinden birisidir. Böyle bir korumanın olmaması, bazı gazetecilik kaynaklarını toplum yararı olan sorunlar hakkında kamuyu bilgilendirmesinde basına yardım etmekten caydırabilir. Bunun sonucu basın, "bekçi köpeği" rolünü daha az oynayabilir ve kesin, güvenilir bilgiler sağlama kabiliyeti azalabilir. Demokratik bir toplumun gazetecilik kaynaklarının korunmasının taşıdığı önem karşısında, böyle bir önlem kamu yararı baskın zorunluluğu ile haklı gösterilemezse Sözleşmenin 10. Maddesi ile bağdaşmaz. Gazetecilik kaynaklarının gizliliğine getirilen sınırlamalar Mahkemenin daha titiz bir inceleme yapmasını gerektirir. Denetimini ifa ederken Mahkemenin görevi, kendini iç yargı makamlarının yerine koymak değil, bunların takdir yetkileri uyarınca verdikleri kararları 10. Madde açısından incelemektir. Bunun için Mahkeme, ulusal makamlar tarafından haklı göstermek için ileri sürülen ihtilaflı müdahaleyi, gerekçelerin yeterli ve gerekli olup olmadıklarını belirlemek için davanın tümünün ışığında değerlendirmek zorundadır."

AIHM, öncelikle yapılan müdahalenin başvurusunun gazetecilik görevi dışında işlemiş olabileceği bir suçun tespiti amacıyla yapılmadığını yani müdahalenin gazetecilik faaliyeti ile ilgili olduğunu tespit etmiştir. Yapılan bu müdahalenin meslek sırrı ihlalinin muhtemel faillerinin tespiti amacıyla yapıldığı görülmüştür. Bu durumda alınan tedbirler gazetecilik kaynaklarının korunması alanına girmektedir. AIHM'in tespitine göre gazetede makalede davacı, Tescil ve Emlak dairesinin almış olduğu bir kararıyla Bakan hakkında verilen mali yaptırıma ilişkin belirli bir fiili yayınlamıştır. Yayımlanan bu konu ise hiç kuşkusuz toplumun yararınadır ve ancak bir kamu yararı bulunmaması halinde hükümetin müdahalesi AIHS m. 10 ile bağdaşabilir.

AIHM'e göre burada arama kararı ile gazetecinin işyerine baskın şeklindeki müdahale sonucunda gazetecinin tüm belgelerine ulaşılmış olması, soruşturmacıların çok geniş soruşturma yetkilerine sahip olduklarını göstermektedir. Gazetecilik kaynakları konusunda getirilen sınırlandırmanın tek başına daha titiz bir incelemeyi gerektirdiğini hatırlatmaktadır. Sonuç olarak AIHM bu davada, ihtilaf konusu tedbirlerin orantısız olduğunu ve m. 10 kapsamında tanınan ifade özgürlüğü hakkının ihlal edildiğini kabul etmiştir.

Bu dava konusu ile ilgili de Türkiye'de benzer olumsuzluklar yaşanmıştır. Baskıcı atmosferin toplumda hakim olduğu dönemlerde gazetecilerin kamu yararı olan bir çok habere ulaşması oldukça zorlaşmış; gazetecilik mesleğinin icrası oldukça güç hale gelmiştir.

6. İnternet Haber Siteleri: Delfie / Estonya Kararı

Başvurucu Estonya'da kayıtlı, halka açık bir limited şirket olup günde 300'e yakın haber makalesi yayınlayan bir internet haber portalı olan Delfie'nin sahibidir³⁶⁴. Portalda haber makalelerinin sonunda bulunan "yorum ekle" ibaresi, yorumlar, yorum sahibinin ismi ve isteğe bağlı olarak elektronik posta adresi bulunmakta ve yorumlar hiçbir denetimden geçmeden otomatik olarak sayfaya yüklenmektedir. Fakat hakaret içeren, alaycı ve nefret uyandırıcı ifadeler, uyar-kaldır

³⁶⁴ Delfie A.Ş. / Estonya Kararı, 16.06.2015, Başvuru No: 64569/09, http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/delfias_karari.pdf (19.10.2015).

sistemi ile okuyucular tarafından işaretlenmekte ve bu içerikli yorumlar hızla sayfadan kaldırılmaktadır. Ayrıca ahlaka aykırı kelimeleri içeren yorumlar yazılım yardımıyla otomatik olarak belirlenebilmekte ve otomatik olarak silinebilmektedir.

Davaya konu olan olayda haber portalında yer alan bir makalenin altında yapılan okuyucu yorumları, büyük ölçüde nefret söylemi ve şiddet eylemlerini destekler nitelikli söylemler içermiştir. Açıkça hukuka aykırı içeriklerin yayınlanmasından sonra kişilik hakları zedelenen habere konu kişi tarafından yapılan başvuru üzerine yerel mahkeme, söz konusu içeriklerin kaldırılmasına rağmen, başvurusunun portaldan yorumları kendi inisiyatifi ile kaldırmayıp eylemsiz kalarak hukuka aykırı davranışta bulunduğunu ve bu yüzden manevi tazminata mahkûm edilmesi gerektiğine karar vermiştir. Bu karar sonrasında başvuru, AİHM'e başvurmuştur.

AİHM, başvurusunun bir hizmete aracı olduğu mu yoksa bir yayıncı mı olduğunun ayırımı hususunda şöyle karar vermiştir:

“Haber ve yorumların bir internet portalında yayınlanması da bir gazetecilik faaliyetidir. Bununla beraber, internet medyasının niteliği sebebiyle, bir portal operatörünün yorumları yayınlamadan önce basılı medya yayınlarında olduğu gibi düzenlemesi gerekmez. Basılı medya yayınlarının yayıncısı düzenleme vasıtasıyla bir yorumun yayınlanmasını başlatan kişiyken, internet portalında yayınlanmasını başlatan kişi, yorumunu portal vasıtasıyla halkın erişimine sunan yorumun yazarıdır. Bu nedenle, portal operatörü kendisine bilgi sağlanan kişi değildir. Yorumların yayınlanmasındaki ekonomik çıkarları nedeniyle, hem basılı medya yayıncısı hem de internet portal operatörü, girişimciler olarak yayıncı kişilerdir”.

Burada internet haber portallarında yapılan haber ve yorumların yayınlanması faaliyetlerinin gazetecilik faaliyeti sayılması önemli bir husustur. Zira Türkiye’de bu konuyla ilgili yeterli nitelikte bir düzenleme bulunmamaktadır. Basit bir gösterge olması bakımından bu haber portallarında çalışan gazeteciler basın kartı alamamakta, gazetecilik avantajlarından faydalanamamaktadır.

AİHM bu davada başvurunu bir yayıncı olarak kabul ettikten sonra haber portalının üçüncü kişilerce oluşturulan yorumların yayınlandığı diğer internet forumları gibi olmadığını belirtmiştir. AİHM, başvurusunun kendi haber

makalelerini yayınlayan ve okuyucularını yorum yapmaya davet eden ticari temelde profesyonel olarak yönetilen haber portalı olduğunu ve kimliği bilinen veya bilinmeyen kullanıcılar tarafından başkalarının kişilik haklarını ihlal eden açıkça hukuka aykırı söylemlerde bulunulması halinde AİHS m. 10/2'deki sınırlamalar çerçevesinde sorumlu olduğunu belirtmiştir.

AİHM, yerel mahkemeler tarafından internet haber portalının yayıncı olarak kabul edilmesini ve bu kapsamda kişilik haklarına aykırılık nedeniyle manevi tazminata mahkûm edilebileceklerine dair yaklaşımı da yasayla öngörülebilir bir müdahale olarak değerlendirmiştir.

AİHM, bahsi geçen yorumların ifade özgürlüğü kapsamında korunamayacağını, olayda başkalarının şöhret veya haklarının korunması menfaatinin daha ağır bastığını vurguladıktan sonra başvurucunun yine AİHS m. 10 çerçevesinde bilgi verme özgürlüğünün ihlal edilip edilmediğinin incelenmesi gerektiğini tespit etmiştir.

AİHM, başvurucunun haber yazılarındaki yorumların hakaret, nefret ve diğer kişilik haklarına aykırı söz içermesi ihtimaline karşın filtreleme sistemi kurup kurmadığının, bu hususta alınan tedbirler var ise de eksiksiz uygulanıp uygulanmadığının tespitinin gerektiğini belirtmiştir. Sonrasında yaptığı değerlendirmede, bu olayda 6 hafta boyunca portalda yayınlanmaya devam eden hukuka aykırı içerik nedeniyle başvurucunun sorumlu tutulmasının AİHS m. 10 anlamında ihlal teşkil etmeyeceği yönünde karar vermiştir. Bu karara 17 hâkimden 2'si karşı çıkmıştır.

Bu davada AİHM, haber portallarının yayınladığı haber ve yazılara hukuka aykırı yorumların, özel hayatın korunması hakkını ihlal etmesi ile portal sahibinin bilgi verme hakkı arasındaki dengeyi kurmaya çalışmıştır. Bu dengeyi kurarken de portal sahibine bütün yorumları incelemeyi ve hukuka aykırı içerik barındıranları anında silmeyi bir ödev olarak yüklemektedir.

AİHM'in bu kararı tartışmaya oldukça açıktır. Karar içeriğindeki detaylı açıklama ihtiyacından da bu anlaşılmaktadır:

“Sesini internette duyurmak isteyen bir kişinin geniş olanaklara sahip olduğu dikkate alındığında, Mahkeme, büyük bir haber portalının, nefret söylemi ve –mevcut davadaki gibi- şiddete teşvik eden söylemlerin yayılmasını sınırlandırmaya yönelik etkili tedbirler alma yükümlülüğünün, hiçbir şekilde “özel medya kuruluşlarına uygulanan sansür” ile aynı kefeyle konulamayacağını değerlendirmiştir. Mahkeme, internetin “halkın habere erişiminin arttırılması ve genel olarak bilginin yayılmasının kolaylaştırılması” konusundaki “önemli rolünü” kabul etmekle birlikte internetteki içerik ve iletişimin ortaya çıkardığı zarar riskini de önemsemektedir.”

Kararı oylayan hâkimlerden bazıları, AİHM’in karar verirken hassas davranmadığını, somut olay için verilen kararın doğru olduğu, fakat başvuruyla gündeme getirilen sorunların temelini oluşturan ilkelerin netleştirilmediği görüşündedir. Oylamaya katılan bir hâkim ise, anonim yorumların kayıtlı kişilerce yapılan yorumlardan daha aşağılayıcı olduğu, bunun önüne geçilmesi gerektiği, son derece saldırgan ifadelerin servis sağlayıcıları tarafından yayınlanması nedeniyle kişilik haklarının zedelenmesinden ötürü servis sağlayıcıların tamamen sorumlu olmamasının kabul edilemez olduğu görüşündedir.

Kararı desteklemeyen hâkimler ise, bu kararın sansür uygulamasına yol açacağını, bu karar doğrultusunda hareket edecek devletlerin etkisiyle aktif araçların yorumları engelleme yoluna gideceğini, yapılan tüm yorumların denetlenmesinin üzücü sonuçlar doğuracağı, bu üzücü sonuçları en aza indirmek için AİHM’in söz konusu olaydaki haber portalı ile diğer sosyal medya platformlarını ayırmasının ne anlama geldiğinin belli olmadığını, somut olayda ifade özgürlüğü ile özel hayatın korunması arasındaki dengeleme incelemesinin yetersiz olduğunu, ayrıca daha az müdahale içeren yöntemlerin olayda mümkün olup olmadığının araştırılması gerektiğini belirtmişlerdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN

TÜRKİYE'DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN KARARLARI

VE TÜRKİYE'NİN TUTUMU

Bu bölümde Türkiye’de basın özgürlüğü ihlallerine ilişkin örnek teşkil eden AİHM kararlarına yer verilecektir. Özellikle siyasetin basın özgürlüğü üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde duran kararlara değinilecektir.

Ayrıca ihlal kararlarında ve bu kararlar doğrultusunda gözlemde bulunan Avrupa Birliği İlerleme Raporları’nda yüklenen ödevlerin ne kadar yerine getirildiği ve mevcut durumda nelerin yapılması gerektiği üzerinde durulacaktır. Son olarak da Türkiye’de basın özgürlüğü konusunda ulusal ve uluslararası gazetecilik kuruluşlarının objektif rapor ve değerlendirmelerine yer verilecektir.

A. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN TÜRKİYE'DE

BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN BAŞLICA KARARLARI

Türkiye aleyhine verilen ihlal kararları, bir önceki bölümde var olan sınıflandırma değiştirilerek başlıklandırılmıştır. Bu bölümde özel hayatın korunması hakkı-basın özgürlüğü ilişkisi ve siyasi düşüncelerin sert dille ifadesine ek olarak düşüncelerin özgürce ifade edilmesi başlığı ele alınmıştır. Düşüncelerin özgürce ifadesi, düşüncelerin sert dille ifadesinden farklı bir kavramdır. Burada birey henüz düşüncesini dışa vurmakta zorlanmakta ya da ifade ettiği fikirleri yüzünden mağdur olmaktadır. Düşüncelerin sert dille ifadesi ise daha çok kullanılan üslubun getirdiği sorunlardır. Ancak çoğu zaman her ikisinden kaynaklanan ihlallerin mevcut olduğu bir gerçektir.

Bunun yanında Türkiye’de otosansüre vurgu yapan örnek kararlara da yer verilmiştir. Otosansür, sansürden daha farklı bir kavramdır. Sansür, bireyin ifadelerinin engellenmesi iken, otosansür bireyin haber verme ve kendini ifade etme özgürlüğünden vazgeçmesidir. Türk basınında var olan haber geçmeme, eleştirmeme gibi haller otosansür örneği olup AİHM kararlarında bu durum vurgulanmaktadır.

Bu bölümdeki AİHM kararları bir önceki bölümde olduğu gibi karar tarihleri göz önünde bulundurularak sıralanmıştır.

1. Siyasi Düşüncelerin Sert Dille İfade Edilmesi

AİHM, birçok kararında basının kullandığı dil ve ifadelerin, provokatif ve kaba olabileceğini; fakat iyi niyetle hareket edilip edilmediği hususunun göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

AİHM, ifade tarzı olarak, basın mensubunun kendi siyasi bakış açısı ve algıları ile çeşitlendirdiği sert eleştirilerini hicivli bir tarzda aktarabileceğini hatırlatmaktadır. AİHM, demokratik bir toplumda basının üstlendiği “bekçi köpeği” rolünün öneminin altını çizmiş ve bu rol nedeniyle, basın özgürlüğünün halkın dikkatini çekmek için bazı kışkırtıcı ifadeleri kullanabileceğini vurgulamıştır. AİHS m. 10’un sadece olumlu, zararsız veya tarafsız görülen bilgi ve fikirler için değil, demokratik toplumun vazgeçilmezleri olan hoşgörünün, çoğulculuğun ve açık fikirliliğin parçası sayılan, şoke eden, sarsan, rencide eden, rahatsızlık veren bilgi ve görüşlerin ifadesinin de koruma altına aldığını dile getirmektedir.

Ayrıca AİHM, halk tarafından tanınan siyasetçi, ünlü yıldız gibi kamuya mal olmuş kişilerin önemli kişiliklerin yanı sıra kamu görevlilerinin basının denetiminden kaçamayacağına ve getirilen eleştirilere hoşgörü ile yaklaşması gerektiğine değinmiştir.

a) Cihan Öztürk / Türkiye Davası

Başvurucu şahıs 1941 doğumlu olup olay sırasında Beyoğlu Postanesi müdürlüğünü yapmaktadır³⁶⁵. Davacının, “*Eski İstanbul PTT Başmüdürü GB’ye Açık Mektup*” başlıklı bir yazısı Mayıs 2000 yılında PTT’nin kar amacı gütmeyen POSTEL Dergisi’nde yayınlanmıştır. Yazıda Beyoğlu postane binasının restorasyonu projesindeki ihmalkârlıklar eleştirilmiş, binanın bakımsızlığı ve bir bölümünün yıkılmasının sorumluluğu GB’ye mal edilmiştir. Aynı sayıda Derginin genel yayın yönetmeninin, ‘PTT Hastanesi ve Beyoğlu Postanesi’ başlıklı bir yazısı yayınlanmış

³⁶⁵ Cihan Öztürk / Türkiye Davası, 09.06.2009, Başvuru No: 17095/03, <http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/17095-03.pdf> (19.08.2015).

ve bu yazıda restorasyon projesi eleştirilmiş, proje için ödenen paraların bazı insanların daha da zenginleşmesine yaradığı iddia edilmiştir. Ayrıca başvuru, binanın mevcut durumundan sorumlu olan kişilere yada ihmalkârlık yapanlara karşı dava açıldığını, ancak kanunsuzluk ve istismarların yakında unutulacağını ve söz konusu suçların bu kişilerin yanına kar kalacağını, geciken adaletin ise adalet olmadığını ifade etmiştir.

7 Haziran 2000’de G.B. tarafından genel yayın yönetmenine tezkir gönderilmiş ve yayınlanması talep edilmiştir. Derginin mektubu yayınlamaması üzerine G.B. Fatih Asliye Ceza Mahkemesinde dava açmış ve tezkirinin yayınlanmasını istemiştir. Mahkeme tezkirinin yayınlanmasına karar vermiştir. Ancak mahkeme tezkirindeki bazı ifadelerin amacını aştığını belirterek kaldırılmasına karar vermiştir. Ağustos 2000’de ise G.B. İstanbul Asliye Hukuk Mahkemesinde derginin genel yayın yönetmenine tazminat davası açmıştır. Davada G.B. özellikle başvuru tarafından yazılan yazıda kendisine yönelik hakaret dolu ifadeler bulunduğunu ve bu ifadelerin itibarına saldırı niteliğinde olduğunu iddia ederek manevi tazminat talep etmiştir.

Türkiye’deki ilk derece mahkemesi, söz konusu yazının başarısız bir restorasyon projesinin eleştirilmesinden öte bir yazı olduğunu, restorasyonu gerçekleştiren müteahhide fazla para ödendiğine yönelik olarak görevini ihmal ettiği suretiyle davacı aleyhine derdest bir dava olduğunu kaydetmiştir. Müteahhit ile PTT arasındaki anlaşmazlık çözüme henüz kavuşmamıştır. Ancak davacının bu iddialarla mahkûm edildiği ve rüşvet aldığı kararı verilmiş olsa bile, başvuranın yazılan yazıda hakaret edici ifadelerin bulunduğu ve bunun müsaade edilebilir eleştiri sınırlarını aştığı ve yazıda davacının rüşvet aldığı ima edildiği belirtilerek manevi tazminata hükmedilmiştir.

Başvuru, ilk derece mahkemesi kararına, ifade özgürlüğü hakkına müdahale bulunduğu gerekçesiyle itiraz etmiştir. Yazıda davacının doğrudan hedef alınmadığını, tarihi eser niteliğindeki binanın devlet makamları tarafından korunması hususunda bilinç uyandırmanın amaçlandığını kaydetmiştir. Başvuru kendisinin binanın eski bir müdürü olarak binada meydana gelen hasarlardan dolayı endişe

duyduğunu ve bu sebeple yapılan ihmalleri eleştirdiğini belirtmiştir. Yargıtay'dan kararın bozulması istenmişse de Yargıtay bu kararı onamıştır.

AIHM, yapılan müdahalenin yasayla öngörüldüğünü ve meşru amaçlar taşıdığını kabul etmiştir. Ancak sonuç olarak demokratik bir toplum için gerekli olup olmadığı hususunun incelenmesine karar vermiştir.

AIHM ayrıca yazının ironik bir dille yazıldığını ve başvurucunun amacının müdür olarak çalıştığı PTT bünyesinde çalışanların dikkatini tarihi bir binanın korunması konusuna çekmek ve yapılan başarısız restorasyon projesi ile binanın bir kısmının yıkıldığını ve harap edildiğini, halkın parasının şeffaf olmayan şekilde çarçur edildiğini ve bunun sorumlularının içinde G.B.'nin de bulunduğunu net bir biçimde ifade etmek olduğunu tespit etmiştir.

AIHM, yazıda anlatılanlar doğrultusunda, yapılan eleştirinin, görüş bildirmek amacıyla kamu yararını ilgilendiren bir konuda kamuya bilgi verme amacını taşıdığını belirtmiştir. Bununla birlikte, hakaret davasının derginin genel yayın yönetmeniyle birlikte başvuru aleyhine açılması düşünüldüğünde, AIHM'e göre, söz konusu müdahale incelenirken, demokratik bir toplumda kamu yararına ilişkin konularda basın düşünce açıklama ve görüş bildirme rolünün de göz önünde tutulması gerektiği vurgulanmıştır. Bu açıdan basının rolünü etkileyen bir takım sınırlandırmaların yapılabilmesi için çok güçlü gerekçeler var olmalıdır.

AIHM burada basın konusunda şu ifadeleri bildirmiştir:

“AIHM, “halkın gözcüsü” rolünün bir parçası olarak medyanın, “başvurandan başka kişilerin ortaya attığı ‘hikâye’ veya ‘söylenti’ veya ‘kamunun düşüncesini’” tamamen asılsız olmamaları durumunda bildirmesine müsaade edilmesi gerektiğini hatırlatır.”

AIHM'e göre bu olaya bakıldığında, tarihi bir kamu binasının restorasyonu projesiyle ilgili, yetkili makamların ayrıntılı bilgi vermemesi ve G.B. ile diğer birkaç kişinin görev ihlali iddiasıyla haklarında açılmış olan rüşvet davası, proje için halkın parasının doğru şekilde harcanması ile ilgili şüpheler uyandırmış ve başvuru gerçeği doğrulanmamış iddia ve söylentiler dâhil tüm mevcut materyalleri yayında kullanmaya teşvik etmiş olabilir. Bu sebeple AIHM, yazıda yer alan iddiaların asılsız

iddia olarak nitelendiğini gözlemlemiştir. AİHM, uygulamada gerçekler ile değer yargıları arasında bir ayrım yaptığını da ayrıca hatırlatmıştır. Buna göre gerçeklerin varlığı kanıtlanabilir, ancak değer yargılarını kanıtlama mümkün değildir. Bunun kanıtlanmasının istenmesi ise AİHS m. 10 anlamında düşünce özgürlüğünün ihlali anlamına gelir.

AİHM, bu bilgiler ışığında olaya bakarak, söz konusu yazının satirik bir yapıda olduğunu, halkın parasının başarısız bir restorasyon projesinde harcandığının ifade edildiğini, soruların ciddi bir rüşvet suçlaması olarak yorumlanamayacağını, başvurunun bu ifadelerinin halkın zaten bildiği gerçeklere dayanan değer yargılarından ibaret olduğunu ortaya koymuştur.

AİHM, m. 10/2 bağlamında ifade özgürlüğüne sınırlama getirilebileceğini, ancak kamu görevlilerine yönelik haklı eleştirilerin veya kamu görevlilerin suiistimallerinin veya yolsuzluklarının açığa çıkmasını amaçlayan ifadelerin önlenemeyeceğini, halkın bunları öğrenme hakkı olduğunu, bu sebeple açılan hakaret davalarının haklı görülemeyeceğinin altını çizmiştir. Zira kamu görevlilerine yapılan hakaretlere karşı dava açma hakkı kolaylıkla suiistimal edilebilir; kamu yararı ve kamuya ait paraların harcanması ile ilgili konuları açık ve özgür bir biçimde görüşülmesini engelleyebilir. AİHM, olayda uygulanan yaptırımın, başkalarının kamu görevlilerini eleştirmesini, özgür bilgi ve düşünce akışını engelleyebileceği bir çeşit sansüre sebep olacağı kanaatine varmıştır. AİHM'e göre bu davada çatışan menfaatler arasında adil bir denge kurulamamış ve AİHS 10.madde ihlal edilmiştir.

b) Tuşalp / Türkiye Davası

Bu olayda başvuru Erbil Tuşalp, Birgün adlı gazetedeki köşesinde yayınlanan iki ayrı makalede dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'a ciddi eleştirilerde bulunmuş ve hakkında açılan iki ayrı davada hakaret yoluyla kişilik haklarının ihlali nedeniyle tazminata mahkûm edilmiş ve davacı AİHM'e iki farklı başvuru yapmıştır³⁶⁶.

³⁶⁶ Tuşalp / Türkiye kararı, 21.02.2012, Başvuru No: 3231/08 ve 41617/08, <https://t24.com.tr/media/editorials/files/Link-1.doc> (18.10.2015).

Tuşalp, 24 Aralık 2005’de Birgün’de yayımlanan “İstikrar” başlıklı yazısında özetle, soygun ve vurgun için koruyucu/kollayıcı bir kalkan gibi kullanılan istikrar kelimesinin mide bulandıran bir sözcük olmaya başladığını, din eksenli bir rejime geçmenin yolunun açılmak istendiğini, Başbakan ve adamlarının istikrarlı bir biçimde saçmaladığını öne sürmüştür. Aynı yazısında Başbakan’ın Amerika’nın bir memuru olduğu, yüzünün kızarmadığı, her şeyi yalanla kuşattığı, okumayıp öğrenmediği, 12-13 yaşında imam-hatipte beynine kazınanlarla yetindiği gibi ağır ifadeler kullanmıştır. Ayrıca şu iddialarda bulunmuştur:

“Yolsuz babaların yanına çulsuz oğullar eklenmedi mi? Bilal Erdoğan önce sünnetinde, sonra da düğününde sahip olduğu altınları, dolarları beybabasına vererek servet aklamadı mı? Bu kararları veren yargıçlar yüksek yargıya atanarak ödüllendirilmedi mi?”

Tuşalp’in yazıdaki amacının hakaret değil, eleştiri olduğuna, dava konusu yapılan ifadelerinin Başbakan’ın yaptığı açıklamalar ve yargı bağımsızlığına ilişkin gelişmeler dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiğine dair savunmasına karşın yerel mahkeme, yazı içeriğinde eleştirinin ötesine geçilerek sınırın aşıldığını öne sürmüş ve Tuşalp’i ve Birgün gazetesini tazminata mahkûm etmiştir.

Tuşalp hakkında aynı gerekçeyle açılan diğer dava ise, 6 Mayıs 2006’da yine Birgün’de yayımlanan “Geçmiş Olsun” başlıklı köşe yazısına ilişkindir. Tuşalp bu yazısında kendisinin amatör bir psikoloji meraklısı olarak, Erdoğan’ın küçük yaşta yüksek ateşli bir hastalık geçirip geçirmediğinin araştırılmasını istemiştir.

“Selanik’in ortasına dikilen “Pontus Soykırım Anıtı” gibi bir sorunu es geçip, Mustafa Kemal’in doğduğu evdeki “ziyaretçi defterini yırtacak” ölçüde sinirleri yıpranan Başbakan Erdoğan’ın şu anda “psikopatik agresif” bir rahatsızlık geçirdiğinden kuşulanıyorum. Kendisine yine de “acil şifalar” diliyorum.”

Yerel mahkeme bu yazıda kabul edilebilir eleştiri sınırının aşıldığına ve Başbakan’ın küçük düşürüldüğüne hükmederek Tuşalp’i ve Birgün gazetesini tazminata mahkûm etmiştir. Sonrasında her iki karar da Yargıtay tarafından onanmıştır.

AİHM’e başvurusunda Tuşalp, ifade özgürlüğü hakkının ihlal edildiğini iddia etmiştir. Hükümet de savunmasında hakaret, aşağılama ve kırııcı bir üsluptaki

dilin siyasi konuların tartişılmasında olumlu katkı sağlamadığını, ifade özgürlüğünün kişisel hakarete dönüşmesini önlemek adına yerel mahkemelerin alacağı kararların engellenmemesi gerektiğini ve her ifadenin her kültür ve dilde ayrı ve özel bir anlamı bulunduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca yerel mahkemenin Tuşalp'ın düşüncesini özgür bir şekilde ifade etmesi ile Erdoğan'ın itibar ve haklarını koruma gereğini dikkatli bir şekilde tarttığını savunmuştur.

AİHM ise kararında basının, demokratik bir toplumda vazgeçilmez bir rolü olduğunu tekraren ifade etmiştir. Özellikle de kişilerin itibarı ve hakkı başta olmak üzere, belli sınırlar içinde kalmak şartıyla görevi gereği kamuoyunu ilgilendiren tüm konularla ilgili bilgi ve görüşleri açıklaması gerektiğini ve hatta bazı durumlarda basın özgürlüğünün aşırıya kaçma ve provokasyonları dahi içerebileceğini, bunun da korunması gereken bir hak olduğunu vurgulamıştır.

AİHM, iki tazminat davasındaki davacının, üst düzey bir siyasetçi hatta Başbakan olduğunu belirterek bir siyasetçinin kabul edilebilir eleştiri sınırlarının, sıradan bir kişiye, normal bir siyasetçiye kıyasla daha geniş olduğunun ve bu nedenle daha fazla hoşgörü göstermesi gerektiğinin vurgulamıştır.

AİHM, bahse konu her iki makalede kullanılan dil ve ifadelerin, provokatif ve kaba olduğu öne sürölse de, başvurucunun yerel mahkemelere sunduğu alıntılarında belirttiği gibi, halkın bildiği bazı gerçekler, olaylar ve süreçlerle ilgili değer yargıları olduğuna dair yeterli dayanağının olduğuna kanaat getirmiştir. AİHM burada, yerel mahkemelerin kararlarını verirken, makalelerin iyi niyetle yazılıp yazılmadığı hususunu göz ardı ettiği kanaatine varmıştır.

AİHM, ifade tarzı ile ilgili olarak ise, yazarın kendi siyasi bakış açısı ve algıları ile çeşitlendirdiği sert eleştirilerini hicivli bir tarzda yazılarında kullandığını gözlemlemiştir. AİHS'in 10. maddesinin sadece olumlu, zararsız veya tarafsız görölen bilgi ve fikirler için değil, demokratik toplumun vazgeçilmezleri olan hoşgörünün, çoğulculuğun ve açık fikirliliğin parçası sayılan, şoke eden, sarsan, rencide eden, rahatsızlık veren bilgi ve görüşlerin de koruma altına aldığının altını çizmiştir.

Bu davada AİHM, başvurucunun bahse konu makalelerinin, Erdoğan'ın siyasi kariyeri, profesyonel yada özel hayatı üzerinde bir etkisi olduğuna dair dava dosyasında hiçbir bulguya rastlanmadığını belirterek söz konusu ifadelerin, Erdoğan'a karşı haksız bir kişisel saldırı olmadığı ve ifade özgürlüğü içinde değerlendirilmesi gerektiği kanaatine varmıştır.

Yukarıda ortaya konan düşünceler ışığında AİHM, yerel mahkemelerin bahse konu kararında Başbakan'ın şahsi haklarını, başvurucunun haklarının ve kamuyu ilgilendiren durumlarda basın özgürlüğünün üzerinde tutmak için gerekli, acil sosyal bir ihtiyaç ortaya koyamadığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca başvurucunun yayıncı şirket ile birlikte çarptırıldığı tazminat miktarının ağır olduğuna dikkat çekmiş ve bu ölçüde cezaların, insanları kamu görevlilerini eleştirmekten caydırabileceğini dolayısıyla otosansüre, bilgi ve görüşlerin serbest dolaşımına engel olabileceğini önemle vurgulamıştır. Bu dava siyasetçilere eleştirinin sınırları konusunda en az Lings / Avusturya kararı kadar önemli ve yol göstericidir.

c) Mustafa Erdoğan ve Diğerleri / Türkiye Davası

Olay sırasında birinci başvuru olan Mustafa Erdoğan, Hacettepe Üniversitesi'nde hukuk profesörü, ikinci başvuru Haluk Kürşad Kopuzlu, Liberal Düşünce dergisinin editörü ve üçüncü başvuru olan Liberte A.Ş. ise derginin yayıncısı olan anonim şirkettir³⁶⁷.

Birinci başvurucunun “*Fazilet Partisi'nin Kapatılması Kararı Işığında Türkiye'nin Anayasa Mahkemesi Sorunu*” başlıklı akademik bir çalışma olan makalesi 2001 yılında Liberal Düşünce dergisinde yer almıştır. Bahse konu makalede kısaca, Fazilet Partisinin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasının hukuki ve siyasi yönleri ele alınmıştır. Bu makalede ihtilaf sebebi olarak değerlendirilen ilgili metin aynen şöyledir:

“...Ama Fazilet Partisi'nin kapatılması kararıyla ilgili temel sorun, mevzuatın elverişsizliği değildir; sorun, Anayasa Mahkemesi'nin yürürlükteki Anayasa ve kanunları bile otoriter ve dar kafalı bir anlayışla yorumlamasıdır...”

³⁶⁷ Mustafa Erdoğan ve Diğerleri / Türkiye Davası, 27.05.2014, Başvuru No: 346/04 ve 39779/04, <http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/mustafaerdogan.pdf> (24.08.2015).

...Türkiye'nin Anayasa yargıçları da eğer isterlerse ve bunun için gerekli entelektüel donanımı kazanmaya çalışırlarsa, Türk pozitif hukukunun özgürlükleri daraltan bünyesini gevşetebilirler. Yeter ki istesinler!...

...Anayasa Mahkemesi'nin bu son kararı bir şeyi daha göstermiştir. Mahkeme üyelerinin çoğunun formasyonları yaptıkları iş için yeterli olmadığı gibi, bu eksikliklerini telafi etmeye istekli de görünmüyorlar. Bilgiye kapalılar, mesleki tecrübeleri bile yok ve geniş görüşlülük hasletine sahip değiller. Kendilerine emanet edilmiş olan hayati görevi el yordamıyla yerine getirmeye çalışıyorlar ve bundan hiç de rahatsızlık duymuyorlar. Bunun içindir ki, Türkiye'de özgürlüklerin önündeki engel "Anayasayı değiştirmeyen, gerekli yasaları çıkarmayan" parlamento değildir; asıl engel özgürlüklerin sistematik kısıcısı olmaktan rahatsızlık duymayan Anayasa Mahkemesi'nin ta kendisidir. Anayasa Mahkemesi üyeliği meselesinin acilen ele alınmaya ihtiyacı var."

Makalenin yayınlanması akabinde Anayasa Mahkemesinin tüm üyeleri, Mustafa Erdoğan, Haluk Kürşad Kopuzlu ve yayınevi hakkında hukuk davası açmıştır. Başvurucular buradaki savunmalarında, yapılan eleştirilerin hukuk sınırları içinde olduğunu, yargıçların hukuki vasıflarının niteliksiz olmasının daha önce verdikleri kararlara bakılarak maddi gerçekliklerinin bulunduğunu, bazı kamu görevlilerinin ve siyasetçilerin bir takım eleştirilere daha geniş şekilde hoşgörülü olmaları gerektiğini ifade etmişlerdir.

Konuyla ilgili değişik zamanlarda açılan üç farklı davada ilk derece mahkemeleri, makalede yer alan Anayasa Mahkemesi üyelerinin baskı altında karar vermiş oldukları, bu yargıçların hukuku bilmediklerini ve mesleki bilgileri ile entelektüel birikimlerinin yetersiz olduğunun belirtilmesini, Anayasa Mahkemesi üyelerine hakaret saymış ve başvurucuları tazminata mahkûm etmiştir. Daha sonra Yargıtay da bu kararları onamıştır³⁶⁸.

AİHM, önüne gelen bu davada, demokratik toplum bakımından gereklilik değerlendirmesi yapmış; bahse konu müdahalenin acil ve zaruri bir sosyal ihtiyacın sonucu olup olmadığının tespit edilmesinin gerektiğini belirterek bazı ilkelere

³⁶⁸ Mustafa Erdoğan yargılama devam ederken basına şöyle demeç vermiştir: "Benim söz konusu yazıyı yayımlamaktaki amacım tamamen entelektüel ve bilimseldir, bunun suç kastıyla ilgisi yoktur. O yazıyla yapmak istediğim, bir anayasa hukukçusu olarak Anayasa Mahkemesi'nin bir kararını bilimsel açıdan eleştirmek ve böylelikle hem kamuyu aydınlatmak hem de yüksek mahkemenin görevini daha iyi yerine getirmesine katkıda bulunmaktır. Yani, tamamen akademik amaçlarla hareket ettim ve bunu yaparken de tabiatıyla suç işlemiş olabileceğim hiç aklımdan geçmedi." <http://www.habervitrini.com/asayis/jandarma-anayasa-profesorunu-zorla-mahkemeye-getirdi-23167/> (24.08.2015)

öncelikli olarak yer vermiştir. Ayrıca AİHM, aleyhteki bir beyanın gerekliliğini değerlendirmek bakımından olayın açıklaması ile değer yargıları arasında bir ayırım yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Değer yargılarının doğruluğunun kanıtlanmasının imkanı olmadığını, değer yargılarının kanıtlanması gereksiniminin yerine getirilmesinin ise imkânsız olduğunu dile getiren AİHM, AİHS m. 10'un ihlal edildiğine karar vermiştir. AİHM, bir ifadeyi olay veya değer yargısı olarak kabul edip etmemenin öncelikle yerel mahkemelerin takdir sahası kapsamına girdiğini ancak bir ifade, değer yargısı olsa bile onu destekleyici bir temel unsurun bulunması gerektiğini, aksi takdirde söz konusu ifadenin aşırı olacağını ortaya koymuştur³⁶⁹.

AİHM bununla birlikte başkalarının şöhretini veya haklarını koruma için, demokratik bir toplumda ifade özgürlüğüne müdahale edilmesine dair bir ihtiyaç olup olmadığını incelerken, yerel mahkemelerin AİHS ile güvence altına alınmış olan iki temel hak arasında adil bir denge kurması gerektiğini öngörmüştür³⁷⁰.

AİHM, bu ilkeler ışığında olaya bakılması gerekliliğini belirterek dava hakkında karar vermiştir. Buna göre, söz konusu makalenin içeriğine değindikten sonra, adalet işleyişi hakkındaki meselelerin ve kamu menfaatinin ortaya çıkardığı sorular ile bu sorulara verilen cevapların tartışılmasının AİHS m. 10 kapsamında korunduğunu ve bunun birçok kararında vurguladığını hatırlatmıştır. Bu kapsamda, araştırma ve akademik özgürlüğü, ifade özgürlüğü, bilgi üretme ve yayma özgürlüğü, araştırma yapma, bilgi ve gerçeği herhangi bir kısıtlama olmaksızın kitlelere iletebilme özgürlüğünü güvence altına alması gerekli olduğunu belirtmiştir.

AİHM, olayda belirtilen makalenin demokratik toplumda güncel bir meseleye dair olduğunu, toplumun bu hususta bilgilendirilmesi konusunda meşru bir amacı olduğuna ve bunun genel toplum menfaatine ilişkin bir tartışma olduğuna kanaat getirmiştir. Ayrıca bu makalenin yayınlandığı derginin, bir basın aracı olarak kamu menfaatlerine ilişkin meselelerin, aynı zamanda adalet sisteminin işleyişine ait meseleleri de içerdiğini vurgulamıştır. AİHM'e göre, *"basın, siyasetçilerin ve kamuoyunun, yargıçların ağır sorumluluklarını, kendilerine verilen görevin temelini*

³⁶⁹ Bkz. Pedersen / Baadsgaard / Danimarka Davası, Başvuru No: 49017/99, parag. 76.

³⁷⁰ Bkz. MGN Limited / Birleşik Krallık, 18 Ocak 2011, Başvuru No: 39401/04, parag. 142,

oluşturan hedefle uyumlu bir biçimde yerine getirip getirmediğini doğrulayabileceği, denetleyebileceği en önemli araçlardan biridir.”

AIHM, söz konusu makalede kullanılan dilin ve ifadelerin bir kısmının, gerçekten sert olduğunu ve saldırgan olarak algılanabileceğini kabul etmiştir. Söz konusu dil ve ifadelerin her ne kadar çoğunluğu itibarıyla değer yargılarından oluşsa bile, yazarın kendi siyasi, hukuki yaklaşımları ile algılarından meydana geldiğini belirtmiştir. Bununla birlikte bahse konu ifadelerin Anayasa Mahkemesi’nin belirli konularda karar verme tarzına ait olduğunu ve makalede Fazilet Partisi’nin kapatılmasının toplumda büyük bir tartışma oluşturduğu aktarılmıştır. Bu sebeplerle AIHM, söz konusu dil ve ifadelerin yeterli olgusal temellere dayandığını belirlemiştir. AIHM, yerel mahkemelerin söz konusu ifadeleri değer yargılarından ayırt etmeye çalışmadığı ve söz konusu makalenin iyi niyetle veya kötü niyetle yayımlandığı yönünden de değerlendirmede sonucuna ulaşmıştır.

Bu davada basın özgürlüğü bağlamında dikkat edilmesi gereken nokta, hukuki ve siyasi konular kapsamında, bilhassa akademik sahada yapılan incelemelerde, kamu görevlilerinin, mahkeme üyelerinin, adalet sisteminin eleştirilmesi ifade özgürlüğü çerçevesinde meşrudur ve demokratik toplumda gereklidir. Mahkemelerin işleyişi ile ilgili yapılan inceleme, tartışma, değerlendirme ve her türlü akademik yazı ve çalışma basın özgürlüğü kapsamında yayınlanabilecektir. Bunun yayınlanması AIHS m. 10 anlamında güvence altına alınmıştır. Yapılan bu eleştirilerin hafif, önemsenmeyen eleştiriler olması değil, aynı zamanda sert ve ağır eleştiriler de olabileceği kabul edilmiş ve m. 10 kapsamında bu hak güvence altına alınmıştır. Ancak tabii ki yapılan bu eleştirilerin maddi olgulara dayanması, gerçekçi olması gerekmektedir.

Ayrıca AIHM, yerel mahkemelerin ifade özgürlüğü ve bu özgürlüğün önemli bir alt başlığı olan basın özgürlüğü açısından bir ihlal bulunup bulunmadığı incelerken yapacakları incelemede bir takım görevler de yüklemiştir. Bu tür davalarda yerel mahkemeler, AIHS m. 10’u ayrıntılı olarak olaya uygulayacak, ihlal sayılan hususları toplumun değer yargılarıyla örtüşüp örtüşmediğini inceleyecek ve özellikle de ifadede bulunanların veya bunları yayınlayan basının iyi niyetli olup olmadıklarını da tespit edecek ve kararlarında bu durumu yansıtacaktır.

d) Dilipak ve Karakaya / Türkiye Davası

Bu davada AİHM'e başvuran Abdurrahman Dilipak ve Hasan Karakaya gazeteci olup, dava konusu olayların meydana geldiği dönemde günlük olarak yayımlanan Akit gazetesinde çalışmaktadırlar³⁷¹.

Karakaya, Eski Deniz Kuvvetleri Komutanı ve Milli Güvenlik Kurulu üyesi Oramiral Güven Erkaya'nın ölümü üzerine 25 Haziran 2000 tarihinde günlük Akit gazetesinin birinci sayfasında "Hakkımızı helal etmiyoruz" başlıklı manşet haberiyle birlikte bir makale yayımlamıştır. Söz konusu makalede, 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısıyla başlayan ve kimi gözlemciler tarafından genellikle "postmodern" darbe olarak nitelendirilen politik süreçte oynadığı rol nedeniyle Erkaya'yı eleştirmiştir. Dilipak da 26 Haziran 2000 tarihinde aynı gazetede yine Oramiral Erkaya'ya ilişkin kaleme aldığı ve Erkaya'nın faaliyetlerini eleştirdiği bir makale yayımlamıştır.

Dilipak, makalesinde, merhumun hatalarının bedelini ödeyeceğini ve adaletin yerini bulacağını söyleyerek Müslüman olmayan ölümler için kullanılan "Toprağı bol olsun." ifadesini kullanılmıştır. Dilipak'ın yazıda kullandığı aşağıdaki ifadeleri de dikkat çekicidir:

"Sakin biri çıkıp bana, 'Ölülerinizin arkasından onları hayırla yâd edin' uyarısını hatırlatmasın. O uyarı, Hitler, Mussolini, Stalin için değil. Yoksa Kur'an, ölü Firavunlar'ın, Nemrutlar'ın hakkında söylediklerini söylemezdi. Kuşkusuz Güven Erkaya Hitler değil ama onun da milletimizin bilincindeki yeri farklı."

Karakaya ise bahsi geçen makalesinde, Erkaya'nın ölüm nedenlerinin ve bilhassa yakalandığı kanser hastalığının halkı maruz bıraktığı acıların haklı sonucu olduğunu ima etmiş ve bunun yanında bu vefatın kendisini üzmediğini, Erkaya'nın defin törenine katılmayacağını ayrıca haklarını helal etmeyeceğini yazmıştır. Karakaya'nın aşağıdaki ifadeleri de dikkat çekicidir:

"O halkı ağlattı ama bugün ağlayanlar onun yakınları (...) O, Kuran kursu öğrencilerinin, laik rejimle ve Atatürk'le mücadele için ant

³⁷¹ Dilipak ve Karakaya / Türkiye Davası, 04.03.2015, Başvuru No: 7942/05 ve 24838/05, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"dilipak\"\],\"languageisocode\":\[\"TUR\"\],\"appno\":\[\"7942/05\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\",\"CHAMBER\"\],\"violation\":\[\"10\",\"10-1\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (07.12.2015).

içtikleri yalanını uydurmuştur. Bugün, Kuran kursları şüphesiz kapalı; ama Erkaya'nın gözleri de."

Her iki başvurucu ile ilgili, Erkaya'nın varisleri tarafından açılan tazminat davasında yerel mahkeme, merhumun millete hizmet eden değerli bir ordu komutanı olması sebebiyle, başvurucuların görevlerinden ötürü merhuma bizzat saldırarak eleştiri sınırlarını aştıkları sonucuna varmıştır.

AIHM bu davada başvurucuların söylemlerinin, kamu yararına ve sadece yakın geçmiş zamanda meydana gelmiş önemli bir olayla ilgili değil, aynı zamanda dönemin diğer güncel konularıyla ilgili bir tartışmadan kaynaklandığını dikkate almıştır.

AIHM, ölen kişinin siyasetçi olmamasına rağmen sıradan biri değil, halk tarafından tanınan önemli bir kişilik olduğuna, kamuya mal olmuş kişilerin de basın denetiminden kaçamayacağına ve getirilen eleştirilere hoşgörü ile yaklaşması gerektiğine değinmiştir. AIHM, demokratik bir toplumda basının üstlendiği "bekçi köpeği" rolünün önemini altını çizmiş ve bu rol nedeniyle, basın özgürlüğünün halkın dikkatini çekmek için bazı kışkırtıcı ifadeleri kullanabileceğini vurgulamıştır.

AIHM, yazıların içeriğinin Amiral Erkaya aleyhinde ve suçlayıcı nitelikte olduğunu, 28 Şubat 1997 tarihli toplantı ile başlatılan sürecin meşru olmadığını üstü kapalı olarak anlattığını tespit etmiştir. AIHM, makalelerin yazarlarının, ölen kişinin yakınlarını incitebilecek sert ve alaycı bir dil kullanmış olmakla birlikte kamu yararına tartışma yaptıklarını ve kabul edilebilir eleştiri sınırlarını aşmadıklarını belirtmiştir.

AIHM, makalelerin yayımlanması için seçilen zamanın, ölen kişinin ailesine yakınlarının kaybının acısına eklenen bir acıya sebep olacak nitelikte olduğunu dikkate almış olmakla birlikte, halka mal olmuş bu tür kişilerin cenaze törenlerinin, hayatlarının ve eylemlerinin anlatılması için bir vesile olabileceğinin altını çizmiştir. Dolayısıyla, başvurucuların, makalelerini yayımlamak için bu anı seçmiş olmalarının da şaşırtıcı olmadığı ve gazetecilik gerekliliklerine dayandığı sonucuna varmıştır.

Ayrıca AİHM, iftira sebebiyle tazminat ödenmesine hükmedilen bütün kararların, şerefi rencide edici ihlal ile makul bir orantı teşkil etmesi ve tazminatın veya ilgilinin mahkûm edildiği cezanın önemini değerlendirmek maksadıyla kişisel konumunu, özellikle dava dosyasından anlaşılan gelirin ve durumunun dikkate alınması gerektiği görüşünde olduğunu belirtmiştir. Somut olayda hükmedilen tazminatın ise bu ölçülere göre ağır olduğu ve herkesin üzerinde caydırıcı etkisi olan bir ceza niteliği taşıdığı tespit edilmiştir.

Bu davada AİHM'in değerlendirmeleri Türkiye'de basın özgürlüğü tartışması açısından oldukça önem taşıyan ölçüler ortaya koymuştur. Batı ile ilgili toplum içinde var olan genel kanı, özellikle laiklik konusunda oldukça tarafsız oldukları şeklindedir. Oysaki bu davada radikal İslamcı olarak nitelendirilebilecek yazarların yine aşırı laik olarak tanınan bir kişi ile ilgili oldukça kışkırtıcı ifadelerle, sarsıcı değerlendirmelerini mahkeme, ifade özgürlüğü sınırları içinde değerlendirmiş ve alabildiğine özgürlüklerden yana bir tutum sergilemiştir.

Bahse konu dava sonrasında Türkiye'de siyasi atmosfer ve şartların değişmesiyle adeta davalara konu roller değişmiş fakat ifade ve basın özgürlüğü ile ilgili batı standartlarına göre yanlış uygulamalar devam etmiştir.

2. Düşüncelerin Özgürce İfade Edilmesi

AİHM, şiddete ve nefrete teşvik olmadıkça her türlü düşüncenin özgürce ifade edilebileceğini vurguladığı kararlarında toplumun çoğunluğu tarafından benimsenmese de belirlenen kriterler uyarınca dışa vurulmuş her türlü düşüncenin basın özgürlüğü kapsamında koruma altında olması gerektiğini vurgulamıştır. Özellikle kararların çoğunluğunda terör örgütü propagandası yaptığı gerekçesiyle basın mensuplarına verilen cezaların bahsedilen kriterleri göz ardı ettiği ve bu uygulamalarının sansür niteliğine dönüştüğü vurgulanmıştır.

a) Sürek / Türkiye Davaları (1, 2 ve 3 Nolu Davalar)

Davada adı geçen Kamil Tekin Sürek 1957 doğumlu olup Türk vatandaşdır. Aynı zamanda Haberde Yorumda Gerçek isimli haftalık haber dergisini yayınlayan, Deniz Basın Yayın Sanayi ve Ticaret Organizasyon'un da başlıca hisse sahiplerinden

biridir. AİHS m. 10 çerçevesinde ifade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasıyla AİHM'e dört ayrı başvuruda bulunmuştur.

İlk davada, Ağustos 1992 tarihinde dergide yayınlanmış olan “Silahlar Özgürlüğü Engellemez” ve “Suç Bizim” başlıklı iki okuyucu makalesi davaya konu edilmiştir³⁷². İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcısı tarafından başvuru ve makalenin editörü Devletin bölünmezliğine karşı propaganda yapmak ve halk arasında düşmanlık ve nefreti teşvik etmekle suçlanmışlardır. Yargılama esnasında başvuru bir düşüncenin ifade edilmesinin suç teşkil edemeyeceğini, ayrıca makalelerin okuyucular tarafından yazıldığını ve kendilerinin bir sorumluluklarının bulunmadığını belirtmişlerdir. Buna karşılık İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi, başvurucuya para cezası ve editöre de 5 ay hapis cezasıyla birlikte para cezası verilmesine karar vermiştir. Kararda kısaca şu noktalar vurgulanmıştır: Türkiye'nin güney doğusunda yer alan sekiz ilçenin bağımsız Kürdistan eyaleti olduğuna gönderme yapıldığı, Kürdistan İşçi Partisinin (PKK) Türkiye Devletine dönük ulusal bağımsızlık savaşı verdiği ve bunların ülke bütünlüğüne zarar verilmesine ilişkin propaganda olduğu tespit edilmiştir. Son olarak bazı ırkçı ifadelerin bulunduğu da tespit edilmiştir. Yapılan temyiz başvurusuyla Yargıtay tarafından para cezası kısmen düşürülerek karar onanmıştır.

AİHM bu olayda şu karara varmıştır:

“Türkiye'nin Güneydoğusundaki güvenlik durumu ve söz konusu mektuplarda kullanılan dilin ileri düzeyde şiddete teşvik olarak değerlendirilebileceğini de dikkate alarak Komisyon, muhatap Devletin yetkililerinin, mektupların yayınlanmasının milli güvenlik ve kamu emniyeti açısından zararlı görme hakkına sahip olduğu görüşündedir. Komisyon, derginin sahibi olarak başvuranın mektupların yayınlanması ile ilgili görev ve sorumluluk üstlenmiş olduğu şeklinde fikir yürütmüştür. Başvuranın mahkûmiyeti ve hüküm giymesi, yetkililerin değerlendirme marjı kapsamında bir yetki olan milli güvenlik ve kamu emniyetinin korunması yönünde zorunlu bir sosyal ihtiyaca cevaben yapılmış orantılı işlemler olarak kabul edilebilecektir. Bu nedenlerle Komisyon bu davada 10. Maddenin ihlal edilmemiş olduğu kanaatine varmıştır.”

³⁷² Sürek / Türkiye Davası No.1, 08.07.1999, Başvuru No: 26682/95, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["sürek"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-58279"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (03.09.2015).

Olayla ilgili olarak, AİHM, İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesinin verdiği kararında yapılan suçlamaları ispat ettiğini de ayrıca tespit etmiştir. Makalelerde geçen Türkiye'nin güney doğusundaki bazı alanları bağımsız Kürdistan devletine ait gösterilmesinin ve PKK'nın ulusal bir kurtuluş hareketi olarak tanımlanmasının, Türkiye Devleti açısından toprak bütünlüğünün zedelenmesine yönelik tehdit içerikli sözler olduğunu da tespit etmiştir.

Ayrıca AİHM, makalelerde yer alan “*katliam*”, “*zulüm*” ve “*cinayet*” gibi göndermelerin yanı sıra, “*Faşist Türk ordusu*”, “*TC cinayet çetesi*” ve “*emperyalizmin kiralık katilleri*” gibi tabirlerin ve tanımlamaların kullanılması ile diğer tarafa kara bir leke vurulmasına ilişkin açık bir kasıt olduğunu da kabul etmiştir. Bu makaleleri, ölümcül şiddet şeklinde kendisini göstermiş, ön yargıların katılaştırılması ve kanlı bir intikama çağrı şeklinde değerlendirmiştir. Ayrıca makalelerin (mektupların) 1985'ten bu yana ciddi maddi manevi kayıpların bulunduğu ve bölgenin bir kısmında olağanüstü hal ilan edildiği, güvenlik güçleri ile PKK arasında bu dönemde çatışmaların sürdüğü Güneydoğu Anadolu'daki güvenlik durumu bağlamında yayınlanmış olması da dikkate alınmıştır. Okuyucuya iletilen mesaj gerçekten, ülke karşısında şiddete başvurma'nın gerekli ve haklı bir önlem olduğu şeklindedir.

Burada başvuru bu görüşlerle şahsen bağlı olmadığını belirtmekle birlikte, mektupların yazarlarına şiddet ve nefreti körüklemeleri için araç temin etmiştir. Bir diğer dikkat çekici husus, AİHM'in başvuru'nun yazılardan ötürü sorumlu olmadığını belirtmesine yönelik iddiasını reddetmesidir. Zira başvuru dergi ile ticari bir bağının olduğunu fakat mektupların içeriğine ilişkin yazı müdürüyle beraber hiçbir şekilde sorumlu olmadıklarını, cezai sorumluluktan muaf tutulmaları gerektiğini iddia etmiştir. AİHM ise, başvuru'nun mal sahibi olduğunu, bu sebeple yazı işlerinin yönetiminin şekillendirilmesinde hakkı olduğunu ve çalışan yazı işleri ve muhabir personelinin de vekâleten sorumlu olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu sorumluluğun çatışma ve gerginlik zamanlarında büyük önem taşıdığının altını çizerek önemli bir tespitte bulunmuştur.

2 nolu başvuruda ise, bu dönemde eski milletvekilleri olan Leyla Zana, Orhan Doğan ayrıca Lord Avebury ve Anglikan Kilisesinin bir üyesinden oluşan

heyetin basın açıklamalarının bahse konu dergide haber olarak yer almasına ilişkindir³⁷³. Haberde ayrıca Şırnak Emniyet Müdürü tarafından halka ateş açılmasına ilişkin talimat verildiği yönünde de bir bilgi yer almaktadır. Bununla birlikte bir Jandarma Komutanı'nın Leyla Zana'ya “ölümünüz bize zevk verecek, kanınız susuzluğumuzu gidermez” şeklinde ifadesi yer almıştır. İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından başvurucuya, bu yayınları yaparak ilgili kamu görevlilerinin ifşa edilmesine neden olduğu ve doğrudan teröre hedef yapıldığı gerekçesi ile para cezasına mahkûm etmiştir. Başvurucu ise bu haberin içeriğindeki bilgilerin tarafsız olarak iletilmesini hedefleyen haber raporunun bir bölümünü teşkil ettiğini savunmuştur.

AIHM, bu olayda da dergi sahiplerinin dergide yayınlanan haberlerden dolayı sorumlu olmadıkları iddialarını reddetmiştir. Ancak olayda yapılan basın toplantısı ve sonrasında yaşananlar ile ilgili olarak ise, bir Jandarma subayının ve bir polis görevlisinin isimlerinin ifşa edilmesi hususunda, ilgililere yönelik iddiaların doğru olmaları halinde kamunun sadece hareketi değil aynı zamanda yetkililerin isimlerini de bilmeye hakkı olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte haberin başka gazetelerde yayınlanmış olduğu nazara alındığında bu kişilerin isimlerinin önceden ifşa olduğunu tespit etmiş ve AIHS m. 10 çerçevesinde ihlal olduğu kanaatine varmıştır.

Aynı kişinin 3 nolu başvurusunda ise, dergide “*Botan'da fakir köylüler toprak ağalarını istimlak ediyor*” başlığı ile yayınlanan haber konu edilmiştir³⁷⁴. Davaya konu olan haber içeriğinden bazı bölümler şu şekildedir:

“Merkezi Botan olan depremin dalgaları Kürdistan'ın tamamına ulaşmıştır. Bir havuza atılan taşın meydana getirdiği dalgalar gibi büyüyen ulusal bağımsızlık mücadelesi, şimdiden dalgalar halinde Botan'ı geçmiş olup, silahlı mücadelenin etkin cephesinde bulunan 8 ilin 50 ilçesini kucaklamaktadır... Günümüzde, mücadelemiz Türkiye Cumhuriyeti kuvvetlerine karşı harici bir savaş şeklindedir. ... Topyekûn bir özgürlük mücadelesi başlatmak niyetindeyiz. ... ”

³⁷³ Sürek / Türkiye Davası No: 2, 08.07.1999, Başvuru No: 24122/94, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["sürek"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-58280"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (03.09.2015).

³⁷⁴ Sürek / Türkiye Davası No 3, 08.07.1999, Başvuru No: 24735/94, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["sürek"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-58281"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (03.09.2015).

İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi davadaki başvuru Devletin bölünmez bütünlüğü aleyhinde propaganda yapmaktan suçlu bulmuş ve para cezasına çarptırmıştır. Gerekçesinde ise Türkiye'nin bazı bölgelerinin Kürdistan olarak ifade edilmesinin ve PKK örgütünün bağımsızlık mücadelesi verdiğinin söylenmesinin devletin bölünmez bütünlüğünü zedelemeye yönelik propaganda anlamına geldiği belirtilmiştir.

Bu davada AİHM, öncelikle m. 10 kapsamında ifade özgürlüğüne bir müdahale olduğunu, kanunların öngörülebilirlik şartını yerine getirildiğini ve meşru amaçlardan olan milli güvenlik ve kamu düzeninin korunmasına yönelik bir faaliyet bulunduğunu tespit etmiştir. Ayrıca AİHM, haberde silah kullanılmaya davet ve şiddete teşvik bulunduğunu ve milli güvenliğin ve kamu düzeninin korunması için yapılan müdahalenin m. 10 anlamında ihlal olmadığı kararına varmıştır.

b) Sürek / Türkiye Davası No 4

Davaya konu kişi, Kamil Tekin Sürek 1957 doğumlu olup Türk vatandaşdır³⁷⁵. Haberde Yorumda Gerçek isimli haftalık bir dergiyi yayınlayan, Deniz Basın Yayın Sanayi ve Ticaret Organizasyon'un başlıca hissedarlarından. Dergide yayınlanan bir haberin içeriğinde Devletin bölünmez bütünlüğünü zedelemeye yönelik propaganda teşkil etmesi sebebiyle başvurucuya para cezası verilmesinin yanında yayınlanan derginin toplatılması kararı verilmiştir.

Bu davada AİHM, öncelikle m. 10 kapsamında ifade özgürlüğüne bir müdahale yapıldığını, kanunlar tarafından öngörülme şartını yerine getirildiğini ve meşru amaçlardan olan milli güvenlik ve kamu düzeninin korunmasına yönelik eylem bulunduğunu tespit etmiştir.

AİHM bu kararda m. 10 bağlamında ifade özgürlüğünün ihlal edildiği kanaatine varmıştır. Değerlendirmesinde, yayınlanan makalelerde her ne kadar yüksek düzeyde polemik yönlü ifadeler bulunsa da daha fazla şiddete teşvik edecek ve kışkırtacak ifadelerin bulunmadığını görmüştür. Yerel otoritelerin bu bağlamda takdir marjlarının yüksek olduğunu kabul eden AİHM, olayda otorite tarafından

³⁷⁵ Sürek / Türkiye Davası No 4, 08.07.1999, Başvuru No: 24762/94, <http://aihmkararlari.blogspot.com.tr/2006/10/srek-trkiye-davasi-no-4.html> (08.09.2015).

alınan önlemin, başvurucunun ve diğerlerinin gelecekte güneydoğu Türkiye'ye ilişkin düşünceleri yayınlamaktan caydırmasını muhtemel bir sansür niteliği taşıdığı sonucuna varmıştır.

Yayıncılık yapan profesyonellerinin ifade özgürlüğünün kullanılmasının görev ve sorumluluklarının çatışma ve gerginlik ortamlarında daha fazla önem taşıdığını ifade eden AİHM, basının husumet içeren konuşmalar ile şiddeti teşvik konusunda bir araç olarak kullanılmasını engellemek için, şiddete başvuran örgütlerin görüşlerinin yayınlanması konusunda da özel ihtimam göstermesi gerektiğinin altını çizmiştir. AİHM, toprak bütünlüğü, milli güvenliğin korunması yada suçun önlenmesi ve asayişin temini hususlarına atıfta bulunarak medyanın üzerine ceza kanunu yükümlülüklerinin eklenmesi yoluyla kamunun bilgi alma hakkına kısıtlama getirilemeyeceğini ayrıca vurgulamıştır.

c) İ. A. / Türkiye Davası

Davada başvuru Berfin yayınevinin sahibi ve yöneticisidir. 1993 yılında Abdullah Rıza Ergüven'in "*Yasak Tümceler*" adlı bir romanı Berfin yayınevi tarafından yayımlanmıştır³⁷⁶. Kitapta yazarın felsefeye ve dine dair görüşleri bulunmakla birlikte, başvuru, yayın yoluyla Allah'a, Dine, Peygambere ve Kutsal Kitaba hakaret etmekle suçlanmıştır.

Başvuru hakkında Asliye Hukuk Mahkemesi, 1996 tarihli kararı iki yıl hapis ve para cezasına çarptırmış ve hapis cezasının para cezasına çevrilmesine karar vermiştir. Başvuru temyiz için başvuru yapsa da, Yargıtay yerel mahkemenin verdiği kararı onamıştır. Bunun üzerine başvuru, kendisine yapılan müdahalenin AİHS m. 10 kapsamında ifade hürriyetinin ihlali olduğu iddiasıyla AİHM'e başvurmuştur.

Hükümet savunmasında, söz konusu kitabın dine, özellikle İslam dinine saldırgan yaklaşımlar içerdiği, dini duygulara hakaret ettiği nedeniyle yapılan mahkûmiyetin sosyal bir ihtiyacı karşıladığını ifade etmiştir. Bu konuda halkının çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede İslam'a yönelik yapılan eleştirilerin, bu ülke

³⁷⁶ İ.A. / Türkiye Davası, 13.09.2005, Başvuru No: 42571, http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr/faaliyetler/6_8_mayis/aihm_turkiye/ia.pdf (11.03.2016).

şartlarında yaşayan bir kişide olması gereken sorumluluğu taşıy nitelikte olmadığı belirtilmiştir. AİHM burada söz konusu kitabın roman tarzında yazıldığını, felsefi ve dini görüşleri içerdiğini ve bunun ulusal yargı makamları tarafından dine hakaret ve hor görme olarak değerlendirildiğini ve bu müdahalenin m. 10 bağlamında ifade özgürlüğünün bir ihlali olduğunu tespit ettiğini belirtmiştir. Yapılan bu müdahalenin meşru amaçlar taşıdığı konusunda bir ihtilaf yoktur. Burada yapılan müdahalenin ‘demokratik bir toplum için gerekli’ olup olmadığının tespiti yapılmalıdır.

AİHM bu konuda öncelikle temel prensipleri şöyle belirtmiştir:

“İfade özgürlüğü demokratik bir toplumun zorunlu temellerinden birini ve toplumun ilerlemesi ve her bireyin özgüveni için gerekli temel şartlardan birini teşkil etmektedir. 10. maddenin 2. paragrafı uyarınca, bu kabul gören, zararsız veya kayıtsızlık içeren “bilgiler” ve “fikirlere” için değil, aynı zamanda kırıyıcı, şok edici veya rahatsız edici olanlar için de geçerlidir. Bir kez daha vurgulamak gerekirse 10. maddenin 2. paragrafında yer alan ifade ve düşünce özgürlüğü bazı “görev ve sorumlulukları” beraberinde getirmektedir; bunlar arasında yer alan din ve inanç özgürlüğü söz konusu olduğunda başkalarına zarar verecek nitelikteki söylemlerden ve saygısızlık sayılan davranışlardan kaçınılması gerekmektedir. İlke olarak, büyük hayranlık ve sevgi duyulan dini hedef alan aşağılayıcı eleştirilerin yaptırımı tabi tutulması gerekmektedir.”

Yalnız burada AİHM dini inançlar ve ahlaki görüşlere karşı sergilenen saldırıların vuku bulması halinde, başkalarının haklarının korunması hususunda Avrupa ülkeleri arasında tek bir anlayışın olmaması durumunun, yerel şartlar sebebiyle ifade özgürlüğüne ilişkin düzenlemeler yapma konusunda sözleşmeye taraf devletlere daha geniş bir takdir hakkı sağladığını göz önünde bulundurmıştır.

AİHM bu kararında, bir devletin, başkalarının inanç özgürlüğüne saygı gösterilmesi, düşünce ve ifade özgürlüğü ile bağdaşmayan ve içeriği itibariyle yargı konusunu teşkil eden davranışların önlenmesi için müdahalede bulunmasını meşru görebileceğini ifade etmiştir. Bu iki temel hakkın birbiri ile çatışması halinde, çatışan menfaatler arasında bir denge kurulması gerekmektedir. Burada başvuru açısından dini ideolojiye ilişkin görüşlerini topluma aktarma hakkı, diğer taraftan başkalarının düşüncesine ve inanç özgürlüğüne saygı hakkı iki temel hak olarak değerlendirilmelidir. Demokratik toplumu meydana getiren ana temeller olan

çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlilik bu kararda da ifade edilmiştir. Bu temeller kapsamında, çoğunluğun içerisinde yer alan veya azınlık bir dini gruba ait, dini ibadetlerin yerine getirilmesi hakkına sahip olan tüm bireylerin her türlü eleştiriden uzak olduklarının kabul edilmesi düşünülemez. Dolayısıyla bu tür eleştirileri hoşgörü ile karşılamak ve başkalarının kendi dini inançlarını reddetmelerini ve hatta diğer kesimlerin kendi inançlarına yönelik düşmanca teorik (doktrinsel) propagandalarda bulunmalarını kabul etmek durumundadırlar.

Bu olaya bakıldığında, söz konusu kitapta yalnızca şok edici, kışkırtıcı fikirlerin yer almadığını, bununla birlikte İslam Peygamberinin kişiliğine karşı hakaret dolu saldırılar bulunduğu AİHM tarafından tespit edilmiştir.

Sonuçta AİHM, yapılan müdahalenin, Müslümanlar tarafından kutsal sayılan değerlere yapılan saldırının önlenmesi amaçlandığına itibar etmiş ve alınan tedbirlerin ‘sosyal ihtiyaçlar’ gerekçesiyle alındığı sonucuna varmıştır. Ayrıca ulusal mahkemelerin önlemlerinin yerinde olduğunu ve yetkilerini kullanırken takdir haklarını aşmadıklarını, kitabın toplatılması kararını ve neticede verilen para cezasının öngörülen amaçlar çerçevesinde hatta cüzi olduğunu kaydetmiştir. Bu gerekçelerle bahse konu davada m. 10 anlamında ifade özgürlüğünün ihlal edilmediği kararına varmıştır.

Bu olayda AİHM, ortaya koyduğu gerekçelerle, başkalarının haklarına yönelik yapılan saldırıların önlenmesi noktasında azami bir hassasiyet içerisinde olduğunu da ortaya koymuştur. Başkalarının haklarına yapılacak saldırılara karşı devletin yapacağı müdahale ve kısıtlamalarda devlete geniş bir takdir hakkı tanımıştır. Bu kararda ise, yapılacak saldırının din ve vicdan özgürlüğü çerçevesinde olması durumunda Avrupa’da ortak bir din ve ahlak anlayışının bulunmaması sebebiyle, sözleşmeye taraf devlete tanınacak takdir hakkının genişlediği sonucuna varmıştır.

d) Ali Erol / Türkiye Davası

Davanın başvurusu, 1952 doğumlu olup 2004 tarihinde hayatını kaybetmiştir. Başvurucu bahse konu olay sırasında Evrensel gazetesinin yazı işleri müdürlüğü görevini yürütmüştür³⁷⁷. Başvurucu, görevde olduğu 1995 yılında Evrensel gazetesinde “*bir astsubayın itirafları*” adlı bir makale yayınlamıştır. Bu makale nedeniyle Devlet Güvenlik Mahkemesinde yargılanmış ve mahkeme söz konusu makalenin haber özelliğini aştığını, halkı askerlik hizmetinden soğutma suçuna konu olduğu gerekçesiyle başvurusu suçlu bulmuştur. Bununla birlikte mahkeme, başvurusunun halkı ırk ve bölge farklılığına dayalı kin ve düşmanlığa tahrik ettiği kanaatine ulaşmıştır. Sonuç olarak iki yıl hapis ve para cezasına çarptırılmış ayrıca 20 gün gazetesinin yayınlanması yasaklanmıştır.

AİHM benzer davalarda olduğu gibi, hükümete, muhalifleri tarafından kendisine yapılan haksız saldırı ve eleştirilere cevap vermesi için, bulunduğu baskın konum göz önüne alarak, başka yollar bulunuyorsa, ceza yolunu kullanmada ölçülü davranması gerektiğini hatırlatmıştır. Dava konusu yazı, ordunun bazı kısımları hakkında olumsuz bir tablo çizip anlatıma düşmanca bir anlam yüklese de yazı içeriğinde şiddet kullanmaya, silahlı mücadeleye veya ayaklanmaya teşvik bulunmamıştır. Sonuçta AİHM, yapılan bu müdahalenin demokratik toplumda gerekli olmadığını belirterek, m. 10 anlamında bir ihlal bulunduğuna hükmetmiştir.

AİHM bu kararında, Türk Basınında adeta bir tabu olarak görülen, temkinle yaklaşılan askeriye'nin basın yoluyla eleştirilmesinin ifade hürriyeti kapsamında olduğunu hükme bağlamıştır. Kararın diğer dikkat çekici olan kısmı ise, yapılan eleştirinin askeriye için olumsuz bir tablo çizmesi ve hatta düşmanca bir yaklaşım içine girmesini de ifade hürriyeti kapsamında değerlendirmesidir. Elbette bu ifadelerin kapsamında şiddet kullanmaya veya silahlı bir mücadeleye teşvikin bulunmaması gerektiği konusu bir gerçekliktir.

³⁷⁷ Ali Erol / Türkiye Davası (No 2), 27.10.2005, Başvuru No: 47796/99, http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/47796_99.pdf (05.09.2015).

e) Nur Radyo ve Televizyon Yayıncılığı A.Ş. / Türkiye Davası

Nur Radyo, İstanbul’da faaliyet gösteren bir yayın organıdır³⁷⁸. 26 Ağustos 1999’da yayınlanan “Sohbet” adlı programda İskender Ali Mihr, programa ABD’den telefonla katılarak dinleyicilerin sorularına cevap vermiştir. RTÜK, bu programlarda sarf edilen bazı sözlerin 3984 sayılı Kanun’un 4. maddesinde yer alan ‘Anayasanın genel hükümleri arasında yer alan ilkelere, demokratik kurallara ve kişilik haklarına aykırı yayın yapılamayacağı’ ilkesini ihlal ettiği sonucuna varmıştır. Daha önceden de bir uyarı cezası verilen bahse konu radyoya 180 günlük yayın durdurma cezası verilmiştir.

Başvurucular bu kararın iptali ve yürütmenin de durdurulması için Ankara İdare Mahkemesinde dava açmıştır. Ayrıca kendilerine yönelik suçları kabul etmeyip deprem ile ilgili sorulara dinsel cevaplar verildiğini, insanların buna inanıp inanmamakta serbest olduklarını ve ayrıca din ve vicdan özgürlüğünün Anayasa’da yer alan temel yasalardan olduğunu ve bu sebeple dinsel bir takım açıklamalar nedeniyle kimsenin yargılanamayacağını dolayısıyla radyonun kapatılamayacağını ileri sürmüştür. İdare mahkemesi ise bu başvuruyu reddetmiştir. Danıştay’a yapılan temyiz başvurusu da aynı şekilde reddedilmiştir.

Sonrasında başvuru AIHM, AIHS m. 10/2’deki sınırlandırma sebeplerine tabi olmak kaydıyla ifade özgürlüğünün, sadece olumlu, zararsız veya önemsiz olarak algılanan bilgi ve görüşler için değil; şok edici, sarsıcı bilgi ve fikirleri de içine aldığı vurgulanmıştır. Çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin demokratik toplumun vazgeçilmez unsurları olduğunu ortaya koymuştur. AIHM’e göre bu ilkeler sadece yazılı basına özgü değil aynı zamanda radyo yayıncılığı için de geçerlidir.

AIHM’e göre ifade özgürlüğüne yapılacak olan müdahalelerin ‘sosyal bir zorunluluk olduğu’ ikna edici bir şekilde ortaya konulmalıdır. Bunu belirleyecek olan merci ise ilk olarak ulusal makamlardır. Ulusal makamlar, din ve ahlak ile ilgili

³⁷⁸ Nur Radyo ve Televizyon Yayıncılığı A.Ş. / Türkiye Davası, 27.11.2007, Başvuru No: 6587/03, <http://www.edb.adalet.gov.tr/Ymb/pdf/445.pdf> (15.05.2015); http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr/faaliyetler/26_29_mart/aihm/NUR%20RADYO%20VE%20TELEV%C4%B0ZYON%20YAYINCILI%C4%9E%20A.%C5%9E.%202007.pdf (20.05.2015).

konularda, kişisel inançlar söz konusu olduğunda, yerel anlayışlar sebebiyle ifade özgürlüğü açısından daha geniş bir takdir hakkına sahiptir. Ancak bu takdir hakkı AİHM'in, yasanın ve yasanın uygulaması ile ilgili kararlar üzerinde uyguladığı denetime tabidir. Denetim yetkisini kullanan AİHM, alınan tedbirin meşru bir amaç taşıyıp taşımadığını ve müdahaleyi haklı kılmak üzere ortaya konan gerekçelerin uygun ve yeterli olup olmadığını belirleyecektir ve bu onun görevidir.

Söz konusu olayda, Mihr Cemaati temsilcisi, kendi televizyon kanalında yayınlanan bir program esnasında söylediği sözler sonucunda mahkûm edilmiştir. İlgili şahıs depremi, Allah'ın düşmanlarına yönelik olarak bir ikazı şeklinde değerlendirecek Allah'ın o insanların ölmelerini takdir ettiğini ifade etmiştir. Günahkar kimseler olarak tanımladığı inanmayanların akıbeti ile Mihr Cemaatine mensup olan kimselerin akıbeti arasında bir karşılaştırma yapmıştır. Bu olayla ilgili olarak AİHM şu karara varmıştır:

AİHM sarf edilen sözlerin ağır olduğunu ve son derece trajik bir ortamda sarf edildiklerini kabul etmektedir. AİHM ayrıca bu ifadelerin böylesi bir doğal afete dini bir anlam yükleyerek batıl inancı, hoşgörüsüzlüğü telkin etmek suretiyle kişinin kendi inancını yayma niteliği taşıdığını tespit etmiştir. Bununla birlikte AİHM, mevcut dava koşullarında, ifade edilen sözlerin dini anlayışla yakından ilişkili olduğu, her ne kadar şok edici ve hakaretamiz olursa olsun söz konusu ifadelerin şiddete teşvik etmediği ve kendi dini cemaatlerine mensup olmayan kimselere karşı kine kışkırtmadığı kanaatine varmıştır.

Ayrıca AİHM, yapılan müdahalenin orantılı olup olmadığı tespit edilirken verilen cezaların türünün ve ağırlığının da göz önünde bulundurulması gerektiğine, davada söz konusu tedbirin güdülen amaçlarla orantılı olmadığına dikkat çekerek AİHS m.10'un orantılılık bakımından da ihlal edildiğine karar vermiştir.

AİHM, dini konularda fikirlerini yaymak isteyenlerin de ifade özgürlüğü kapsamında olduğunu, hatta yaymak istediği fikirlerin AİHM tarafından belirtildiği şekliyle batıl inanç, hoşgörüsüzlük ve bağnazlık içerse de hatta bunlar telkin edilse bile bu anlamda da ifade özgürlüğü çerçevesinde olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte bu özgürlüğün sınırlarını şiddete teşvik ve kendi dini inancına mensup olmayanlara karşı kine teşvik edilmemesi şeklinde belirlemiştir.

f) Özgür Radyo-Ses Radyo ve Televizyon Yayın Yapım Ve Tanıtım A.Ş. / Türkiye Davası

Olayda Ses Radyo’da yayınlanan bir programda çeşitli gazetelerin özetleri okunmaktadır. 27 Ağustos 2003’te yapılan bir yayınında Evrensel gazetesinin “*Katliam gibi saldırı*” başlıklı yazısı da okunmuştur³⁷⁹. Bunun üzerine Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, 3984 sayılı Kanun’un 33. Maddesi gereğince Ses Radyo’dan savunma istemiş ve sonrasında aynı kanunun 4. maddesinde belirtilen toplumu şiddet, terör ve etnik ayrımcılığa sevk eden veya toplumda nefret duyguları oluşturacak yayınların yasaklanması ilkesine aykırı olduğu sonucuna varmıştır. 8 Mart 2004 tarihinde de 30 günlük süre ile radyonun yayının durdurulması kararını vermiştir.

Temyiz için başvurulmuş Danıştay da, söz konusu makalenin içeriğinin halkı kin ve şiddete teşvik edecek nitelikte olduğu gerekçesi ile idareyi haklı bulmuştur. Özellikle, makalede geçen “*mahalleli, çok iyi tanıdıklarını belirttikleri saldırganların sivil polis olduğunu belirtmiştir*” ifadesinin, güvenlik güçlerinin toplumun söz konusu kesimi korkuttuğu ve bu kesime karşı baskı kurduğu mesajı içerdiğini tespit etmiştir. Dolayısıyla bu tarz ifadelerin toplumun bir kesiminde güvenlik güçlerine karşı nefret hissi uyandırabileceğini belirtmiştir. Yazı okunurken yorum yapılmamış olsa bile bunun makalenin içerdiği mesajların niteliğini değiştirmedikçe belirtmiştir.

AİHM’e yapılan başvuru üzerine mahkeme, öncelikle ihtilaf konusu yayının, yazılı basında yer alan ve hakkında hiçbir kovuşturma başlatılmayan bir makaleyi yorumsuz olarak aktarmaktan ibaret olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca AİHM, bu yayınlı ilgili başvuranın, alıntı yapıldığını belirterek ve alıntı yapılan gazetenin adını ve yayınlandığı tarihi vererek ihtiyatlı davrandığını tespit etmiştir. Bu noktada gazetecilerden sistematik olarak ve açıkça, yapılan alıntının içeriği ile aralarına mesafe koymalarını talep etmenin, belli dönemde olmuş olay ve düşüncelerle ilgili basının toplumu bilgilendirme yükümlülüğünü yapabilme ile

³⁷⁹ Bkz. Özgür Radyo ve Özgür Radyo-Ses Radyo Televizyon Yayın Yapım ve Tanıtım A.Ş. / Türkiye (no:2), 04.12.2007, Başvuru no: 11369/03, http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr/faaliyetler/6_8_mayis/aihm_turkiye/ozgur-radyo.pdf (03.09.2015); Muhammet Karaca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Karar İncelemesi, <http://www.fap.hsyk.gov.tr/dosyalar/aihm-karar-inceleme/m10/ozgur-radyo-Karar.pdf> (04.09.2015).

örtüşmediğini hatırlatmıştır. Sonuç olarak AİHM, yayın sırasında okunan bazı cümlelerin düşmanlığa sevk eden bir anlam içerse de söz konusu bölümlerin alıntısının, şiddet kullanımına, silahlı direnişe veya başkaldırıya dönük bir övgü niteliği taşımadığını ve kin içeren yada kine teşvik eden bir ifade olmadığını belirtmiştir.

AİHM bu davada müdahalenin orantılılığının belirlenmesinde verilen cezanın niteliği ve ağırlığının göz önüne alınacak unsurlar olduğunu hatırlatarak mevcut davada başvuranın yayın hakkının otuz gün süreyle durdurulması kararının ağır bir ceza olduğu sonucuna varmıştır.

Bu karara göre, toplumu ilgilendiren konularda yapılan haberler ve bu haberlere ilişkin yorumlar radyo gibi basın araçları tarafından topluma rahatlıkla aktarılabilecektir. Burada aktarılan bilginin, bir veya birkaç kamu görevlisinin tutum ve davranışlarının hatalı, yanlış veya eksik olması sonucu bunun kamu görevlisinin itibarını zedeleyeceği gerekçesi ile müdahale ile sınırlandırılmayacağı ifade edilmektedir.

g) Ürper ve Diğerleri / Türkiye Davası

AİHM'e bu dava için başvurular, bahse konu dönemde, Türkiye'de yayımlanmakta olan Ülkede Özgür Gündem, Gündem, Güncel ve Gerçek Demokrasi adlı dört gazetenin sahibi, yazı isleri müdürü, genel yayın yönetmeni ve gazetecileri konumundaydı³⁸⁰. İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nin çeşitli daireleri, bazı haber ve makaleler nedeniyle dört gazetenin de yayını 16 Kasım 2006 – 25 Ekim 2007 tarihleri arasında 15 gün ila 1 ay arasında değişen periyotlarla durdurmuştur. Söz konusu yayınların, PKK/KONGRA-GEL adlı terör örgütü adına yapılan bir propaganda ve örgüt ile üyeleri tarafından işlenen suçların bir tür onayı anlamında olduğu ileri sürülmüştür.

³⁸⁰ Ürper ve Diğerleri / Türkiye Davası, 20.10.2009, Başvuru No: 14526/07, 14747/07, 15022/07, 15737/07, 36137/07, 47245/07, 50371/07, 50372/07 ve 54637/07 [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["ürper"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-95201"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (19.10.2015).

Davacılar, Ülkede Özgür Gündem, Gündem, Güncel ve Gerçek Demokrasi gazetelerinin basım ve dağıtımlarının durdurulmasının ifade özgürlüğü bağlamında haksız bir müdahale oluşturduğu konusunda şikâyetçi olmuştur.

Bu davada AİHM, haberin çabuk eskiyen bir özelliğinin olması ve kısa bir süre için de olsa yayınların basımının durdurulmasının, haberin bütün değerini ve ilgisini yok edebileceğinin altını çizmiştir. Ayrıca AİHM, basın özgürlüğünün tehlikede olması nedeniyle, ulusal makamların, söz konusu tedbirlerin alınmasını gerektiren acil bir sosyal ihtiyacın var olup olmadığı konusunda karar vermede sınırlı bir takdir marjına sahip olduklarını belirtmiştir. AİHM, söz konusu başvurularda, yapılan sınırlamaların belirli haber veya makalelere değil, gazetelerin yerel mahkeme kararlarının verildiği tarihte henüz içeriği de bilinmeyen gelecek basımlarına yönelik olduğu tespitine yer vermiştir. Sonrasında da, yerel mahkemelerin kısa süreliğine de olsa bahsi geçen gazetelerin basım ve dağıtımlarının durdurulmasını, kendilerine verilen takdir marjını aşmak ve basının demokratik toplumun gözlemcisi rolünü gerekçesiz bir şekilde sınırlamak anlamına geldiğini ifade etmiştir. AİHM ayrıca bu gibi durumlarda gazetelerin belirli sayılarına el koymak veya belirli makalelerin yayımlanmasına sınırlama getirmek suretiyle daha yumuşak tedbirler almanın mümkün olduğu kanaatini paylaşmıştır.

AİHM caydırıcılık konusuna da değinerek, gazete yayınlarının durdurulmasına yönelik kararların önleyici etkisinin, başvurucların ileride benzer makale ve haberler yayımlamasını engellemek ve mesleki faaliyetlerini aksatmak için üstü kapalı bir yaptırım anlamına geldiğini belirtmiştir. Sonuç olarak bu davada sansüre vurgu yaparak AİHS m. 10 kapsamında ihlalin olduğu kararını vermiştir.

h) Gözel ve Özer / Türkiye Davası

Davanın başvurucları Aylin Gözel, merkezi İstanbul'da bulunan ve aylık olarak yayınlanan Maya dergisinin sahibi ve yazı işleri müdürüdür³⁸¹. Maya dergisinin Şubat 2003 tarihli ve 11 sayılı baskısında “*Ortadoğu'da Yaklaşan Savaş Türkiye Burjuvazisini Tehdit Ediyor!*” başlıklı bir makalede yasadışı Türkiye

³⁸¹ Gözel ve Özer / Türkiye Davası 06.07.2010, Başvuru No: 43453/04, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121391> (19.10.2015).

Komünist Partisi/Marksist-Leninist TKP/ML örgütü merkez komitesi tarafından yapılan bir açıklamaya yer vermiştir.

Bunun üzerine İstanbul Cumhuriyet Savcısı, 13 Mart 2003 tarihli iddianamesinde Aylin Gözel'i 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun basın yoluyla Devlet'in bölünmez bütünlüğüne karşı propaganda yapmak ve yasadışı silahlı bir örgüt tarafından yapılan bir açıklamayı yayınlamakla suçlamıştır. İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi 29.09.2003 tarihinde Devlet'in bölünmez bütünlüğüne karşı propaganda yapma suçundan başvuranın beraatına karar vermiştir. Ancak para cezasına mahkûm etmiştir. Ayrıca yasadışı örgütün açıklamasına yer vermesi sebebiyle Maya dergisine bir haftalık yayın yasağı getirilmesine hükmetmiştir. Yargıtay da ilk derece mahkemesinin kararını onamıştır.

Davanın diğer başvurucusu Aziz Özer ise, merkezi İstanbul'da bulunan ve aylık olarak yayımlanan Yeni Dünya İçin Çağrı gazetesinin editörü ve yazı işleri müdürüdür³⁸². Söz konusu gazetenin Haziran 2002 sayısında, 1971'de yapılan işçi gösterilerinde sol hareketin üstlendiği rolü ve yasal sol partilerin pasif kalması nedeniyle birçok sol örgütün kurulduğunu anlatan *“15-16 Haziran Büyük İşçi Direnişi ve Türkiye'de Devrimci Hareket”* başlıklı bir makale yer almıştır. Ayrıca aynı sayılı gazetede yasadışı örgüt üyesi oldukları gerekçesiyle haklarında yürütülen ceza davası sebebiyle tutuklanan sekiz kişinin açıklamaları da yayınlanmıştır.

İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu m. 6/2 ve 4 gereğince yasadışı bir örgütün açıklamalarını yayınlamak suçundan ötürü para cezasına hükmetmiş ve Basın Kanunu geçici m. 2/1' göre gazetenin on beş gün süreyle kapatılmasına karar vermiştir. Başvurulan temyiz sonucunda Yargıtay ilk derece mahkemesinin kararını onamıştır.

Bu davada AİHM, ulusal yargıçların başvuru sahiplerini, terör örgütü açıklamaları olarak nitelendirilen makaleyi yayımladıkları için mahkûm ettiğini tespit etmiştir. AİHM burada hâkimlerin, ihtilaflı yazıların içeriğini ve hangi bağlamda yazıldığını analiz etmediğini de tespit etmiştir.

³⁸² Gözel ve Özer / Türkiye Davası 06.07.2010, Başvuru No: 31098/05, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121391> (19.10.2015).

AİHM içtihadına göre, davaya konu yazının sahibinin kim olduğu terörle mücadele bağlamında değerlendirilmelidir. Bununla birlikte, AİHM, yasaklanmış bir örgütün mensubu olan bir kişinin konuşması ya da açıklama yapmasının tek başına bu kapsamda değerlendirilemeyeceğini önemle vurgulamıştır. AİHM, metinlerin bütünüyle ele alındığında şiddete teşvik edip etmediğinin belirlenmesi hususunda kimin konuştuğu kadar, metinde kullanılan terimlerin ve hangi bağlamda yazıldığının da dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır.

Biri diğer önemli nokta olarak AİHM, bir yayının yasaklanmasında sadece yazarın kişiliği kriter alınacak olursa bazı kişi ya da grupların AİHS m. 10 tarafından sunulan teminat ve korumalardan otomatik olarak yararlanamayacağını dile getirmiştir. Bu sebeple AİHM, görüşler şiddete tahrik içermediği sürece toprak bütünlüğü, milli güvenliğin korunması veya suçların önlenmesi ve kamu düzenin sağlanmasına atıfta bulunularak medyanın üzerine ceza kanunu yaptırımlarının uygulanması suretiyle halkın bilgi alma hakkına sınırlama getirilemeyeceği sonucuna varmıştır.

Bununla birlikte AİHM, Türkiye'nin benzer birçok davada AİHS m. 10'u ihlal ettiğini tespit etmiştir. AİHM hedef alınan açıklamaların yayınlanması gerekçe gösterilerek dergi sahipleri, editörleri ya da yazı işleri müdürlerinin tekraren mahkûm edilmesini medya profesyonellerine mekanik bir baskı uygulanması ve bunun da bir tür sansür anlamına geleceğini ve bilgi ve fikir alma ya da verme özgürlüğü ile bağdaşmayacağını vurgulamıştır.

i) Mehmet Hatip Dicle / Türkiye Davası

Başvurucu M. Hatip Dicle, başvurunun yapıldığı dönemde Demokrasi Partisi Başkanı'dır³⁸³. Davacı tarafından yazılan “*Dersim'in Dramı*” başlıklı bir makale, 4 Ağustos 1997 tarihinde Ülkede Gündem Gazetesi'nde yayımlanmıştır. Bu makalede başvuru, Dersim'de yürütülen Hükümet politikalarını, bölgede gelişen uyuşturucu madde kaçakçılığını ve şehrin ekonomik durumuna dair eleştirilerine yer vermiştir. Dicle, aynı zamanda bölgede yaşayan Kürt vatandaşların, bir asimilasyon

³⁸³ Mehmet Hatip Dicle / Türkiye Davası, 15.10.2013, Başvuru No: 9858/04, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\"001-144259\"}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (07.12.2015).

ve soykırım politikasının kurbanı olduğunu iddia etmiştir. Bunun üzerine yazıyı kaleme alan Dicle iki yıl hapis cezasına çarptırılmış ve cezası ertelenmiştir.

Benzer davalarda olduğu gibi AİHM, politikacı veya sıradan kişiye göre hükümet hakkında kabul edilebilir eleştiri sınırlarının daha geniş olduğunu hatırlatarak, demokratik bir sistemde, hükümetin eksikliği veya eylemlerinin, gerek yasama ve yargı erki gerekse kamuoyunun yakın denetimi altında bulunması gerektiğini vurgulamıştır. Bu nedenle AİHM, ihtilaf konusu yazıda özellikle bazı sert paragrafların Türk Devleti'nin en olumsuz tablolarından birini çizmişse ve yazıya düşmanca bir anlam eklemişse de, bu paragrafların şiddete başvurmaya, orduya direnişe veya başkaldırmaya teşvik etmediğini ve kin içeren bir söylem içermediğini ortaya koymuştur.

Sonuçta AİHM, ceza mahkûmiyetinin amaçlanan hedeflere göre orantılı olmadığı, bu nedenle demokratik bir toplumda da gerekli olmadığını vurgulamıştır. Özellikle hapis cezasının verilmesi önemli derecede caydırıcı, sansür etkisi oluşturduğundan basın ve ifade özgürlüğünün ihlal edildiği kararına varmıştır.

j) Bayar / Türkiye Davaları

8 farklı başvurudan oluşan davalarda başvuru sıfatını taşıyan Hasan Bayar bahse konu dönemde Ülkede Özgür Gündem Gazetesinin yazı işleri müdürüdür.

1 no.lu davada bahsi geçen gazetede bazı mahkumların PKK lideri A. Öcalan ile görüşme doğrultusunda hükümete yaptıkları bir çağrıyı içeren yazı yer almıştır³⁸⁴.

2 no.lu davada, 2 Eylül 2004 tarihinde bahsi geçen gazetede yayımlanan “Fedakarlıktan çekinmeyiz – Aydar, girişimlere tam destek verdi” başlıklı bir makale konu edilmiştir³⁸⁵. Bu makale, barış gününde Kongra-Gel Başkanı'nın (PKK silahlı yasadışı örgüt kolu) PKK lideri Öcalan'ın tecrit koşulları ve güncel haberler hakkında yaptığı açıklamalara yer verilmiştir.

³⁸⁴ Bayar / Türkiye Davası (No.1), 25.03.2014, Başvuru No: 39690/06, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["bayar"\],"languageisocode":\["TUR"\],"appno":\["39690/06"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER":\["violation":\["10","10-1"\],"itemid":\["001-150892"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (07.09.2015).

³⁸⁵ Bayar / Türkiye Davası (No.2), 25.03.2014, Başvuru No: 40559/06, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-156137"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (07.09.2015).

3 no.lu davada bahsi geçen gazetede 30 Temmuz 2004 tarihinde yayımlanan “*Kendileri kaybeder. Konseptin başarı şansı yok*” başlıklı bir makale konu edilmiştir³⁸⁶. Bu makale, Kongra-Gel Başkanı Aydar’ın İran’a ziyarette bulunan Başbakan Erdoğan’ı eleştiren açıklamalarına yer verilmiştir.

4 no.lu davada bahsi geçen gazetede 25 Temmuz 2004 tarihinde yayımlanan “*Öcalan, YNK lideri Talabani’nin sadece kendi çıkarlarını esas alacağını söyleyerek Türkiye’yi uyardı*” başlıklı bir makale yayınlanmıştır. Bu makalede, PKK lideri Abdullah Öcalan, PKK’nın eski yöneticisi ve erkek kardeşi olan Osman Öcalan’ın tutumunu eleştirmiş ve bir komplo ile karşı karşıya olduğunu iddia etmiştir³⁸⁷.

5 no.lu davada bahsi geçen gazetede 16 Temmuz 2004 tarihinde “*Aydar: Hedefimiz demokrasi*” başlıklı bir makale yer almıştır³⁸⁸. Bu makale, PKK lideri Abdullah Öcalan’ın tutukluluk koşulları ve güncel haberlerle ilgili Kongra-Gel Başkanı Aydar’ın açıklamaları konu edilmiştir.

6 no.lu davada aynı gazetede 27 Temmuz 2004 tarihinde yayımlanan “*Talabani özür dilesin – Talabani Kongra-Gel’i pazarlamak istiyor*”, “*Kongra-Gel’den duyarlık ve katılım çağrısı*” ve “*PJA (PKK’nın kolu), ‘Özgür Kadın Partisi’ PAJK ‘Kürdistan Kadın Özgürlük Partisi’ oldu*” başlıklı üç makale yer almıştır³⁸⁹. İlk makale Celal Talabani’nin (Dönemin Irak Cumhurbaşkanı) kendi örgütüne karşı tutumunu eleştiren Kongra-Gel mensubu bir kişinin açıklamaları vardır. İkinci makale, Kongra-Gel Başkanlığı’nın, Kürt halkının demokratik süreç konusunda ve Kürt hareketine karşı uygulanan saldırılara ilişkin beyanları yer almıştır. Üçüncü makalede ise PKK içindeki kadınlarının misyonu konu edilmiştir.

7 no.lu davada bahsi geçen gazetede 1 Ağustos 2004 tarihinde yayımlanan “*Öcalan’dan kadınlara çağrı*” ve “*Önderlik Kürt halkının kimliğidir*” başlıklı iki

³⁸⁶ Bayar / Türkiye Davası (No.3), 25.03.2014, Başvuru No: 48815/06, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-156138"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (07.09.2015).

³⁸⁷ Bayar / Türkiye Davası (No.4), 25.03.2014, Başvuru No: 2512/07, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-156139"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (07.09.2015).

³⁸⁸ Bayar / Türkiye Davası (No.5), 25.03.2014, Başvuru No: 55197/07, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-156140"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (07.09.2015).

³⁸⁹ Bayar / Türkiye Davası (No.6), 25.03.2014, Başvuru No: 55199/07, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-156141"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (07.09.2015).

makale yayınlanmıştır³⁹⁰. İlk makalede, PKK lideri Öcalan'ın kadınların özgürlüğüne dair açıklamalarını içermiştir. İkinci makale ise, Kongra-Gel Savunma Komitesi Başkanı M. Karayılan ile güncel konularla ilgili yapılan röportaj yayınlanmıştır.

8 no.lu davada bahsi geçen gazetede 10 Haziran 2004 tarihinde yayımlanan *“Kürtler adil karar istedi”, “Onbinler yürüyüş yaptı” ve “Öcalan’dan birlik çağrısı”* başlıklı üç makale konu edilmiştir³⁹¹. Bahse konu yazılardan ilki, PKK (Kürdistan İşçi Partisi) lideri Öcalan'ın Mahkeme'ye sunduğu başvuruyla ilgili bir makaledir. İkincisi ise, Öcalan davasının Mahkeme tarafından incelenmesi dolayısıyla Kürtlerin yaptığı gösteriyle ilgilidir. Diğer makale ise Öcalan'ın Kürt Sorunu ile ilgili yaptığı açıklamaları içermektedir.

Bu davalarda başvuru ve Ülkede Özgür Gündem gazetesinin imtiyaz sahibi olan Ali Gürbüz ile ilgili yasadışı silahlı örgüt adına açıklama ve yayın yapma suçundan aldığı mahkumiyet kararları konu edilmiştir. Bahse konu davalarda, özellikle terörle mücadeleye bağlı zorlukları ve incelemeye tabi tutulan durumun özel koşulları göz önünde bulundurarak, bu makalede kullanılan ifadeler ve yayının içeriğinin AİHM tarafından dikkatle incelendiği ifade edilmiştir. Dava konusu olan makaleler değerlendirildiğinde, şiddete, silahlı direnişe ya da isyana teşvik içerikli olmadığını ve bu makalede de AİHM'in nazarında dikkate alınması gereken en önemli unsur sayılan nefret söyleminin de kullanılmadığını vurgulamıştır.

Sonuç olarak AİHM, yerel mahkeme tarafından başvurucaı mahkûm etmek amacıyla ileri sürülen gerekçeleri inceledikten sonra, başvurucaıların ifade özgürlüğü hakkına yapılan müdahaleyi haklı göstermek için öne sürülen bu gerekçelerin yeterli olmadığı sonucuna varmıştır.

³⁹⁰ Bayar / Türkiye Davası (No.7), 25.03.2014, Başvuru No: 55201/07, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-156142\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (07.09.2015).

³⁹¹ Bayar / Türkiye Davası (No.8), 25.03.2014, Başvuru No: 55202/07, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-156143\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (07.09.2015).

k) Aslan ve Sezen / Türkiye Davası

Davanın başvuruçularından Sezen, ayda iki defa yayınlanan Dema Nu gazetesinin sahibi, diğer başvuruçusu Aslan ise bu gazetenin yazı işleri müdürüdür.³⁹².

Dema Nu gazetesinde, 1 No.lu davanın konusu olan 1 Şubat 2003 tarihli “*Provokasyon mu, Misilleme mi?*” başlıklı makale ve 2 No.lu davanın konusu olan 30 Nisan 2002 tarihli, “*1 Mayıs Kutlu Olsun*” başlıklı iki makale yayımlanmıştır.

“*1 Mayıs Kutlu Olsun*” başlıklı yazıda, işçi bayramını kutlayan ve özellikle 1 Mayıs kutlamalarının yasaklanması, işsizliğin artması ve Kürtçenin yasaklanmasına ilişkin hükümetin birçok politikasını eleştiren Kürdistan Sosyalist Partisi’nin yaptığı açıklamaya yer verilmiştir. Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet savcısı, 30 Mayıs 2002 tarihinde, başvuranların özellikle, gazetelerinde terör örgütü beyanına yer vermesi sebebiyle mahkûmiyetlerini istemiştir. Cumhuriyet savcısı davacıları yasadışı ve bölücü örgütler lehine propaganda yapmakla suçlamıştır.

“*Provokasyon mu, Misilleme mi?*” başlıklı diğer yazıda, Türk ordusu ve yasadışı silahlı örgüt PKK arasında, Türkiye’nin güneydoğusunda meydana gelen çatışmalara yer verilmiştir. Devlet Güvenlik Mahkemesi, 1 Şubat 2003 tarihinde bahse konu yazının bulunduğu sayının toplatılmasına karar verirken, 10 Haziran 2003 tarihinde başvuranları, yasadışı silahlı örgüt yani KADEK’ e bağlı faaliyet gösteren HPG’nin yapmış olduğu açıklamaları “*Provokasyon mu, Misilleme mi?*” başlıklı bir makale altında yayımlamaları nedeniyle mahkûmiyetlerine karar vermiştir ve kararlar Yargıtay tarafından onanmıştır.

AIHM, her iki davayla ilgili, özellikle terörle mücadeleyle ilgili zorlukları ve incelemeye tabi tutulan durumu çevreleyen koşulları göz önünde bulundurarak, bu makalede kullanılan ifadeler ve yayının içeriğinin dikkatle incelendiğini belirtmiştir. Bu makalenin bütünüyle değerlendirildiğinde, şiddete, silahlı direnişe ya da isyana teşvik içerikli olmadığını tespit etmiştir.

³⁹² Aslan ve Sezen / Türkiye Davası, 17.06.2014, Başvuru No 1: 15066/05, No 2: 43217/04, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"languageisocode":\["TUR"\],"appno":\["43217/04"\],"itemid":\["001-153179"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (07.12.2015).

AİHM, yerel mahkemenin başvuruçuyu mahkûm etmek amacıyla ileri sürülen gerekçeleri inceledikten sonra gerekçelerin, başvuruçuların ifade özgürlüğü hakkına yapılan müdahaleyi haklı göstermek için yeterli kabul edilemeyeceği sonucuna varmıştır. Bunun yanında AİHM, 1 no.lu davaya dair kararında davanın esasına bakan hâkimlerin, metin hakkında herhangi bir inceleme yapmadığını ve başvuruçuların terör örgütüyle ilgili makale yayımlamış olmalarının, hâkimlerin onları mahkûm etmelerinde ki tek gerekçe olduğunu tespit etmiştir.

1) Bayar ve Gürbüz / Türkiye Davası

Bu olayda başvuruçulardan A. Gürbüz bahse konu dönemde, merkezi İstanbul'da bulunan Ülkede Özgür Gündem isimli günlük gazetenin imtiyaz sahibi, H. Bayar ise aynı gazetenin yazı işleri müdürüdür³⁹³. Bu gazetede 24 Mart 2004 tarihinde, yasadışı silahlı örgüt Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) bir kolu olan Kongra-Gel'in Başkanı Zübeyir Aydar'ın Nevruz bayramı nedeniyle yaptığı açıklamalarının yer aldığı "*Halka teşekkür mesajı*" başlıklı bir makale yayımlanmıştır.

İhlal gerekçesi sayılan kararda yerel mahkeme, "*2004 yılında Nevruz, Kürdistan'ın dört bir yanında ve Kürtlerin bulunduğu her yerde ciddiyle kutlanmıştır; liderimiz Abdullah Öcalan'ın halka olan desteği ve başlattığı özgürlük kampanyası, bu Nevruz Bayramı sayesinde doruk noktasına ulaşmıştır.*" şeklindeki açıklama içeriğinin, halkı terör ve şiddet yöntemlerine başvurmaya teşvik edebilecek ve ifade özgürlüğüne ilişkin koruma kapsamına giremeyecek özellikte olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.

Burada özellikle terörle mücadeleyle bağlı zorluklar konusu, incelemeye tabi tutulan durumu çevreleyen koşullar da göz önünde bulundurarak, bu makalede kullanılan ifadeler ve yayının içeriğinin AİHM tarafından dikkatle incelendiği belirtilmiştir. AİHM, söz konusu yazının, bir bütün olarak değerlendirildiğinde, şiddete, silahlı direnişe ya da isyana teşvik içerikli olmadığını ve yazıda, nefret ifadesinin ya da nefret anlamına gelebilecek bir söylemin de kullanılmadığını tespit etmiştir.

³⁹³ Bayar ve Gürbüz / Türkiye (No. 2) Davası, 03.02.2015, Başvuru No: 33037/07, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-157638"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (07.12.2015).

Sonuç olarak AİHM, yerel mahkeme tarafından başvuru yu mahkûm etmek amacıyla ileri sürülen gerekçeleri inceledikten sonra gerekçelerin, başvuruçuların ifade özgürlüğü hakkına yapılan müdahaleyi haklı göstermek için yeterli olarak kabul edilemeyeceği sonucuna vararak ifade özgürlüğü ihlalini tespit etmiştir.

m) Dink / Türkiye Davası

AİHM’de görülen bu davada başvuruç Hrant Dink, 1996 tarihinden itibaren İstanbul’da Türkçe ve Ermenice olarak yayın yapan haftalık Agos gazetesinin genel yayın yönetmeni ve başyazarıdır³⁹⁴. Dink, 7 Kasım 2003 ve 13 Şubat 2004 tarihlerinde, Agos’ta Ermeni kökenli Türk vatandaşların kimlik sorunuyla ilgili düşüncelerini paylaştığı sekiz yazı dizisi yayınlamıştır. Özellikle “*Ermenistan’la Tanışmak*” başlıklı yazısında kullandığı “*Türk’ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni’nin Ermenistan’la kuracağı asil damarda mevcuttur.*” cümlesi sebebiyle eski TCK m. 159, yeni TCK 301 uyarınca “*Türklüğü aşağılamak*” suçundan mahkum olmuştur.

Burada AİHM, kamuoyunun ilgisini çeken tarihi tartışmaların toplumda özgürce yapılmasının öncelikli unsur olduğunun altını çizmiştir. Dink’in kullandığı ifadeleri, 1915 olaylarının inkâr tavrına karşı hıncını dile getirmesi şeklinde değerlendiren AİHM, bu durumu demokratik bir toplumda kamu yararını oluşturan görüş ve düşüncelerin iletilmesi olarak kabul etmiştir.

Ayrıca AİHM, sadece söz konusu makale değil bütün yazı dizisini incelediğinde ne şiddet kullanımının teşvik edildiğini, ne de insanların silahlı mücadele ya da ayaklanmaya yönlendirildiğini tespit edemediğini ve bunun AİHM için göz önünde bulundurulacak öncelikli ölçü olduğunu vurgulamıştır. AİHM’ e göre, Hrant Dink tarafından kaleme alınan makaleler hiçbir hakaret barındırmamakta ve kitleleri herhangi bir nefret ya da saygısızlığa teşvik etmemektedir.

³⁹⁴ Dink / Türkiye Davası, 14.09.2015, Başvuru No: 2668/07, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121005> (12.12.2015). Bahsi geçen başvuruçunun öldürülmesinin ardından bu davaya ilişkili 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09 nolu başvurular olmuş ve AİHM hepsini beraber karara bağlamıştır.

Bu yazı dizisi nedeniyle yargılanan Dink, yine bu ifadeleri sebebiyle hedef haline gelmiş ve öldürülmüştür. Bu noktada AİHM, yargılama kurulları tarafından Hrant Dink hakkında verilen suçluluk hükmünün onaylanmasını, tecrit edilmesini, hedef haline getirilmesini ve aşırı milliyetçi militanlar tarafından yapılabilecek ölümcül bir saldırıya karşı koruyucu önlemlerin alınması hususundaki eksikliği de ifade ve basın özgürlüğünün ihlali olarak değerlendirmiştir.

n) Belek ve Velioğlu / Türkiye Davası

Başvurucular, Ahmet Sami Belek ve Savaş Velioğlu olayın olduğu dönemde, merkezi İstanbul'da bulunan "Günlük Evrensel" gazetesinin sahibi ve baş editörüdür³⁹⁵. Günlük Evrensel gazetesinde 21 Mayıs 2003'te "*KADEK'li tutuklular demokratik çözüm istedi*" başlıklı bir makale yayınlanmıştır. Bu makalede, KADEK'in (Kürdistan Demokrasi ve Özgürlük Kongresi) hapisanedeki üyelerinin açıklamasına yer verilmiş, KADEK üyelerinin Kürt sorununun çözümü için genel af yasasının önemi ve gerekliliğine dikkat çektiği ve demokratik adımlar atılmasını istedikleri aktarılmıştır. Diğer taraftan aynı makalede, söz konusu örgütün lideri Abdullah Öcalan'ın tutukluluk koşulları ile birlikte pişmanlık yasası eleştirilmiştir.

Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) 10 Aralık 2003 tarihinde, başvurulara para ve bahse konu gazeteye üç gün süre ile yayın yasağına karar vermiştir. DGM, aldığı kararın gerekçesinde, yazılanların geneline bakıldığında PKK'nın (Kürdistan İşçi Partisi, yasa dışı silahlı terör örgütü) uzantıları olan KADEK ve PJA terör örgütleriyle ilgili bir bildiri niteliğinde olduğu görüşüne varmıştır.

İhtilafa konu makalede AİHM, Kürt sorunun çözümü için genel af yasasının önemi ve gerekliliğinin altını çizerek demokratik bir çözüm yolu isteyen hapisanedeki KADEK üyelerinin beyanlarına atıfta bulunulduğunu tespit etmiştir. Söz konusu açıklamalarda bu örgütün lideri olan Abdullah Öcalan'ın tutukluluk koşulları ve pişmanlık yasasının halihazır durumu ve yeniden uygulanmasıyla ilgili mevzuat hükümlerinin de eleştirildiğini belirlemiştir. Özellikle terörle mücadeleyle

³⁹⁵ Belek Ve Velioğlu / Türkiye Davası, 06.10.2015, Başvuru No: 44227/04, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"languageisocode":\["TUR"\],"respondent":\["TUR"\],"article":\["10","10","10-1","10-2"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-159255"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (06.12.2015).

bağlı zorlukları ve incelemeye tabi tutulan durumu çevreleyen koşulları göz önünde bulundurarak, bu makalede kullanılan ifadeler ve yayının içeriğinin AİHM tarafından dikkatle incelendiği belirtilmiştir. Bu makalenin bütününe bakıldığında, şiddete, silahlı direnişe ya da isyana teşvik içerikli olmadığını ve bu makalede AİHM'in nazarında dikkate alınması gereken en önemli unsur olan herhangi bir nefret söyleminin de yer almadığı tespit edilmiştir.

Sonuçta AİHM, yerel mahkemelerin kararlarına bakarak başvuruçuların mahkûm edilme gerekçelerini incelemiş ve bu gerekçelerin tek başına başvuranların ifade özgürlüğü hakkına yapılan müdahaleyi haklı kılmaya yeterli olamayacağı dolayısıyla ifade özgürlüklerinin haksız şekilde kısıtlandığına hükmetmiştir.

3. Özel Yaşamın Korunması Hakkı ve Basın Özgürlüğü

AİHM, ünlülerin yaşamlarıyla ilgili basında yer alan haberlerin, ünlülerin özel yaşamlarının mahrem kısımlarının yer almasının söz konusu insanların kişilik haklarına saldırı olarak yorumlanabileceğini; fakat bu türden haberlerin dışında ünlülerin hayatlarından çeşitli ayrıntıların ve bilhassa sanatçılığıyla ilgili hususların ayrıntılı şekilde haber yapılabilmesini ve basında yer alabileceğini kabul etmektedir.

Özel hayatın korunması hakkı ile basın özgürlüğü arasında denge kurarken özellikle kamu yararı tartışmasına katkı sağlanması, hedef kişinin ünlülük derecesi, programın konusu, yayın şekli ve etkileri ve de dayatılan suçun ağırlığı ölçülerini göz önünde bulundurmaktadır. Bir görüşmenin veya fotoğrafın yayımlanma şekli ve hedef alınan kişinin orada tanıtılma biçiminin de dikkate almaktadır. Ayrıca AİHM, basın özgürlüğünde belli ölçüde abartı, hatta tahrik yoluna başvurma mümkün olduğunu hatırlatarak bu hususun kişilik haklarına saldırı teşkil eden hakaret olarak algılanmaması gerektiğini özellikle vurgulamaktadır.

a) Sapan / Türkiye Davası

Bu dava için başvuran Özcan Sapan, 1960 doğumlu olup bir yayınevi sahibidir³⁹⁶. 2001 yılında “*Tarkan-Yıldız Olgusu*” adlı kitabı yayınlamıştır. Bu kitap,

³⁹⁶ Sapan / Türkiye Davası, 08.06.2010, Başvuru No: 44102/04, <http://www.kararara.com/aihm/turkce/aihm10137.htm> (07.09.2015).

1998 yılında Aysun Göksel tarafından yazılmış bir doktora tezinden alınan içerikler derlenerek hazırlanmıştır.

Yayınlanan bu kitapta sanatçının 31 resmi ve 3 dergi kapağı da bulunmaktadır. Kitabın ilk bölümü yıldız olgusunun analizine ve ikinci bölümü ise sanatçıya ayrılmıştır. Kitabın yayını sonrasında ünlü şarkıcı, kişiliğinin ve imajının zedelendiği gerekçesi ile İstanbul Asliye Hukuk Mahkemesi'nden kitabın toplatılması ve dağıtımının durdurulması için talepte bulunmuştur. Ayrıca kitabın kendi adı ile yayınlandığını ve kişilik haklarına da saldırıda bulunulduğunu ileri sürmüştür. Bu başvuru üzerine mahkeme şarkıcıyı haklı bulmuştur.

Önüne gelen bu davada AİHM, söz konusu kararda eserin toplatılmasıyla kamu yetkililerinin başvuranın ifade özgürlüğüne yönelik bir müdahalesi olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca bahse konu kitabın bir doktora tezi dikkate alınarak yazıldığını tespit ederek, akademik çalışma yapılma özgürlüğünün önemli olduğunu vurgulamıştır. Burada akademik bir çalışmanın kitaba kaynaklık etmesinin ifade özgürlüğü sınırlarının daha geniş tutulmasına gerekçe olması önemli bir noktadır. Bu kitabın yazarı da bir akademisyen olup yıldız kavramını incelemiş, şarkıcının müzik bağlamında Türkiye'de sahne almasından star olmasına kadar geçen süreci ele almış, Tarkan örneği üzerinden bilimsel araçlara başvurarak toplumdaki star kavramını değerlendirmiştir. Bu noktadan bakıldığında ünlülerin özel hayatlarına ve en mahrem bilgilerine yer vererek okuyucunun ilgisini çeken, sansasyon oluşturan ve magazin açısından çok önemli bir eserin verilmesi amaçlanmadığını, kitabın da bu şekilde nitelendirilemeyeceğini tespit etmiştir.

Ayrıca AİHM, kitapta yer alan resim ve görsellerin şarkıcının daha önce yayınlanan meşhur görüntüleri olduğunu, mevcut davada yer alan bu fotoğraf ve görsellerin hileli yada gizli bir şekilde elde edilmediğini veya özel hayatın en mahrem yerlerini gözler önüne seren yayınlardan tamamen farklı olduğu tespitinde bulunmuştur.

AİHM bu davada, ifade ve iletişim özgürlüğüyle başkalarının ün ve şöhretinin korunması hakkının bir arada incelenmesi hususlarının ayrıntılı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Söz konusu davada bu tespitin tam

olarak yapılmadığını belirtmiştir. Sonuç olarak AİHM, yapılan müdahalenin ilgili ve yeterli bir gerekçeye dayanmadığı ve müdahalenin demokratik bir toplum için gereklilik arz etmediğini vurgulayarak AİHS m. 10'un ihlal edildiğini belirtmiştir.

Bu kararda ünlülerin yaşamlarıyla ilgili basında yer alan haberlerin, ünlülerin özel yaşamlarının mahrem kısımlarının yer almasının söz konusu insanların kişilik haklarına saldırı olarak yorumlanabileceği belirtilmiştir. Fakat bu türden haberlerin dışında ünlülerin hayatlarından çeşitli ayrıntıların ve bilhassa sanatçılığıyla ilgili hususların ayrıntılı şekilde haber yapılabilmesi ve basında yer alabileceği kabul edilmiştir. Bu vesileyle ünlülerin, kendileri hakkında basında yer alan haber ve yorumlarla ilgili daha fazla hoşgörüye sahip olmaları gerektiği hatırlatılmıştır. Ayrıca ünlüler ile ilgili akademik çalışmaların yapılmasında ise basın özgürlüğünün kapsamı daha fazla genişlemektedir. Gerçekten bu kararda da görüldüğü üzere akademik çalışmalar konusunda AİHM oldukça titiz bir tutum sergilemiş ve bu tür yayınlara müdahaleyi oldukça sınırlı hale getirmiştir.

b) Bremner / Türkiye Davası

Başvurucu Dion Ross Bremner, Avustralyalı bir gazeteci olup olayın geçtiği sırada Türkiye'de bir Avustralya gazetesinin muhabiri olarak görev yapmakta ve bu sırada Hristiyanlıkla ilgili yayınlar yapan bir kitabevinde gönüllü olarak çalışmaktadır³⁹⁷. 24 Haziran 1997'de Hülya Koçyiğit'in sunuculuğunu yaptığı "Son Çare" adlı programda başvurusunun bir görüşmesi televizyonda yayınlanmıştır.

Programda İslami tarikat üyelerinin zikir görüntüleri verilerek *"bu yobazlıklara karşı koymak için Hristiyanlaştırılan gruplar yaratılıp ülke kaosa mı sürüklenmek istenmektedir?"* sorusuna yer verilmiştir. Programcı, programın amacının şu veya bu dini inancı tartışmak ya da tartışma konusu yapmak olmadığını, din tüccarlarının hangi milletten veya hangi dinden olurlarsa olsun hep aynı yöntemleri kullandıklarını göstermek olduğunu belirtmiştir. Bu minvalde başvurusunun çalıştığı kitabevinin ücretsiz kitap okuma imkanından yararlanan A.N. adlı kişi, başvuru ile görüşmelere başlamış ve ona Hristiyanlık dinine ilgi

³⁹⁷ Bremner / Türkiye Davası, 13.10.2015, Başvuru no: 37428/06, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158077> (14.04.2016)

duyduğuna dair intiba edindirerek bulunduğu şehir olan Samsun’a davet etmiştir. Bu arada program yapımcılarını da bu görüşmeden haberdar etmeye karar vermiştir. Başvurucu ve A.N. ile sözde Hristiyanlığa ilgi duyan grup önce Samsun’da bir lokantada buluşmuş ve bu toplantı gizli kamera ile kayıt edilmiştir. Ertesi gün bir apartman dairesinde buluşan taraflar, din değiştirme hakkında sohbet etmiştir. Başvurucu bir su leğeninin önünde nasıl vaftiz edileceğini anlatmaya başladığı sırada elinde mikrofon ve kamera ile sunucu Hülya Koçyiğit aniden odaya girmiştir. Neden bu şekilde gizli bir faaliyette bulunduğuna dair sorulan soruya kameraya kimliğini göstererek gazeteci olduğunu, gizli bir faaliyette bulunmadığını ve gönüllü olarak Hristiyanlık inancını anlattığını söylemiştir. Daha sonra yayınlanan programda ise “Din tüccarı Dion karakola ifade vermeye giderken” şeklinde ifade kullanılmıştır. Başvurucu ifade verdikten sonra serbest bırakılırken hakkında Allah’a ve İslam dinine hakaretten açılan ceza davası delil yetersizliğinden düşmüştür.

Başvurucunun programın sunucusu ve program yapımcıları hakkında açtığı maddi ve manevi tazminat davası, ihtilaflı görüntülerin başvurucunun özel hayatıyla ilgili detaylar içermediği, bu görüntülerin kamuoyunu ilgilendiren güncel olan bir konuda yapılmış bir röportaj olduğu, söz konusu röportajın yayınlanmasında kamu yararı olduğu, haberi yapanların öz ile biçim arasındaki dengeyi korudukları gerekçesiyle reddedilmiştir.

AİHM söz konusu olayda ifade özgürlüğü hakkı ile özel hayatın korunması hakkı arasında denge kurulurken dikkate alınması gereken kriterleri hatırlatmıştır. Bu kriterlerin içeriği, özellikle kamu yararı tartışmasına katkı sağlanması, hedef kişinin ünlülük derecesi, programın konusu, yayın şekli ve etkileri ve de iddia edilen suçun ağırlığı ile ilgilidir³⁹⁸. Bunun yanında AİHM, bir görüşmenin veya fotoğrafın yayımlanma şekli ve hedef alınan kişinin orada tanıtılma biçimini de dikkate almıştır.

AİHM, programda kullanılan “din tüccarı” ifadesinin bir değer yargısıyla ilgili olduğunu ve bu gibi yargıların ispatlanmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Öte yandan AİHM, zaten basın özgürlüğünde belli ölçüde abartı, hatta tahrik yoluna başvurma mümkün olduğunu hatırlatmıştır.

³⁹⁸ Bkz. Axel Springer AG / Almanya Davası, 07.02.2012, Başvuru No:39954/08, parag. 89-95, ve Ungváry ve Irodalom Kft / Macaristan, 3 Aralık 2013, Başvuru No: 64520/10, parag. 45.

AIHM, kullanılan ifade yönünden olmasa da yayın şekli açısından yapılan değerlendirmede AIHS m. 8 anlamında ihlal tespit etmiştir. Başvurucunun gazeteci olması nedeniyle kendisine karşı ifade özgürlüğü sınırlarının sıradan bir kişiye göre daha geniş olduğuna dair iddianın kabul edilemeyeceği vurgulanmıştır. Gerçekten de başvurucunun Türkiye’deki bir Avustralya gazetesinin muhabiri olmasının Türk halkı tarafından tam olarak tanınmasını sağlamayacağı belirtilirken başvurucunun gazeteci sıfatıyla hareket etmediğinin de altı çizilmiştir. Başvurucunun görüntüsünün yayınlanmasının kamu yararı nitelikli tartışmaya katkısı olmadığı görüşünde olan AIHM, ne ihtilafli programda ne de tarafların gözlemlerinde, gazetecilerin maskeleye gibi özel bir tedbir almadan olası hangi kamu yararı için başvuranın görüntüsünü yayınlamaya karar verdiğini açıklayacak hiçbir unsur fark etmemiştir. Başvurucunun görüntüsünün buzlanmadan veya perdelenmeden yayınlanmasına ilişkin olarak Türk mahkemelerinin çatışan menfaatler arasındaki adil dengeyi kuramadığı kanaatine varan AIHM, yerel mahkemelerin davayı ele alma biçimlerinin başvurucunun görüntü hakkına, dolayısıyla da özel hayatına ilişkin yeterli ve etkili bir koruma sağlayamadığını vurgulamıştır.

4. Türkiye’de Sansür ve Otosansür: Şener / Türkiye Davası ve Şık / Türkiye Davası

İki farklı dava konusu olan başvurulardan birinde başvuru, Nedim Şener³⁹⁹, diğesinde ise Ahmet Şık⁴⁰⁰ adında iki gazetecidir. Başvurucular, tüm Türkiye’de ses getiren “*İmanın Ordusu*” kitabının yazarı olmak ve terör örgütü üyesi olmak ile suçlanmıştır. Başvurucu başvuru esnasında hakkında açılan ceza davası kapsamında tutuklu olarak yargılanmaya devam etmekteydi. Davacı, atfedilen suçları işlemediğini, kitabın yazımında bulunmadığını, serbestçe satılan, devlet organlarının bazı siyasi faaliyetlerini eleştiren ve açıkça ifade özgürlüğü kapsamında kalan bir faaliyet çerçevesinde yazılan kitapları yazan yazarların bu faaliyetlerinin bir terör örgütüne üyeliğin delili olmasına ve bu bağlamda tutuklanmasının gerekçesi

³⁹⁹ Nedim Şener / Türkiye Davası, 08.07.2014, Başvuru No: 38270/11, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"şener\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\",\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-145622\"\]}\(19.10.2015\).](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

⁴⁰⁰ Ahmet Şık / Türkiye Davası, 08.07.2015, Başvuru No: 53413/11, <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-156177&filename=CASE%20OF%20u015EIK%20v.%20TURKEY%20-%20%5BTurkish%20Translation%5D%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Justice.pdf> (07.12.2015).

olmasına karşı çıktığını ve ceza davası kapsamında tutuklu kalmasının ifade özgürlüğünü ihlal ettiğini ileri sürmüştür.

AİHM, bireye veya bir politikacıya yönelik olarak yapılan eleştirilere kıyasla hükümete yönelik eleştirilerin kabul edilebilirlik sınırının çok daha geniş olduğunu, demokratik bir toplumda hükümetin her türlü eyleminin sadece yasama ve yürütmenin değil aynı zamanda basın ve kamuoyunun da denetimi altında olduğunu ve halkın denetiminin bu şekilde sağlanabileceği aktarılmıştır. Bu denetimin aslında gazeteciler eliyle sağlandığı, onların haberleri, eleştirileri ve yorumlarının bu nedenle kıymetli ve önemli olduğu dile getirilmiştir. Hükümetin hem yaptıklarından hem yapmadıklarından sorumlu olduğu, hükümetin bulunduğu güçlü konum sebebiyle, muhaliflerin ve medyanın yaptığı eleştiriler çok sert bile olsa ceza yargılanması dışında kalan yolları kullanması gerektiği hatırlatılmıştır.

Ayrıca AİHM, fikirlerin şiddet içermedikleri, şiddet yöntemlerine başvurmayı önermedikleri, bir nefret veya şiddete yönlendirme yapmadığı sürece, ifade özgürlüğünün korunduğu ve 10. Maddenin ikinci paragrafında yer alan toprak bütünlüğünün, ulusal güvenliğin korunması, kamu düzeninin korunması veya suç önlemek amaçlarıyla bile üye devletlerin halkın haber alma hakkını sınırlandıramayacağı hususunu vurgulamıştır.

Ayrıca AİHM, başvuruoların bir yılı aşkın süredir tutuklu kalmasının neden gerekli olduğuna dair hükümet tarafından ileri sürülen sebepleri yeterli ve uygun bulmadığından kabul edilebilir bir süre içinde yargılanma ya da yargılanma sürecinde serbest kalma hakkının yani salıverilme hakkının ihlal edildiğini ortaya koymuştur.

AİHM burada, gazetecinin tutuklanmasını, AİHS m. 10'da öngörülmüş olan ifade özgürlüğünde aranan meşru amaçlarla test ettiğinde bu müdahaleyi, yani tutuklama tedbirini ölçülü olmayan bir müdahale niteliğinde görmüştür. AİHM, AİHS m. 10'un ihlal edildiği hakkındaki bazı gerekçeler yanında "otosansür" ile ilgili gerekçeleri de şu şekilde ifade etmiştir:

"Mahkeme, yeterli ve uygun bir gerekçe olmaksızın başvuranı bu kadar uzun süre boyunca özgürlüğünden yoksun bırakarak adli

makamların, başvuranın genel kamu yararını ilgilendiren konularda görüşlerini ifade etme iradesi üzerinde caydırıcı bir etki oluşturduklarını değerlendirmektedir. Mahkeme ayrıca, özgürlükten yoksun bırakma şeklindeki bir tedbirin uygulanmasının, kendisi gibi devlet organlarının faaliyetleri ve tutumları hakkında araştırma yapmak ve yorumda bulunmak isteyen diğer bütün araştırmacı gazeteciler üzerinde kendi kendini sansürleme ortamı oluşturabileceğine dair başvuranın görüşüne de katıldığını ifade etmektedir. Mahkeme bu son nokta ile ilgili olarak, egemenlik hakkını kullanma konumunda bulunan hükümet, karşıtlarının veya medyanın haksız eleştirilerine ve saldırılarına cevap vermek için, özellikle başkaca imkânlarının olduğu durumlarda, cezalandırma yolunu seçerken daha temkinli davranmak zorundadır şeklindeki içtihadına atıf yapmaktadır.

Yukarıda sıralanan gerekçeler dikkate alındığında Mahkeme, uygulanan tedbirlerin, yani başvuranın tutuklanmasının ve bir yıldan daha fazla bir süre boyunca tutuklu olarak kalmasının, üstün bir kamu yararına hizmet etmediğini, söz konusu tedbirlerin her halükarda güdülen meşru amaçlar ile orantılılık içinde olmadığını ve bu niteliği dolayısıyla da demokratik bir toplumda gerekli olmadığını değerlendirmektedir.”

Sonuç olarak AİHM, gazetecilerin tutuklanmaları suretiyle özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarının halkın haber alma hakkının kısıtlanması anlamına geldiğini, gazetecilere çeşitli baskılarla uygulanan susturma yöntemlerinin suskunluk sarmalına sebep olacağı ve gazetecileri tutuklamakla yapılan müdahalenin basın özgürlüğünün ihlaline neden olduğunu vurgulamıştır. AİHM’e göre, gazetecilerin devlet organlarının tutum ve davranışlarına yönelik haber yaparken ceza tehdidi altında kalmaları bir otosansür etkisi oluşturabilmektedir. Bu durum ise gazetecilerin ifade özgürlüğü hakkının sürekli ihlal edildiği bir sonucu doğuracaktır.

B. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ’NİN TÜRKİYE’DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN KARARLARI KARŞISINDA TÜRKİYE’NİN TUTUMU

Türkiye başta da bahsedildiği üzere Avrupa Konseyi üyesi ve AİHS’e taraf bir devlettir. Ulusal düzenlemelerinde, başta anayasasında olmak üzere ceza kanunlarında, basın ve bilgi edinme kanunu gibi ilgili mevzuatında basın özgürlüğü konusu ele alınmaktadır. Buna karşılık basın özgürlüğü konusunda Türkiye’nin AİHM tarafından görülen davalarda taraf olduğu ve hakkında birçok mahkûmiyet kararının bulunduğu da daha önce incelendiği şekilde görülmektedir.

Bahse konu ihlal kararları incelendiğinde, genel olarak basın özgürlüğüne yapılan müdahalenin kanunlarla öngörülmüş bir meşru amaç için yapıldığı fakat bu müdahalelerin demokratik bir toplum için gerekli olmadığı sonucuna varılmıştır. AB sürecinin de etkisiyle çıkarılan uyum ve yargı paketleri vasıtasıyla bu kanun hükümlerinde gerekli değişiklikler yapılmaya çalışılmıştır. Örneğin Terörle Mücadele Kanunu m. 8’de yer alan “*Devletin bölünmezliği aleyhine propaganda*” hükmünün yürürlükten kaldırılması, Özgür Gündem / Türkiye davasında⁴⁰¹ verilen ihlal kararının dikkate alınması sayesinde olmuştur.

Öncelikle belirtmeli ki, 2004 yılında 1982 Anayasasında değişiklik yapılarak, usulüne uygun yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlükler konusunda milletlerarası antlaşmaların yasalar karşısındaki üstünlüğü kabul edilmiştir. Böylelikle AİHS ve AİHM kararları Türk hukukunun bir parçası olmuş, kanunlara göre daha öncelikli hale gelmiştir. Bu değişiklikle, temel hak ve özgürlükler, kanunla dahi olsa hukuka aykırı şekilde sınırlandırıldığı takdirde AİHS tarafından koruma altında olacak ve AİHM tarafından denetlenmeye tabi olacaktır.

Türkiye’nin AİHM kararları karşısındaki tutumunun daha iyi anlaşılabilmesi bakımından mevcut düzenlemelerinin neler olduğu ve bu düzenlemelerinin Anayasa Mahkemesi (AYM) tarafından nasıl ele alındığına bakılması gerekmektedir.

1. Anayasa Mahkemesi ve Adalet Bakanlığı’nın Uyum Konusunda Tutum ve Çalışmaları

1982 Anayasası’nda basın özgürlüğü ‘basın ve yayımla ilgili hükümler’ başlığında, basın hürriyetini düzenleyen 28. Maddede ele alınmıştır. Bu hüküm AİHS ile uyumluluk göstermekte olup madde metni şöyledir:

“Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.

Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır.

Basın hürriyetinin sınırlandırılmasında, Anayasanın 26 ve 27’nci madde hükümleri uygulanır.

⁴⁰¹ Özgür Gündem / Türkiye Davası, 16.03.2000, Başvuru No: 23144/93, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58508> (16.10.2015).

Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye yada ayaklanma veya isyana teşvik eder nitelikte olan veya Devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı, yazarlar veya bastırılanlar veya aynı amaçla, basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu olurlar. Tedbir yolu ile dağıtım hâkim kararıyla; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle önlenabilir. Dağıtımı önleyen yetkili merci, bu kararını en geç yirmi dört saat içinde yetkili hâkime bildirir. Yetkili hâkim bu kararı en geç kırk sekiz saat içinde onaylamazsa, dağıtımı önleme kararı hükümsüz sayılır.

Yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hâkim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz.

Sürelili veya süresiz yayınlar, kanunun gösterdiği suçların soruşturma veya kovuşturmasına geçilmiş olması hallerinde hâkim kararıyla; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel ahlâkın korunması ve suçların önlenmesi bakımından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir. Toplatma kararı veren yetkili merci, bu kararını en geç yirmi dört saat içinde yetkili hâkime bildirir; hâkim bu kararı en geç kırk sekiz saat içinde onaylamazsa, toplatma kararı hükümsüz sayılır.

Sürelili veya süresiz yayınların suç soruşturma veya kovuşturması sebebiyle zapt ve müsadereinde genel hükümler uygulanır.

Türkiye’de yayımlanan sürelili yayınlar, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyetin temel ilkelerine, millî güvenliğe ve genel ahlâka aykırı yayımlardan mahkûm olma halinde, mahkeme kararıyla geçici olarak kapatılabilir. Kapatılan sürelili yayının açıkça devamı niteliğini taşıyan her türlü yayın yasaktır; bunlar hâkim kararıyla toplatılır.”

Basın özgürlüğü, özü itibariyle bu hükümde düzenlenmekle birlikte devam eden m. 29 ve 30’da da konu kapsamında ele alınmakta ve ilgili özgürlük bakımından güvenceler sağlamaktadır.

Sürelili ve süresiz yayın konusunda m. 29 şu şekildedir:

“Sürelili veya süresiz yayın önceden izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz. Sürelili yayın çıkarabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili merci, yayının durdurulması için mahkemeye başvurur. Sürelili yayınların çıkarılması, yayım şartları, malî kaynakları ve gazetecilik mesleği ile ilgili esaslar kanunla düzenlenir. Kanun, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasal, ekonomik, malî ve teknik şartlar koyamaz. Sürelili yayınlar,

Devletin ve diğer kamu tüzelkişilerinin veya bunlara bağlı kurumların araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre yararlanır.”

Basın araçlarının korunmasına dair m. 30 ise şöyledir:

“Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz.”

Basın özgürlüğünün ifade özgürlüğünün bir parçası olmakla birlikte ayrı bir hak olarak ele alındığı hususundan daha önce bahsetmiştik. Bu bağlamda basın özgürlüğüyle ilgili anayasada düzenlenen hükümler, m. 25 ve 26’dır. m. 25 “*düşünce ve kanaat hürriyeti*” kenar başlığı ile şu şekilde düzenlenmiştir:

“Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir.

Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.”

m. 26 ise, “*düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti*” başlığı altında şu şekilde ele alınmıştır:

“Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz.

Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir.”

5187 sayılı Basın Kanunu, Türkiye’de basın özgürlüğü açısından önemli bir diğer düzenlemedir. Bahse konu düzenleme 2004’te kabul edilmiştir. Yapılan bu

düzenlemenin mevcut anayasal güvencelere ve ilgili uluslararası anlaşmalara uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. Bahse konu ilk maddeye bakıldığında düzenlemenin amacı görülür. Buna göre düzenlemenin amacı, basın özgürlüğünün ve bu özgürlüğün kullanılabilmesi olarak ifade edilmektedir⁴⁰².

Basın kanunundaki basın özgürlüğüne ilişkin temel hüküm 3. maddedir. ‘Basın özgürlüğü’ kenar başlığı ile düzenlenen madde metni şöyledir:

“Basın özgürdür. Bu özgürlük; bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser yaratma haklarını içerir.

Basın özgürlüğünün kullanılması ancak demokratik bir toplumun gereklerine uygun olarak; başkalarının şöhret ve haklarının, toplum sağlığının ve ahlâkının, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve toprak bütünlüğünün korunması, Devlet sırlarının açıklanmasının veya suç işlenmesinin önlenmesi, yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması amacıyla sınırlanabilir.”

Görüldüğü üzere düzenlemede basın özgürlüğü kapsamında bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser yaratma hakları açıkça yer almaktadır. Devamında da sınırlandırma sebeplerine yer verilmektedir. Dikkati çeken husus belirtildiği gibi hükmün anayasa ve uluslararası metinlerle, özellikle AİHS ile olan uyumudur.

Daha önce bahsettiğimiz ve basın kanununda da yer verilen diğer bir husus haber kaynaklarının gizliliğine ilişkindir. Buna dair düzenleme yasanın 12. maddesinde ‘haber kaynağı’ kenar başlığı ile ele alınmıştır. Buna göre; “*sürelî yayın sahibi, sorumlu müdür ve eser sahibi, bilgi ve belge dâhil her türlü haber kaynaklarını açıklamaya ve bu konuda tanıklık yapmaya zorlanamaz*”. Bu düzenlemenin önemi özgürlüğün dolaylı yoldan sınırlandırılması ihtimalini de ortadan kaldırmasıdır. Böyle bir ilkenin olmaması yani haber kaynağının açıklanmaya zorlanabilmesi ve bunun güvenceye alınmaması, basın özgürlüğü için tehdit unsurunun oluşmasına sebep olabilecektir. Bu da doğal olarak kamu yararı gözetilen bir haberin yapılmasına engel olunması sonucunu doğuracaktır.

⁴⁰² 5187 sayılı Basın Kanunu'nun genel gerekçesi için bkz. Erol Çetin, **Son Değişikliklerle Basın Hukuku**, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008, s. 29-30.

Basın özgürlüğünün, ifade özgürlüğünün tamamlayıcısı ve bu özgürlüğün kullanılmasında önemli bir vasıta ve bu özgürlüğün ayrılmaz bir parçası olduğu AYM'in de kabul ettiği bir durumdur⁴⁰³. İçerdiği haklar bakımından AYM kararlarında basın özgürlüğünün haber alma, düşünce ve kanaatleri açıklama, yorumlama, eleştirme ile bunlara yayın ve dağıtım haklarını kapsadığı açıkça yer almaktadır. Ayrıca basın özgürlüğünün nasıl bir süreci içerdiğini de belirten AYM, bununla ilgili olarak *“sürelili ve süresiz yayınların okuyucuya ulaştırılması basın ve haber alma özgürlüklerinin vazgeçilmez bir sürecini oluşturduğundan bunların dağıtımı için zorunluluk öngörülmesi kamu yararı amacına yönelik bir düzenlemedir.”* ifadelerini kullanmaktadır. Bununla birlikte bahse konu sürecin müdahale edilerek kesilmesinin sansür olduğunu da belirtmiştir.⁴⁰⁴

AYM özgürlüğün muhatapları ya da kullanıcıları yönünden yaptığı değerlendirmelerde *“basın özgürlüğü, yalnız bu alanda çalışanlar açısından değil, herkes için geçerli ve yaşamsal bir özgürlüktür”* ifadesine yer vermektedir. Yani bunun ile kastedilen özgürlüğün mesleki bir sınırlamaya tabi olmadığı diğer bir deyişle salt basın mensupları bakımından etki doğurmadığı ayrıca tüm vatandaşları ilgilendirdiğidir⁴⁰⁵. Basın özgürlüğünün kullanılmasında basın mensuplarının sahip olması gereken özgürlük ile ortaya konulan yayınların muhatapları olan bireylerin haber alma hakkı bakımından da kapsayıcı bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu konuda AYM, yaklaşımını şu şekilde ortaya koymuştur:

*“Basın, geniş haber alma ve iletişim sistemleri, ileri baskı teknikleri, yaygın ve hızlı dağıtım ağı ile büyük bir alanda ve bütünlük içinde faaliyet göstermektedir. Böyle bir faaliyet ise, önemli bir ekonomik ve mali kaynak ihtiyacını yaratmaktadır. Bu sektöre girebilmenin kolaylaştırılması ve rekabet ortamının yaratılması, basın özgürlüğünü sağlamanın temel koşullarındandır. İhtiyaçları karşılamak ve koşulları gerçekleştirmek, yasa koyucunun görevleri arasındadır.”*⁴⁰⁶

⁴⁰³ AYMK, T. 08.04.1963, E. 1963/16, K. 1963/83; AYMK, T. 08.04.1963, E. 1963/17, K.1963/84; AYMK, T. 23.10.1997, E. 1997/19, K. 1997/66. www.anayasa.gov.tr/Kararlar/KararlarBilgiBankasi/ (22.10.2015).

⁴⁰⁴ AYMK, T. 05.06.1997, E. 1996/70, K. 1997/53 www.anayasa.gov.tr/Kararlar/KararlarBilgiBankasi/ (22.10.2015).

⁴⁰⁵ AYMK, T. 23.10.1997, E. 1997/19, K. 1997/66 www.anayasa.gov.tr/Kararlar/KararlarBilgiBankasi/ (22.10.2015).

⁴⁰⁶ AYMK, T. 23.10.1997, E. 1997/19, K. 1997/66. www.anayasa.gov.tr/Kararlar/KararlarBilgiBankasi/ (22.10.2015).

Temelde bu ifade ile vurgusu yapılan husus, yasa koyucuya basın özgürlüğünü engelleyen faktörlerin (ekonomik, siyasi, yasal düzenlemeler vb.) kaldırması görevinin yüklenmesidir. Ayrıca burada AİHM’in ‘basında çok sesliliğin ve çoğulculuğun sağlanmasında devletin pozitif yükümlülüğü vardır’ yaklaşımıyla uyum dikkat çekmektedir.

AYM’in değerlendirmelerinde dikkat çeken bir diğer husus ise özgürlüğün nitelendirilmesi bakımından ele alınmasıdır. Basın özgürlüğünü nitelendirirken AYM, bu hakkın mutlak olmadığını ve sınırlandırılabilirliğini net bir biçimde ortaya koymaktadır. Ana içeriği itibariyle basın özgürlüğünün esas olduğunu ancak bu özgürlük kullanılırken basının görev ve sorumluluklarının bulunduğunu, bunların göz ardı edilemeyeceğini belirtmektedir. Bunlara uyulmamasının özgürlüğün sınırlandırılması sonucunu oluşturacağı ve kamu yararının korunmasının kaçınılmaz olduğu vurgusu yapılmaktadır⁴⁰⁷.

Türk Hukuku açısından da söz konusu özgürlüğün yasal düzenlemeler ve Anayasa Mahkemesi’nin son zamanlarda verdiği kararları çerçevesinde uluslararası anlaşmalar ile çelişmediğini bir iki istisna hüküm haricinde söylemek mümkündür. Buna karşılık uygulanması açısından özellikle siyasi baskılara maruz kalındığı ve çoğu zaman basın özgürlüğünün sınırlandırılması kriterlerine uyul(a)madığı da tespit edilebilmektedir.

İfade özgürlüğü konusunda AİHS’ e uyum çalışmaları kapsamında Adalet Bakanlığı ile Teknik Destek ve Bilgi Değişim Mekanizması (TAİEX) tarafından ortaklaşa düzenlenen “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Temelinde İfade Özgürlüğü ve Türk Hukukunda İfade Özgürlüğünü Genişleten Değişikliklerin Uygulanması” konulu dört seminer gerçekleştirilmiş ve bu seminerlere 300 hâkim ve savcı katılım sağlamıştır.

20.01.2006 tarihinde yürürlüğe giren 99 No’lu “Yazılı ve Görsel Basınla İlgili Uygulamalar” başlıklı Adalet bakanlığı genelgesiyle, temel hak ve hürriyetlerinin en önemlilerinden biri olan ifade ve basın özgürlüğü çerçevesindeki

⁴⁰⁷ Salihpaşaoğlu, *Basın Özgürlüğü*, s. 118; Ömer Gedik, "1982 Anayasası ve Yargı Kararları Çerçevesinde Kitle İletişim Özgürlüğü", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2007), s. 140.

inceleme ve soruşturmalarda AİHS ve AİHM kararları dikkate alınarak, düşüncelerin dış dünyaya açıklanmasının eleştiri sınırları içerisinde kalıp kalmadığının titizlikle değerlendirilmesi talep edilmiştir.

Avrupa Komisyonu ve Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) tarafından siyasi kriterler konusunda düzenlenen “Avrupa ve Uluslararası İnsan Hakları Hukuku” TAİEX seminerleri çerçevesinde ifade özgürlüğü semineri 26-27.04.2006 tarihinde Ankara’da yapılmıştır. AB, Türk ve yabancı akademisyenler, kamu kurum ve kuruluşları temsilcileri ile sivil toplum örgütleri, medya mensupları ve meslek örgüt temsilcilerinin katıldığı seminerde Avrupa’da ifade özgürlüğü, AİHS ve AİHM’in konuya dair değerlendirmeleri ve Türkiye’deki ilgili mevzuat ve uygulamalar görüşülmüştür.

Adalet Bakanlığı’nın Avrupa Konseyi ile ortak yürüttüğü “Türkiye’de İnsan Hakları Alanındaki Reformların Uygulanmasına Destek Projesi” kapsamında 2007 yılında Şubat ve Mart aylarında olmak üzere iki kez hâkim ve savcılara yönelik “*Türk Ceza Kanunu’nun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İfade Özgürlüğü Işığında Uygulanması*” konulu seminerler düzenlenmiştir. Avrupa Komisyonu’na bağlı Kurumsal Yapılanma Birimi’nce, aday ülkelere AB müktesebatının içselleştirilmesi ve mevzuat uyumu çalışmalarında kısa süreli teknik destek vermeyi amaçlayan TAİEX mekanizması çerçevesinde, ABGS ve Avrupa Komisyonu işbirliği ile siyasi kriterler alanında 6-7 Ekim 2009 tarihlerinde “İfade Özgürlüğü” konulu seminer düzenlenmiştir. Bu seminere ilgili kamu kurum kuruluşları, Avrupa Konseyi, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Birliği üye ülkelerinden üst düzey ve uzman personelleri katılım sağlamıştır.

Türkiye, şu ana kadar yapılan mevzuata dönük çalışmalarla basın özgürlüğü önündeki engelleri tamamen kaldıramamıştır. Konunun üzerinde hassasiyet ve titizlikle durularak tüm eleştirilere cevap verecek şekilde çalışmalara başlanmalıdır. Zaten bu çalışmaların daha programlı ve düzenli yapılmasını sağlayacak ve ifade ve basın özgürlüğü alanında yol haritası sayılabilecek bir “Eylem Planı” hazırlanması ve

uygulanması konusunda kamu kurum kuruluşları arasında fikir birliğine varılmıştır⁴⁰⁸.

Basın ve ifade özgürlüğü konusunda Türk mahkemelerinin karar ve uygulamalarının, AİHS'in 10. Maddesi ve AİHM kararları ile uyumlu hale getirilmesine katkı sağlamak hedefiyle Türkiye'de İfade ve Medya Özgürlüğü Projesi hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda Yargıtay ve Danıştay kararları ile AİHM tarafından ifade özgürlüğü alanında Türkiye ve diğer ülkeler hakkında verilen inceleme ve değerlendirmelerinin yapıldığı yuvarlak masa toplantıları yapılmaktadır. İstanbul, Ankara ve İzmir'de gerçekleştirilen toplantıların ardından, ifade ve medya özgürlüğü konulu beşinci yuvarlak masa toplantısı 17-19 Eylül 2013 tarihlerinde Erzurum'da gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de İfade ve Medya Özgürlüğü Projesi kapsamında 3 yuvarlak masa toplantısı daha gerçekleşmesi planlanmıştır⁴⁰⁹.

Yapılan bu çalışmalara rağmen, kanunların devlet yetkililerine belli ideolojik fikirleri yayan, ayrılıkçı propaganda yapan, devlet kurumlarına hakaret eden yayınları yasaklamak ve yayın sahipleri ve gazetecileri cezalandırmak konularında geniş yetkiler vermesi, bu hususların muğlak olması, uygulayıcı hâkimlerin bu kanun hükümlerini yorumlama tarzı ve hâkimleri bu tür yorumlar yapmaya yönelten siyasi ortam, basın özgürlüğünün önündeki en önemli engellerden biri olmaya devam etmektedir. Oysaki bağımsız ve tarafsız mahkemelerin koruması altında basın özgürlüğü garanti edilmeksizin özgür ve demokratik bir ülkeden söz etmek mümkün değildir. Basın özgürlüğü bakımından yargı organlarının hassasiyetinin artırılması bununla birlikte siyasi baskıların sona ermesi, bahse konu ihlallerin önemli ölçüde azalmasını sağlayacaktır⁴¹⁰.

Ayrıca AİHM kararlarında vurgulanan ve Türk yetkililerinden düzeltilmesi istenen iki örneğe burada değinmek gereklidir. Öncelikle Dink Davasında vurgulanan TCK m. 301'deki "*Türklüğü aşağılamak*" suçuyla ilgili, sonra da Gözel ve Özer / Türkiye davasında ifade edilen Terörle Mücadele Kanunu m. 6/ 2 ve m. 6/5'e ilişkin tespitlerine yer vereceğiz:

⁴⁰⁸ Avrupa Birliği Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Medya, s. 19, www.ab.gov.tr (15.10.2015).

⁴⁰⁹ <http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr/hakkinda/hakkinda.html> (15.10.2015).

⁴¹⁰ Özbey, s. 90; Okumuş, 262.

Dink davasında AİHM, m. 301 kapsamında “*Türklüğü aşağılamak*” suçundan mahkûm edilmesini ifade özgürlüğünün ihlali olarak değerlendirmiştir. Bu dava sırasında yerel medya tarafından adeta Türk düşmanı ilan edilen Dink’in öldürülmesinin ardından hükümet TCK m. 301 gereğince dava açılmasını Adalet Bakanlığı’nın iznine bağlamıştır. Fakat Akçam / Türkiye davasında⁴¹¹ AİHM, başvuruçunun ifade özgürlüğünün ihlaline karar verirken söz konusu değişikliğin yetersiz olduğunu belirterek şu ifadeleri kullanmıştır:

“301’inci maddenin yargı organları tarafından keyfi kullanımının önlenmesi için yasama organınca kayıtlamalar getirilmesi, güvenilir ve sürekli bir güvence sağlamamaktadır; doğrudan etkilenilme riskini ortadan kaldırmamaktadır, çünkü ilerleyen zamanda herhangi bir siyasal değişiklik, Adalet Bakanlığı’nın yorumlayıcı tutumunu etkileyebilir ve keyfi uygulamaların yolunu açabilir.”

Ayrıca kararda, muğlak ifadelerle yer verilen bu hükmün aslında AİHM kriterleri açısından bir yasa değeri bile taşımadığı vurgulanmıştır.

Gözel ve Özer / Türkiye davasında AİHM, Terörle Mücadele Kanunu m. 6/2’ye göre yasadışı örgüt üyelerinin ifadelerini haber yaptıkları için hapis cezasına çarptırılmalarını ifade özgürlüğünün ihlali olarak değerlendirmiştir. Ayrıca aynı kanun m. 6/5’ye göre bu ifadelerle sütunlarında yer veren gazete ve dergilere yayın yasağı getirilmesini, içerikleri henüz bilinmeyen gelecek sayılarının yasaklanması anlamına geldiği ve başvuruçuları benzer haberler yayımlamaktan caydırdığını ve bu nedenle sansür ortamı oluşturduğunu ifade etmiştir. Bahsi geçen kararlara daha sonra Türkiye aleyhine verilen birçok benzer kararda atıfta bulunulmuş ve Gözel ve Özer / Türkiye davasındaki değerlendirmenin değişmeyeceğinin altı çizilmiştir.⁴¹² AİHM Kararlarının Uygulanmasının İzlenmesi Raporu’nda bahsi geçen konuyla ilgili olarak şu değerlendirme yapılmıştır:

“Hem yerel mahkeme hem de temyiz aşamasındaki mahkemeler AİHS ve AİHM içtihatlarına gönderme yapmalarına ve bu kriterleri dikkate aldıklarını belirtmekle birlikte, somut vakanın incelenmesinde bu

⁴¹¹ Altuğ Taner Akçam / Türkiye Davası, 25.10.2011, Başvuru No: 27520/07, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120832> (12.12.2015).

⁴¹² Belek ve Velioğlu / Türkiye Davası, Bayar ve Gürbüz / Türkiye Davası, Aslan ve Sezen / Türkiye Davası, Mehmet Hatip Dicle / Türkiye Davası ve Bayar / Türkiye Davaları en bariz örneklerdir. Ayrıca Ürper / Türkiye Davası Terörle Mücadele Kanunu m. 6/5 uyarınca getirilen yayın yasağı konusundaki eleştirilerin şiddetlendiği bir karardır.

kriterlerin nasıl kullanıldığı anlaşılamamaktadır. Davaların hemen tümü, sadece terör örgütü veya üyelerinin açıklamalarını aktaran gazeteciler aleyhine açılmaktadır. Bu nedenle, mahkemeler başka bir gerekçe aramaksızın hüküm verebilmektedir. Vakaların hiçbirinde somut olarak ifade ile olası şiddet eylemi arasındaki illiyet bağı kurulmamıştır. Bunun yerine, örgütün propagandasının yapılmasının uzun vadede örgüt üyelerini cesaretlendireceği, yeni üye katılımlarını artıracak gibi genel bir varsayımdan yola çıkılmıştır. Kararlarda maddi, yöntemsel ve araçsal kriterler dikkate alınmamış; ifadelerin kime ait olduğunun ötesinde hangi bağlamda kullanıldığı içerik incelemesi yapılarak açığa çıkarılmamıştır.”⁴¹³

Raporda bahsedilen madde hükmünün AİHS ve AİHM kararlarındaki kriterlere uygun şekilde düzenlenmesinin ve yorumlanmasının Türkiye’nin içinde bulunduğu şartlar nedeniyle güç olduğu belirtilirken, bu mevzuat hükümlerinin ayıklanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır⁴¹⁴.

Bu konuyla ilgili olarak AİHM’de görevli Türk hâkim Işıl Karakaş, Türkiye hakkında çok sayıda ihlal kararı verilmesine neden olan hem Terörle Mücadele Kanunu m. 6/2 ve m. 6/5 hem de Türk Ceza Kanunu m. 301’in kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir⁴¹⁵. Gerçekten de Türk hâkimlerinin AİHM kriterlerini nazara alarak karar vermelerinin hem siyasi baskı hem de kanunu uygulama usulü açısından mümkün olmadığından en doğru çözüm bahsi geçen kanun hükümlerinin ayıklanması şeklinde olacaktır.

2) Basın Özgürlüğü Alanındaki Düzenlemeler

AB’ye katılım sürecinde Lizbon Antlaşması’na dâhil edilen Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı m. 11’de yer alan ifade ve basın özgürlüğüne ilişkin düzenleme ve uygulamaların ülkemizde AİHS ve AİHM değerlendirmelerine uygun şekilde koruma altına alınması yönünde reform çalışmaları, sürecin başından bu yana sürdürülmekte olup konu ile ilgili 2004 yılına kadar yedi tane uyum paketi yürürlüğe konmuştur. Son yıllarda yargı alanındaki önemli sorunların çözümüne dair 2009 yılında Adalet Bakanlığı’nın hazırlamış olduğu ve Bakanlar Kurulu’nda görüşülen

⁴¹³ Kerem Altıparmak ve Hüsni Öndül, “Gözel Ve Özer/Türkiye Kararının Uygulanması - İzleme Raporu” İHOP - AİHM Kararlarının Uygulanması İzleme Raporları 2013/4, Ankara: Kapasite Geliştirme Derneği, 2013, s. 13.

⁴¹⁴ Altıparmak ve Öndül, s. 16.

⁴¹⁵ Kurban ve Sözeri, s. 50.

2012 yılında da günün şart ve ihtiyaçlarına göre güncellenen Yargı Reformu Strateji Belgesi benimsenerek uygulamaya konulmuştur⁴¹⁶. Bu yargı reformu çerçevesinde yargının diğer alanlarındaki önemli sorunların çözümü amaçlı yargının hızlandırılması, etkinlik ve verimliliğinin artırılması, insan hakları, ifade ve basın özgürlüğünün geliştirilmesi için kamuoyunda yargı paketleri diye bilinen dört adet paketle çeşitli kanunlarda değişiklik öngören bir kısım düzenlemeler, TBMM’de kabul edilerek yürürlüğe girmiştir⁴¹⁷.

Söz konusu tüm bu düzenlemeler AİHM kararları ışığında ve AB ilerleme raporlarının etkisi ile yapılmasına karşın uygulayıcı hâkim ve savcılarının temel hak ve özgürlükler lehine yorum yapmaması ve hükümetin baskıcı politika uygulaması nedeniyle basın özgürlüğüne ilişkin olumlu değişikliklerin pratik sonuçları elde edilememiştir.

a) 2001 ve 2004 tarihli Anayasa Değişiklikleri

2001 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle, Başlangıcın 5. Paragrafında, m. 13 ve 14’te ifade ve düşüncayı açıklama özgürlüğüne dair m. 26’da değişikliğe gidilmiştir. “*Hiçbir düşünce ve mülahazanın...*” şeklinde başlayan 5. Paragrafta yer alan düşünce ve mülahaza kavramları faaliyet şeklinde değiştirilmiştir. Bununla eyleme dökülmeyen ve kişinin iç dünyasında var olan düşünceleri yüzünden cezalandırılmaması amaçlanmıştır. 1982 Anayasası m. 14’te yapılan değişiklikle madde, başlığıyla uyumlu hale getirilmiştir. 1982 Anayasası m. 13’teki genel sınırlandırma nedenlerinin büyük kısmı m. 26’ya alınmış “*Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış herhangi bir dil kullanılamaz*” ifadesi 3. fıkranın tamamıyla birlikte madde metninden çıkarılmıştır. Buna ek olarak maddeye “*Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir.*” cümlesi eklenmiştir.

⁴¹⁶ Avrupa Birliği müzakereleri sırasında 13 Ekim 2006 tarihinde sonuçlanan 23. Fasıl karşılıklı mevzuat tarama toplantıları sonucunda, Avrupa Komisyonu, bir yargı reformu stratejisi ihtiyacı ve önerisinde bulunmuştur. Bunun üzerine yargıyla ilgili aktörlerin katılımıyla Adalet Bakanlığı tarafından 2009 yılında hazırlanan söz konusu belge, Bakanlar Kurulu ve Avrupa Komisyonu’na sunulmuştur. Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yargı Reformu Stratejisi, Nisan 2015, http://www.sgb.adaletgov.tr/yrs/Yargi_Reformu_Strateji-si.pdf (11.10.2015).

⁴¹⁷ Yıldırım, s. 59.

07.05.2004 tarihinde, 1982 Anayasası m. 30'da yer verilen "Basın Araçlarının Korunması" hükmünde değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişiklikle *"Kanuna uygun bir şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez."* şeklinde değiştirilerek basın araçları mutlak ve sınırsız bir şekilde anayasanın güvencesine alınmıştır. Yapılan bu değişikliklerle basın özgürlüğü daha da güçlendirilmiştir.

Tabii ki, bu süreçte yapılan en önemli değişiklik milletlerarası antlaşmaların yasa üstü seviyesinin kabul edilmesidir. 1982 Anayasa m. 90'a 2004 yılında eklenen şu cümle, basın ve ifade özgürlüğü bakımından etkin uygulanabilse milat niteliğindedir:

"Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır."

Böylelikle AİHS ve AİHM kararları Türk hukukunun bir parçası yapılmış, kanunlara göre öncelik sağlanmıştır. Bu değişikliğin sonucunda, yasama organının kanun yaparken AİHM kararlarına aykırı kanun yapmayacağı, böyle bir kanun çıkarılması durumunda Anayasa'nın ihlal edilmiş olacağı ve yargı organlarının karar verirken AİHM kararlarını ve AİHS hükümlerini kendiliğinden dikkate alacağı kabul edilmiştir. O halde basın özgürlüğünün ihlalinin konu edildiği bir davada hâkim, AİHM kararlarını göz önünde bulundurarak değerlendirme yapmak zorundadır. Ayrıca basın özgürlüğünün ihlali anlamına gelen kanun çıkarılırsa, Anayasa Mahkemesi'nde iptal davası açılabilecektir.

b) Uyum Paketleri İle Yapılan Düzenlemeler

Avrupa Birliği süreci doğrultusunda 2002 ve 2003 yıllarında toplam yedi adet uyum paketi çıkarılmıştır. 5. Uyum Paketi hariç diğerlerinde ifade özgürlüğüne ilişkin iyileştirmeler mevcuttur⁴¹⁸. Bu uyum paketlerinde şu an itibarıyla yürürlükte olmayan 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 5680 sayılı Basın Kanunu ve 3984 sayılı

⁴¹⁸ 1. Uyum Paketi, 06.02.2002 tarih ve 4744 sayılı kanun; 2. Uyum Paketi, 26.03.2002 tarih ve 4748 sayılı kanun; 3. Uyum Paketi, 03.08.2002 tarih ve 4771 sayılı kanun; 4. Uyum Paketi, 2.01.2003 tarih ve 4778 sayılı kanun; 6. Uyum Paketi, 15.07.2003 tarih ve 4928 sayılı kanun; 7. Uyum Paketi, 30.07.2003 tarih ve 4963 sayılı kanun.

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nda (TMK) ifade özgürlüğünün geliştirilmesine yönelik değişiklikler yapılmıştır.

765 sayılı Türk Ceza Kanunu m. 159'da düzenlenen Türklüğü, Cumhuriyeti, TBMM'yi, Hükümeti, Bakanlıkları, askeri ve emniyet güçlerini, adliyeyi aşağılama ve zayıf gösterme suçunu işleyen kişilere verilecek ceza, 1 yıldan 6 yıla kadar haptisten, 6 aydan 3 yıla kadar hapis seviyesine çekilmiştir. Ayrıca aşağılama ve zayıf gösterme kastı olmaksızın sadece eleştiri amacı taşıyan düşünce açıklamalarının ceza gerektirmeyeceği hüküm altına alınarak, AİHS ile uyumlu olacak şekilde basın özgürlüğü adına iyileştirme yapılmıştır. Bunun yanında m. 312'de yer alan halkı kin ve düşmanlığa tahrik suçu, kamu düzeni için tehlikeli olma şartına bağlanmış suçu övme ve kanuna itaatsizliğe tahrik suçlarında öngörülen para cezaları kaldırılmıştır.

5680 sayılı Basın Kanunu'nda yapılan değişikliklerle suçu övme ve halkı kin ve nefrete tahrik suçlarının basın açısından özel görünüm halleri AİHS ile uyumlu olacak şekilde kaldırılmış, suç teşkil eden yazının yayınlandığı basın organının kendisi ve yöneticisi hakkındaki hapis cezalarında indirimine gidilmiştir. AİHM içtihatlarına uygun olarak söz konusu kanun m. 15'te yapılan değişikliklerle basının haber kaynaklarını açıklamaya zorlanamayacağı ve m. 16'da yapılan değişikliklerle başka dilde yayın yapılabileceği düzenlenmiştir. Ayrıca dağıtım yasağı, toplatma ve müsadereye ilişkin düzeltmeler yapılırken bu çok suç teşkil eden fiillerin cezası hapis cezasından para cezasına çevrilmiştir.

3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'da yapılan değişikliklerle özel yaşamın gizliliğine ve ifade özgürlüğüne yönelik düzenlemeler yapılırken, Türk vatandaşlarının hem kamu hem özel radyo ve televizyon kuruluşları vasıtasıyla günlük yaşamda kullandıkları dil ve lehçelerle yayın yapmalarının önü açılmıştır. Ayrıca seçim dönemlerindeki yayın yasağı süreleri kısaltılmış ve Yüksek Seçim Kurulu'nun özel radyo ve televizyon kuruluşlarına yönelik yaptırım yetkisi hafifletilmiştir.

3713 sayılı TMK m. 1'de düzenlenen terör suçu kavramına sadece suç teşkil eden eylemlerin dâhil edilebileceği ve terör suçunun oluşabilmesi için cebir ve

tehdidin şart olduğu belirtilmiştir. Bunu yanında söz konusu kanun m. 7’de yer alan terör örgütleri hakkındaki düzenlemelerdeki ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar hafifletilmiş ve özellikle AİHM’in aradığı bir kriter olan “şiddete başvurmaya teşvik” unsuru madde metnine eklenmiştir. Son olarak m. 8’de yer alan değişiklikle devletin bölünmez bütünlüğüne karşı propaganda suçunun işlenmesi halinde radyo ve televizyon kuruluşlarına verilecek yayın yasağı 1 gün ila 7 gün arasına indirilmiştir.

c) Yargı Paketleri İle yapılan Düzenlemeler

Avrupa Birliği süreci doğrultusunda çıkarılan uyum paketlerinin hukuk sisteminde birçok yenilik ve gelişme meydana getirmesinin yanı sıra modern ve günümüz ihtiyaçları karşılayacak bir kanunlaşma hareketine ihtiyaç duyulduğunu hissettirmiştir. İfade ve basın özgürlüğünün geliştirilmesine katkı sağlayan hükümler içeren bu kanunların en önde gelenleri, 26.06.2004’te yürürlüğe giren 5187 sayılı Basın Kanunu ve 01.06.2005’te yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK)’dur.

Bu kanunlaştırmaların ardından AİHM’in Türkiye aleyhine verdiği karar ile AB organları ve diğer uluslararası bağımsız insan hakları izleme örgütlerinin raporları dikkate alınarak yargı işleyişi ve söz konusu hükümlerin değerlendirilmesi yönünden ortaya çıkan sorunları çözmek amacıyla yargı paketleri çıkartılmıştır⁴¹⁹.

TCK yürürlüğe girdikten bir süre sonra 2008 yılında ifade özgürlüğü önündeki en büyük engellerden biri olarak kabul edilen m. 301 değiştirilmiştir. Bahsi geçen maddede Türklüğü aşağılamak suç kabul edilirken, yapılan değişiklikle Türklüğü değil Türk Milletini aşağılamak suç sayılmıştır. Bunun yanında öngörülen ceza düşürülmüş ve yabancı ülkede bu suçun işlenmesi halinde daha ağır ceza verilmesi uygulamasına son verilmiştir. Ayrıca bu hükme dayanılarak adli

⁴¹⁹ Kamuoyunda 3. Yargı Paketi olarak bilinen 6352 sayılı Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yoluyla İşlenen Suçlara dair Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanun, 5 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla basın ve sair yollarla açıklanan düşünceler nedeniyle suç işlenmesine ilişkin dava ve cezaların ertelenmesi mümkün hale gelmiştir. Dördüncü Yargı Paketi olarak bilinen 6459 sayılı İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 29.04.2013 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye’nin AİHM önünde görülen davalardaki görünümünü iyileştirmek ve çeşitli kanunlarda AİHS’yi ihlal edebilecek nitelikteki hükümleri değiştirmek amaçlanmıştır. Bilgi için ayrıca bkz.Yıldırım, s. 73.

soruşturma başlatılması için Adalet Bakanlığı'ndan izin alınması şartı getirilmiştir. Söz konusu değişiklikten sonra TCK m. 301'e dayanılarak⁴²⁰ açılan davalar azalmıştır. Fakat az sayıda da olsa bu madde hükmü uyarınca açılan davalarda çıkan kararların AİHM kararları ile çeliştiği düşünüldüğünde TCK m. 301'in tamamen kaldırılmasının şart olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 27 Ocak 2015'te Cenevre'de yapılan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi toplantısında Türkiye'ye bu maddenin değiştirilmesi tavsiye edilmiştir. Fakat hükümet bu maddenin ifade özgürlüğüne aykırı olmadığı hususunda ısrarcı olmuştur. TCK m. 301 değişikliğinin yanında 3. Yargı Paketi ile birlikte bir takım değişiklikler daha yapılmıştır. Hukuka uygun olarak yapılan dinlemelerin hukuka aykırı olarak ifşa edilmesi suç olarak düzenlense de, haber verme hakkının sınırlarının aşılması halinde suç oluşmayacağı kabul edilmiştir⁴²¹. Soruşturmanın gizliliği ve adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs suçlarının unsurları daha belirgin çizilerek basın özgürlüğünün sınırları netleştirilmiştir⁴²².

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nda yapılan değişikliklerle terör örgütü faaliyeti içerisinde suç işlemeye teşvik, suçları övme ve terör örgütü propagandası yapma unsuru içeren yayınların durdurulmasına ilişkin uygulamaya son verilmiş, terör örgütlerinin bildiri ve açıklamalarını yayınlama suçu tekrar düzenlenmiştir. AİHM kriterleri ile uyumlu olacak şekilde terör örgütü ile ilgili her bildiri ve açıklamanın değil cebir, şiddet veya tehdit içeren bildiri ve açıklamaların yayınlanması suç kabul edilmiştir. Bunun yanında bu kanun kapsamındaki cezaların ertelenmesi, hükmünün geriye bırakılması ve diğer seçenek yaptırımlara çevrilmesi imkânı getirilerek 2 yılın altında hapis cezası alanların hürriyetlerinden yoksun kalmasının ve terörist damgası yemesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

⁴²⁰ TCK m. 301: "1. Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Türkiye Büyük Millet Meclisini, Türkiye Cumhuriyeti

Hükümetini ve Devletin yargı organlarını alenen aşağılayan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

2. Devletin askeri veya emniyet teşkilatını alenen aşağılayan kişi 1. fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

3. Eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz.

4. Bu suçtan dolayı soruşturma yapılması, Adalet Bakanının iznine bağlıdır."

⁴²¹ Yıldırım, s. 75.

⁴²² Yapılan açıklamanın, yargı görevi yapanın hukuka aykırı karar vermesi veya işlem tesis etmesi; bilirkişinin veya tanığın gerçeğe aykırı mütalaa vermesi amacına yönelik olması gerektiği ve suçun oluşumunda yapılan açıklamanın yazılı, sözlü veya basın ve yayın yoluyla yapılmasının önem taşımadığı hükmüne bağlanmıştır.

5187 sayılı Basın Kanunu yürürlüğe girdikten kısa bir süre sonra 6352 sayılı kanunla değişiklik yapılmış ve geçmiş dönemde verilen çok sayıda toplama, yasaklama ve satışın engellenmesi kararı AİHS ve AİHM kararları doğrultusunda ortadan kaldırılmıştır. Bunun yanında günlük süreli yayınlar için dört aylık, diğer basılmamış eserler için altı aylık süre geçtikten sonra dava açılmadığı hükme bağlanmıştır. Son olarak soruşturma ve kovuşturma aşaması hakkında haber yapanlara veya mütalaa yayınlayanlara para cezası verilmeyeceği düzenlenerek ifade ve basın özgürlüğü önündeki bir engel daha kaldırılmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak AİHS standartlarında ifade ve basın özgürlüğüne ulaşma konusunda, en başta arzulu ve istikrarlı bir siyasi iradenin ortaya konduğunu söylemek pek mümkün değildir. Değişen şart ve durumlara göre bu konudaki istikrarsız tutum, gerek mevzuatın düzeltilmesinde gerekse uygulamada mesafe alınmasın önündeki en büyük engel olmuştur.

C. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KRİTERLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN TEMEL SORUNLAR

Buraya kadar incelediğimiz AİHM’in Türkiye aleyhine almış olduğu kararların yoğunluğu ve çeşitliliği Türkiye’de basın özgürlüğünün, birçok sorunla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Özellikle daha önce değinmiş olduğumuz basın özgürlüğü konusunda AİHM’in Türkiye istatistikleri bu sorunları açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Türkiye’deki basın özgürlüğü önündeki engellerin başında giderek artan siyasi baskı ve medya sahiplik yapısı (tekelleşme) geldiği söylenebilir. Siyasi baskı ve medya sahiplik yapısının ortaya çıkardığı sonuçların başında editoryal özgürlüğün yok edilmesi ve iş güvenliğinin ortadan kalkması gelmektedir. İfade edilen düşüncelerin yargılanma ve işten kovulmayla sonuçlanmaması için gazetecilerin yazdıklarına ve söylediklerine dikkat ettiğine ve bu durumun basında otosansür ortamının oluşmasından kaynaklandığına dikkat çekilmektedir.

Hemen her gün basın özgürlüğü konusunda olumsuzluğun yaşanmakta

olduğu Türkiye’de, objektif değerlendirmeler olması bakımından hazırlanan basın özgürlüğü raporlarına özet olarak değinmek yerinde olacaktır. Dünyadaki saygın insan hakları ve gazetecilik örgütlerinin hazırladığı raporlarda bu hususlar dile getirilmekte ve ağır eleştiriler getirilmektedir. Örneğin, Freedom House, 2015 yılı Dünyada Basın Özgürlüğü Raporu içerisinde yaptığı sıralamada Türkiye’yi basın özgürlüğü sıralamasında 197 ülke içinde 142. sırada ve “özgür değil” statüsünde göstermiştir⁴²³. Freedom House eleştirilerini, Gezi parkı, yolsuzluk iddiaları gibi konularda haber yapan ve eleştiride bulunan gazetecilerin emniyet güçleri tarafından hedef alınması ve medya yöneticileri tarafından susturulmaya çalışılması, medya sahiplik yapısının otosansürü tetiklemesi, TMSF marifetiyle hükümete yakın holdinglere medya kuruluşların devredilmesi, önemli olaylar hakkında yayın yasağı getirilmesi ve gazetecilerin tutuklanması konularında yoğunlaştırmıştır.

Uluslararası Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü’nün 2015 Basın Özgürlüğü Endeksinde Türkiye, 149. Sıraya yerleşmiştir ⁴²⁴. Bununla birlikte, Türkiye’de gazetecilere yönelik kısıtlamaların gittikçe sertleştiğinin, gazetecilerin gereksiz şekilde tutuklandığının, işten kovulduğunun, hükümet eliyle otosansür oluştuğunun ve internet sitelerinin kapatıldığının farkında olduklarını vurgulamıştır.

Uluslararası Gazetecileri Koruma Komitesi (CPJ) 2014 yılındaki Basına Yönelik Saldırı Raporu’nda hükümet yetkililerinin basın üzerinde baskı kurmayı alışkanlık haline getirdiğine değinerek, işten çıkarılmalar, tutuklamalar,

⁴²³ Merkezi ABD’de bulunan insan hakları ve özgürlükleri izleme örgütü Freedom House, 197 ülkenin basın özgürlüğü seviyesini, toplam 100 olumsuz puanlık 23 standart soruya dayalı olarak değerlendirmiştir. Her puan artışı o ülkede basın özgürlüğünde gerilemeye işaret etmektedir. Ülkeler, "özgür" (1-30 puan), "kısmen özgür" (31-60) ve "özgür değil" (61-100 puan) olarak sınıflandırılmıştır.

Araştırma metodolojisinde yer alan bazı sorular ve puanları şu şekildedir: “Medyadaki haber ve enformasyon içeriği hükümet tarafından ya da partizanca çıkarlarla hangi dereceye kadar belirlenmektedir? (0-10 puan) Yargı bağımsız mıdır ve mahkemeler medyayla ilgili davalarda tarafsız yargılama yapmakta mıdır? (0-3 puan) Gazeteciler otosansüre başvurmakta mıdır? (0-4 puan) Hükümetin medya sahipliği ve kontrolü hangi derecededir ve bu durum medyadaki görüş çeşitliliğini (olumsuz) etkilemekte midir? (0-6 puan) Devletin veya yetkililerinin aşağılanması cezalandıran yaptırımlar söz konusu mudur ve bunlar uygulanmakta mıdır? (0-3 puan)” Freedom House, Dünya Basın Özgürlüğü Raporu, 2015, http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/freedom-press-2014#.U2OL44F_sRo (15.10.2015).

⁴²⁴ 2014 yılına göre 5 sıralık artışın sebebi, cezaevindeki 40 kadar gazetecinin koşullu olarak salıverilmesi olmuştur. Sınır Tanımayan Gazeteciler örgütü ABD Temsilcisi Delphine Halgand, Türk yetkililerin dünyanın en çok gazeteci hapseden ülkesi olarak anılmak istemedikleri için uluslararası baskılara boyun eğdiğini savunmuştur. Bilgi için bkz. **AB Haber Sitesi**, “Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü 2015 Yılı Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi: Türkiye 180 Ülke Arasında 149. Sırada” 12.02.2015, www.abhaber.com/snr/tanimayan-gazeteciler-orgutu-2015-yili-dunya-basin-ozgurlugu-endeksi/ (17.10.2015).

internet sitelerine erişim yasakları, muhalif yayın yapan medya kuruluşlarına vergi cezaları gibi konularda ağır eleştiriler getirilmiştir⁴²⁵.

Türkiye, 2015 yılına Avrupa Birliği İlerleme Raporu'na da yansıyan şekilde basın özgürlüğü açısından karanlık günler geçirirken Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) liderliğinde 7 ayrı uluslararası gazetecilik örgütü 19 Ekim 2015'te Türkiye'de bir araya gelmiştir⁴²⁶. Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü (RSF), Index on Censorship (Sansür Endeksi), Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (IFJ), Gazetecileri Koruma Komitesi (CPJ), Article 19, Avrupa Gazeteciler Federasyonu (EFJ) ve Ethical Journalism Network (Etik Gazetecilik Ağı) temsilcilerinden oluşan heyet, siyasi partiler, basın örgütleri ve medya kuruluşlarını ziyaret etmiştir. Uluslararası basın kuruluşları, Türkiye'deki ziyaretlerinin değerlendirmesiyle ilgili bir deklarasyon yayınlamış ve deklarasyonda, medyaya yönelik her türlü baskının acilen sonlandırılması gerektiği sert bir dille ortaya konmuştur.

Ulusal ölçekteki gazetecilik örgütleri de Türkiye'deki basın özgürlüğü sorunlarını ele alan raporlar hazırlamaktadır. Her ay düzenli olarak basın ile ilgili rapor hazırlayan Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, tek parti iktidarı döneminde basın sektörü üzerinde baskının giderek arttığını, baskıcı yönetim tarzı, sansür, otosansür, sosyal güvencesizlik, ucuz emek, haksız işten çıkarmalar gibi sorunların basın sektörünün başını ağrıttığını vurgulamaktadır. Çok sayıda, yüksek teknik düzeyde gazete ve dergi yayımlanmasıyla basın özgürlüğünün geliştiğinin söylenemeyeceği, halkın yeterince olaylardan haberdar edilemediği ülkemizde basın özgürlüğünden söz edilemeyeceği tespiti yapılmaktadır⁴²⁷. Bu noktada çok fazla yayının ve yayın organının olması basın özgürlüğünün olduğu anlamına gelmemesi önemlidir. Zira toplumu yoğun şekilde enformasyon ve yayın bombardımanına maruz bırakmak suretiyle de gerçek haber ve bilgilerin

⁴²⁵ Bu sayı, 2014 Kasım'ında yediye kadar düşse de sonradan tekrar artış göstermiştir. Bkz. Yavuz Baydar, "Türkiye'de Gazetecileri Sansürlemenin Yeni Yollarını Bulmak", *Committee to Protect Journalists website*, 27.04.2015, <https://cpj.org/tr/2015/04/turkiyede-gazetecileri-sansurlemenin-yeni-yollarini-bulmak.php> (16.10.2015).

⁴²⁶ **Hürriyet Gazetesi**, "Uluslararası Gazetecilerden Türkiye Çağrısı", 22.10.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/acil-ziyaret-40004416> (22.10.2015).

⁴²⁷ Bkz. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, **Basın Raporları Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Araştırma Grubu**, www.tgc.org.tr/basınraporlari.asp (17.10.2015).

toplumdan gizlenmesi mümkün olabilmektedir.

Sonuç olarak Türkiye’de basın özgürlüğü konusunda en önemli iki sorunun, siyasi otoritenin basın üzerindeki baskısı ve medya sahiplik yapısının çarpık yapısı olduğu görülmektedir.

Siyaset, her zaman basın özgürlüğü ile hastalıklı bir ilişki içerisinde olmuştur. Özellikle rahatsız edici muhalif görüş veya eleştiriler ile yaşanan olumsuzlukların halka aksettirilmesi mevcut iktidarları basın üzerinde baskı kurmaya itmiştir. Yargı kararlarına etki etmek suretiyle gazetecilerin tutuklama tehdidi altında yaşamaları, kamuoyunu ilgilendiren konularda getirilen yayın yasakları, basın organlarına çıkarılan lisans iptali, akreditasyon, basın kartı vermeme ve benzeri idari zorluklar ve son zamanlarda ortaya çıkan internet haberciliğinin önüne engel olarak getirilen erişim yasakları, medya üzerinde oluşan siyasi baskıların çeşitli görünümleridir.

Devletin tüm imkanlarını elinde bulunduran siyasi otorite, belde belediyesindeki memurundan, maliye müfettişlerine, TMSF’den RTÜK’e kadar bir çok unsuruyla eleştirel basın organlarına baskı yapabilmektedir. Bu baskı ve sansür siyaseti, yargı kararlarından idari uygulamalara, sosyal medya ve internet erişimine kadar yaşamın tüm alanında etkili olarak toplumun bilgi ve haber alma hakkını engellemektedir.

Bir diğer basın özgürlüğüne dair Türkiye’de yaşanan sorun da medya sahiplik yapısıdır. Basın genel anlamda bağımsız, özgür ve şeffaf olmalıdır. Medya şirket ve kuruluşlarının siyasal iktidarlar ve küresel sermaye başta olmak üzere hiç bir güçle ekonomik ve siyasal anlamda menfaat ilişkisi olmamalıdır. Güce ve güçlüye değil topluma hizmet üreten medya, daha yaşanabilir, demokratik, özgürlükçü bir dünyanın kurulmasında da etkili olacaktır⁴²⁸.

Kısacası medya sahiplik yapısı, kamu yararından çok holding menfaatini önceleyen basın ortamını oluşturmakta, bu durum basın kuruluşunda çalışan

⁴²⁸ Abdullah Özkan, **Küreselleşme Sürecinde Medya Ve Siyaset: “Medya Gücü”mü, “Gücün Medyası” mı?** https://docs.google.com/document/d/1LD5OLK8-EeEW3Qa3iUEmzqgv3AC_kzwwhkaJLYOkUY/edit# (11.02.2016)

gazeteciler açısından editoryal baskı oluşturmakta ve bu baskı otosansür ortamı yaratmaktadır. Bu ortamda bulunmak istemeyen gazeteciler ise, çalışacak başka basın kuruluşu bulana kadar işsiz kalmaktadır.

SONUÇ

İfade ve basın özgürlüğü Türkiye'nin de kurucuları arasında yer aldığı Avrupa Konseyi'nce hazırlanmış ve yine Türkiye'nin taraf olduğu AİHS'de düzenlenmiştir. Ayrıca AİHM tarafından konuyla ilgili başvurularda alınan kararlarla denetlenmekte ve korunmaktadır.

Avrupa Konseyi, İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'da oluşturduğu maddi ve manevi yıkımların tekrar yaşanmaması adına 5 Mayıs 1949 tarihinde, 10 Avrupa ülkesinin imzaladığı Londra Antlaşması'yla merkezi Strazburg (Fransa) olmak üzere kurulan uluslararası bir kuruluştur. Avrupa Konseyi'nin kuruluş amacı, üyeleri arasındaki ortak ülkü ve ilkeleri korumak ve yaymak, üyelerinin toplumsal ve ekonomik gelişimin sağlamak, insan hakları ve temel özgürlükleri geliştirmek ve korumaktır. Avrupa Konseyi, kuruluşu ile birlikte insan haklarının korunması ve geliştirilmesi yönünde çalışmaları öncelemiş ve en kısa zamanda AİHS'i hazırlamıştır.

AİHS'in diğer insan haklarına yönelik uluslararası sözleşmelerden en bariz farkı ve onu önemli kılan özelliği, AİHS'in bildirge olmaktan öte, hem birçok temel hak ve özgürlükleri düzenlemesi hem de bireye insan hakları ihlallerine karşı etkili bir hukuki koruma sağlamasıdır. AİHS, bireyi uluslararası hukukta hak sahibi kılarak haklarını çiğneyen devlete karşı hak arama yolları türetmiştir. AİHS'in belkemiği sayılan bireysel başvuru hakkı sayesinde bireyin devlete karşı hakları en etkin şekilde savunulmaktadır. Bununla birlikte AİHS'in sağladığı güvence ikincil derecede olup insan haklarının iç hukukça korunması asıldır. Bu nedenle birey, AİHS'in öngördüğü korumadan yararlanabilmek için bazı özel haller hariç, iç hukuk yollarını

tüketmelidir. AİHS'in bir diğer özelliği, yer bakımından yetki açısından taraf devletin yetki alanında bulunan devletin vatandaşı olsun veya olmasın herkese uygulanmasıdır.

AİHS, taraf devletlere güvence altına alınan hak ve özgürlüklere saygı gösterme ödevini yüklediği gibi, bu ödevin yerine getirilmesini sağlamak amaçlı yargısal nitelikte bir denetim organı da öngörmüştür. Denetim organının öngördüğü koruma sistemi, devletlerin insan hakları ihlalleri nedeniyle uluslararası alanda yargılanabilmelerini sağlamaktadır. Ayrıca bu yargısal düzende devletler, sadece yargılanmakla kalmayıp insan hakları ihlalleri nedeniyle hesap vermek, tazminat ödemek ve ihlallerin tekrar yaşanmaması için önlemler almak zorunda kalmaktadır.

İfade özgürlüğü ve buna bağlı basın özgürlüğü, AİHS m. 10'da düzenlenmiştir. İfade özgürlüğü konusundaki temel ilkeler AİHM kararları ışığında açıklığa kavuşmaktadır. Türkiye, AİHS'e taraf olmakla birlikte 2004 yılında 1982 Anayasasının 90. maddesinde yapılan değişiklikle uluslararası nitelikte sözleşmelerin yasalara üstün olduğunu kabul ederek AİHS'e aykırılığın ayrıca anayasa ihlali sayılacağını benimsemiştir. Buna göre, AİHS ve bunun denetimcisi ve yorumlayıcısı olan AİHM kararlarına uymak zorunluluktur. Ayrıca AİHS ve AİHM kararlarına aykırı kanun çıkarılamayacağı gibi, ulusal mahkemeler karar verirken bunları göz önünde bulundurmamak durumundadır. Dolayısıyla AİHS ve AİHM kararlarında çizilen ifade özgürlüğü sınırlarıyla uyumlu olacak şekilde Türk Hukuk Sisteminin revize edilmesi, temel hak ve özgürlüklerle birlikte ifade ve basın özgürlüğünün sınırları olabildiğince genişletilmelidir.

AİHS sisteminde ifade özgürlüğü, demokratik toplumun zorunlu unsurudur ve bireylerin kendilerini geliştirmelerinin en önemli şartıdır. İfade özgürlüğü, hükümet veya devlet düzeninin gerekleri açısından değil, demokratik toplum düzeninin gerekleri açısından değerlendirilir. Dolayısıyla sadece devlet ve iktidarcı makbul fikir ve düşüncelerin değil, bütün fikirlerin serbestçe dışa açıklanmasını gerektirir. Bunun yanında tüm fikirlerin eşit değerde görülmesini ve hiç kimsenin siyasal süreçten dışlanmamasını zorunlu kılar.

İfade özgürlüğü, sadece iç dünyaya ait bir özgürlük anlamına gelmez. Kişinin özgürce düşünebilmesinin yanında düşüncelerini özgürce başkalarına açıklayabilmesi gerekir. Bu bağlamda ifade özgürlüğü, kişinin hiçbir korku ve kaygı duymadan fikir ve kanaatlerini istediği araçla istediği şekilde açıklayabilmesini gerektirir. Bundan hareketle diyebiliriz ki, İfade özgürlüğünün ilk unsuru, haber, fikir ve bilgilerin araştırılması, elde edilmesi ve serbestçe öğrenilmesidir. İkinci unsur, kişilerin kanaat özgürlüğüne sahip olmasıdır. Kanaat özgürlüğü, felsefi, dini, siyasi, ekonomik ve benzeri alanda kişinin edindiği bilgiler arasında doğru olduğuna inandığı görüşleri benimseyebilmesidir. Üçüncü unsur ise, düşünceyi ve fikirleri açıklama özgürlüğüdür. İfade özgürlüğü bağlamında kişi ile devleti karşı karşıya getiren aşama da burasıdır. Fikir ve kanaatleri açıklama özgürlüğü düşüncelerin dışa vurulmasını ifade eder. Düşünce edinmeye yarayan özgürlükler ve kanaat özgürlüğünün bir anlam ifade edebilmesi için fikir ve kanaatleri açıklama özgürlüğü bir zorunluluktur. Bu faaliyet, sözle, yazıyla ya da başka iletişim aracılığıyla kişisel veya toplu olarak yapılabilecektir. Günümüzde özellikle sosyal medya platformları bu faaliyetin en önemli aracıdır. Aynı zamanda ifade özgürlüğü, ayrıcalıklı bir özgürlük olmasına rağmen mutlak sınırsız haklardan değildir. Bunun anlamı, bu özgürlüğün haklı gerekçelerle sınırlandırılabilmesidir. Bu haklı nedenler, insan haklarını korumayı konu edinen hemen hemen tüm metinlerde özgürlüğün demokratik toplumdaki öneminden bahsedildikten sonra sayılır. Ancak bilinmelidir ki, özgürlük kural olup, sınırlandırma nedenlerinin daima istisna tutulması esastır. Bu nedenle de sınırlandırma gerekçeleri daima dar yorumlanmalıdır. AİHS m. 10'da ifade özgürlüğü, sınırlı bir özgürlük olarak düzenlenmiş ve maddenin ikinci bölümünde sınırlandırma ilkeleri ve nedenleri sayılmıştır. Buna göre, ifade özgürlüğüne sınırlandırma ancak kanunla getirilebilir. Kanunla getirilen sınırlandırma AİHS'de sayılan meşru amaçlardan birini elde etmeyi amaçlamalıdır. Kanunla getirilen ve meşru amaç doğrultusunda yapılan bu sınırlandırmanın demokratik toplumda bir gereklilik, zorunlu sosyal ihtiyaç niteliğinde olması gerekir. Kanun ile öngörülme şartı denildiğinde, maddi anlamda genel, soyut ve kişisel olmayan kurallar içeren işlemlerle ifade özgürlüğünün sınırlandırılabilmesi anlaşılır. Ayrıca AİHM kararlarında kanunla öngörülme şartının çerçevesi, kanun hükmünün

ilgililerce ulaşılabilir olması ve gerektiğinde hukukçu yardımıyla anlaşılabilir olması şeklinde çizilmiştir.

AIHS m. 10/2’de yer alan sınırlama gerekçeleri meşru amaçlardır ve söz konusu nedenler olabildiğince dar yorumlanmalıdır. Diğer bir deyişle örneklendirme yoluyla başka nedenlerin oluşturulması mümkün değildir. Ulusal güvenlik, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması, suç işlenmesinin engellenmesi, sağlığın ve genel ahlakın korunması, gizli bilgilerin açığa çıkmasının engellenmesi, başkasının şöhret ve haklarının korunması, yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması, söz konusu hükümde öngörülen sınırlandırma nedenleridir. AIHS, ikincil nitelikte olduğu için devletler kendi sınırlandırma nedenlerini oluşturmakta bir miktar serbesttir. Ancak belirlenen sınırlandırma nedeninin ölçülerinin AIHS ile belirlenen ölçüleri aşp aşmadığı her somut olayda ayrı ayrı ele alınmalıdır.

AIHM denetimi, ifade özgürlüğüne yapılan müdahalenin meşru amaç taşıyıp taşımadığından çok demokratik toplumda böyle bir müdahalenin gerekli olup olmadığı veya meşru amaçla orantılı olup olmadığı noktasına odaklanmaktadır. Demokratik toplum düzeni gerekleri, Handyside / Birleşik Krallık davasında çoğulculuk, hoşgörü ve açıklık olarak belirlenmiştir. Meşru amaç ile orantılık ise, yapılan müdahaleden meşru amacı elde etmek için yeterli olması ve daha fazla müdahaleden sakınmak şeklinde anlatılabilir.

Basın özgürlüğü ile ifade özgürlüğü ayrılmaz bir bütün oluşturduğundan AIHS m. 10 anlamında ifade özgürlüğünün ihlal edilmesine yönelik AIHM kararlarında, ifade özgürlüğünün yanı sıra basın özgürlüğüne yönelik müdahale ve ihlaller de incelenmiştir.

Basın özgürlüğü ifade özgürlüğünün gerçekleşmesinde bir araç olma durumundadır. İfade hürriyetini basın ve yayın araçlarıyla kullanan kişiler bir taraftan kendilerini topluma duyurabilmekte, bir taraftan da sunulan farklı fikir ve bilgiler sayesinde toplumun aydınlanması, doğru kararların alınması, bilgi edinmesi ve gelişmesi sağlanabilmektedir.

İfade özgürlüğü ve bir anlamda basın özgürlüğü, özgürlükçü demokratik devletlerin temelini oluşturur. Basın özgürlüğü olmaksızın bir demokrasiden söz edilemez. Çünkü demokrasi, her türlü inanç, inançsızlık, fikir ve kanaatin açığa vurularak serbest tartışma ortamı oluşturulması üzerinde yükselir. Böyle bir tartışma ortamının bulunmadığı durumda, toplumda hakim olan fikirler ve değerler tartışılmayacağı için bunlar ölü dogmalar olarak halka dayatılmaya devam edilir ve toplumsal ve kişisel gelişim sağlanamaz. Bağımsız özgür bir basın ise, kanıtlanmamış hayallerin, dogmaların ve otoritenin karanlık ve mantığa aykırı sırlarını ortadan kaldırır. Bunun yanında basın, yasama, yürütme ve yargı erklerinden sonra dördüncü kuvvet olarak halk adına kamunun denetimini yapar. Bu denetimi yaparken sert, kırıncı ve abartılı bir dil kullanabilir ki bu yönüyle basın, halkın bekçi köpeği kabul edilir. Günümüzde insanlar arasında belirli konular ve toplumsal değerler üzerinde görüş birliği sağlanması giderek güçleştiğinden farklı görüşleri savunan grupların varlığı doğaldır. Bu tür grupların baskı altında tutulması, kamuoyunun önemli sosyal ve siyasi konular üzerinde düşünmekten alıkoyar. Düşüncelerin açığa vurulmasının engellenmesi, birçok olumsuz sonucun ortaya çıkmasına sebep olur. Öyle ki, böylesi bir durum düşmanlıkları körükler, toplumsal fay hatları oluşturur, muhalefeti yer altına iter ve toplumsal sorunların akıl yoluyla değil, kuvvet kullanarak çözülmesine yol açar. Çoğulcu demokrasilerde bazı grupların aşırı ve antidemokratik görüşleri temsil etmesi bir derece makul görülmelidir. Zaten AİHM, AİHS m. 10 kapsamında güvence altına alınmış ifade ve basın özgürlüğünün sağladığı korumanın sadece sorunsuz, olumlu fikirler için değil, aynı zamanda devlet veya halkın bir bölümünü incitici, rahatsız edici düşünceler için geçerli olduğunu belirtmiştir. İfade ve basın özgürlüğünün demokratik bir toplumda olup olmadığı, sorgulayıcı ve eleştirel düşüncelerin meşru olduğuna inanılan görüşlerle eşit kabul edilip edilmemesiyle belirlenebilir.

AİHM kararları arasında, basının sadece bilgi vermenin yanında, lehte sayılan veya muhalif olmayan haber ve fikir dışında muhalif olan, çarpıcı gelen veya toplumun belki de çoğunluğunu rahatsız eden haberler veya fikirleri de verebileceği kabul edilmiştir. Hatta siyasi konularda bilgi vermesinin onun bir görevi olduğu ortaya konulmuştur. Lingens / Avusturya kararında basın özgürlüğünün sağlanması için basına verilebilecek cezaların olabildiğince sınırlandırılması gerektiği ifade

edilmiştir. Aksi takdirde siyasi tartışmalar bağlamında verilebilecek cezalar, gazetecileri toplum yaşamını etkileyen sorunları aleni tartışmalar yapmaktan alıkoyabileceği ve basının bilgi sağlama ve kamu bekçiliğinde bulunma görevlerini yerine getirmesini engelleyecektir.

Basının bu ayrıcalıklı konumunun yanında, toplumu şiddete tahrik ve teşvik eden düşüncelerin yayınlanması konusunda özenli davranması ve toplumda çatışmaya ve gerilime neden olmaması basının görev ve sorumlulukları içinde önemli bir yeri olduğu hatırlatılmaktadır. Aksi takdirde basın organlarının bu tür yayınlarıyla toplumda şiddetin artması, kin ve nefret duyguları ile dolu söylemlerin yayılması ve bu tür düşüncelerin propagandası için bir araç haline gelebilecektir. Bu sınıra dikkat edildiği sürece, kitap, dergi, broşür gibi eserlerin dağıtımı yasaklanamaz. Şiddete teşvik eden makalelerin yer aldığı bir dergi söz konusu olduğunda ise derginin dağıtımına engellenmesi de kabul edilebilir bir durumdur.

Basının yaptığı işin doğası gereği siyaset ile arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Basın özgürlüğü ile siyaset arasındaki ilişki konusundaki kriter hakkında AİHM'in üzerinde durduğu hususlardan biri, başkalarının itibarının korunması ve bunları ihlal edecek uygulamalardan kaçınılmasıdır. Prager ve Oberschlick / Avusturya davasında AİHM, basın özgürlüğünün belirli bir sınıra kadar abartma, hatta provokasyonu dahi kapsadığını ifade etmiştir. Fakat bahsedilen bu dilin muhakkak kanıtlarla desteklenmiş, doğrulukları tespit edilmiş haberlerin yansıtılmasında kullanılması gerekir.

Basının haber verme görevi ve bireyin haber alma hakkı, kamu yararına üstünlük tanınması anlamına gelir. AİHM, bunun sebebini, siyasi konuların daha titizlikle incelenmesi ve eleştiri sınırlarının bu konularda daha geniş olması gerektiği şeklinde ifade etmiştir. Buna göre AİHM, siyasetçiler ile sade vatandaşlar arasında ayırım yaparak siyasetçilerin özellikle kamuya yaptıkları beyanları nedeniyle eleştirilmeleri halinde daha geniş bir hoşgörü ortaya koymaları gerektiğini belirtmiştir. Hatta hükümete yönelik eleştirilerin sınırlarının politikacılara karşı olan eleştirinin sınırından daha geniş olduğunu vurgulamıştır. Buna karşın hükümet işgal ettiği üstün konum nedeniyle, muhaliflerinin ve basının haksız saldırılarına ve eleştirilerine karşı en son çare olarak ceza davası yoluna başvurmalıdır.

Özel yaşamın ve aile yaşamının korunması hakkı ile basın özgürlüğünün çatışması halinde AİHM, söz konusu özgürlük ile özel yaşam hakkının ihlaline sebep olunmadan, bir denge kurularak ve bu denge gözetilerek uygulamanın gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Von Hannover / Almanya kararında belirtildiği üzere, basın görevini yerine getirirken özel hayata ilişkin sınırlara da uymaya özen göstermelidir. Bunun yanında siyasilere aile yaşamlarının, geçmişteki çeşitli ekonomik, siyasi, politik, dini ilişkilerinin ve tutumlarının basın tarafından ortaya konulması kamu yararı nedeniyle makul görülebilir. Bürokratların ve siyasilere işlerinin niteliği sonucu özel hayatlarını kamunun ilgisine ve denetimine açmış oldukları kabul edilmekte, bu kişilerin kamunun gözü önünde olmaları dolayısıyla mahremiyet alanlarına girilmesi durumuna özel şahıslara göre bu duruma daha fazla katlanmak durumunda oldukları kabul edilmektedir.

Hedefini muasır medeniyetler seviyesi olarak belirlemiş ve gelişim sürecini bu amaca göre kurgulamış Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım süreci devam etmektedir. Her yıl yayınlanan ilerleme raporları ile birçok hususta Avrupa Birliği'ne uyum çabaları takip edilmekte olup ifade ve basın özgürlüğü alanındaki gelişmeler de rapor edilmektedir. Avrupa Birliği'nin basın özgürlüğü yaklaşımları ve medya politikaları bu açıdan çok önem arz etmektedir.

AB kapsamında temel hakların korunmasına dair güvenceler 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Andlaşmasıyla genişletilmiştir. Burada Temel Hakların kabulü oldukça önemli ve olumlu bir gelişmedir. Bu bağlamda Temel Haklar Şartı ile AİHS arasındaki ilişkinin Temel Haklar Şartı'nda açıkça düzenlendiği söylenebilir. Günümüz itibarıyla, AB çerçevesinde yürürlükte olan Lizbon Anlaşması dahilinde, AB Temel Hakları Şartı'nın Avrupa Birliği Hukukunun önemli bir parçası olduğunun kabul edilmesi AB üyesi olmak isteyen bir ülkenin temel haklarla ilgili ilkeleri benimsemesi, adeta bir ön şart olarak kabul edilmektedir.

Katılmayı hedeflediğimiz Avrupa Birliği'nin medya politikası üç ana değere dayanmaktadır. Birincisi, medya sektöründe çoğulculuğu sağlamak, ikincisi, özellikle ulusal kimlikleri koruyarak kültürel çeşitliliği sağlamak, üçüncüsü, pazarda tüketicilerin yani vatandaşın mutlu olmasını sağlamaktır. Dünyada büyüyen medya pazarı, bu pazarla rekabet yapma isteği ve bu şekilde ekonomik büyüme arzusuyla,

23-24 Mart 2000 tarihlerinde Lizbon’da toplanan Avrupa Konseyi’nin Sonuç Bildirgesi’nde bazı kararlar alınmıştır. Böylelikle, haberciliğin liberalleşmesi hedeflenmiştir. Haberciliğin liberalleşmesiyle birlikte medya sahiplik yapısının düzenlenmesi de ele alınmıştır. Ayrıca medyada çoğulculuk ve basın özgürlüğüne vurgu yapılarak ifade özgürlüğü garanti altına alınmıştır. Geçmişte Avrupa’da sadece kamu hizmeti yayıncılığı varken bugün neredeyse hiçbir ülkede kamu hizmeti yayıncılığı kalmamış, ya da özel mülkiyet medyası yanında çok küçülmüştür. Avrupa Birliği içinde basın kuruluşlarının sahiplik yapısı, küreselleşmenin etkisindedir. Her ne kadar tekelleşme yani medyanın belli ellerde toplanmaması ve basının gelir kaynakları nedeniyle haber özgürlüğünden ödün vermemesi gibi ilkeleri öngören düzenlemeler var olsa da uygulamada bazı sorunlar ile karşılaşmaktadır.

AB süreci içerisinde olan Türkiye için en önemli hususlardan birisi ifade ve basın özgürlüğüne yönelik olarak mevzuatın gözden geçirilmesinin gerekliliğidir. Basın ve ifade özgürlüğü konusunda yaşanan bir takım olaylar nedeniyle Türkiye, AB tarafından uzun zamandır eleştirilmektedir. Bununla ilgili değerlendirmelerin bulunduğu önemli bir belge 2009 yılı Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporudur. Türkiye’de basına yapılan bazı müdahaleler sebebiyle bahse konu raporda, Türk hukukunun, AİHS ve AİHM kararlarıyla uyumlu olmadığını ve ifade özgürlüğü açısından yeterli güvenceyi sağlamadığı belirtilmiştir. Medya üzerindeki siyasi baskı ve hukuki belirsizlikler uygulamada basın özgürlüğünü etkilediği raporda belirtilen diğer bir husustur. Ayrıca medyadaki sahiplik yapısının tetiklediği otosansür ve gazetecileri yıldırma aracına dönen yargılama süreçleri de üzerinde durulan önemli konulardandır. Benzer şekilde 2015 yılı Avrupa Birliği İlerleme Raporunda da ciddi eleştiriler dile getirilmiştir. Tutuklu gazeteciler, yayın yasakları, kamu yayıncılığında çok sesliğin oldukça azalması, devletin basın sektörüne girişi engellemesi, internet sitelerine, sosyal medyaya erişimin engellenmesi konuları üzerinde durulmuştur. Üzerinde durulan bu konuların, ilerleyen zamanlarda AİHM tarafından verilecek ihlal kararlarına konu olacağı şimdiden net şekilde görülebilmektedir. Ayrıca basına ilişkin davalarda mahkeme süreçlerinin keyfi şekilde uzatılması, iddianamelerin hazırlanma sürelerinin uzunluğu ve bu süre boyunca sanıkların tutukluluk hallerinin devamı etmesi demokrasi ve hukuk adına endişe verici boyutta olduğu tespit edilmiştir.

İfade özgürlüğü ve bunun içinde yer alan basın özgürlüğü konusunda Türkiye aleyhine verilmiş birçok karar bulunmaktadır. Her ne kadar dünyanın gelişmiş ülkelerinde de basına yönelik olarak yapılan kısıtlamalar bulunsada Türkiye açısından bu tür ihlal kararlarının sayısının fahiş ölçüde fazla olduğu açıkça görülmektedir. Bu ise Türkiye’de basın özgürlüğünün henüz tam anlamıyla gelişmiş olmadığını açık şekilde göstermektedir. Bu durumun düzeltilebilmesi için gerek mevzuat düzenlemesi, gerekse de kamu görevlilerinde ve kamuoyunda bir bilinç oluşturulması gerekmektedir.

Türkiye aleyhine açılmış ve yapılan müdahalelerin AİHS m. 10 anlamında ihlal oluşturduğuna yönelik davalar incelendiğinde, AİHM, yapılan müdahaleler ile ilgili genel olarak, Türk mevzuatına uygun olduğunu tespit etmiştir. İncelenen kararlara da bakıldığında görüleceği gibi AİHM, yapılan müdahaleyi tam olarak ortaya koyduktan sonra, müdahalenin kanunlara uygun olarak yapıp yapılmadığını tespit etmiştir. Ondan sonra müdahalenin dayandığı kanunlar açısından meşru bir amaç izlenip izlenmediğine ve en son olarak da müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığına karar vermiştir. AİHM, yaptığı bu incelemelerde çoğunlukla kanunlara uygunluk bulunduğunu tespit etmiştir. Ayrıca yerel mahkemelerce genelde meşru amaçlar izlendiğini belirtmiştir. Burada kanunların uygulanması sorunu değil kanunların ifade özgürlüğü açısından uygun olmadığı sorunu olduğu ortaya konmuştur. Bununla birlikte müdahalelerin dayandığı kanunların demokratik bir toplumda gerekli olma kriteri açısından yetersiz olduğu sorunu da tespit edilmiştir. Yani mevzuatta yer alan kanun hükümlerinin uygulanması, AİHM’in incelemesi ile karşılaştırıldığında demokratik toplum için gerekli olmadığı şeklinde olumsuz sonuçlar vermiştir. Bu sebeple ifade ve basın özgürlüğüne yönelik olarak bir takım düzenlemeler yapma ihtiyacı hala geçerlidir.

Türkiye, AİHM tarafından verilen ihlal kararlarında önemli miktarlarda tazminat ödemesinin yanı sıra aleyhindeki kararların fazla olması ile uluslararası toplumda olumsuz bir görünüm çizmektedir. Türkiye, aleyhine verilen AİHM kararları ile ilgili önlem olarak kanun ve mevzuat değişikliklerine gitme tutumu izlemiştir. Bu görünümün değişmesi ve ödenen tazminatların en aza indirilmesi için mevzuat değişikliği üzerine önemli çalışmalar yapılmış ve 3713 sayılı Terörle

Mücadele Kanunu’nu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’ndan 5187 sayılı Basın Kanunu’na kadar birçok kanunda ve bu kanunların ilgili birçok maddesinde değişiklik yapılmıştır. AİHM’in vermiş olduğu kararlar doğrultusunda Türkiye’nin yapmış olduğu mevzuat değişiklikleri genel anlamda yerindedir. Fakat bu kanun değişikliklerinin hem yeterli olmaması, hem de uygulayıcı hâkimler tarafından basın özgürlüğünün aleyhine yorumlanması önemli bir sorun teşkil etmektedir. Özellikle, Türk Ceza Kanunu m. 301’de yer alan “*Türklüğü aşağılamak*” suçundan dolayı yaşanan mağduriyet nedeniyle bu hükme dayanarak dava açılması Adalet Bakanlığı iznine bağlanmış olsa da, siyasi iradenin keyfi uygulamalarının önüne geçilmesi adına bu maddenin kaldırılması gereklidir. Kaldı ki, AİHM, TCK m. 301 hükmünü kendi kriterlerine göre yasa kapsamına bile sokmamaktadır. Yapılan bunca değişikliğe rağmen Terörle Mücadele Kanunu’na göre, devlet yetkilileri belli ideolojik fikirleri yayan, ayrılıkçı propaganda yapan, devlet kurumlarına hakaret eden yayınları yasaklamak ve yayın sahipleri ve gazetecileri cezalandırmak konularında geniş yetkilerle donatılmıştır. Kanunun bu geniş ve muğlak çerçevesi, basın özgürlüğünün önünde büyük engel teşkil edecek şekilde uygulanmasına imkân sunmaktadır.

Bu sorunun aşılması ve hakimlerin önüne gelen davalarda AİHM kriterlerini uygulanmasını sağlamak amacıyla Türk hâkimlerine Avrupa Birliği Komisyonu’nun Teknik Destek ve Bilgi Değişim Mekanizması tarafından eğitim verilmesi gelecek adına umut vaat etmektedir. Fakat tüm bu düzenlemeler ve çalışmalar, pratikte ifade ve basın özgürlüğüne cılız katkıda bulunmakta, adeta göstermelik çalışmalar niteliğinde kalmaktadır.

Ayrıca AİHM’e yapılan başvurular Türkiye’de yaşanan basın ve ifade özgürlüğü ihlallerinin çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Zira iç hukuk yolları tüketilmeden AİHM’e başvuru yapılamamaktadır. Haksızlığa uğrayanın nadiren mahkemeye gittiği, mahkemeye gidenin iç hukuk yollarını tüketene kadar davasını pek takip etmediği pratik hukuk ortamında birçok konuda olduğu gibi basın ve ifade özgürlüğü konusunda da AİHM istatistiklerinin çok daha ötesinde bir vahamet yaşandığı öngörülebilir. Ayrıca Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkının getirilmesi zahiren vatandaşın yararına bir uygulama gibi görülse de AİHM’e

başvuru sürecini uzatması bakımından günün şartlarında yararlı olup olmadığı konusu da tartışmalıdır.

Tabloyu netleştirmek bakımından uluslararası ve ulusal ölçekteki gazetecilik örgütlerinin raporlarına göz attığımızda görülür ki, gazetecilerin özgürce örgütlenebilmesin engellendiği ve gazeteciler sendikası üzerindeki baskıların arttığı, yolsuzluk iddiaları, Kürt Sorunu, insan hakları ihlalleri ve kamu çıkarını doğrudan ilgilendiren alanlarda haberlerin özgür bir şekilde yapılabilmesi için hükümet ve yetkililerin göreve davet edildiği, gazeteciliğin suç olmadığı ve bu yüzden hapisteki gazetecilerin serbest bırakılması gerektiği, gazetecilerin mesleklerini yapabilmeleri için internet erişimine ilişkin yasakların biran önce son bulması gerektiği söylenmiştir. Kanallarının kolayca sansür edilmesinin yasaların suiistimale açık olduğunu gösterdiği, devletin bankaları denetiminde tuttuğu kuruluşlardan olan TMSF'nin ilginç şekilde yayıncılık yaptığı dile getirilmiştir. Türkiye'de medya sahiplik yapısının çok sesliliği engellediği ve şeffaf ve adil bir alanın oluşmasına imkân vermediği örnek olaylarla ifade edilmiştir. Türkiye'de çok sayıda teknik kapasitesi yüksek gazete ve dergi oluşu, yerel yayın organlarının varlığı, televizyon kanallarının çok ve yaygınlığı, radyoların sayısının ve çeşidinin giderek artması basın özgürlüğünün var olduğu anlamına gelmemektedir. Evrensel basın kriterlerine göre basın özgürlüğünün, halkın ne kadar hızlı ve doğru bilgilenebildiği kriteri dikkate alındığında, Türkiye'de halkın yeterince olaylardan, toplumda yaşananlardan haberdar olduğunu söylemek mümkün değildir.

Türkiye'de basın özgürlüğüne ilişkin ihlaller artarak devam etmektedir. Bununla birlikte hâlihazırda ortaya çıkan tablo ve AİHM kararları ışığında basın özgürlüğüne ilişkin şu tespitler sonuç olarak derlenebilir: Bu tespitlerde yer alan hususlardaki bilincin toplumda yerleşmesi, basın özgürlüğünün de toplumda yerleşmesini sağlayacaktır. Son yıllardaki AB İlerleme Raporlarının da üzerinde durduğu konular, eğer derlediğimiz sonuçlar doğrultusunda ele alınmazsa, ilerleyen zamanlarda AİHM tarafından verilecek ihlal kararlarına konu olabilecektir.

1- Türkiye'nin basın özgürlüğü ile ilgili olumsuz gelişmeler yaşadığı bu süreçte AİHM kararlarında yer alan ilkelerin hem toplum hem de hâkimler tarafından anlaşılamaması, asli görevini yerine getiren basın mensuplarının yeri geldiğinde

küfürbaz yeri geldiğinde hain olarak adlandırılmalarına yol açmaktadır. AİHM kriterlerini doğru ve yerinde algılayabilmesinin yanında bağımsız ve tarafsız bir yargı tarafından koruma altına alınmış basın özgürlüğünün, demokratik toplumun inşasına zemin hazırlayacağı unutulmamalıdır.

2- Sansüre uğramamış basın, demokratik toplumun gereği ve bilinçli bir kamuoyu oluşabilmesinin dolayısıyla demokrasinin ön şartıdır.

3- Eleştiri, sert, kırııcı ve rahatsız edici olabilir. Hatta provokasyon ve abartı da içerebilir. O halde şiddete teşvik ve nefret söylemi barındırmadıkça, her eleştiriye ve savunulan görüşe hoşgörü ile yaklaşmalıdır. Haber yaptığı için gazetecilerin terör örgütü üyesi olarak yargılanmaması önemlidir.

4- Özel hayatın korunması hakkı ile basın özgürlüğü arasındaki denge iyi kurulmalıdır. Kamuoyuna mal olmuş kişiler hakkında yapılan haberlerde özel hayat sınırı daha dar tutulmalıdır. Siyasetçilerin eleştirilebilme sınırlarının, sıradan bir kişiye nazaran daha geniş olduğunun ve bu nedenle daha fazla hoşgörü ve tolerans göstermesi kabul edilmelidir. İçerisinde şiddet barındırmayan sert eleştirilerin hakaret olarak algılanmaması ve ağır tazminat kararlarının sebebi olmaması gerekir. Özellikle akademik çalışma ve yayınların ifade özgürlüğü sınırlarının daha geniş tutulduğu AİHM kararlarıyla sabit olduğu bilinmeli ve bu husus teşvik edilmelidir.

5- Kamu yararının bulunduğu haberler yasaklanmamalı, kamu yararını yakından ilgilendiren gizli belgelerin ifşasına habercilik ve kamu yararı açısından olumlu yaklaşılmalıdır. Gazetecilerin kamuyu ilgilendiren haberleri yapabilmek için kullandığı kaynakların gizli kalmasına razı olunmalıdır. Sırf bu nedenle gazeteciler casus ilan edilmemelidir. Ağır tazminat kararları, yargılanma tehdidi, basın kuruluşlarının bağlı olduğu holdinglere kayyum atanması yoluyla yayının engellenmesi, istenmeyen bir haberin yayınlanması halinde gazetecilerin işten atılma endişesinin yaşanması, gazetecileri bazı hususları haber yapmaktan caydıracaktır ki bunun adı açıkça otosansüre zorlamak yoluyla sansürdür.

6- AB süreci, Türkiye’de medya sektörünün liberalleşmesine yol açmıştır. Ekonomik politikalar nedeniyle medyanın güçlü holdinglerin tekeli altına

girmemesi için ise pazar payı sınır getirilmiştir. Fakat bu durum hükümet destekli sermayenin medya sektöründe pazar payını elde etmesi, muhalif görüşlerin ve gazetecilerin çalışabileceği basın kuruluşu sayısını azaltmış, işsiz kalmalarına yol açmış ve çok sesliliğe darbe vurmuştur. Medya sahiplik yapısının medyadaki çoğulculuğu, şeffaflığı ve içerik çeşitliliğini engellemesine göz yumulmamalı ve medyadaki tekelleşmenin oluşturduğu editoryal baskı ve otosansür ortamına ilişkin önlemler alınmalıdır. AİHM kararlarına uygun şekilde medyada çoğulculuğun ve çoksesliliğin sağlanması için hükümetlerin pozitif yükümlülüğü ödevi yerine getirilmelidir.

7- Medya kuruluşlarını barındıran holdingleri sindirmek için siyasi baskı aracı haline dönüştürülen vergi denetimi ve vergi cezaları ile TMSF marifetiyle el konulan şirketlerin belirli sermaye sahiplerine devri uygulamalarına son verilmelidir. Kimsenin karşı çıkmayacağı adil, şeffaf, hukuki ve ihale süreçlerin oluşturulması demokratik toplum açısından bir zorunluluktur.

8- Kamu hizmeti yayıncılığı yapanların tek yanlı haber yapmasının önüne geçilerek toplumdaki çeşitliliği yansıtan adil ve tarafsız yayıncılık sağlanmalıdır. Ayrıca AB sürecinin etkisiyle imkan sağlanan yabancı dilde ve anadilde yayın teşvik edilmelidir. Kamu otoritelerinin yayıncılığa müdahale etmemesi ve yayın izin sisteminin teknik boyutta kalması gereklidir. Ülkemizde başlayan muhalif kanalları yayın platformlarından kaldırma dönemi son bulmalıdır. Yayıncılığı denetleyen RTÜK, siyasi baskılardan arındırılmış bir yapıya kavuşturulmalıdır. Muhalif basına uygulanan akreditasyon ve dolayısıyla halkın bilgi edinme özgürlüğünün ihlali son bulmalıdır. Sürekli basın kartının keyfi uygulamalarla bazı gazetecilere verilmemesinin önüne geçilmelidir.

9- Ayrıca bir çok toplumsal sorunda olduğu gibi toplumun ve basın mensuplarının eğitimi, hak ve özgürlükleri açısından bilincin arttırılması, örgün eğitimde medya okur yazarlığı derslerinin müfredata konarak yaygınlaştırılması, gerek basın sektörü açısından gerekse genel anlamda sivil toplumun dolu ve gerçekçi içeriklerle ele alınması basın özgürlüğünün gelişimi ve yerleşmesi bakımından hayati derecede önemlidir.

10- Gelişen teknoloji ile birlikte sosyal medya, özellikle vatandaş haberciliğinin icra edildiği önemli platformlardan biri olmuştur. Bu platformlara yapılan hukuka aykırı müdahaleler de basın özgürlüğüne yapılmış saldırı anlamına gelir. Elbette bu platformların da, AİHS m. 10/2 kapsamındaki sınırlandırmalara tabi olduğu unutulmamalı ve özellikle şiddete teşvik eden ve nefret söylemi barındıran içeriklerin önlenmesi için gerekli denetim mekanizmaları, servis sağlayıcıları tarafından oluşturulmalıdır. Hukuka aykırı içerik nedeniyle müdahale etme ancak mahkeme kararı ile ve net hukuki sınırlar içerisinde yapılmalıdır. Bu konuda orantılılık ilkesi gereği, daha az müdahalenin meşru amaç için yeterli olduğu durumlarda daha çok müdahale açıkça ifade özgürlüğünün ihlali anlamına gelir. Dolayısıyla hukuka aykırı içeriğin silinmesi ile meşru amaca ulaşılabilceği hallerde, içeriğin bulunduğu internet sitesine erişimin engellenmesi, daha büyük miktarda bilgi ve habere ulaşmayı engellemekte, halkın bilgi ve habere ulaşma hakkına mani olunması anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak bireyin kendisini geliştirmesi dolayısıyla toplumun gelişmesi, ifadenin özgür olduğu bir ortama bağlıdır. Toplumların yönetimlerle iletişim aracı sayılan basının özgür bir şekilde varlığını sürdürmesi, demokrasi erklerinin doğru ve sağlıklı işlemesi bakımından hayati öneme sahiptir. Hukuki düzenlemeler, bu özgürlük ortamının sağlanmasında ana unsur olmakla beraber bu konuda toplumsal bilincin oluşturulması zorunluluktur. Bununla birlikte toplumda haberlere önce ulaşma görevi ve avantajı olan cesur gazetecilerin varlığı bu özgürlük alanının gelişmesi için bir diğer gerekliliktir. Gelişen iletişim teknolojileri sayesinde vatandaş gazeteciliğinin mümkün olduğu bu ortamda, özgürlük ve hak bilincine sahip toplumun oluşturulması, batı standartlarındaki ifade ve basın özgürlüğünün ülkemizde yerleşmesinin en önemli unsuru olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Acar, Meltem. “Avrupa Birliği’nin Medya Politikaları ve Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türk Medyası”. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Adaklı, Gülseren. **Türkiye’de Medya Endüstrisi**. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006.
- Akkurt, Ali. **Basın Özgürlüğünün Sınırları ve Kapsamı**. Ankara: Adalet Yayınevi, 2014.
- Altıparmak, Kerem. “Kutsal Değerler Üzerine Tezler ve İfade Özgürlüğü: Toplu Bir Cevap”, Tanıl Bora (Ed.). **İfade Özgürlüğü, İlkeler ve Türkiye** içinde. İletişim yayınları, 2007.
- Altıparmak, Kerem ve Hüsnü Öndül. “Gözel Ve Özer/Türkiye Kararının Uygulanması - İzleme Raporu”, **İHOP - AİHM Kararlarının Uygulanması İzleme Raporları 2013/4**. Ankara: Kapasite Geliştirme Derneği, 2013.
- Anayurt, Ömer **Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu**. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004.
- Ankara Barosu. **Hukuk Kurultayı 2000**. Ankara: 2000.
- Arendt, Hannah. **Geçmiş ve Gelecek Arasında**, İstanbul, İletişim Yayınları 1996
- Arsan, Esra. **Avrupa Birliği ve Gazetecilik**. Ankara: Ütopya Yayınları, 2007.
- Atalar, Ömer. “Avrupa Birliği ve İnsan Hakları”. **T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Uzmanlık Tezi**. Ankara, 2002.
- Atikkan, Zeynep ve Aslı Tunç. **Blogdan Al Haberi Haber Blogları Demokrasi ve Gazeteciliğin Geleceği Üzerine**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Arslan, Zühtü: **ABD Yüksek Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü**. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınevi, 2003.
- Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komitesi Raporu - 8130 Sayılı Kararı. (Onur Özcan çev.). Kayıhan İçel (Proje Yöneticisi), Yener Ünver (Ed.). **Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 7 Prof. Dr. Hirsch’e Armağan Özel Yaşam, Medya ve Ceza Hukuku** içinde, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007, ss. 141-151.

- Aybay, Rona. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Pozitif Hukuku, **İnsan Hakları Armağanı XXX. Yıl**. Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yayını, 1978.
- Aydın, Suna. “Yazılı Basın İşkoluna Eleman Yetiştirmede Üniversitelerin Gazetecilik Bölümlerinin Etkileri”. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı, 2006.
- Baykan, Metin. **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Basın Özgürlüğü**. Ankara: Adalet Yayınevi, 2011.
- Bayraktar, Köksal. **Suç İşlemeye Tahrik Cürmü**. İstanbul: İ.Ü. Yayını, 1977.
- Beaney, M. William. “Yüksek Mahkeme Kararlarında, Anayasal Bir Hak Olarak Mahremiyet Hakkı”, Recep Gülşen (çev.). Kayıhan İçel (Proje Yöneticisi), Yener Ünver (Ed.). **Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 7 Prof. Dr. Hirsch’e Armağan Özel Yaşam, Medya ve Ceza Hukuku** içinde, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007, ss. 61-91.
- Beloff QC, Michael J. “Politicians and the Pres”, Jack Beatson ve Yvone Cripps (Ed.), **Freedom of Expression and Freedom of Information Essays in Honour of Sir David Williams** içinde. Cambridge: Oxford University Press, 2002.
- Ceylan, Lütfiye Hilal. “Sosyal Medya ve Gazetecilik”. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı. İstanbul, 2002.
- Cohen-Almagor Raphael. **İfade, Medya ve Etik**. S. Nihat Şad (çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi, 2002
- Cox, Archilbald. **Freedom of Express**. Lincoln: İUniverse, 1999.
- Çağlak, Engin. “Kitle İletişim Araçlarındaki Teknolojik Gelişmelerin Haber Üzerine Etkileri”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, 2013.
- Çankaya, Ömer ve Melike Batur Yamaner. **Kitle İletişim Özgürlüğü**. Ankara: Turhan Kitabevi, 2006.
- Çavuşoğlu, Naz. **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa Toplulukları Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler Üzerine**. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF İnsan Hakları Merkezi Yayını, 1994.
- Çeçen, Anıl. **İnsan Hakları**. Ankara: Gündoğan, 1995.
- Çelikboya, Menent, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde İfade Özgürlüğü Işığında Basın Özgürlüğü ve Türk Hukuku”, **Yayımlanmamış Tez**, 2011.

- Çetin, Erol **Son Değişikliklerle Basın Hukuku**, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008.
- Çoban, Zübeyr. “İfade Özgürlüğü ve Suç Örgütünün veya Amacının Propagandasını Yapma Suçu”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Demirkent, Nezih. **Medya Medya**. İstanbul: Dünya Yayınları, 1995.
- Doğru, Osman. **İnsan Hakları Avrupa İçtihatları**, İstanbul: Beta Yayınları, 1996, (İçtihatlar 1996).
- Doğru, Osman. **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları Cilt 1**. 1. Baskı. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2004.
- Doyle, Carolyn ve Mirko Bagaric. “Mahremiyet Hakkı: Cazip ama Kusurlu”, Esra Demir(çev.). Kayıhan İçel (Proje Yöneticisi), Yener Ünver (Ed.). **Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 7 Prof. Dr. Hirsch’e Armağan Özel Yaşam, Medya ve Ceza Hukuku** içinde, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007, ss. 91-137.
- Döner, Ayhan. “İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. Konya, 2002.
- Dönmezer, Sulhi. **Basın ve Hukuku**. 4. Bası. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1976.
- Eren, Abdurrahman. **Özgürlüklerin Sınırlanmasında Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri**. 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi, 2004.
- Ertuğ, Haşan Refiğ. **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi, C. I**. İstanbul Üniversitesi Yayını No: 1492, İstanbul: Yenilik Basımevi, 1970.
- Finkelburg, Klaus. “Demokraside İfade Özgürlüğü”, N. Ünlüer (çev.). **Düşünce Özgürlüğü**, H. Ökçesiz (drl.). İstanbul, 1998.
- Gedik, Ömer. "1982 Anayasası ve Yargı Kararları Çerçevesinde Kitle İletişim Özgürlüğü", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum, 2007.
- Gellhorn, W.. **Amerikan Hakları**. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları 1965.
- Gemalmaz, Mehmet Semih ve Osman Doğru. **Türkiye’de Basın Özgürlüğü Mevzuatı (Yasalar ve KHK’ler)**, İstanbul: Basın Konseyi, 1990.
- Gemalmaz, Mehmet Semih. **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**. 6. Bası. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2007, (İnsan Hakları Hukuku).

- Gemalmaz, H. Burak, “Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nin Özel Yaşam Hakkı Üzerine 1165 (1998) Sayılı Kararı” Kayıhan İçel (Proje Yöneticisi), Yener Ünver (Ed.). **Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 7 Prof. Dr. Hirsch’e Armağan Özel Yaşam, Medya ve Ceza Hukuku** içinde, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007, ss. 137-141.
- Gemalmaz, H. Burak, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Önünde Prenses Caroline Paparazzilere Karşı”, Kayıhan İçel (Proje Yöneticisi), Yener Ünver (Ed.). **Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 7 Prof. Dr. Hirsch’e Armağan Özel Yaşam, Medya ve Ceza Hukuku** içinde, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007, ss. 171-203.
- Gemalmaz, Mehmet Semih ve H. Burak Gemalmaz. **Ulusalüstü İnsan Hakları Standartları Işığında Türkiye’de Bilgi Edinme Düşünce - İfade ve İletişim Mevzuatı**, İstanbul: Yazıhane Yayınları, 2002.
- Giritli, İsmet ve Jale Sarmaşık. **Anayasa Hukuku Genel Esaslar-Türk Anayasa Hukuku**. 2. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi, 2001.
- Giritli, İsmet ve Hasan Atilla Güngör. **Günümüzde İnsan Hakları**. İstanbul: DER Yayınları, 2002.
- Gomien, D. ve D. Harris. **Freedom of Thought, Conscience, Religion and Expression, (Düşünce, İnanç, Vicdan ve İfade Özgürlüğü)**. Orhan Kemal Cengiz (çev.). İstanbul: Belge Yayınları, 1998.
- Gomien, Donna. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi El Kitabı**. Serkan Cengiz ve Utku Kılınç (çev.). 1. Baskı. İzmir: İzmir Barosu Yayınları, 2008.
- Gökçen, Ahmet. **Halkı Kin ve Düşmanlığa Açıkça Tahrik Cürmü, (TCK madde 312/2)**. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, 2001.
- Gören, Zafer. **Anayasa ve Sorumluluk**, 2. Cilt. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2009.
- Gözler, Kemal. **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**. Bursa: Ekin Yayınları, 2010.
- Gözübüyük, A. Şeref ve A. Feyyaz Gölcüklü. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi**. 10. Bası. Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.
- Grosz, Stephan, Jack Beatson ve Peter Duffes. **Human Rights Act and the European Convention**. London: Sweet and Maxell, 2000.
- Günler, Kemal "Teoride ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Kitle İletişim Özgürlüğü". **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum, 2006.
- Gürkan, Nilgün. **Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)**. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.

- Hacı, Can **Avrupa Birliği'nin Kurucu Andlaşmaları**. Ankara: Adalet Yayınevi, 2009.
- Hadley, Herbert Spencer. “Mahremiyet Hakkı”, Ali Emrah Bozbayındır (çev.). Kayıhan İçel (Proje Yöneticisi), Yener Ünver (Ed.). **Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 7 Prof. Dr. Hirsch'e Armağan Özel Yaşam, Medya ve Ceza Hukuku** içinde, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007, ss. 45-61.
- Hammerberg, Thomas. **Avrupa'da İnsan Hakları**. Ayşen Ekmekçi (çev.). Berna Akkoyal (Ed.). İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- İlal, Ersan. “Basında Düşünceleri Açıklama Özgürlüğü ve 1961 Anayasası”, **Yayımlanmamış Doçentlik Tezi**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1977.
- İnuğur, M. N. **Basın ve Yayın Tarihi**. 5. Bası, İstanbul: Der Yayınevi, 2005.
- Kabacalı, Alpay. **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü**, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları No. 29, 1999, (Basın Sansürü).
- Kabacalı, Alpay. **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın**. İstanbul: Literatür Yayınları, 2000, (Basın ve Yayın).
- Kaboğlu, İbrahim, **Türkiye’de Düşünce Özgürlüğü**. İstanbul: TÜGİK, 1997.
- Karagöz, Kasım. “İfade Özgürlüğü ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Sınırlandırılması Sorunu”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Kavaklı, A. Oğuzhan. **Türk Basınında Tiraj Çıkmazı**. İzmir: Tercüman Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş. , 1989.
- Keane. John. **Medya ve Demokrasi**. Haluk Şahin (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.
- Kılınç, Bahadır. **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı**. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006.
- Kıraç, Tahir Olgay. “Türkiye’de Gazetecilik Mesleğine İlişkin Örgütlenmeler: 1908-1938”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, 2011.
- Kocabaş, Sadık. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Taraf Devletlere Yüklediği Pozitif Yükümlülükler”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 2009.
- Koloğlu, Orhan. **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın**. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

- Köylü, Hilal. “Press Ethics And Practice of Journalism in Turkey: A Case Study on Turkish Journalists’ Self Evaluation of Their Codes of Practice”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Kudret, Cevdet. **Abdülhamit Devrinde Sansür**. 1. Baskı, Ankara: Milliyet Yayınları, 1977.
- Kurban, Dilek ve Ceren Sözeri. “İktidarın Çarkında Medya”, **Demokratikleşme Programı Medya Raporları Serisi-3**. İstanbul: Tesev Yayınları, 2012.
- Kurt, Hanifi, “Siyasal Gerçekliğin İnşasında Bir Aktör Olarak Basın: Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Türk Yazılı Basınında Simgesel Yeniden Kuruluşu”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Anabilim Dalı, 2008.
- Küçük, Adnan. **İfade Hürriyetinin Unsurları**, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, 2003 (İfade Hürriyetinin Unsurları).
- Macovei, Monica. **Freedom of Expression- A Guide to the Implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights-, Human Rights Handbooks No:2**. 2nd Edition. Strasbourg: 2004.
- Madison, James. “Letter to W.T. Barry, 1822”, **The Writings of James Madison, Cilt 9** içinde. <http://oll.libertyfund.org/titles/1940> (erişim tarihi 05.10.2015).
- Milton, John. “Areopagitica”, **A Speech for the Liberty of Unlicenced Printing**. E.H. Visiak (ed.). Glasgow: Milton. Complete Poetry and Selected Prose, 1925.
- Nacakçı, Olgaç. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Yapısı ve Oluşum Biçimi”, İstanbul: 2007, <http://www.ekdial.av.tr/mak/on1.pdf> (erişim tarihi 01.05.2015).
- Oğurlu, Yücel. *Karşılaştırmalı İdare Hukukunda Ölçülülük İlkesi*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Okumuş, Ali. **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türkiye’de İfade Hürriyeti**. Ankara: Adalet Yayınevi, 2007.
- Özdek, Yasemin. **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye**. Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayınları, 2004.
- Özek, Çetin. **Türk Basın Hukuku**. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1978.
- Özek, Çetin. **Kitlesel İletişim Özgürlükleri, İnsan Hakları (Cogito)**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- Özek, Çetin. **Basın Özgürlüğünden Bilgi Edinme Hakkına**. İstanbul: Alfa Yayınevi, 1999, (Bilgi Edinme Hakkı).

- Özkan, Özgehan. “Avrupa Birliği Sürecinde Türk Yazılı Basınının Yaklaşımı Ve Avrupa Birliği’ni Sunumu (1995-2005)”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Anabilim Dalı, 2009.
- Özpek, Burak Bilgehan ve Başak Yavçan. “Türkiye’de Basın Özgürlüğü”, **Liberal Perspektif Rapor**. Ankara: Özgürlük Araştırmaları Derneği, 2015.
- Pazarcı, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk Dersleri, I.Kitap**. Gözden Geçirilmiş 4. Baskı: Turhan Kitabevi, 1994.
- Perin, Cevdet. **Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü**. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1974.
- Reisoglu, Safa. **Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları**. İstanbul, 2001.
- Reyhan, Seyhan. **Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları**. Ankara: Liberte Yayınları, 2001.
- Robertson, A. H. ve J. G. Mernills. **Human Rights in Europe. A Study of the European Convention on Human Rights**. Manchester: Manchester University Press, 1993.
- Ryssdall, Rolv. “The Case Law of the Court of Human Right on the Freedom of Expression Guaranteed under the European Convention on Human Rights”, **Xth Conference of the European Constitutional Courts**. Strasbourg: Council of Europe, 1996.
- Sağlam, Fazıl. **Temel Hakların Sınırlanması ve Özü**. Ankara: AÜSBF, İnsan Hakları Merkezi Yayınları, 1982.
- Salihpaşaoğlu, Yaşar. **Türkiye’de Basın Özgürlüğü**. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007 (Basın Özgürlüğü).
- Şahhüseyinoğlu, H. Nedim. **Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür**. Ankara: Paragraf Yayınevi, 2005.
- Schauer, Frederick. **İfade Özgürlüğü**. Liberal Düşünce Topluluğu Avrupa Komisyonu Yayınları, 2002.
- Selçuk, Sami. “Düşünce Özgürlüğü”. **Düşünce Özgürlüğü**. Hayrettin Ökçesiz (drl.). İstanbul: AFA, 1998.
- Sevginer, Pınar. “Medya ve Siyaset İlişkisi İçerisinde Türkiye’de Gazetecilik ve Sansür”. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Yüksek Lisans Programı, 2002.
- Shipler, David K. **Freedom of Speech: Mightier Than The Sword**. New York: Alfred A. Knopf, 2015.

- Siebert, Frederick Seaton. **Freedom of the Press in England 1476–1776: The Rise and Decline of Government Control**. Urbana: 1965.
- Simon, Joel. **The New Censorship Inside the Global Battle for Media Freedom**. New York: Columbia University Press, 2015.
- Sözeri, Ceren. **Türkiye’de Medya-İktidar İlişkileri, Sorunlar ve Öneriler**. İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yayınları, 2015.
- Stöber, Gunda. **Pressepolitik als Notwendigkeit Zum Verhältnis von Staat und Öffentlichkeit im Wilhelminischen Deutschland 1890-1914**. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2000.
- T.C. Başbakanlık Basın-Yayın Ve Enformasyon Genel Müdürlüğü. **Bir Bakışta Türk Medyası**. 2013.
- Tanju, Erhan. **AİHM Kararları Işığında İfade Ve Basın Özgürlüğü**. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012.
- Tanör, Bülent. **Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası**. Öncü Kitabevi. 1969, (Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası).
- Tanör, Bülent. **İnanç ve Din Özgürlüğü, İnsan Hakları**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- Taş, Oğuzhan. “Gazetecilik Etiğinin Üzerine Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirme”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, 2011.
- Tezcan, Durmuş. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu**. Ankara: Seçkin Yayınları, 2002.
- Tezcan, Durmuş, Mustafa R. Erdem ve Oğuz Sancakdar. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu**. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2004.
- Trager, R. ve D. L. Dickerson. **21. Yüzyılda İfade Özgürlüğü**. A. Nuri Yurdusev (çev.). Ankara, 2003.
- Türker, Hasan. **Türk Devrimi ve Basın**. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2000.
- Türkmen, Ali. **İslam İletişim Hukuku**. 2. Baskı, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- Uluseller, Ayça ve Orhun Ulusoy. **Avrupa ve İnsan Hakları Mekanizmaları**. Ankara: İnsan Hakları Gündemi Derneği Yayını, 2008.
- Uygun, Oktay. “Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de İfade Özgürlüğü”, (Yayıma Hazırlayan: Ögem Öktem Tanör). **Bülent Tanör Armağanı**. 1. baskı, İstanbul: Legal Yayıncılık Hukuk Kitapları Serisi: 32, 2004.

- Ünal, Şeref. **AİHS ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Divan Kararları Işığında Sözleşme Hükümlerinin Açıklanması ve Yorumu**. Ankara: TBMM Yayınları, 1995.
- Ünal, Şeref. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi - İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri**. Ankara: TBMM Meclis Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay. , No: 89, 2001 (İlkeler).
- Warren D. Samuel ve D. Louis Brandeis, “Mahremiyet Hakkı”, Gülay Arslan (çev.). Kayıhan İçel (Proje Yöneticisi), Yener Ünver (Ed.). **Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 7 Prof. Dr. Hirsch’e Armağan Özel Yaşam, Medya ve Ceza Hukuku** içinde, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007, ss. 19-45.
- Weber, Anne. **Nefret Söylemi El Kitabı**. Metin Çulhaoğlu (çev.): Avrupa Konseyi Yayınları, 2009.
- Van Alstyne, William W. **Interpretations of the First Amendment**. Durham, NC: Duke U. Press, 1984.
- Yazıcı, Fikret. “İfade Özgürlüğü ve Avrupa Birliği Medya Politikasına Uyum Çerçevesinde Televizyon Programlarının Sınıflandırılması Sorunu”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Yılmaz, Halit. **İdarenin Görsel İşitsel İletişim Alanındaki İşlevi**, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2006.

Sürekli Yayınlar

- Alacakaptan, Uğur. “Fikir ve Düşünce Özgürlüğü ve Tehlike Suçları Çağdaş Batı Hukukunda Bu Konudaki Düşünce ve Uygulamalar Türk Uygulaması ve Değerlendirilmesi”. **Hukuk Kurultayı 2000, c.2**. Ankara: Ankara Barosu Yayını, 2000.
- Aliefendioğlu, Yılmaz. “Avrupa İnsan Haklar Anayasasına Doğru”. **Amme İdaresi Dergisi**. C. 24, S. 2, 1991, ss. 17-29.
- Aliefendioğlu, Yılmaz. “İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması”, **Türkiye Barolar Birliği**. Ankara, 2005, ss.125-141.
- Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi**, C. I, S. 2.
- Arslan, Zühtü. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında “Demokratik Toplum” Kavramı”, **Türkiye’de İnsan Hakları, TODAİE**, 1998.

- Azer, Can. "Görsel-İşitsel İletişim Özgürlüğünde Tekel ve Oligopol Sorununa Genel Bir Bakış". **AÜHFD**. Ankara: C. LX, S. 2, 2011.
- Bağce, Hüseyin Emre: "Türkiye’de Siyaset ve Resmi İdeoloji: Temel Yaklaşımlar", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**. C. 2, S.1, 2004, ss. 197-224.
- Bakır, Çağlar ve Naz Çavuşoğlu. "Parti Kapatma Davalarında Mermer - Mozaik İkilemi: Demokratik Toplum Düzeni Hukuku Tartışması Üzerine Notlar", **Anayasa Yargısı** 16. Ankara: 1999.
- Barry, P. Norman. "Hukuki ve Siyasi Açından İfade Hürriyeti". **Liberal Düşünce**. S. 27, 2002.
- Bıçak, Vahit. "Uluslararası İnsan hakları Normlarını Yorum Organı Olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Kararlarının Türk Hukukunun Gelişimine Katkısı". **17 Anayasa Yargısı**. 2000, ss. 87-115.
- Bıçak, Vahit. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü", **İzmir Barosu Dergisi**, Y. 67, S. 1, 2002, (İfade Özgürlüğü).
- Bilir, Faruk. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Yapısı Ve 14 Nolu Protokol", **AÜHFD**. C. 55, S. 1, 2006, ss. 135-156.
- Bulut, Nihat. "Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılma Nedeni Olarak Genel Ahlak", **AÜHFD**, C. 4, S. 1-2, 2000, (Genel Ahlak).
- Bulut, Nihat. "4709 sayılı Kanunla Yapılan Anayasa Değişikliği Çerçevesinde Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması Rejiminin Birey Devlet İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi", **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. V, S. 1-4, 2001.
- Can, Osman. "Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü: Anayasal Sınırlar Açısından Neler Değişti?". **Liberal Düşünce**. Y.6, S. 24, Güz 2001.
- Çakmut Yenerer, Özlem (2000). "Ceza Hukukunda Propaganda ve Düşünce Özgürlüğü". **Sahir Eрман’a Armağan**. İstanbul: 2000.
- Collins, Ronald K.L. ve David M. Skover. "The First Amendment in an Age of Paratrooper", **Texas Law Review**. 68, Mayıs 1990.
- Dijk, P. Van ve G.J.H van Hoof. "Theory and Practice of the European Convention on Human Rights", **Kluwer Law International**. Netherlands: 1998.
- Dülger, Volkan. "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Düzenlenen Yargısal Koruma Sistemi ve 14 Nolu Ek Protokolle Öngörülen Değişiklikler". **Prof. Dr. Uğur Alacakaptan’a Armağan, C.II**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayını, 2008, ss. 237–320.
- Erdem, Bora. "Türkiye’de Yeni Medya Düzeni Oluşumunda Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nun Rolü". **İnsan ve İnsan Dergisi**. Güz 2015.

- Gölcüklü, Feyyaz. “Avrupa İnsan Hakları Divanında Söz ve İfade Hürriyeti”, **İnsan Hakları Yıllığı**. Y. 2, 1980.
- Gölcüklü, Feyyaz. “İnsan Hakları Ve Temel Özgürlüklerin Korunmasında Devletin ‘Olumlu’ (Pozitif) Yükümü”. **Polis Dergisi**. Ankara, S. 37, 2003.
- Gözübüyük, Şeref. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı”. **TODAİE Yayını**. C.9, İHY. 1987, ss. 3-40.
- Hafizoğulları, Zeki. “İnsan Hakkı Olarak Kişilik Hakları ve Kişilik Haklarının Korunması”. **AÜHFD**. C. 46, S. 1-4, 1997.
- Karaaslan, Erol. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Yapısı ve Yargılama Yöntemi”. **Ankara Barosu Dergisi**. S. 3, 2004, ss. 107-131.
- Küçük, Adnan. “İfade Hürriyetinin Sınırlandırılması”. **Liberal Düşünce**, Y. 8, S. 32, 2003, ss. 41-77 (Sınırlandırma).
- Küçük, Adnan. “Fikir Özgürlüğünün Unsurlarıyla Birlikte Arzettiği Ayrılmaz Bütünlük”. **Kamu Hukuku Arşivi**, Y. 6, S. 1, Mart 2003, ss. 94-118.
- Laçın, İrem. “Unutulma Hakkı”. **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi: Doç. Dr. Melike Batur Yamaner’in Anısına Armağan**. C. I, 2014, ss. 391-419.
- Odman, Tevfik M. “Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü Bağlamında Halkı Askerlikten Soğutma Suçu”. **İnsan Hakları Mecmuası Dergisi**. 1995.
- Özbey, Özcan. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları”. **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**. S. 106, 2013, ss. 41-92.
- Salihpaşaoğlu, Yaşar. “Avrupa’da Patlak Veren Karikatür Krizinin İfade Hürriyeti ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirilmesi”, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Yıl 5, S. 9, Mart 2007, ss. 121-129.
- Salihpaşaoğlu, Yaşar. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Ve Türkiye: Bazı Rakamlar Ve Gerçekler. **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C. XIII, S. 1-2, 2009, ss. 253-281, (Rakamlar ve Gerçekler).
- Sayılğan, Emine. “Medya Sektöründe Rekabet Olgusu ve Medyaya Giriş Engelleri”. **Marmara İletişim Dergisi**. S. 15, 2009, ss. 79-91.
- Smismans, Stijn. “The European Union’s Fundamental Rights Myth”, **Journal of Common Market Studies**. Volume 48, Number 1, 2010.
- Teziç, Erdoğan. “Türkiye’de Siyasal Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü”, **Anayasa Yargısı**, C. 7, Ankara, 1990, 29-46.
- Turhan, Mehmet. “Anayasamız ve Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri”. **Anayasa Yargısı Dergisi**, C.8, 1991, ss. 401-420.

Türmen, Rıza. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin İç Hukukumuzda Etkileri”. **Anayasa Yargısı-17**. AYM Yayınları: 42, ss.32-40.

Ünal, Şeref. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İç Hukukuna Etkileri”. **Anayasa Yargısı-17**, AYM Yayınları: 42, 2000, ss. 63-85.

Yıldırım, Zeki. “Türkiye’de İfade Ve Basın Özgürlüğü Sorunu; Avrupa Birliği Uyum Sürecinde İfade Ve Basın Özgürlüğü Alanında Yapılan Çalışmalar”. **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C. XVII, S. 1-2, 2012, ss. 53-87.

Yüzbaşıoğlu, Necmi. “Avrupa İnsan Hakları Hukukunun Niteliği ve Türk Hukuk Düzenindeki Yeri Üzerine”. **AÜSBF İnsan Hakları Merkezi Dergisi**. C. II, S. 1, Mayıs 1994, ss. 29 vd.

Bildiri

Bağce, Hüseyin Emre. “Rousseau’da Toplum Sözleşmesi, Siyasal Meşruiyet Ve Katılımcı Demokrasi”, **Uluslararası Müzakereci Demokrasi Sempozyumu Bildiri Kitabı**. İstanbul: 15-16 Nisan 2009, 2010, ss. 106-117.

Özçağlayan M. & Uyanık F. “Sosyal Medya ve Gazetecilik”, **International Conference of New Media and Interactivity**, İstanbul, 28-29 Nisan 2010.

İnternet Kaynakları

Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü, TCK’nın 299 ve 301’inci maddeleri gereğince soruşturma ve kovuşturma yapılması Adalet Bakanının iznine bağlı suçlar, 09.05.2008, http://www.adalet.gov.tr/duyurular/genelgeler/genelge_pdf/18-1.pdf (erişim tarihi 10.10.2015).

Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yargı Reformu Stratejisi, Nisan 2015, http://www.sgb.adalet.gov.tr/yrs/Yargi_Reformu_Strateji-si.pdf (erişim tarihi 11.10.2015).

Avrupa Birliği Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Medya, s. 19, www.ab.gov.tr (15.10.2015).

Avrupa İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammerberg, Türkiye’de İfade Özgürlüğü ve Medya Özgürlüğü Raporu, 12.07.2011, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1814217> (erişim tarihi 11.10.2015).

Avrupa İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammerberg, Türkiye’de Adalet Yönetimi ve İnsan Haklarının Korunması Raporu, 10 Ocak 2012, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CommDH\(2012\)2&Language=lanEnglish&Ver=turkish](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CommDH(2012)2&Language=lanEnglish&Ver=turkish) (erişim tarihi 11.10.2015).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Küreselleşme Sürecinde Kültürel Çeşitlilik ve Medya Çoğulculuğu Bildirisi, 2005, [www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/MCM\(2005\)005_tr.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/MCM(2005)005_tr.pdf) (erişim tarihi 02.06.2015).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 13 No’lu Tavsiye Kararı’nın Eki olan Suç Kovuşturmalarıyla İlgili Bilgilerin Medyada Sunulmasına İlişkin İlkeler, 2003, http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/bakanlar_komitesi/CMRec200313TRinformationThrough TheMedia.pdf (erişim tarihi 02.06.2015).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Kitle İletişim Politikası Konusunda Avrupa Bakanlar Konferansı Sonuç Bildirileri, 10-11.03.2005, [www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/MCM\(2005\)005_tr.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/MCM(2005)005_tr.pdf) (02.06.2015).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Medyada Siyasi Tartışma Özgürlüğü Bildirisi, 12.02.2004, http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/temelbelge/Dec2004_PoliticalDebate_tr.pdf (erişim tarihi 03.06.2015).

Baydar, Yavuz, “Türkiye’de Gazetecileri Sansürlemenin Yeni Yollarını Bulmak”, Committee to Protect Journalists website, 27.04.2015, <https://cpj.org/tr/2015/04/turkiyede-gazetecileri-sansurlemenin-yeni-yollarini-bulmak.php> (erişim tarihi 16.10.2015).

Committee to Protect Journalists website, “Basına Saldırıları 2013 Yılında Ön Saflarda Gazetecilik, Türkiye” <https://cpj.org/tr/2014/02/2013-yilinda-basinda-saldirilar-turkiye.php> (erişim tarihi 16.10.2015).

Deniz, Bahar Yeşim. “Avrupa Birliği Hukukunda Temel Haklar ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Etkileşim (Fundamental Rights in EU Law and Their Interactions with European Convention on Human Rights System)”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**. (97), 2011, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2011-97-1106> (07.03.2015).

Freedom House, Dünya Basın Özgürlüğü Raporu, 2015, <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/freedom-press-2014#.U2OL44FsRo> (erişim tarihi 15.10.2015).

<https://transparency.Twitter.com/removal-requests/2015/jan-jun> (erişim tarihi 09.10.2015).

Medya Tetkik Merkezi. RTÜK Ceza Raporu, http://www.medyatekzip.com/denial_report.php?type=8&first_Day=

31&first_Month=05&first_Year=2013&last_Day=18&last_Month=08&last_Year=2015 (12.12.2015).

Overview 1959-2014 EHCR, 2014, www.echr.coe.int/.../Overview_19592013_EN (10.10.2015).

Özkan, Abdullah, **Küreselleşme Sürecinde Medya Ve Siyaset: “Medya Gücü” mü, “Gücün Medyası” mı?**

https://docs.google.com/document/d/1LD5OLK8EeEWW3Qa3iUEmzqgv3AC_kzwwhkaJLYOkUY/edit# (11.02.2016)

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, **Basın Raporları Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Araştırma Grubu**, www.tgc.org.tr/basinraporlari.asp (erişim tarihi 17.10.2015).

Ulusal ve Uluslararası Gazeteci Örgütleri Gözünde Türkiye’de Basın Özgürlüğü, 2014, <https://serdargunes.files.wordpress.com/2015/07/kc3bcresel-basc4b1n-c3b6zgc3bcrlc3bcc49fc3bc-raporu-2014.pdf> (erişim tarihi 17.10.2015).

Von Hannover v. Almanya, Başvuru no: 59320/00, Elif Ekinci ve Serkan Cengiz(çev.), **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**: Eylül-Ekim Sayısı, http://serkancengiz.av.tr/fileadmin/articles/Caroline_-_Almanya_01.pdf (21.04.2015).

Wilke, Jurgen, **Zensur und Pressefreiheit**, Published: 18.04.2013, <http://ieg-ego.eu/en/threads/european-media/censorship-and-freedom-of-the-press> (31.08.2015).

Gazete haberleri için

AB Haber Sitesi, “Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü 2015 Yılı Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi: Türkiye 180 Ülke Arasında 149. Sırada” 12.02.2015, www.abhaber.com/snr/tanimayan-gazeteciler-orgutu-2015-yili-dunya-basin-ozgurlugu-endeksi/ (erişim tarihi 17.10.2015).

Aktif Haber, “Baransu'ya Tutuklama, Türkiye'yi AIHM'de Mahkum Ettirir”, 05.03.2015, <http://www.aktifhaber.com/baransuya-tutuklama-turkiyeyi-aihmde-mahkum-ettirir-1132305h.htm> (26.06.2015).

BBC Türkçe İnternet Sitesi, “Charlie Hebdo'nun son sayısından seçti Türkiye'de”, 14.01.2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/01/150114_charlie_hebdo_turkey (12.12.2015).

Bianet İnternet Sitesi, “Türkiye, Youtube Sansürü Nedeniyle Mahkum”, 01.12.2015, <http://m.bianet.org/bianet/medya/169785-turkiye-youtube-sansuru-nedeniyle-mahkum> (erişim tarihi 12.12.2015).

Cumhuriyet Gazetesi, “Kabaş: Hakim tweetimi ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirdi”, 30.12.2014, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/175951/Kabas_Hakim_tweetimi_ifade_ozgurlugu_kapsaminda_degerlendirdi.html (10.10.2015).

Hürriyet Gazetesi, “Basın Kartı Yönetmeliği'nde köklü değişiklik: Gazeteci olmayana da basın kartı”, 26.08.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/basin-karti-yonetmeliginde-koklu-degisiklik-gazeteci-olmayana-da-basin-karti-29902170> (12.12.2015).

Hürriyet Gazetesi, “Uluslararası Gazetecilerden Türkiye Çağrısı”, 22.10.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/acil-ziyaret-40004416> (erişim tarihi 22.10.2015).

Milliyet Gazetesi, “Can Dündar ve Erdem Gül tutuklandı”, 26.11.2015, <http://www.milliyet.com.tr/can-dundar-tutuklanma-talebiyle-gundem-2154180/> (10.12.2015).

Oda Tv, “Milletin A... Koyanın Vergi Borçları Böyle Sıfırlandı”, 17.04.2014, <http://odatv.com/n.php?n=milletin-a..na-koyanın-vergi-borclari-boyle-sifirlandi--1704141200> (24.08.2015).

Onedio İnternet Sitesi, “Yakın Dönemde Yayın Yasağı Getirilmiş 20 Olay”, 14.10.2015, <http://onedio.com/haber/yakin-donemde-yayin-yasagi-getirilmis-20-olay-605346> (12.12.2015).

Özalp, Güven, **Milliyet Gazetesi**, 10.06.2009, Brüksel.

Sabah Gazetesi, “Koza-İpek Holding neden kayyuma devredildi?” 27.10.2015, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/10/27/koza-ipek-holding-neden-kayyuma-devredildi> (12.12.2015).

Sözcü Gazetesi, “Erdoğan, canlı yayında Can Dündar’ı tehdit etti!”, 31.05.2015, <http://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/erdogan-canli-yayinda-can-dundari-tehdit-etti-846683/> (10.10.2015).

Teknolojioku İnternet Sitesi, “İnternet Yasası Meclis’te Kabul Edildi”, 20.03.2015, <http://www.teknolojioku.com/haber/internet-yasasi-mecliste-kabul-edildi-26835.html> (erişim tarihi 09.10.2015).

Zaman Gazetesi, “Türkiye’de Twitter Kapandı”, 21.03.2014, http://www.zaman.com.tr/politika_turkiyede-Twitter-kapandi_2206218.html (erişim tarihi 09.10.2015).

Zaman Gazetesi, “TOMA ihalesi üçe bölündü pastanın büyüğü Sancak’a verildi”, 16.11. 2014, http://www.zaman.com.tr/ekonomi_toma-ihalesi-uce-bolundu-pastanin-buyugu-sancaka-verildi_2257978.html (20.08.2015)

Zaman Gazetesi, “AKP Günlükleri'ni yayımlayan Nokta'nın sitesine sansür”, 21.10.2015, http://www.zaman.com.tr/gundem_akp-gunluklerini-yayimlayan-noktanin-sitesine-sansur_2323125.html (25.10.2015).

Bütün ilerleme raporlarına ulaşmak için

<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46224> (erişim tarihi 10.10.2015).

Yargı kararları ulaşmak üzere kullanılan linkler için

<http://aihmkararlari.blogspot.com.tr>

<http://hudoc.echr.coe.int>

<http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/KararlarBilgiBankasi/>

<http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr>

<http://ihami.anadolu.edu.tr>

<http://www.inhak.adalet.gov.tr>

<http://hukukturk.com>

<http://www.fap.hsyk.gov.tr/dosyalar/aihm-karar-inceleme>

<http://www.kararara.com/aihm/turkce>

www.yargitay.gov.tr/aihm

Tuşalp / Türkiye Davası, 21.02.2012, Başvuru numaraları: 32131/08 ve 41617/08 için bkz. <https://t24.com.tr/media/editorials/files/Link-1.doc> (erişim tarihi 18.10.2015).

Kazancı İçtihat Bilgi Bankası